

Učební texty vysokých škol

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta aplikovaných věd, katedra matematiky

Předmět KMA/PU

POZEMKOVÉ ÚPRAVY V KULTURNÍ KRAJINĚ

Mgr studium programu Stavební inženýrství, obor Územní plánování

Alexandr Václav Mazín

Text neprošel jazykovou úpravou, ani jinou korekturou

Plzeň 2014

Úvodní informace pro uživatele multimediální učebnice Pozemkové úpravy v kulturní krajině (co to jsou pozemkové úpravy).

Vážení studenti,

když jsem sepsal tuto skriptu, vycházel jsem z předpokladu, že jejich budoucí uživatelé mají základní znalosti některého oboru jako je územní plánování, krajinná ekologie nebo stavební inženýrství, vodohospodářské stavby případně geodzie. Ale o pozemkové úpravy může mít zájem každý, kdo chce pochopit krajinu a navázat s ní důvěrnější vztah. Každý člověk, kromě bezzemků se ve svém životě dostane do role vlastníka půdy, o kterou by se měl postarat s péčí řádného hospodáře v rámci dobrých mravů.(občanský zákoník)

Učebnici jsem koncipoval tak, aby postupnou kombinací definic, metod a ukázek, došel její uživatel k pochopení složitého procesu pozemkových úprav. Zároveň se může vzdělat v navazujících příbuzných oborech zabývajících se neurbanizovanou krajinou a získat tím všeobecnější pohled. Pozemkové úpravy nejsou objevem moderní doby nebo politické změny po roce 1989. Souvisely v historii lidských dějin vždy s pokrokem a vývojem civilizace vyspělých společností. Proto jsou dávány do přímé souvislosti s kulturou krajiny a etikou společnosti. Jsou oborem, který respektuje svéráznost a jedinečnost venkova a zároveň konzervativní povahu zemědělství založenou na historii a tradici. Bohužel tyto rozměry civilizace podléhají stále více globalizaci a úpadku. Proto doporučuji pro snažší pochopení problematiky seznámit se s druhým dílem učebnice, který popisuje historii půdní držby, pozemkových úprav, geodzie a kulturního inženýrství.

Z ekonomického pohledu jsou pozemkové úpravy veřejně prospěšné práce za veřejné prostředky. V některých zemích Evropy na tyto práce přispívají samotní vlastníci a obce. Pozemkové úpravy jsou využívány především jako katalyzátor hospodářského růstu venkovských regionů v období ekonomických krizí a politických přeměn, tak jak jsme tomu byli svědky po roce 1989. Dnešní doba je bohužel orientovaná na okamžité zisky a tím působí pozemkové úpravy na nezasvěcenou část veřejnosti dojem nákladných, dlouhodobých investic s těžko prokazatelným efektem pro společnost a jednotlivce. Ale opak je pravdou. Návrhová veřejných prostředků přináší pozitivní a trvalé přínosy jak v životním prostředí člověka, tak v národním hospodářství, ale i kvalitě života všech občanů.

Pozemkové úpravy mimo jiné obnovují katastr nemovitostí a tím zvyšují možnost disponování vlastníků se svým majetkem. Otevírají prostor pro volný trh se zemědělskou půdou, ale také obnovují etické chování lidí k půdě a krajině, které bohužel podléhá kolektivnímu selhání paměti, ztrátě zvyklostí a odcizení člověka od půdy. Vytvářejí podmínky pro výstavbu protierozních a protipovodňových opatření a dalších biotechnických staveb. Hospodářské bloky produkčních půd jsou pozemkovými úpravami prostorově a funkčně optimalizované, což přináší vyšší zisky pro zemědělce a zhodnocení majetku vlastníků. Dá se říci, že jako společnost zatím nejsme schopni plně využít veškeré potenciály pozemkových úprav, které nám tento obor nabízí.

Při pozemkových úpravách není nikdo ze zúčastněných, který by prohrál nebo byl škodný, ať se jedná o vlastníky půdy, zemědělce, obce, občany, nebo samotnou krajinu. Po-

kud se přesto najdou nepřátelé pozemkových úprav, pak jejich cíle sledují většinou osobní nebo skupinový prospěch. Kontraproduktivně mohou působit pozemkové úpravy také na příjemce přímých dotací na půdu, kteří mohou být pozemkovou úpravou přinuceni snížit intenzitu využívání půdy na přípustnou hodnotu stanovenou zákonem.

Jelikož jsou pozemkové úpravy na rozmezí exaktních a společenských věd, vyžaduje každé řešení konkrétního území individuální a tvůrčí přístup. Z těchto důvodů se jedná o společné dílo skupiny specialistů pod státním dozorem pozemkového úřadu, který garantuje dodržení jak veřejného zájmu, tak veškerých práv vlastníků půdy. Bez vysokého stupně a úrovně spolupráce se všemi zúčastněnými stranami, občany, obyvateli, obcemi, vlastníky, zemědělci a správci není možné dílo úspěšně dokončit, zapsat do katastru nemovitostí a hlavně realizovat v krajině.

Pozemkové úpravy proto mohou zodpovědět řadu otázek, týkajících se uvedení územních plánů a různých projektů revitalizace krajiny do života venkova. Mohou také majetkoprávně připravit a smysluplně navrhnout liniové stavby jako jsou dálnice a rychlostní silnice nebo železnice při respektování širších územních vazeb.

Z hlediska studia a integrované vzdělávací soustavy profesních odborníků v oborech jako je geodzie, územní plánování a dalších aplikovaných věd, je možné pozemkové úpravy využít pro názorné a praktické příklady fungování státní správy a samosprávy v místních regionálních podmínkách, obnovení a aktualizace katastru, aktualizace bonity zemědělské půdy, projektování biotechnických staveb a dopravního nebo vodohospodářského inženýrství. V toto směru nebyl během posledních dvaceti let čas a prostor pro řízenou diskuzi odborníků ani srozumitelnou informovanost laické veřejnosti.

V neposlední řadě mají pozemkové úpravy sociální rozměr a nehmotné přínosy v podobě obnovení osobního vztahu k půdě, změně mentality lidí žijících na venkově, etického chování člověka v krajině, ale i kultivaci pospolitosti lidí žijících v obci a regionu. Pozemkové úpravy zasahují do oblasti čtvrtého rozměru krajiny v podobě obnovení krajinného rázu a připomenutí genia loci.

Po transformaci soustavy pozemkových úřadů v roce 2013 se celý bouřlivý a revoluční vývoj dvaceti let novodobého procesu po roce 1989 dostává do normalizovaného stavu, jaký je ve státech nezasažených totalitním režimem. Přesto však zůstává na krajině, vlastnicích a katastru nemovitostí obrovský dluh, který tíží celou společnost a brzdí udržitelný rozvoj malých obcí a českého venkova.

Bylo by nemoudré promarnit získané zkušenosti a zapomenout, jak lze aspoň v některých místech obnovit a zvelebit pokaženou kulturní krajinu v České kotlině a vytvořit podmínky pro hospodářský růst venkova a udržitelné zemědělství. Také by byla škoda promarnit výměnu zkušeností mezi odborníky jen pro oborovou revnivost nebo profesní zahleděnost. Snad tato multimediální učebnice pomůže vytěžit to nejcennější, co pozemkové úpravy přinesly českému národu a české krajině v období 1991-2013.

Věnováno mladé generaci, které není lhostejný vztah k Zemi a hodlá o ni pečovat.

PRVNÍ DÍL UČEBNICE - Základy

1. OBECNÉ INFORMACE O POZEMKOVÝCH ÚPRAVÁCH	9
1.1. Základní smysl a princip pozemkových úprav	9
1.2. Pilíře a hlavní atributy pozemkových úprav	12
1.3. Negativní dopady politických změn na kulturní krajinu před rokem 1989	13
1.4. Zásady a způsob provádění pozemkových úprav	15
1.5. Společná zařízení jako realizační koncovka pozemkových úprav	18
1.6. Společenské postavení a právní nástroje pozemkových úprav	22
1.6.1. Veřejný zájem deklarovaný Plánem společných zařízení	23
1.6.2. Soukromý zájem deklarovaný Návrhem nového uspořádání	24
1.6.3. Dotčené zájmy všech správců infrastruktury a sítí	27
1.7. Úspěšnost a efektivita pozemkových úprav	27
1.8. Závěr obecných informací o pozemkových úpravách	29
 2. DEFINICE SOUČASNÝCH POZEMKOVÝCH ÚPRAV A PROFILOVÁNÍ OBORU	 30
2.1. Základní definice pozemkových úprav	30
2.2. Odborné předpoklady a mezioborové bariéry pozemkových úprav	30
2.2.3. Resortizmus ve státní správě a náročnost na koordinaci procesu	33
2.2.4. Dílčí cíle pozemkových úprav	34
2.3. Společná zařízení jako realizační koncovka pozemkových úprav	35
2.4. Společenské postavení a právní nástroje pozemkových úprav	36
 3. PŘEDMĚT, ÚČEL A DŮVODY POZEMKOVÝCH ÚPRAV	 36
3.1. Místní komunita, obec a jejich sociální okolí	37
3.2. Účastníci správního řízení ve věci pozemkových úprav	39
3.2.1. Hlavní účastníci řízení	43
3.2.2. Vedlejší účastníci řízení	46
3.2.3. Neoficiální účastníci řízení	46
3.3. Kulturní krajina a půdní fond jako veřejný statek	42
3.3.1. Definice kulturní krajiny	43
3.3.2. Degradovaný zemědělský půdní fond	46
3.4. Půda a voda v kulturní krajině	49
3.4.1. Eroze půdy na pozemcích	43
3.4.2. Urychlený odtok vody z povodí	46
3.4.2.1. Vodopisná síť	43
3.4.2.2. Bilance vody v povodí a její jakost	46
3.5. Biota a ekologická stabilita zemědělské krajiny	57
3.6. Krajinný ráz zemědělské krajiny	61
3.7. Cestní síť a průchodnost krajiny	63
3.8. Extrémní fragmentace vlastnických parcel	63
3.9. Katastr nemovitostí a potřeba jeho obnovy	65
3.9.1. Nevyjasněné a neuspořádané vlastnické vztahy	43
3.9.2. Nesoulady a nesprávné údaje katastru nemovitostí	46
3.9.2.1. Nesoulady v údajích o vlastníkovi pozemku	43
3.9.2.2. Nesoulady v údajích o parcele	43

4. FORMY POZEMKOVÝCH ÚPRAV	68
4.1. Komplexní pozemkové úpravy.....	68
4.2. Jednoduché pozemkové úpravy s výměnou vlastnictví.....	69
4.3. Upřesnění nebo rekonstrukce přidělů a scelovacích plánů	69
4.4. Uživatelské dočasné pozemkové úpravy.....	70
4.5. Pozemkové úpravy vyvolané investičním záměrem.....	71
5. VÝZNAM POZEMKOVÝCH ÚPRAV	71
5.1. Význam pozemkových úprav pro vlastníky pozemků a zemědělce	72
5.2. Význam pozemkových úprav pro obce	72
5.3. Význam pozemkových úprav pro katastr nemovitostí.....	73
5.4. Význam pozemkových úprav pro krajinu	73
5.5. Význam pro místní komunitu a společnost	74
6. SPOLEČENSKÁ POPTÁVKA A DŮVODY PRO ZAHÁJENÍ POZEMKOVÝCH ÚPRAV	74
7. VÝSLEDKY POZEMKOVÝCH ÚPRAV V OBDOBÍ 1991-2013	76
7.1. Ukončené komplexní pozemkové úpravy.....	76
7.2. Realizovaná společná zařízení	78
7.3. Dosažené výsledky na příkladu Plzeňského kraje	80

DRUHÝ DÍL UČEBNICE - Historie

8. HISTORIE POZEMKOVÝCH ÚPRAV A PŘÍBUZNÝCH OBORŮ NA ÚZEMÍ ČESKÉ KOTLINY	85
8.1. Vývoj bývalého katastru nemovitostí.....	86
8.1.1. Gruntovní knihy	86
8.1.2. Berní rula (role)	86
8.1.3. Berní knihy (rejstříky).....	86
8.1.4. Pozemkové knihy.....	87
8.1.5. Karolínský katastr.....	87
8.1.6. Josefský katastr	87
8.1.7. Tereziánský katastr.....	88
8.1.8. Stabílí katastr	88
8.1.9. Kartografický materiál.....	89
8.2. Počátky pozemkových úprav a kulturního inženýrství	89
8.2.1. Období feudalismu	90
8.2.2. Období ranného kapitalismu.....	90
8.2.3. Scelování půdy (komasace) po roce 1911	92
8.2.4. Pozemkové úpravy v letech 1945 - 1950	98
8.2.5. Pozemkové úpravy v období socializace vesnice	99
8.3. Novodobá historie pozemkových úprav po roce 1991	101
8.3.1. Období hledání 1991 – 1994	101
8.3.2. Průkopnické začátky komplexních pozemkových úprav 1994 – 1998.....	102
8.3.3. Období přípravy na vstup do EU 1998 – 2003.....	103

8.3.4. Delimitace pozemkových úřadů z MV ČR na MZe ČR – období 2003 – 2009	103
8.3.5. Organizační změna v roce 2009	104
8.3.6. Transformace soustavy pozemkových úřadů a Pozemkového fondu ČR po roce 2012.	104

9. HISTORICKÉ ZMĚNY VE ZPŮSOBECH VYUŽÍVÁNÍ PŮDY NA ÚZEMÍ ČR

9.1. Přehled změn v obdobích 1845-1948 a 1948-1990	105
9.2. Hlavní společenské souvislosti vývoje v období 1882-1897 a podobnost s vývojem po roce 1989	106
9.3. Vývoj v jednotlivých obdobích	106
POUŽITÁ LITERATURA	103

PŘÍLOHY

Č. 1 SBORNÍK POJMŮ (terminologický slovník)	107
PŘEVZATÉ POJMY Z PŘÍBUZNÝCH OBORŮ	114
pozemní komunikace (zpřístupnění pozemků, polní cesty, projekce)	114
vodohospodářské, meliorační a protierozní soustavy (hydrologie, hydrotechnika, eroze půdy, odtok vody)	118
biotechnická a biologická opatření (krajinná ekologie, biota, geografie, krajinný ráz)	141
Způsoby využívání zemědělské půdy (agronomie, pedologie, hydropedologie, bonitace)	152
POZEMKOVÉ ÚPRAVY, GEODEZIE, INVESTIČNÍ VÝSTAVBA, ÚZEMNÍ PLÁNOVÁNÍ, KRAJINNÉ PLÁNOVÁNÍ	160
tradiční pojmy	160
nové pojmy	180
Č. 2 NÁZORNÉ PŘÍKLADY KOMPLEXNÍCH POZEMKOVÝCH ÚPRAV	183
A) Příklad KoPÚ s cílem ochrany před erozí a bleskovými povodněmi Hromnic	183
B) Příklad KoPÚ s cílem ochrany před erozí a bleskovými povodněmi Předence	195
C) Příklad dokumentace KoPÚ Milínov okres Plzeň jih	204
D) Vyhodnocení realizace KoPÚ Milínov z hlediska účinnosti SZ a vlivu na kulturní krajinu, včetně estetické funkce	218
Č. 3 PREZENTACE SEDMDESÁTI STAVEB SPOLEČNÝCH ZAŘÍZENÍ (foto, kategorie, funkce v krajině parametry stavby)	225
Č. 4 PowerPoint-prezentace různých okruhů problematik souvisejících s pozemkovými úpravami	226
a) Pozemkové úpravy jako nástroj normalizace vztahu vlastníků a nájemců k půdě	226
b) Praxe při zapravování územního plánu do plánu společných zařízení	226
c) Dynamika změn struktury krajiny při komplexních pozemkových úpravách	227
d) Potenciál a perspektiva pozemkových úprav pro rozvoj venkova a krajinnou strukturu	227
e) Navrhování a projektování liniové zeleně při komplexních pozemkových úpravách	228
f) Využití bonitovaných půdněekologických jednotek při navrhování plánu společných zařízení	228
g) Protierozní opatření při komplexních pozemkových úpravách (návrh-projekce-realizace)	229
h) Širší územní vazby při řešení pozemkových úprav s povodňovým nebezpečím	229
ch) Zadávání vodohospodářských studií při projektování KoPÚ	230
i) Míra převzetí opatření ze studií Bradavského potoka do KoPÚ	230
j) Blesková povodeň a mocná eroze Úlice 19.5. 2011	231
k) Systematizace a katalog soustavy protierozních a vodohospodářských opatření	231
l) Teorie prostorověfunkčních změn pozemků (homogenní půdní jednotky v rámci krajinných typů)	232
m) Definice pozemkových úprav jako moderního multidisciplinárního oboru (prostorově funkční opt.)	232
n) Stav dochovanosti krajinného rázu západní části Šumavy (etika chování v krajině a hlubinná ekologie)	233

o) Pozemkové úpravy v Plzeňském kraji (bilancování výsledků).....	233
p) Zeměměřičství a katastr nemovitosti ČR.....	234
č. 5 Dokumentace plánu společných zařízení KoPÚ Nemanice 2013.....	235
č. 6 Přehled nedostatků a chyb při projednávání plánů společných zařízení RDK Plzeňského kraje.....	236
č. 7 Postupy a činnosti při projektování pozemkových úprav (JČU a ČMKPÚ Stř. kraje 2007).....	237
č. 8 Studie využitelnosti dostupných veřejných podkladů pro vypracování KoPÚ Střížovice 2012.....	238

POUŽITÉ ZKRATKY

AEO	- agro-environmentální opatření v rámci dotací EU
AZV	- Agentura pro zemědělství a venkov – MZe ČR
BC	- biocentrum ÚSES
BK	- biokoridor ÚSES
BPEJ	- bonitovaná půdně-ekologická jednotka
ČÚZK	- Český úřad zeměměřičský a katastrální
ČVUT	- České vysoké učení technické Praha
ČZU	- Česká zemědělská univerzita Praha
DB	- díl půdního bloku
DC	- doplňková cesta
DM	- Datový model ÚAP
DOSS	- Dotčený orgán státní správy (správní úřad např. katastrální úřad, orgán ochrany ZPF apod.)
EU	- Evropská unie
EVL	- Evropsky významná lokalita
GAEC	- Standardy Dobrého zemědělského a environmentálního stavu (shoda zemědělského hospodaření s ochranou životního prostředí podle EU a podmínka pro poskytnutí dotací)
GIS	- geografický informační systém
HMZ	- hlavní meliorační zařízení
HP	- hlavní polní cesta
HPJ	- hlavní půdní jednotka
IP	- interakční prvek
IS	- informační systém
JČU	- Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
JPÚ	- jednoduchá pozemková úprava
K. ú.	- katastrální území
KES	- koeficient ekologické stability
KN	- katastr nemovitostí
KoPÚ, KPÚ	- komplexní pozemková úprava, nebo dřívější zkratka KPÚ
KPP	- Komplexní průzkum zemědělských půd (VÚMOP Praha)
KPÚ	- Krajský pozemkový úřad
KR	- krajinný ráz nebo klimatický region BPEJ
KÚ	- Katastrální úřad
LBC	- lokální biocentrum ÚSES
LBK	- lokální biokoridor ÚSES
LFA	- zemědělsky méně příznivé oblasti
LHP	- lesní hospodářský plán
LPF	- lesní půdní fond
LPIS	- systém pro identifikaci zemědělských pozemků (registr půdních farmářských bloků pro účely dotací- SZIF)
LV	- list vlastnictví v katastru nemovitostí
MEO	- mírná erozní ohroženost GAEC
MCHÚ	- maloplošné chráněné území
MMR ČR	- Ministerstvo pro místní rozvoj ČR
MÚSES	- místní (lokální) územní systém ekologické stability
MZe	- Ministerstvo zemědělství ČR
MZLU	- Mendelova zemědělská a lesní univerzita Brno

MŽP	- Ministerstvo životního prostředí ČR
Natura 2000	- Ptačí oblast (EU)
NPP	- národní přírodní park
NPR	- národní přírodní rezervace
ObPÚ	- Obvod pozemkové úpravy
OK	- oblast klidu (vyhlášená)
ORP	- obec s rozšířenou působností
PB	- půdní blok v LPIS
PF	- Pozemkový fond ČR (v současnosti součástí SPÚ)
PO	- ptačí oblast
PO	- pásma ochrany vodního zdroje
PP	- přírodní park
PSZ	- Plán společných zařízení KPÚ
PÚ	- pozemkový úřad, po roce 2013 PO – pobočka krajského pozemkového úřadu
RBC	- regionální ÚSES
RBK	- regionální biokoridor ÚSES
ROP	- Regionální operační program většinou na úrovni NUTS II, ale i národní úrovni
RÚSES	- regionální územní systém ekologické stability
ŘSD	- Ředitelství silnic a dálnic
SEO	- Silná erozní ohroženost GAEC
SGI	- soubor grafických informací KN
SPI	- soubor popisných informací KN
SPÚ	- Státní pozemkový úřad
STG	- Skupina typů geobiocénů
SWOT	- Metoda vyhodnocení územní analýzy (silné a slabé stránky, příležitosti, rizika)
SZ	- společná zařízení pozemkových úprav
SZIF	- Státní zemědělský intervenční fond (platební agentura a kontrolní orgán pro dotace)
TTP	- trvalý travní porost
ÚAP	- územně analytické podklady
ÚHPD	- úhrnné druhy pozemků dle KN
ÚJEP	- Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem
ÚO ÚPÚ	- Územní odbor Ústředního pozemkového úřadu - MZe
ÚPD	- územně plánovací dokumentace
ÚPÚ	- Ústřední pozemkový úřad (v současnosti součástí SPÚ)
ÚSES	- územní systém ekologické stability
ÚTP	- územně technický podklad
VKP	- významný krajinný prvek
VP	- vedlejší polní cesta
VPS	- veřejně prospěšná stavba (ÚPD)
VUT	Vysoké učení technické Brno
VÚC	- velký územní celek z hlediska územního plánu
VÚMOP	- Výzkumný ústav meliorací a ochrany půdy
VÚZE	- Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky Praha (současný IÚZE)
ZBÚ	- zatímní bezúplatné užívání
ZPF	- zemědělský půdní fond
ZÚR	- zásady územního rozvoje kraje
ZVHS	- bývalá Zemědělská vodohospodářská správa (v současnosti součástí SPÚ)

Poznámka:

Bližší vysvětlení pojmů v příloze č. 1 Sborník pojmů

1. OBECNÉ INFORMACE O POZEMKOVÝCH ÚPRAVÁCH

1.1. Základní smysl a princip pozemkových úprav

Úvodem platí, že nelze vysvětlit jednoduše složitou věc. Pozemkové úpravy jsou jak geodetické práce, tak buldozer, který staví polní cestu. Kdo se chce seznámit s pozemkovými úpravami, musí tomu věnovat čas a trpělivě naslouchat, což je v dnešní uspěchané době skoro až nemožné. Ale pokud se někdo tomuto oboru věnuje s upřímným zaujetím, pozemkové úpravy jej chytanou za srdce. V každém člověku je totiž zakódovaná ta odvěká *potřeba spravovat svěřenou zemi*, na které žije a starat se o ni, třebaže se jedná jen o zahrádku před domem. Doba osvěcených monarchů, kteří tvořili barokní krajinu se už nevrátí, ale lidé podílející se na pozemkové úpravě, mohou prožívat podobné uspokojení z přeměny alespoň části porušené krajiny. Při pozemkových úpravách se *obnovují etické přístupy* zacházení s půdou a krajinou, které se velmi rychle ze společnosti vytrácí.

Obrázek č. 1 Přirozené rozporné jevy mezi člověkem a Zemí (Mazín, 2011)

Soukromé vlastnictví půdy nelze chápat jako neomezenou svobodu, ale závazný *projev sounáležitosti ke společnosti lidí*, ve které vlastník žije. V tomto světle je možné hledat optimální vyváženost i s právy nájemníků, kteří obhospodařují vlastníkům jejich půdu. Nikdo nemůže dnes chtít na vlastních, aby zapřáhli pár volů a šli orat svůj pozemek s neznatelnými hranicemi kdesi uprostřed bloku zemědělské půdy. Na druhé straně si nikdo nemůže se „svoji“ půdou dělat, co chce. Vlastnictví půdy zavazuje vlastníka, ale i nájemce vůči ostatním občanům. (viz. příl. č. 4a)

Užívání majetku, který má univerzální charakter, může být omezeno v míře nezbytné z hlediska obecného zájmu (Ústava ČR čl. 1/1993 Sb.), což se děje v zákoně o ochraně zemědělského půdního fondu, vodním zákoně a zákoně o ochraně přírody a krajiny, lesním záko-

ně, ale i stavebním zákoně. Všechny tyto atributy vztahu člověka k půdě musí být respektovány při provádění pozemkových úprav. Příkladem výsledné podoby může posloužit jedna z prvních komplexních pozemkových úprav v ČR po roce 1989 v Olešné, při které došlo na jedné z lokalit k revoluční změně krajiny.

Foto č. 1 Původní stav mírné deprese v komplexu orné půdy před pozemkovou úpravou. Polopoušť orné půdy znehodnocené vodní erozí (k.ú. Olešná Plzeň jih 1991)

Foto č. 2 Výsadba biokoridoru a zatravnění podélného průlehu (rok po pozemkové úpravě, 1995)

Foto č. 3 Stav v roce 2005, jedenáct let po pozemkových úpravách (stabilizovaná krajina)

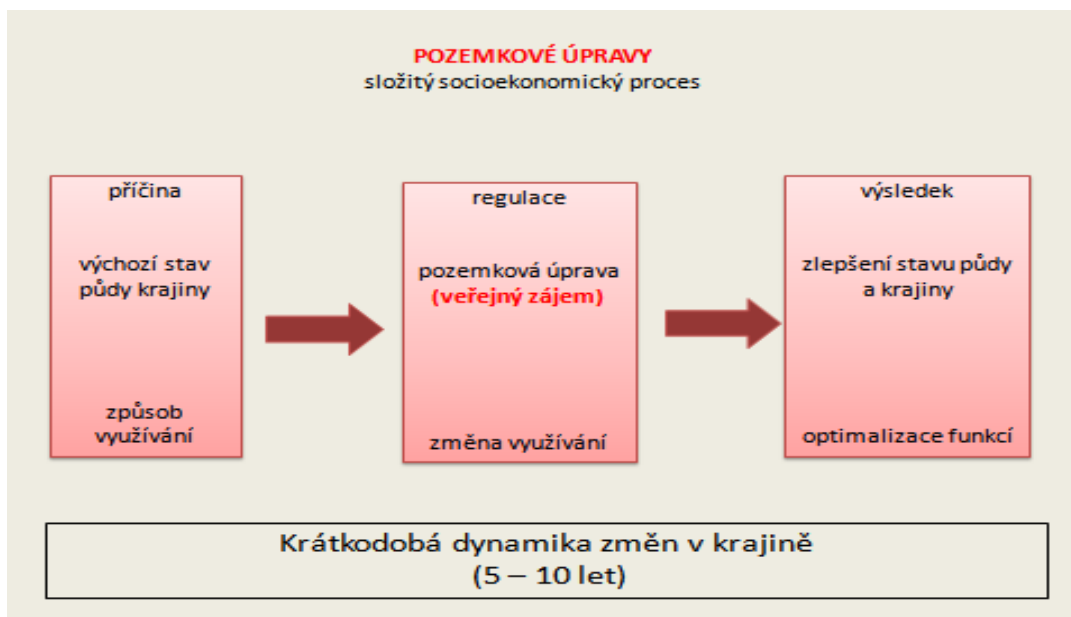

(foto Mazín, 1991-2005)

Předtím, než se čtenář těchto učebních textů seznámí s podrobnostmi celého procesu pozemkových úprav, je třeba znát některé obecně platné teze. Pozemkové úpravy nejsou oborem, který by vznikl v historicky krátké době. Jeho vznik se datuje do období rozvoje dávných civilizací, jako byl Egypt, Izrael a celý křesťanský svět Evropy a Ameriky. Vždy byly pozemkové úřady *nástrojem politiky státu* a jeho společnosti, a to zpočátku především z hlediska hospodářského rozvoje v oblasti zemědělství a přeměny krajiny. (viz kap. 8. Historie poz. úprav) **Tak jak se postupně vyvíjela technologie obdělávání půdy a agrární politika, tak se vyvíjely i způsoby provádění pozemkových úprav.** Již po průmyslové revoluci bylo jasné, že se nejedná jen o agrární operace, umožňující pouze hospodářský rozvoj, ale také o vytváření nové *tváře krajiny*. V tomto směru mají pozemkové úpravy rozměr výtvarného umění.

Pozemkové úpravy jsou dnes kontinuálním procesem v civilizované společnosti a to nejen krajinotvorby, ale působí i v proměně venkova a jeho sociálního prostoru. Je to společné dílo všech stran a účastníků řízení. Jde o zlepšení stavu krajiny, vztahu lidí k půdě a využití odkazu předků.

Obr.č. 2 Kauzalita příčin(důvodů) a důsledků procesu pozemkových úprav vstupujícího do kontinuálního dlouhodobého vývoje kulturní krajiny (Mazín, 2010)

Pozemková úprava působí v krajině venkova jako regulační systém vstupující do vývoje kulturních a společenských jevů v momentu, kdy tyto systémy zastarají a je potřeba jejich usměrnění a udržitelného rozvoje.

Pro pochopení *smyslu a základního principu pozemkových úprav* je důležité znát nejen kauzální vztahy příčin a důsledků, ale i vlastní **funkci regulátora** vývoje kulturních a společenských jevů projevujících se v reálném stavu krajiny. Nemá smysl vstupovat do stabilizovaného vývoje krajiny, kde vztah mezi člověkem a přírodním prostředím je ve vyváženém stavu. Naopak tam, kde dochází vlivem lidské činnosti k zhoršení a znehodnocení základních funkcí a ztrátě autoregulační schopnosti systémů, tam má pozemková úprava smysl a význam pro celou společnost.

Pokud do tohoto nepříznivého výchozího stavu kulturní krajiny vstoupí pozemková úprava, působí jako **řízený systém otevřeného řetězce působností**. (dále uvedený vzorec obsahuje pojmy vysvětlené v následujících kapitolách nebo ve sborníku pojmů a v př. č.4 g)

Konstrukce vzorce otevřeného řetězce komplexních pozemkových úprav

Regulační systém pozemkových úprav ovlivňující krajinou strukturu jako suma stavů ($s_1 - s_x$) za určitý časový úsek ($t_0 - t_x$)

$$s_0 (t_1 - t_2) \rightarrow s_1 (t_3 - t_4) \rightarrow s_2 (t_5 - t_6) \rightarrow s_3 (t_7 - t_8) \rightarrow \dots$$

$S_0 (t_1 - t_2)$ = výchozí stav zjištěný při průzkumných a rozborových činnostech

$S_1 (t_3 - t_4)$ = projektovaný stav dokumentovaný v plánu společných zařízení

$S_2 (t_5 - t_6)$ = realizovaný stav k době testování v terénu

$S_3 (t_7 - t_8)$ = budoucí stav další realizace a výsledek sukcese v terénu

t_1 = zahájení komplexní pozemkové úpravy

t_2 = vyhodnocení výsledků rozborů současného stavu

t_3 = zahájení návrhových a projekčních prací

t_4 = schválení plánu společných zařízení

t_5 = zahájení realizace plánu společných zařízení

t_6 = ukončení realizace společného zařízení

t_7 = zahájení realizace dalších společných zařízení nebo údržba a oprava již realizovaných

t_8 = ukončení realizace nebo opravy a údržby, případně výchovné zásahy (Mazín, 2010)

1.2. Pilíře a hlavní atributy pozemkových úprav

Pozemkové úpravy jsou zvláštním institutem, který řeší současně veřejné, obecní a soukromé zájmy všech zúčastněných osob. Jelikož jsou tak dotčena práva i povinnosti jak státu, obce, nebo regionu tak i fyzických osob vlastníků či nájemců půdy, je třeba mít stále na zřeteli hlavní pilíře a hlavní charakteristické znaky složitého procesu.

Pilíře celého systému pozemkových úprav

Vlastník + půda + krajina

Obec + území + region

Hlavní atributy pozemkových úprav:

- pozemkové úpravy jsou **mnohorozměrná matice časových a věcných faktorů**, která je náročná na organizaci a koordinaci prací a vyžaduje systémový přístup, etapizaci a praxi manažerského řízení
- při správním řízení se zachází s majetkem osob, tento **majetek se přeměňuje, zhodnocuje, v nutných případech vykupuje** a ve výjimečných případech dokonce doplácí ze strany osob, a proto je nutné zachovat vysoce profesionální a etický přístup při jednání s vlastníky (potřeba zavedení ISO orientované na zákazníka občana)

- **pozemkové úpravy se provádí ve veřejném zájmu** (zákon 139/2002 Sb. a nálezy ústavního soudu zn. 152/1998 Sb.) a dotýkají se zároveň soukromého majetku, který má charakter univerzálního vlastnictví.

1.3. Negativní dopady politických změn na kulturní krajinu před r. 1989

Prvním novodobým zákonem o pozemkových úpravách na území České kotliny byl v roce 1911 „Scelovací zákon“. Ten již vnímal pozemkové úpravy jako **činnost kulturně-technických inženýrů**, kteří vytvářeli ve skupinách specialistů pod vedením úředního komisaře plán společných zařízení jako obraz kulturní, šetrně využívané krajiny. (viz kap. 8.2.3. Scelování pozemků po roce 1911)

Tento celostní přístup k pozemkovým úpravám byl v období 60. let 20. století narušen tzv. „zelenou revolucí“, jejíž příčiny byly v populační explozi, nástupu genetiky, agrochemie a nových technologií, ale také „studenou válkou“ (1948-1989), kde šlo především ve státech komunistického sektoru o *udržení soběstačnosti ve výrobě potravin*. Obor pozemkových úprav v této době byl redukován na likvidaci polních cest, mezí a vytváření neúměrně velkých bloků zemědělské půdy, převážně zorněných a meliorovaných plošnými drenážními systémy. (viz. kap.8.2.5) Lze tvrdit, že v tomto období postrádal obor svoji typickou vlastnost, která jej dělá svébytným, a to je víceoborovost a celost. (podrobnější informace v kapitole Historie pozemkových úprav, **Člověk i společnost se v období budování rozvinutého socialismu po vzoru Sovětského svazu dopouštěl narůstajícího rizikového chování vůči kulturní krajině, což zanechalo dodnes stopy její degradace.** (viz kapitola o degradaci půdy)

V roce 1989 jsme po politickém převratu a obnovení vlastnictví půdy zdědili pokaženou, přeměněnou krajinu a zubožený venkov (viz. kap. 3.3.2.). Negativní dopady „zelené revoluce“ bylo možné zaznamenat i v krajině států od nás směrem na západ. I tam se rušily meze a odvodňovaly přirozeně vlhké půdy, používaly se agrochemické technologie, ale ne v takovém měřítku. V sousedním Bavorsku nebo Horním Rakousku si tyto negativní dopady „pokroku“ uvědomili o dvacet až třicet let dříve a pustili se do obnovy venkova a ekologického zemědělství včetně podpůrných a rozvojových programů.

Bohužel v České kotlině se mentalita některých zemědělských podnikatelů podporovaných agrární lobby nezměnila ani do dnešní doby společné agroenvironmentální politiky EU a hrozí nám neustálé sankce za vysoký stupeň zornění a erozi půdy. Podobně neuspokojivý je stav kvality a rychlosti odtékající vody z povodích našeho státu na území sousedních států z hlediska nitrátové směrnice (obsah dusíku z hnojiv) a povodňových nebezpečí. Území České republiky je na rozvodnici Evropy a tvoří zároveň obrovskou pramenní oblast pro okolní státy. Můžeme bohužel konstatovat, že dnešní krajina České republiky a vztah společnosti k půdě jsou za posledních šedesát let poničeny v následujících úhlech pohledu:

- Krajina v převážné části ztratila kvůli zlikvidované cestní síti svojí historickou paměť. (55-73% původní délky zlikvidováno, 70% nevyhovujících, Váchal, 2011). Krajina se stala pro člověka neprostupnou a nepřívětivou.

- Půda ztratila na mnoha místech svojí retenční schopnost (zadržetí vody). Bylo zatrubněno 500 000 km malých a drobných vodních toků, plošně odvodněno 1 081 534 ha zemědělské půdy a rozoráno 240 000 ha luk a pastvin. (orná půda má o 7-10% nižší retenční schopnost než travní porost).
- Povodňové škody za období 1997-2013 dosáhly v ČR 190,7 miliard Kč (MZeČR 2013) Škody na půdě a krajině nelze vyčíslit.
- Přirozená úrodnost zemědělských půd se dlouhodobým intenzivním využíváním výrazně a nenávratně snížila (utuzení, ztráta organické hmoty, odnos jemnozeme erozí, zvýšení kamenitosti, snížení mocnosti humusového horizontu a půdy na cca 40% půdy ČR, VÚMOP, 2014).
- Vodní a větrná eroze na nevhodně scelených polích a rozoraných loukách se na 40% progresivně rozšířila. Nenávratnou ztrátu tun jemnozeme nejde ani vyčíslit (ohroženo je cca 50-55% půd vodní erozí a 10% větrnou erozí, VÚMOP, 2014).
- Odvodněním a rekultivací půdy v období socialistického zemědělství došlo k redukci mokřadů a organominerálních půd na pouhých 2% původní rozlohy (VÚMOP Praha 2013).
- Krajinný prostor ztratil rozoráním mezí a liniových prvků o celkové výměře 240 000 ha heterogenitu, ekologickou stabilitu a tím i schopnost biologické ochrany kulturních plodin.
- Dlouhodobou absencí energomateriálových vkladů došlo na jiných místech k zarůstání náletem dřevin a snížení podílu přirozených luk a pastvin a tím i druhové diverzity krajiny (např. NP Šumava).
- Biodiverzita krajiny výrazně a nenávratně klesla rozoráním travních porostů, mokřadů, vlastnických mezí, remízků a likvidací solitérů stromů. Průměrná velikost pozemku zemědělské půdy 10 ha z roku 1955 se zvýšila na 50-100 ha i více.

Tyto viditelné projevy degradace kulturní krajiny a půdy byly součástí ekonomické a politické krize východního bloku rozděleného světa jako důsledku studené války. Dnes existuje *teorie kolapsu a regenerace kultur a civilizací* (Bárta, 2012), která vysvětluje tyto globální změny ve společnosti a krajině. Z dnešního pohledu je zřejmé, že **v šedesátých až devadesátých letech minulého století předcházela úpadku „kultury socialismu“ řetězec krizových jevů, který se zákonitě musel projevit skokovou změnou.** Také je jasné, že po kolapsu přichází dlouhé *období obnovy kultury*, ale již nikdy do původní podoby. Vznikají nové struktury. Cesty zpět není. S tímto stavem se dnes naše civilizace Čechů, Moravanů a Slezanů těžce vyrovnává. *Jedním z nástrojů obnovy kultury jsou pozemkové úpravy.*

Daleko ničivější dopady měl socialismus na kulturu naší civilizace v oblasti osobního vztahu lidí ke krajině. Situace se ještě zhoršila po něžné revoluci 1989, kdy se ve společnosti objevily skryté potenciály konzumního způsobu života a snahy rychle zbohatnout po čtyřice-

tiletém rovnostářství. V tomto směru mentality člověka žijícího v kulturní krajině České kotliny došlo ke:

- ztrátě osobního vztahu k půdě a ztrátě etického chování v krajině
- potlačení identity obyvatele krajiny k domovu, občině a vlasti a ztrátě sociální funkce krajiny a schopnosti udržet pospolitost lidí
- ztrátě různosti a pestrosti sociálního prostoru venkova oproti městu jako důsledek narůstající globalizace světa
- vykořenění lidí z rodného kraje a nárůstu lhostejnosti ke stavu kulturní krajiny, ztráta spolkové činnosti a místních tradic
- kořistnickému způsobu využívání zemědělské půdy a zneužívání kontraproduktivních dotačních programů EU podnikateli v zemědělství
- zániku selského stavu v Čechách a převaha velkoplošných uživatelů půdy a nájemního vztahu (až 200 km vzdálené pozemky od sídla podnikatele)
- deformaci ceny zemědělské půdy, která má jednu z nejnižších hodnot v EU
- potřebě alternativních programů v zemědělství a potlačení organické jednoty vesnice a krajiny, rozpojení venkova a organického zemědělství
- nedodržování zákonů v oblasti ochrany půdy, vody a krajiny ze strany zemědělců, což způsobuje progresivní degradaci půdy, kontaminaci vody a narušení potravního řetězce
- nerespektování zásad územního rozvoje a územního plánování ve prospěch developerů a spekulantů
- obrovské fragmentaci vlastnické držby, nárůstu počtu parcel a zmenšení průměrné výměry parcely jednoho vlastníka (tento stav je způsoben m.j. absencí pozemkových úprav)

Obr. č. 3 Etapovitost procesu pozemkových úprav vstupující do vývoje kulturní krajiny

Poznámka: Schéma příběhu pozemkové úpravy může mít základní dvě varianty. Buď končí zápisem do katastru nemovitostí bez realizace navržených společných zařízení nebo pokračuje projekční a stavební činností a nově realizovaná opatření jsou převedena na obec

1.4. Zásady a způsob provádění pozemkových úprav

Pozemkové úpravy jsou uvědomělou a cílevědomou činností skupiny úředně oprávněných osob, autorizovaných inženýrů, státních úředníků, samosprávy obce a zvolených zástupců dotčených vlastníků, kteří všichni spolupracují na zpracování nového návrhu uspořádání pozemků. Pozemkové úpravy jsou směrem k úředníkům pozemkového úřadu a zpracovatele financované a řízené státem, jen účast vlastníků ve voleném sboru zástupců a místních znalců je čestnou funkcí. (v jiných státech EU si pozemkové úpravy z části hradí vlastníci půdy, např. Bavorsko)

Způsob provádění a právní rámec pozemkových úprav stanovuje speciální „Zákon o pozemkových úpravách“ č. 138/2002 Sb., který je rozpracován do prováděcí vyhlášky č. 545/2002 Sb. „o postupu při pozemkových úpravách“ a nižších právních norem jako je Metodický návod k provádění pozemkových úprav Mze ČR ÚPÚ 2010 a Technický standard plánu společných zařízení Mze ČR ÚPÚ 2010. Na tyto závazné právní normy a rezortní předpisy navazuje celá řada doporučených oborových metodik a návodů jiných rezortů, které je třeba při provádění pozemkových úprav respektovat. Proto je nezbytné, aby zpracovatelem pozemkových úprav s úředním oprávněním byla osoba s všeoborovými znalostmi a schopností přesahů více disciplín.

Z právních norem a metodik projektování pozemkových úprav vyplývá, že řízení, **projektování a projednávání pozemkových úprav probíhá po etapách**, které mají svoji věcnou náplň a časovou souslednost v jednotlivých krocích. (viz. příl. č. 4e, nebo 4h) Metodiku naplňování těchto etap vhodně popisuje doporučený materiál Mze ČR ÚPÚ Postupy a činnosti při projektování pozemkových úprav (JČU katedra pozemkových úprav a ČMKPÚ Středočeského kraje 2009), viz příloha č. 5. Tato subkapitola pouze naznačuje hlavní zásady složitého procesního postupu.

Správní úřad pro výkon řízení ve věci pozemkových úprav je založen zákonem „o státním pozemkovém úřadu“ č. 503/2012 Sb., kterým byly zřízeny Krajské pozemkové úřady. Tyto úřady pak mají své pobočky většinou v hranicích jednoho nebo více okresů.

Státní pozemkový úřad garantuje při pozemkových úpravách:

- zachování práv vlastníkům půdy a všem osobám, jejichž práva jsou dotčena
- odbornou a právní kvalitu všech prací zadaných dodavatelským firmám
- hospodárnost vynaložených veřejných prostředků

Při postupném naplňování etap pozemkových úprav je třeba respektovat tyto základní zásady:

1) Projekční připravenost: Jak kvalitně je komplexní pozemková úprava připravena pozemkovým úřadem, tak kvalitně je její průběh a výsledný efekt. Bohužel tato nejdůležitější etapa pozemkových úprav je stále podceňovaná a není ani metodicky popsána a standardizována. Souvisí to s odbornou profesní úrovní úředníků pozemkového úřadu, ale i koncepcí a plánem nebo programem Krajského pozemkového úřadu. Ale zásadní je pro kvalitní přípravnou čin-

nost *celostátní koncepce pozemkových úprav*. Ta by neměla podléhat čtyřletým politickým změnám, aby garantovala přiměřené finanční částky ze státního rozpočtu.

Komisař (komisařka) pozemkového úřadu by podle střednědobého harmonogramu a plánu pozemkových úprav měl shromáždit veškeré veřejně dostupné podklady pro pozemkové úpravy, především *územně analytické podklady a územní plán obce* a zpracovat zadání pozemkové úpravy. To znamená stanovit hlavní cíl, širší územní vazby a specifické podmínky a předběžný obvod pozemkové úpravy. Dále je nezbytné, aby komisař provedl *průzkum veřejného zájmu* s místní komunitou, představiteli obce a zemědělci.

Teprve pak může padnout rozhodnutí, zdali se pozemková úprava zahájí a jestli lze předpokládat, že bude dosaženo stanovených cílů. Zbývá zadat veřejnou zakázku na zpracovatele pozemkové úpravy podle „zákona o veřejných zakázkách.“

2) Priorita prosazení veřejného zájmu

Prvním krokem pracovního kolektivu je vyřešit v území **veřejný zájem**. Základní limity a zónaci krajiny by měl obsahovat územní plán obce, ale většinou tomu tak v nezastavěné části obce není. Přesto, že ze stavebního zákona vyplývá, že zpracovatel a zadavatel zemního plánu obce má povinnost vyřešit i nezastavěnou část obce, v praxi toto bývá jen výjimkou.

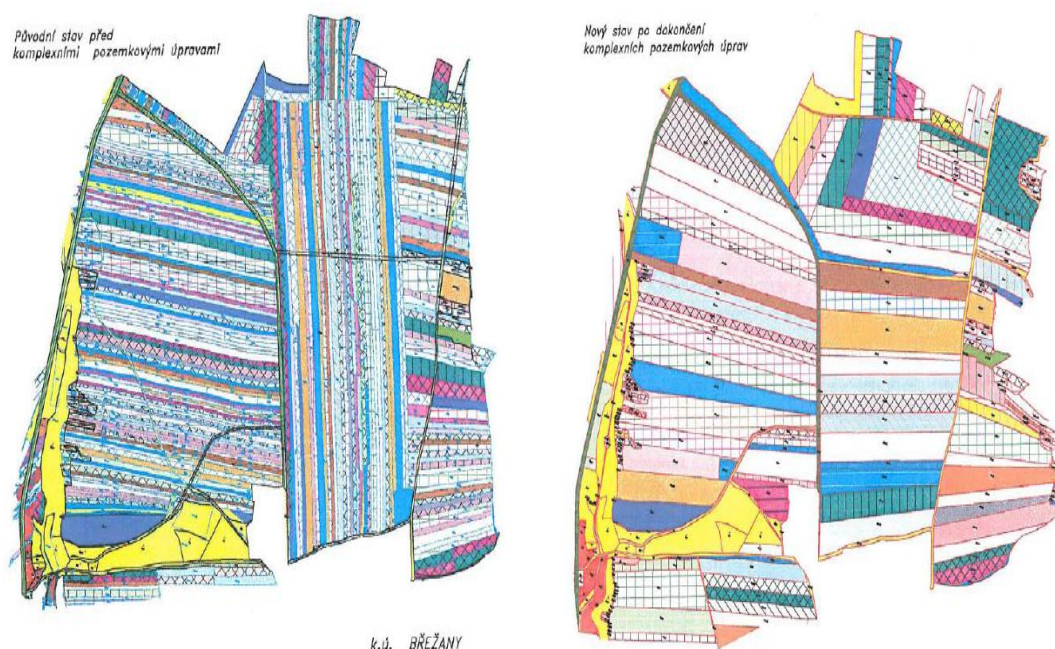
Teprve komplexní pozemková úprava tento veřejný zájem vygeneruje z provedené analýzy a návrhu v potřebné kvalitě a podrobnosti. Dalším krokem pracovního kolektivu pak je do této navržené sítě veřejně prospěšných opatření **optimalizovat pozemky soukromých vlastníků**. Pozemková úprava neruší ani neomezuje vlastnictví, či neupřednostňuje některého z vlastníků. Všichni jsou si před zákonem rovni a dochází pouze k přeměně vlastnických parcel tak, aby se zlepšila možnost jejich obhospodařování, ale i dispozice jako s nemovitým majetkem. Vytvoří se tak **nová mapa a nové reálné hranice**, které jsou komisionálně prošetřeny a předány vlastníkům v terénu. Jsou tak odstraněny křivdy na vlastnicích z období socialismu, kdy byly meze rozorány a zároveň jsou vytvořeny majetkoprávní podmínky pro následnou realizaci krajinotvorných prvků.

3) Respektování soukromého zájmu

Obecně platí, že pozemkovou úpravou dojde vždy ke zhodnocení majetku vlastníků (zvýšení tržní ceny) a zlepšení podmínek pro hospodaření na půdě. Aktualizované informace v katastru nemovitostí a v terénu označené nové hranice pozemků také umožňují lepší nakládání s majetkem a to jak z hlediska práv, tak povinností vlastníka.

Je pochopitelné, že při této činnosti se mezi desítkami a stovkami vlastníků najde nespokojený účastník řízení, který využije možnosti se odvolat k druhoinstančnímu orgánu, přes všechnu snahu úředníků vyhovět jeho požadavkům. Pozemková úprava může být i předmětem soudního řízení, pokud vlastník podá žalobu. Tyto průvodní jevy pozemkové úpravy jsou však ojedinělé a nemohou znehodnotit celkový výsledek práce všech ostatních a většiny, která se dohodla a souhlasí s výsledkem návrhu směn pozemků.

Obr.č 4 Srovnání počtu, výměry a tvaru a přístupnosti vlastnických parcel před a po komplexní pozemkové úpravě. Vlevo katastrální mapa původního vlastnictví, vpravo návrh nového uspořádání pozemků. (SPÚ, 2013)

4) Zásada realizace

Poslední etapou pozemkové úpravy je **realizace navržených společných zařízení**, tedy veřejně prospěšných staveb, na které se mohou podílet jak obec, tak pozemkový úřad nebo samotní vlastníci. Záleží na iniciativě a aktivitě všech zúčastněných stran, jakým způsobem využijí nabízených podpůrných programů a strukturálních fondů jak ČR, tak EU. Tato závěrečná fáze pozemkových úprav je nejdůležitější, protože uvádí pozemkovou úpravu do reálného života lidí a krajiny. Vyžaduje však zvláštní nasazení celého týmu lidí, kteří spolupracovali na návrhu pozemkové úpravy. Jde o jakousi manažerskou praxi na věcech obecních a veřejných, která vyžaduje investici „do cizího“. Pozemková úprava nesmí zůstat „na papíru“, protože by tak nebyly efektivně využity veřejné prostředky.

Některá společná zařízení je možné realizovat již v průběhu řízení, některá po zápisu rozhodnutí o pozemkové úpravě v katastru nemovitostí většinou do pěti let. Je totiž třeba zpracovat prováděcí dokumentaci staveb, požádat o stavební povolení a podat projekt (žádost o dotace na stavbu) podle příslušných pravidel SZIF platebních agentur EU.

Důležitou roli v prosazení a realizaci společných zařízení v krajině stále hraje lidský faktor. Záleží nejen na odborné fundovanosti projektantů a pracovníků pozemkových úřadů, ale také na jejich přesvědčovacích schopnostech a klíčová je vstřícnost a ekologické cítění účastníků pozemkových úprav - vlastníků pozemků, zemědělských subjektů, zástupců správních orgánů (Mazín, 2005).

1.5. Společná zařízení jako realizační koncovka pozemkových úprav

Cesta nápravy negativních dopadů lidské činnosti na kulturní krajinu vede dvěma směry. Jednak změnou plošného užívání zemědělské půdy a nebo obnovou základní sítě linií a plošek. Optimální varianta je kombinace těchto dvou směrů obnovy kulturní krajiny.

V praxi se tak tomu děje formou dotační politiky přímých plateb na půdu pro zemědělce, které podporují *zatravnění a zalesnění zemědělské půdy*, ale i nařízenými *protierozními technologiemi obdělávání půdy* na erozně ohrožených částech bloků orné půdy (GAEC) a zranitelných oblastí podzemních a povrchových vod (nitrátová směrnice). Druhý směr obnovy kulturní krajiny je *podpora linií a plošek* trvalých porostů, vodních ploch, mezí, průlehů, stromořadí, biokoridorů a biocenter na zemědělské půdě, které se převážně děje při pozemkových úpravách realizací tak zvaných *společných zařízení*.

Společná zařízení jsou technická, půdoochranná, vodohospodářská a biologická opatření investičního nebo neinvestičního charakteru, kterými se realizují veřejné zájmy v rámci prováděných pozemkových úprav. Organizační opatření (změna velikosti a tvaru zemědělských pozemků) a agrotechnická opatření (osevní postupy a protierozní technologie obdělávání půdy) nejsou společná zařízení.(Mazín slovník pojmů příl. č.1) Vedle této odborné definice je potřebné poznamenat, že podle zákona jsou společná zařízení navržené *rekonstrukce stávajících staveb* (polních cest, nádrží, mostků atd.), *nebo novostavby* případně biotechnická a biologická opatření (výsadby dřevin, terénní úpravy, meze, průlehy atd)

Jestliže první směr změny plošného užívání zemědělské půdy formou podpory agroenvironmentálního způsobu obhospodařování správnou praxí je závislý na agrární politice EU a národním programu rozvoje venkova v pětiletých cyklech, pak druhý směr realizace společných zařízení na zemědělské půdě v rámci komplexních pozemkových úprav přináší do krajiny *trvalou změnu*. Dá se říci, že při realizaci všech navržených společných zařízení se dosílí **obnovení sítě polyfunkčních prvků krajinné struktury**. Zároveň se na části území změní způsob využívání zemědělské půdy směrem k šetrnějším technologiím.

Další nový rozměr, na který musely pozemkové úpravy reagovat, byl **regionální rozvoj a obnova venkova jako sociálního prostoru**. Pozemkové úpravy tak postupně přijaly nejen výše uvedené „klasické“ obory, ale stále více musely do své činnosti zahrnovat odvětví, jako jsou krajinná ekologie, krajinné plánování, fotogrammetrie, kulturně-sociální funkce, krajinný ráz, ale i sociální vědy, jako je komunitní právo nebo etika. Přitom všem nešlo jen o prostou syntézu zmíněných oborů a činností, ale jejich **systémový průnik a přesahy**, které bylo nutné směřovat ke společnému cíli, tedy nové kvalitě krajinného prostoru a zlepšení podmínek pro kvalitní život obyvatel venkova.

Názorně je viditelná změna kulturní krajiny na lokalitě zemědělské půdy ve Velkých Bílovicích na Moravě okres Břeclav. Při pozemkových úpravách v roce 1996 byl doprostřed svahu orné půdy zasázen protierozní zasakovací pás původních dřevin, který má zároveň funkci biokoridoru. Scelením vlastnických parcel pak byly vytvořeny podmínky pro založení vinohradů, které jsou chráněny proti erozi. Pruh pozemku podél biokoridoru zároveň slouží jako doplňková cesta zpřístupňující vinohrady jednotlivých vlastníků.

Foto č. 4 Výsadba dřevin na erozně poškozeném svahu dříve úrodných černozemí (k.ú. Velké Bílovice , Břeclav 1996 na počátku komplexních pozemkových úprav)

Foto č. 5 Proměna krajiny po pěti letech. Vzrostlý biokoridor a vysázené vinohrady na místě degradované polopouště (k.ú. Velké Bílovice, po realizaci komplexních pozemkových úprav, foto Mazín, 2000)

Kategorie společných zařízení : Společná zařízení tvoří v kulturní krajině síť, která umožňuje migraci živých organismů, komunikaci všeho druhu, ochranu půdy před erozí, ochranu vody a biologickou ochranu kulturních plodin. V takové pevné kostře linií a plošek pak mohou být hospodárně a racionálně obdělávané zemědělské pozemky. Proto je *hlavní zásadou navrhování plánu společných zařízení vytváření soustav jednotlivých subsystémů krajiny*. Z hlediska soustav subsystémů kulturní krajiny se při pozemkové úpravě rozlišují následující skupiny a kategorie společných zařízení:

Tab. č. 1 Soustavy, skupiny a kategorie společných zařízení a jejich rámcové návrhové parametry

Soustava zařízení podle sub-systému krajiny	Skupina zařízení (novostavby nebo rekonstrukce stávajících)	Kategorie společného zařízení (převládající funkce)	Zkratka
I. Pozemní komunikace PC <i>Polní cesty</i> <i>(hlavní funkce spojovací a zpřístupnění, vedlejší – protierozní a vodohospodářská)</i>	A. Polní cesty	1. Hlavní	HC
		2. Vedlejší	VC
		3. Doplnkové	DC
		4. Lesní	LC
	B. Objekty na cestách	1. Mostky	M
		2. Propustky	P
		3. Cestní příkopy	CP
		4. Dreny odvodňující pláň	DR
II. PEO - Protierozní opatření na pozemcích <i>návrhové Q_{20}</i> <i>(výjimečně Q_{50})</i>	A. Organizační, delimitační, agrotechnická a lesnická opatření	1. Ochranné zatravnění v ploše	PZ
		2. Zatravněné zasakovací pásy	ZP
		3. Zatravněné spádnice a údolnice	ZÚ
		4. Ochranné zalesnění v ploše (většinou rozvodnic)	ZR
		5. Zasakovací lesní pásy	VP
		6. Větrolamy	VL
	B. Biotechnická opatření	1. Terasy	T
		2. Protierozní meze	PM
		3. Protierozní příkopy záchytné	PŘZ
		Protierozní příkopy svodné	PŘS
		4. Protierozní průlehy sběrné (vsakovací – rozchod 20-35 m)	PRZ
		Protierozní průlehy svodné	PRS
		5. Protierozní ochranné hrázky	PH
III. PPO –VHO Vodohospodářská a protipovodňová opatření v povodí <i>(návrhové Q_{50})</i> <i>ochrana intravilánu</i>	A. Delimitační, agrotechnická a organizační opatření k ochraně kvality vody	1. Ochranné zatravnění zdrojových lokalit (infiltrační zóny) a OP	INF
		2. Sedimentační pásy (bufferzóny) podél toků a nádrží	IN
<i>(návrhové Q_{50})</i> <i>ochrana intravilánu</i>	B. Biotechnická opatření k odvedení povrchové vody do recipientu	1. Cestní příkopy	CP
		2. Sběrné příkopy	VP
		3. Svodné příkopy	SP
		4. Zatravnění údolnice	ZÚ
	C. Biotechnická opatření k retenci a retardaci v povodí (protipovodňová opatření)	1. Záchytné příkopy a průlehy	ZP
		Meze s retenčním prostorem (průlehem)	ZM
		2. Svodné příkopy	SŘ
		3. Svodné průlehy	SP
		4. Ochranné nádrže s retenčním prostorem	RN
		5. Hrazení bystřin a strží	HB

		6. Sanace strží a výmolů	SS
		7. Úpravy toků (vodohospod. revit.)	ÚT
		8. Inundační hráze malých toků	IH
IV. Ekostabilizační Opatření v biochoře <i>(hlavní funkce biologická, vedlejší – zřízení podílu trva- lých porostů)</i>	D. Hlavní meliorační Zařízení (kostra)	1. Odvodňovací příkopy	OP
		2. Zatrubněné příkopy	TR
	A. Delimitační, agrotechnická a organizační	1. Biocentra lučních ekosystémů ÚSES	BC
		2. Ochranné zóny biokoridorů a biocenter (zatravnění)	OZ
	B. Lesnická a sadařská výsadba dřevin	1. Biocentra mokřadů a lužních lesů ÚSES	BC
		2. Biokoridory mokřadů a lužních lesů ÚSES	BK
		3. Interakční prvky navazující na BK a BC ÚSES	IPÚ
		4. Interakční prvky jako enklávy a koridory mimo ÚSES	IP
	C. Biotechnická	1. Obnovení biotopu na závadném odvodnění	OB
		2. Malá nádrž napájená z odvodňovacích systémů	MN
V. Asanace svážných území		1. Odvodnění zvodnělé vrstvy	OD
		2. Ochrana zhlaví	OZ

(Mazín, 2012)

Příklady kategorií společných zařízení a navazujících opatření

Příklady biotechnických opatření a
agrotechnických protierozních
opatření
(VÚMOP Praha)

- vrstevnicové meze
- terasy, příkopy, průlehy
- zatravněné údolnice
- ochranné hrázky
- protierozní nádrže
- navrhována v rámci Komplexních pozemkových úprav

Opatření navazující na opatření organizačního charakteru:

- vrstevnicové obdělávání
- ochranné obdělávání půdy (mulčování, výsev do strniště, hrubé brázdy apod.)

Údržba společných zařízení biotechnického typu

Okrajově je dobré se v této kapitole zmínit o stavu společných zařízení po jejich převodu ze státu na obec. Zodpovědnost za udržování společných zařízení přechází po realizaci na vlastníka pozemku, kterým je z 90 % obec. Vzhledem k současné restriktivní rozpočtové politice ČR nemají obce dostatek finančních prostředků. Proto dochází postupně k omezování údržby a péče o vybudovaná společná zařízení. Podle vlastních průzkumů z let 2011 a 2012 se **intenzita následné péče oproti období 2000 – 2006 snížila na 50 %**.

Pro zabezpečení optimální funkčnosti a účelné využití investovaných prostředků je potřebné zabránit postupné devastaci společných zařízení v důsledku absence jejich údržby. Opomíjení údržby společných zařízení může vést k omezení jejich funkce i účinnosti, v krajním případě až k devastaci. U protipovodňových opatření může mít nedostatek péče katastrofální dopad na majetek a životy obyvatel. I tato problematika by měla být řešena etikou, ale i psaným právem.

1.6. Společenské postavení a právní nástroje pozemkových úprav

Po politické změně v roce 1989 došlo k obnovení vlastnických práv k půdě a restituci znárodněné půdy vlastníkům, kteří svůj nárok uplatnili u nově založeného pozemkového úřadu. Pozemkové úpravy se staly součástí *Zákona o půdě*, kterým se restituovaly zemědělské nemovitosti a *Zákonem o pozemkových úpravách a pozemkových úřadech* byly založeny pozemkové úřady. Tím došlo k procesně právnímu zakotvení pozemkových úprav a institucionalizaci v rámci státní správy ČR. Po roce 1989 byly také privatizovány geodetické a projekční činnosti, což dopomohlo k progresivnímu rozvoji těchto profesí a oborů. (viz Díl II)

Podařilo se zabezpečit dostatečné finance na tyto práce, jak ze státního rozpočtu, tak ze strukturálních fondů EU. Tím nastala situace, že praxe předběhla teoretickou základnu této inženýrské činnosti, což se v období po roku 2005 projevilo v kolísavé kvalitě projekčních a geodetických prací, ale i absenci celoživotního profesního vzdělávání projektantů a úředníků na pozemkových úřadech.

Dozrála tak doba na *novou definici oboru pozemkových úprav* jako **moderní víceoborové vědní discipliny, která propojuje inženýrské činnosti v kulturní krajině**. Přirozeně zvýšená poptávka po pozemkových úpravách ve společnosti po roce 1989 vyvolala mimo jiné zájem o studium na vysokých školách. Bohužel již menší zájem je ze strany obcí, správních úřadů a projekčních firem o absolventy těchto fakult. To souvisí mimo jiné se **ztrátou společensky sdílené etiky chování v kulturní krajině** Foto č. 6 Exkurze studentů z JČU.

Období, které teď na počátku dvacátých let nového tisíciletí pozemkové úpravy prožívají, je ve znamení *hledání nové vize, nových globálních cílů, revize etiky a celkové koncepce*, která by plně využila veškerých potenciálů tohoto oboru. Reálné výsledky pozemkových úprav v krajině závisí bohužel na subjektivních přístupech a osobním nasazení zúčastněných lidí.

Přesto při všech těchto problémech roste v České republice společenská poptávka po pozemkových úpravách bez ohledu na zaměření vládnoucí politické strany nebo koalice ve čtyřletých volebních obdobích. V obcích, městech a mikroregionech, kde místní komunita a samospráva pochopila význam a přínos pozemkových úprav, je neuspokojený zájem a zahájení pozemkových úprav, které se z kapacitních důvodů pozemkových úřadů odkládá na budoucí období. Na druhé straně se z agrárních lobby ozývají hlasy proti pozemkovým úpravám, které však sledují skupinové zájmy příjemců dotací na půdu a takzvaných zemědělských podnikatelů.

1.6.1. Veřejný zájem deklarovaný Plánem společných zařízení

V předcházejících historických obdobích před rokem 1948 byly pozemkové úpravy vnímány převážně jako agrární operace, které zlepšovaly hospodářské podmínky a zvyšovaly výnosy na zemědělské půdě. Vzhledem k přirozenému osobnímu vztahu lidí k půdě a krajině, který se dědil z generace na generaci, nebyla dříve tak vysoká společenská poptávka po pozemkových úpravách a nebylo nutné řešit progresivně se zhoršující stav životního prostředí člověka, degradaci půdy a kulturní krajiny. Jiná situace je v současnosti.

Půdní držba a pozemkové úpravy se pohybují v prostředí vymezeném třemi pilíři demokracie, a to jsou: soukromé vlastnictví – svobodné podnikání – volný trh. Tyto svobody jsou ale zároveň vyváženy povinnostmi základní listiny lidských práv, která deklaruje veřejný zájem v čl. 11 (3). *Vlastnictví zavazuje a jeho výkon nesmí poškozovat lidské zdraví, přírodu a životní prostředí lidí nad míru stanovenou zákonem.*

Tyto *míry únosnosti zatížení půdy, vody a krajiny určují speciální zákony* především vodní zákon a zákon o ochraně zemědělského půdního fondu. Vedle územního plánu jsou pozemkové úpravy nástrojem pro navrhování a realizaci všech veřejně prospěšných opatření v území. Nejlépe postavení a poslání pozemkových úprav vystihuje § 2 zák. č. 139/2002 Sb. „o pozemkových úpravách“: **Pozemkovými úpravami se ve veřejném zájmu prostorově a funkčně uspořádávají pozemky.** Veřejné zájmy deklaruje v procesu pozemkových úprav dokument nazvaný **Plán společných zařízení**.

Ale v případě veřejného zájmu při pozemkových úpravách nejde jen o životní prostředí a krajinu, ale také o katastr nemovitostí, který sice eviduje vlastnictví, ale pokud je jako informační systém zastaralý, neudržovaný a s chybami, je brzdou hospodářského rozvoje, ale i udržitelného rozvoje území, a to je také veřejný zájem všech občanů České republiky.

Foto č. 6 Protierozní meze vložené do erozně ohroženého svahu prostřednictvím pozemkových úprav. Výrazně snižují vodní erozi, ale také intenzitu využívání půdy pro zemědělské podnikatele.

(k.ú.Přítoky Kutná Hora, 2000)

1.6.2. Soukromý zájem deklarovaný Návrhem nového uspořádání

Veškeré návrhy veřejně prospěšných opatření buď převzatých z územního plánu, nebo navržených pozemkovou úpravou *musí respektovat vlastnická práva* fyzických a právnických osob, včetně takzvaných zemědělských podnikatelů, což zaručuje procesně speciální zákon „o pozemkových úpravách“. **Návrh plánu společných zařízení** vychází z oficiálních právních norem (metodik) a *vlastník by měl strpět určitá omezení* například v intenzitě využívání půdy nebo porušování jakosti vody, zvláště když svým počínáním nedodržuje zákon. Vždyť jde v důsledku o jeho soukromý majetek, který je znehodnocován například vodní erozí. Vedle technického přístupu je důležité vytvořit prostor pro kreativitu projektantovi pozemkových úprav a podchytit všechny tvůrčí nápady pro pozitivní změny kulturní krajiny.

Dosáhnout vyvážené shody a dohody mezi soukromými a veřejnými zájmy je největším úkolem a posláním pozemkových úprav. Z tohoto důvodu je důležité, aby skupina odborníků, organizující a provádějící pozemkové úpravy, znala nejen zákony a metodiky, ale ovládala i sociální aspekty procesu a umění jednat s lidmi.

Při pozemkových úpravách je nutné znát veškeré informace o každé parcele z KN, aby při změně hranic a druhu pozemku byly vzaty do úvahy. Jedná se o různá věcná břemena a povinnosti strpět omezení, váznoucí zástavy na pozemku, nevyřízená dědictví, duplicitní vlastnictví a další. Veškeré změny hranic a druhů pozemků, věcných břemen a způsobů využívání provedených při pozemkových úpravách obsahuje dokument nazvaný **Návrh nového uspořádání pozemků**. Tento grafický návrh zahrnuje pozemky schváleného Plánu společných zařízení, má podobu nové katastrální mapy a soupisu nových listů vlastnictví.

Foto č. 7

Úvodní jednání v rámci komplexních pozemkových úpravách v Přešticích (Plzeň jih)

SOCIÁLNÍ ASPEKTY PROCESU POZEMKOVÝCH ÚPRAV

Jak již bylo uvedeno v předešlých kapitolách, samotné plánování a projektování prostorové a funkční optimalizace pozemků zůstává mrtvou vědou, pokud se tyto dokumenty úspěšně neprojednávají s místními správci, vlastníky, uživateli a obyvateli krajiny. Vědecky správné a odborně erudované zpracování plánu a návrhu pozemkové úpravy je v současné době předpokladem a podmínkou, nikoli cílem, pro dokončení správního řízení či vytvoření nové mapy KN. Cíl pozemkové úpravy je uvedení těchto navržených přeměn krajiny do reálné krajiny.

Úspěšné uvedení (realizace) pozemkové úpravy do života krajiny a místní komunity předpokládá znalost oborů jako je sociologie, psychologie, etika a další. Vyžaduje schopnost vcítění se do legitimních přání a žádostí vlastníků, umění vyslechnout názor druhých, propojit a koordinovat různé oborově omezené pohledy specialistů a korigovat neoprávněné stížnosti či skupinové a osobní zájmy v průběhu schvalování pozemkové úpravy. Vyžaduje to také určitou obět těch, kteří organizují celý proces, tedy zástupců ředitelů pozemkových úřadů (komisařů-koordinátorů). Důležité je získat starostu, obecní zastupitele, ale i hospodařící podnikatele či neziskové organizace pro realizaci společných zařízení a veřejně prospěšných staveb a zajištění finančních zdrojů. Proces nekončí ani zápisem rozhodnutí do KN, ani realizací staveb a opatření, ale uvědomělou péčí a údržbou těchto nových prvků kulturní krajiny.

Principy projednávání s účastníky pozemkových úprav (sociální, právní a správní kritéria) :

- A. *princip dobré zprávy* (průzkum veřejného zájmu před zahájením řízení) Aby bylo možné získat místní komunitu pro pozemkové úpravy, je nezbytné provést osvětu a nejlépe demonstraci na příkladu dobře provedených pozemkových úpravách v blízkém okolí (regionu). Je velmi žádoucí získat přes 50% vlastníků pro pozemkovou úpravu, což je podmínka pro povinnost pozemkového úřadu zahájit řízení. Zároveň by nositel dobré zprávy měl mít vizi a představit strategické cíle a důvody pro pozemkovou úpravu.
- B. *princip dobrovolnosti* (vlastnické právo). Výměny pozemků, přetváření jejich hranic a funkcí musí být vedeno v duchu svobodného rozhodnutí vlastníků. Státní moci vymezené zákonem (přípustná tolerance, princip majority $\frac{3}{4}$ výměry obvodu pozemkové úpravy), lze využít jen v krajním případě, kdy by byl ohrožen výsledek celé pozemkové úpravy ze strany jedince, nebo malé skupiny.
- C. *princip postupné spolupráce* (komunitní právo). Pro celý proces, který trvá několik let, je nutné postupnými kroky získat představitele obce, rozhodující vlastníky, nájemce a uživatele půdy, spolupracující odborníky a úředníky. Opakovaným jednáním, vysvětlováním a trpělivou osvětou, které předchází průzkum veřejného zájmu, lze nasměrovat všechny zúčastněné na cestu obnovy a tvorby nové krajiny.
- D. *princip delegované autority* (výkon práva a kompetence). Pozemkové úpravy jsou správním řízením, při kterém dochází k výkonu státní správy, tedy státní moci, která je zákonem delegovaná na příslušný pozemkový úřad (pobočku) a jeho jmenovaného

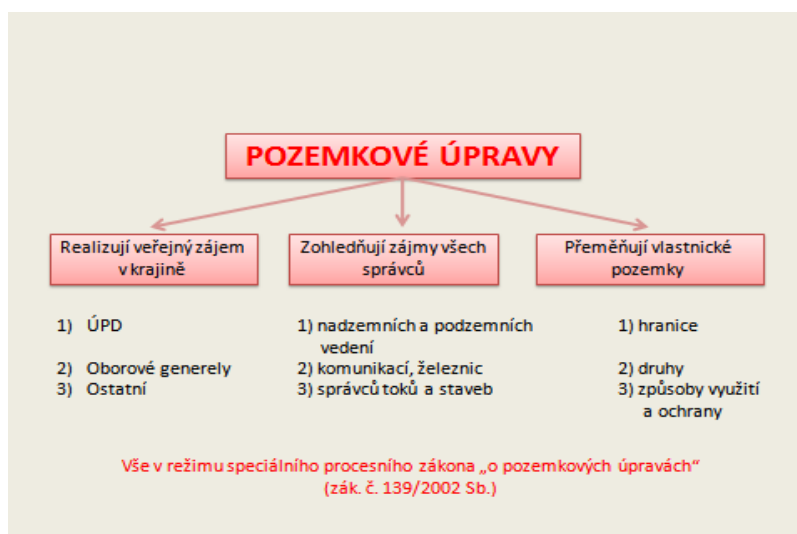
ředitele, jenž je členem sboru zástupců. Delegovaný zástupce státu tak vykonává dozor nad celým řízením a organizuje pozemkové úpravy tak, aby byl dodržen zákonem stanovený postup.

- E. *zásada dodržení veřejného zájmu* (spec. zákony). Pozemkové úpravy jsou prováděny ve veřejném zájmu za veřejné prostředky a nelze v nich tolerovat skupinové nebo osobní zvýhodňování nebo jakýkoliv zájem. Zájem veřejný, který je zakotven v plánu společných zařízení a je promítnut do návrhu nového uspořádání pozemků, nesmí být potlačen na úkor soukromého zájmu vlastníků či jiných subjektů v území.
- F. *princip publicity* (SŘ) v místě. Z podstaty pozemkových úprav vyplývá, že celý průběh řešení je přístupný veřejnosti a především výstupy z jednotlivých etap procesu, např. plán společných zařízení, návrh nového uspořádání, zahájení řízení, úvodní jednání a další, musí být řádným způsobem uveřejněny (např. veřejnou vyhláškou na obci a pozemkovém úřadě).
- G. *princip koncentrace řízení* (SŘ) a načasování etap. Vzhledem k neobvykle dlouhé době zpracování a řízení ve věci pozemkových úprav je důležité využívat možností koncentrace jednotlivých kroků, ale za podmínky dodržení zákona o pozemkových úpravách a správního řádu. Toto se týká především svolávaných jednání, kontrolních dnů sborů zástupců, výrobních výborů a celé koordinace a organizace prací, kterou je pověřen pozemkový úřad.
- H. *princip přiměřenosti* (SŘ). Pokud vzniknou v průběhu řízení komplikace v podobě stížností, odvolání a podobně, je třeba věc řádně a úplně prošetřit a projednat podle správního řádu, ale také je důležité využít principu přiměřenosti, tedy nezabývat se věcí nad rámec účelu a pro dosažení cíle. Čas je totiž v některých momentech řízení nebezpečným faktorem, kdy může dojít k vážnému znehodnocení nebo znevážení celého díla (např. převody nemovitostí, úmrtí účastníků řízení, nezájem účastníků, opakované bezdůvodné stížnosti apod.). (Mazín, 2009)

1.6.3. Dotčené zájmy všech správců infrastruktury a sítí

Vedle jasně deklarovaných zájmů právnických nebo fyzických osob vlastnicích zemědělské pozemky a pozemky, které jsou součástí ZPF a vedle veřejných zájmů, jsou pozemkovou úpravou dotčeny zájmy všech správců a vlastníků podzemních a nadzemních vedení (plynovody, vodovody, elektrická vedení a další) a všech existujících infrastruktur (silnice, železnice a další) Na těchto zařízeních jsou věčná břemena zapsaná v KN, nebo omezení využívání pozemku ze zákona, která jsou vztažena na pozemek, nebo na osobu, která má na pozemku nějaká práva, například přístup ke studni.

Obrázek č. 5 Společenské vazby a práva všech zúčastněných osob při pozemkových úpravách

1.7. Úspěšnost a efektivita pozemkových úprav

Úspěšnost pozemkových úprav je velmi obtížné posoudit. Přesto již dnes jsou k dispozici některé *indikátory efektivnosti* pozemkových úprav (VÚMOP Praha, viz příloha 2d). Některá společná zařízení se projeví hned po realizaci, když usnadní přístup na pozemky, sníží intenzitu eroze, zabrání lokálním záplavám a podobně. Jiná začnou plnit svoji funkci až po určité době od realizace. To se týká převážně opatření biologického charakteru, jako jsou nově vysazené biokoridory a biocentra, revitalizace toků, ochranné zatravnění nebo zalesnění. Nesporným pozitivním výsledkem je kvalitní katastrální mapa a přehledné vlastnické vztahy. Jako příklad úspěšnosti komplexních pozemkových úprav ve **zlepšení struktury krajiny** lze doložit srovnáním původního stavu, projektu a realizace ve srovnávací studii 63 komplexních pozemkových úprav v různých geomorfologických podmínkách ČR.

Tabulka č.2 Kvantifikace změn klíčových parametrů struktury krajiny na 63 komplexních pozemkových úpravách v České republice (vztaženo k původnímu stavu před KoPÚ) Mazín 2011

Zvýšení počtu a výměry enkláv	Projektem ($s_0 \rightarrow s_1$)				Realizací ($s_0 \rightarrow s_2$)			
	n	%	ha	%	n	%	ha	%
Nížiny	49	64,5	398,2	140,3	13	17,1	45,9	16,16
Vysočiny	184	62,6	841,3	95,9	49	16,7	497,3	56,7
Hornatiny	5	8,5	4,9	2,0	0	0	0	0
Za ČR celkem	238	55,5	1244,4	88,9	62	14,4	543,2	38,8

Zvýšení počtu a výměry korido- rů	Projektem ($s_0 \rightarrow s_1$)				Realizací ($s_0 \rightarrow s_2$)			
	n	%	ha	%	n	%	ha	%
Nížiny	180	45,1	151,5	33,5	16	4,0	15,0	3,3
Vysočiny	545	64,9	804,8	94,7	174	20,7	128,9	15,2
Hornatiny	53	30,8	23,3	7,4	0	0	0	0
Za ČR celkem	778	55,1	979,6	60,6	190	13,5	143,9	8,9

n-počet KoPU, so-stav před pozemkovou úpravou, s1-stav návrhu, s2- stav po realizaci

Komentář k tabulce: Pozemkovými úpravami na vybraných 63 katastrálních územích se zvýšil podíl výměry trvalých porostů (zatravněním a výsadbou dřevin) u enkláv o 38,8% a u liniových prvků (koridorů) o 8,9%. Nebylo však dosaženo navrhovaného stavu projektem (plánem společných zařízení), kdy se předpokládalo zvýšení podílu výměry trvalých porostů u enkláv o 88,9% a u biokoridorů o 60,6%. Míra realizace navržených veřejně prospěšných opatření pozemkovou úpravou je tedy nižší, než návrh odsouhlasený vlastníky.

Jedním ze způsobů, jak posoudit úspěšnost pozemkových úprav z *hlediska zhodnocení soukromého majetku a zlepšení technicko-hospodářských parametrů pozemků* je výpočet a porovnání různých veličin z doby před a po pozemkové úpravě. Dále je možné pomocí těchto hodnot srovnávat výsledky různých pozemkových úprav. V tabulce jsou uvedeny některé veličiny, které charakterizují každou pozemkovou úpravu. Zároveň jsou v tabulce uvedeny hodnoty z jedné konkrétní komplexní pozemkové úpravy v k.ú. Přestavky u Dnešic v okrese Plzeň – jih.

Tabulkač. 3 Vybrané charakteristiky pozemkových úprav na příkladu KoPÚ Přestavky u Dnešic

Veličina indikátora efektivnosti pozemkových úprav	Hodnota z příkladu
Délka obvodu	11 000 m
Výměra obvodu	484 ha
Počet vlastnických parcel před zahájením	483 p.č.
Počet vlastnických parcel po ukončení	252 p.č.
Počet listů vlastnictví před zahájením	119 LV
Počet listů vlastnictví po ukončení	92 LV
Délka hranic parcel před zahájením	115 920 m
Délka hranic parcel po ukončení	33 823 m
Plocha společných zařízení	28 ha
Délka nových polních cest	2 322 m

Komentář k tabulce: Z těchto výchozích hodnot lze počítat další veličiny. Průměrná velikost jedné vlastnické parcely se zvětšila z 1,0 ha na 1,9 ha (to je o 90%), průměrná velikost jednoho vlastnictví (jeden LV) se zvětšila z 4,1 ha na 5,3 ha (to je o 29%). Před pozemkovou úpravou měl jeden vlastník průměrně 4,1 pozemku, po úpravě 2,1 (zde je pokles o 49%). Poměr celkové délky hranic a výměry pozemků klesl z hodnoty 240 m/ha na hodnotu 70 m/ha (pokles o 71%). (Vlasák, ČVÚT Praha, 2010)

1.8. Závěr obecných informací o pozemkových úpravách

Pozemkové úpravy byly vždy v celé historii lidstva součástí vyspělé civilizace a nástrojem realizace politiky státu. Základní smysl pozemkových úprav v současnosti je hledání vyváženého stavu člověka ke kulturní krajině a venkovu.

Pozemkové úpravy jsou odborně náročný a dlouhodobý proces vyžadující, mnohaoborové znalosti a celostní přístup. Pozemkové úpravy se provádí ve veřejném zájmu, ale zároveň jsou při nich chráněna práva všech vlastníků půdy. Tento fenomén z nich dělá nástroj realizace územního plánu a všech rozvojových dokumentů venkovského prostoru.

Úspěšnost a efektivnost pozemkových úprav je možné vyčíslit pomocí různých ukazatelů, a to jak pro rozměr veřejného zájmu v kulturní krajině, tak v oblasti zhodnocení soukromého majetku a technickohospodářské úpravy pozemků. Od efektivity dosažených výsledků se odvíjí společenská poptávka po pozemkových úpravách.

Foto č. 8 Aktéři a plody pozemkových úprav.

Zleva soukromě hospodařící rolník,
ředitel pozemkového úřadu Jihlava,
ředitel pozemkového úřadu Plzeň
a komisař pozemkových úprav
na okrese Plzeň-jih.

V pozadí polyfunkční prvek protierozní meze se stromořadím švestek..... (k.ú. Hubenov, okres Jihlava, 2005)

2. DEFINICE SOUČASNÝCH POZEMKOVÝCH ÚPRAV A PROFILOVÁNÍ OBORU

2.1. Základní definice pozemkových úprav

Při formulaci a výkladu základních pojmů pozemkových úprav je nutné vycházet z novely zák. č. 139/2002 Sb. z roku 2012 § 2, který stanovuje právní rámec pozemkových úprav a definuje tuto činnost:

*Pozemkovými úpravami se ve veřejném zájmu prostorově a funkčně uspořádávají pozemky, scelují se nebo dělí a zabezpečuje se jimi přístupnost a využití pozemků a vyrovnaní jejich hranic tak, aby se vytvořily podmínky pro racionální hospodaření vlastníků půdy. V těchto souvislostech původní pozemky zanikají a zároveň se vytvářejí pozemky nové, k nimž se uspořádávají vlastnická práva a s nimi související věcná břemena. Současně se jimi **zajišťují podmínky pro zlepšení kvality života ve venkovských oblastech** včetně napomáhání diverzifikace hospodářské činnosti a zlepšování konkurenceschopnosti zemědělství, zlepšení životního prostředí, ochranu a zúrodnění půdního fondu, vodní hospodářství zejména v oblasti snižování nepříznivých účinků povodní a **řešení odtokových poměrů v krajině a zvýšení ekologické stability krajiny**. Výsledky pozemkových úprav slouží pro **obnovu katastrálního operátu a jako neopomenutelný podklad pro územní plánování**.*

Komentář: Co je fenomenální z hlediska jiných procesů a správních řízení je to, že všechna opatření a změny jsou prováděny ve veřejném zájmu zlepšení kvality života na venkově. Pro snazší pochopení lze tuto zákonnou definici pozemkových úprav doplnit volnou definicí ze *Sborníku pojmů (Mazín, 2012)*:

***Komplexní pozemkové úpravy jsou soustavou systematicky zaváděných právních, geodetických, hospodářsko-technických a ekostabilizačních opatření, jejichž výsledkem je prostorová a funkční optimalizace pozemků.** Vedle územního plánování, regionálního rozvoje a obnovy venkova jsou pozemkové úpravy součástí státem regulovaného, dlouhodobého procesu a nástrojem realizace všech plánů, týkajících se venkovské krajiny. Pozemkové úpravy jsou institut, který řeší současně veřejné, obecní a soukromé zájmy, veškerá práva a povinnosti státu a osob k pozemkům.*

2.2. Odborné předpoklady a mezioborové bariery pozemkových úprav

V současné etapě vývoje a za současného stupně poznání v oboru pozemkových úprav vyvstává potřeba nového formování této společenskovední disciplíny. Je zřejmé, že se dnes jedná o *aplikační obor, který je nástrojem realizace všech krajinných plánů a podpůrných rozvojových programů venkova a zemědělství*.

Pozemkové úpravy již nejsou jen součástí agrární politiky nebo „prvovýroby“ zemědělství, ale multidisciplinárním, nadrezortním oborem, který řeší problematiku všech občanů a celé společnosti.

Obor pozemkových úprav zaznamenal velmi progresivní vývoj v období let 1991 – 2005 a dozrála doba formování a profilování této disciplíny, včetně definice pojmů a nových metod provádění. Při pozemkových úpravách se prolínají jak přírodovědné disciplíny různých zaměření, tak sociální vědy, ale i výkon komunitního a správního práva. Okruh problematik tohoto oboru lidské činnosti je velmi rozsáhlý a pro svůj velký akční rádius různorodých odborností a *potřebu polyhistorického vzdělání* je plně známý jen malému okruhu odborníků. Pochopení podstaty a využití potenciálu tohoto oboru předpokládá znalost historie pozemkového práva, vztahu člověka k půdě a krajině, včetně všech společensko-politických změn a dopadů do života venkova.

Předem je třeba si uvědomit, že **pozemkové úpravy nepatří k oborům základního výzkumu, ale svojí podstatou jsou aplikační vědou.** Celý proces je ještě komplikovaný tím, že obor geodézie a pozemkových úprav byl v roce 1991 privatizován, což vytváří vysoké nároky na koordinaci projekčních prací, geodetických prací a úředního postupu. Toto vše organizují a řídí pozemkové úřady, zastupující stát.

Po dvaceti letech se bohužel veřejnou diskuzí zjišťuje, že chybí platforma pro výměnu zkušeností odborníků, koordinace mezioborových činností a transfer výsledků pozemkových úprav do praxe. Na druhé straně se pozemkové úpravy staly předmětem bádání, studia, výzkumných projektů a grandů jak výzkumných ústavů, tak univerzit.(ČZU, JČU, MU, ČVUT, UJEP)

Tabulka č. 4 Související obory pozemkových úprav

Geodézie a právo	Rozvoj území a ekonomika	Přírodní vědy	Sociální disciplíny
Katastr nemovitostí	Pozemkový management	Vodohospodářství	Komunitní právo
Mapování	Krajinné plánování	Ochrana a tvorba přírody a krajiny	Etnografie
Zeměměřičství	Územní plánování	Ochrana životního prostředí	Historie
Geodézie	Oceňování nemovitostí	Ochrana a tvorba krajinného rázu	Etika
Fotogrammetrie	Dopravní stavitelství – polní cesty	Protierozní ochrana půdy a ZPF	Religionistika
Dálkový průzkum Země	Zemědělství, zemědělská mechanizace	Lesní hospodářství	Estetika krajiny
Správní řízení	Rybářství, myslivost	Bonitace půdy	Politika (environmentální)
Kartografie	Fenologie	Pedologie	Rétorika
GIS	Management krajiny	Meteorologie	Psychologie
Informatika	Rozvoj venkova	Dendrologie	Sociologie
Právo – pozemkové	Urbanizmus	Krajinná ekologie	Filozofie

Pro úplnost je třeba uvést, že při přípravě, projektování, projednávání a realizaci pozemkových úprav dochází k průnikům oborových disciplín a to v některých případech způsobuje

buje bariery v rámci společného díla. Například agronom a ekolog mohou mít rozdílný pohled a přístup k řešení mokřadu, který vznikl na zemědělské půdě. Tyto **odborné bariery mezi neústupnými specialisty a tříštění vědomostí** postrádající celostní chápání krajinného plánování se projevuje nejen při pozemkových úpravách, ale i územním plánování a zvláště při zpracování oborových dokumentů jako jsou revitalizace toků, plány územních systémů ekologické stability a pod. Z těchto důvodů je nenahraditelná a rozhodující úloha koordinátora pozemkových úprav (komisaře pozemkového úřadu) a hlavního projektanta pozemkových úprav, kteří by měli udržet přiměřenost jednotlivých přístupů specialistů za účelem dosažení stanovených cílů pozemkové úpravy a celkové hospodárnosti použitých veřejných prostředků.

Obrázek č. 6 Mezioborové bariéry při procesu pozemkových úprav a jejich stupně

V praxi provádění pozemkových úprav dochází někdy k nevyváženým přístupům a představám, jak by návrh na novou podobu kulturní krajiny měl vypadat. Je tak **upřednostňován jeden pohled a obor oproti jiným**, čímž nedochází k systematickému průniku návrhů a projektů a dosažení synergetického efektu. Tím mohou vznikat monofunkční opatření a stavby, které plní jen jednu funkci, bez ohledu na zapojení prvku do všech subsystémů krajiny. Například je neprojektovaná polní cesta jen z hlediska dopravního, bez protierozní funkce na svahu, kde se každoročně opakuje vodní eroze. Výsledkem je nejen urychlení eroze půdy a škody na stavbě v podobě erozních rýh a naplavenin, které se musí nákladně odstraňovat. Jiným příkladem může být jednostranně navržený biokoridor, situovaný sice na nejvhodnějším místě z hlediska migrace bioty, ale vytvářející svým trasováním tvarově neobhospodařovatelné pozemky pro zemědělce.

Problematické přístupy ke zpracování plánů a projektů v kulturní krajině

Vždy výsledek kombinace přístupů a postojů zadavatele (obce), zpracovatele (projektanta) a příjemce (občana).

- Oddělené oborové chápání zpracovatelů specialistů – (úzce rezortní nekompromisní pohled „trvání si na svém“, rozpor mezi teoretiky a těmi, co aplikují plány)
- Odtržení od reality a života venkova – („vzdušné zámky“, romantické představy, návrat do minulosti, jen estetické vnímání, předimenzované ideální plány)
- Neschopnost a neochota k týmové spolupráci (nevraživost, neústupnost, nepřátelství až zastrašování)
- Nedostatečná argumentace zadavatele a zpracovatele (nízká odbornost, nejasně formulované cíle a důvody, nedůvěra místní komunity)
- Strach z neúspěchu nebo konfliktu při projednávání (nedostatečná otevřenost, nízký stupeň publicity, nečinnost nebo neznalost úředníků)

2.2.3. Resortizmus ve státní správě a náročnost na koordinaci procesu

Daileko závažnější problém v roztržiténosti přístupů k pozemkovým úpravám a krajinnému plánování způsobuje rozdělení oborů podle kompetenčního zákona. Tato **roztržiténost kompetencí oborů ve státní správě do jednotlivých ministerstev** způsobuje *neschopnost prosadit určitá opatření ale i správní rozhodnutí do života společnosti*. K tomuto neuspokojivému stavu státní správy nepřispěla reforma veřejná správy v roce 2002, kterou se kompetence a výkon státní správy přenesly na 250 obcí a 14 krajů, které svojí velikostí neodpovídaly standardům EU.

Tab. č. 5 Roztržiténost kompetencí mezi jednotlivými rezorty v oblasti krajinného plánování a ochrany životního prostředí

Resort	oblast kompetencí	výkonné orgány
MMR	územní plánování	obce a kraje
	stavební řízení	obce
	regionální rozvoj	agentury
MZe	dotace na půdu	agentury a SZIF
	monitoring eroze	VÚMOP
	ochrana před povodněmi	mezirezortní komise
	lesní hospodářství	Státní lesy, obce
MŽP	ochrana přírody a krajiny	Obce, krajské úřady
	ochrana ZPF včetně eroze	obce a kraje
	ochrana před povodněmi	mezirezortní komise
	ochrana kvality vod	obce
SPÚ	pozemkové úpravy, stavby spol. zařízení, monitoring eroze	pobočky KPÚ
	správa státní zemědělské půdy a hlavních melior. opatření	KPÚ

Resort	oblast kompetencí	výkonné orgány
ÚZSVM	státní správa nezemědělské půdy	úzení pracoviště
ČUZK	správa katastru nemovitostí	Katastrální úřady
	Mapování, včetně přebírání obnovy katastr. Operátu KoPÚ	Krajské kat. úřady
SZIF	dotace ze strukturálních fondů EU	pracoviště na NUTS II

Jedna nejdůležitějších úloh koordinátora pozemkových úprav (komisaře) a celého realizačního týmu, je *propojení územního plánu obce a plánu společných zařízení*. Obecně lze tvrdit, že oba z dokumentů mají povahu krajinného plánu, a proto toto propojení na určitý čas zpracování pozemkové úpravy by nemělo vytvářet problémy. Ale při bližším prozkoumání zde existují objektivní bariery, které je nutné znát, aby dobře spolupracoval zpracovatel pozemkových úprav a architekt územního plánu.

2.2.4. Propojení územního plánu obce a plánu společných zařízení

Plánování složitého, dynamického supersystému jako je kulturní krajina, musí předcházet vize a koncepce. Bohužel současný vývoj západní demokracie ztrácí nové vize a tím i promyšlené realistické koncepce ve vazbě na konkrétní region a obec. Stále více se v procesu územního plánování projevují zájmy místních skupin, novodobých oligarchů, developerů a komunálních politiků. Odborníci se shodují na tom, že samotný výkon územního plánování, jako nástroje regionálního rozvoje postrádá strategii. Jsou oslabovaná klíčová témata krajinného vývoje a tvůrčí prostor pro zpracovatele krajinných plánů je nahrazován výkonem úředníka a laických zastupitelů obce. Přitom paradoxně probíhá rozklad státu, privatizace státní správy, za kterou vykonávají stále více činností najaté soukromé firmy.

V této zhoršující se situaci partnerských vztahů je pro zpracovatele územního plánu velmi obtížné zachovat základní zásady krajinného plánování a zároveň respektovat jedinečnost konkrétního krajinného prostoru. Zodpovědného úředníka orgánu územního plánování na obci s přenesenou působností státní správy pak zajímá především to, aby dokumentace byla po procesní stránce v souladu s právními předpisy a soudně nenapadnutelná. Vznikají tak jednostranné, unifikované dokumenty bez nápadu, myšlenky a vize, které většinou vyřeší jen obchvat obce a vymezí zastavitelné pozemky. Neurbanizovaná, volná část krajiny, spadající do území obce zůstává většinou územním plánem nedotčena, nebo má nereálnou podobu.

Před tím, než dojde v praxi k propojení územního plánu obce a plánu společného zařízení, je třeba znát cíle, možnosti, ale hlavně rozdílnosti těchto dvou nástrojů krajinného plánování. To, co mají společné, je komplexnost řešení kulturní krajiny. Nezabývají se jedním problémem izolovaně, ale dávají všechny procesy v subsystémech krajiny do souvislostí. Základní rozdíl je však v tom, že **územní plán odráží okamžitý stav rozvoje v dlouhodobém vývoji krajiny, kdežto pozemková úprava jen vstoupí do tohoto vývoje, převezme okamžitý stav a v krátké době rozpracuje návrhy územního plánu do podoby regulačního plánu. Další rozdílností je to, že oproti územnímu plánu je u pozemkových úprav do rozhodovacího**

procesu zapojen klient, tedy vlastník půdy. Rozhodovací proces je tak pod veřejnou kontrolou všech obyvatel obce.

OBJEKTIVNÍ ZÁBRANY KOORDINACE ÚZEMNÍHO PLÁNU A POZEMKOVÝCH ÚPRAV (rozdílný přístup, cíl a metody)		
charakteristika	územní plán obce (zák. č. 183/2006)	komplexní pozemková úprava (zák. č. 139/2002 Sb.)
měřítko	1 : 10 000	1 : 1 000
časová platnost	10 – 15 let	100 let
řešené území (územní platnost)	intravilán a extravilán obce či VÚC	část extravilánu jedno k.ú.
legislativa	fakultativní akceptace KPÚ § 61 (3) 183/2006	ÚPD je závazný podklad § 1 545/2002 Sb.
možnost aktualizace	každoročně (otevřený dialog)	jen k 1. rozhodnutí
pořizovatel	obec	stát
forma výsledného dokumentu	směrný a závazný plán	DKM + projektová dokumentace (neměnná hranice a způsob využití)
realizační výstup	výsledek okamžitého stavu rozvoje území	nové vlastnictví, pozemky a způsoby využití

2.3. Strategické cíle a priority procesu pozemkových úprav

Obecně lze tvrdit, že strategické cíle pozemkových úprav jsou v historii západní kultury a civilizace stále stejné, tedy **vytvoření podmínek pro hospodářský rozvoj kulturní krajiny a udržení kvality života na venkově**. Agrární a dnes již environmentální politika státu pak tento hlavní a základní cíl modifikuje na současné požadavky mezinárodního práva, týkajícího se zodpovědnosti za stav životního prostředí. Je zřejmé, že globalizace všech společenských jevů v podmínkách současné Evropy má progresivně se prohlubující degradační dopady na životní prostředí člověka, zvláště zemědělsky využívanou část krajiny. Především tato část venkovské krajiny byla v posledním století výrazně postižena dopady průmyslové revoluce, ale i politiky socialistické velkovýroby, sledující soběstačnost ve výrobě potravin.

Priority pozemkových úprav mohou být v rámci plánovacích období EU a dotační politiky jednotlivých států měněny, ale strategické cíle pozemkových úprav zůstávají stejné a udržují tak hlavní směr a kontinuitu dlouhodobého procesu přeměny kulturní krajiny. **Při pozemkových úpravách se střetávají zájmy:**

- **soukromé, kdy vlastníkově a nájemci, jenž je aktivním zemědělcem, jde o vytváření zisku z výroby**
- **zájmy obecní, sledující územní rozvoj neurbanizované části obce**
- **veřejné (státní), kdy jde o to, nepřekročit únosné meze a stanovené limity využívání půdy, vody, ale dnes již i atmosféry, kterou zemědělství ovlivňuje a pochopitelně také živé složky přírody. I když jsou normy chování uživatelů**

zemědělských pozemků a celé krajiny vyjádřeny v jednotlivých oborových zákonech, vyhláškách, vládních nařízeních a směrnících, přesto je hledání hranice mezi soukromým a veřejným zájmem stále otevřenou otázkou, související nejen s pozemkovými úpravami, ale s celou agrární politikou ČR a EU. V tomto směru mohou pozemkové úpravy pomoci při hledání vyvážených postojů mezi průmyslovou velkovýrobou potravin a zachováním rodinných farem hospodařících ekologicky.

Prioritními směry pozemkových úprav jsou:

- **důsledná ochrana zemědělské půdy jako výrobního prostředku a univerzálního vlastnictví**
- **ochrana kvality vody a zpomalení odtoku vody především v horních částech povodí jako prevence proti nebezpečí bleskových povodní a extrémního sucha**
- **obnovení zjednodušené struktury krajiny a krajinného rázu, ale i celkové biodiverzity a ekologické stability území**
- **zprostupnění území polními cestami včetně rozvoje rekreačního potenciálu a cestovního ruchu na venkově**
- **stabilizace venkovského prostředí pro podnikatele ve všech odvětvích a zvýšení konkurenceschopnosti zemědělství v rámci evropského trhu**
- **vytvoření podmínek pro možnost čerpání dalších podpor do zemědělství, venkova a kulturní krajiny**
- **rozvoj trhu s půdou především směrem k zemědělství a zároveň zachování půdní rezervy státní půdy pro veřejné účely (stavby)**

2.4. Dílčí cíle pozemkových úprav

V podmínkách nevyjasněných vlastnických vztahů, kdy hranice pozemků jsou v terénu neznámé, samotné parcely jsou nepřístupné a půdní držba rozdrobená v podobě roku 1945, jsou omezena vlastnická práva k disponování s majetkem a nejsou kvalitní veřejně přístupné informace v katastru nemovitostí. Zároveň jsou v řadě případů deformované vztahy mezi vlastníky a nájemci pozemků.

Dílčími cíli pozemkových úprav jsou:

- **zprůhlednění vlastnictví a obnovení dispozičních práv pro vlastníky.** Teprve po pozemkové úpravě, která vymezí vlastnické hranice, zajistí přístup k pozemkům, je umožněno vlastníkově svobodné a zodpovědné nakládání s půdou. Pozemkovou úpravou tak dojde ke zhodnocení nemovitosti a zvýšení její tržní ceny.
- **narovnání vztahů mezi vlastníky půdy a nájemci pozemků** v případě jednostranně nevýhodných podmínek (rozhodnutím pozemkového úřadu o novém uspořádání pozemků se ruší dosavadní nájemní smlouvy a musí se uzavřít znovu)

- **obnova katastrálního operátu**, neboli revize souboru popisných a grafických informací katastru nemovitosti. Z historického vývoje po roce 1945 vyplývá, že katastr nemovitostí byl neudržovaný, neaktualizoval se, ale naopak, politická zlovůle totalitního režimu usilovala o jeho zánik. Pozemkové úpravy odstraní extrémní fragmentaci vlastnických parcel. Vedle obnovy katastrálního operátu je běžnou praxí, že při komplexní pozemkové úpravě je prováděná
- **aktualizace bonitovaných půdně-ekologických jednotek** (dále je BPEJ), které jsou také součástí katastru nemovitosti. Aktualizací BPEJ je odstraněna generalizace půdních okrsků, respektive půdních typů a hlavních půdních jednotek do 3 ha z období provádění půdně-ekologického průzkumu v letech 1975 – 1980, jenž byl zaměřen na produkčně ekonomické skupiny tehdejších socialistických podniků.
- **upřesnění oficiální databáze evidence zemědělsky užívané půdy (farmářské bloky) LPIS** pro účely administrace dotací vázaných na plochu. Pozemková úprava přesně zaměří tyto bloky, včetně nově vytvořených pozemků či realizovaných opatření polních cest, mezí, biokoridorů a dalších.

3. PŘEDMĚT, ÚČEL A DŮVODY PRO POZEMKOVÉ ÚPRAVY

Oficiální definice předmětu pozemkových úprav podle zák. č. 139/2002 Sb zní:

Předmětem pozemkových úprav jsou všechny pozemky v obvodu pozemkových úprav bez ohledu na dosavadní způsob využívání a existující vlastnické a užívatelské vztahy k nim.

K této strohé definici je třeba podotknout, že *obvod pozemkových úprav* určuje po konzultaci s katastrálním úřadem pozemkový úřad, protože on určil smysluplné hlavní cíle pozemkových úprav v přípravné a programové etapě. Obvod a tím i předmět pozemkových úprav je tedy dán *stanoveným cílem ze zadání pozemkové úpravy*. Dodatečně měnit tento obvod v průběhu řízení je velmi problematické a přináší to nežádoucí změny jak účastníků řízení, tak dodatkům ke smlouvám o díle s dodavateli prací.

Pro správné pochopení principu pozemkových úprav, je potřebné vnímat jejich předmět zájmu ve čtyřech rovinách:

- rovina místní komunity, samosprávy zastupující obec a zvolení zastupitelé
- rovina účastníků řízení vlastníků pozemků a nájemců- zemědělců
- rovina správních úřadů hájících dotčené zájmy státu v území
- samotná kulturní krajina a její přírodní a umělé subsystémy

Předmětem řešení pozemkové úpravy proto nemůže být jen odosobněná krajina jako objekt bádání či plánování a projekce, ale také a především lidé, kteří se o krajinu starají, hospodaří na půdě a žijí v obci. Před zahájením samotného řízení je důležité, aby pozemkový úřad získal pro věc všechny partnerské strany. Přeměna samotné krajiny je pak již maličností.

3.1. Místní komunita, obec a její sociální okolí

V podmínkách našeho státu je možné za hlavní cíl pozemkových úprav považovat **pozitivní změnu v myšlení místní komunity vesnice**, kdy dochází k *obnovení osobního vztahu*

vlastníků půdy a obyvatel krajiny k domovu, tradicím místa a venkova jako sociálního prostoru společného života. V tomto směru nehmotného výstupu lze pozemkové úpravy jen těžko docenit. Zkušenosti dvaceti let provádění pozemkových úprav naznačují určité *sociální trendy* či *posuny v přístupech vlastníků a nájemců*, ale i místních zastupitelstev, občanů či obyvatel venkova. Starostové pochopili přínos pozemkových úprav pro zkvalitnění života vesnice a zhodnocení majetku obce i jednotlivých vlastníků. Naopak někteří z velkoplošných uživatelů či nájemců zatím přínos pozemkových úprav nevnímají. Evropské trendy vývoje zemědělství a venkova však jasně směřují k alternativním využitím krajiny, ekologickému hospodaření, pěstování netradičních plodin a celkovému snížení produkce.

Je zřejmé, že zkušenosti z procesu restrukturalizace zemědělství a obnovy venkova ze západní Evropy potvrzují nezbytnou potřebu řešit zemědělství a obnovu venkova společně. *Nelze při dnešních 8% ekonomicky aktivních obyvatel českého venkova zaměstnaných v zemědělství stavět rozvoj regionu pouze na podpoře v zemědělství a dotacích podle výměry obhospodařované půdy.* Jednalo by se jen o podporu především nově se formující úzké skupiny lidí, kteří tvoří management velkých zemědělských podniků z okruhu bývalých jednotných zemědělských družstev a státních statků, existujících před rokem 1990. Představa zachrany venkova jen dotacemi do zemědělství je již v Evropě překonána. Přesto pokračuje absurdní přidělování dotací současným oligarchům a konkurenčně neschopným podnikatelům formou plošných dotací na půdu.

JEDNOTLIVÉ PARTNERSKÉ STRANY V PROCESU REALIZACE KOMPLEXNÍCH KRAJINNÝCH PLÁNŮ

Vlastníci pozemků -	Rozhodující partner určující úroveň kultivace procesu s právem veta (<i>ústavní práva</i>)
Nájemci pozemků -	Silný vliv vzhledem k dotačním podporám a lobbistickým zájmům
Státní správa -	Správní úřady (<i>ústřední + detašovaná pracoviště</i>), omezený vliv vzhledem k přenesené působnosti na obce a kraje (<i>výkonná složka státní moci</i>)
Samospráva -	Obce a kraj, významný vliv na rozhodování o věcech veřejných, pořizovatel ÚPD, stavební úřad, orgány ŽP, ochrany ZPF, vodoprávní úřad, orgán územního plánování, dopravní úřad ➤ Nestandardní výkon státní správy ➤ Selhávání, propojenost na místní podnikatele ➤ Osobní a skupinové zájmy zastupitelů ➤ Příliš malé územně správní celky (<i>neodbornost</i>) ➤ Nesrozumitelnost výkladů, administr. bariery
Místní komunita -	Voliči, kteří přenesli část svých svobod do rukou zastupitelů a stali se příjemci výsledků úředníků na obci
Neziskové organizace -	Občanská sdružení jako dobrovolná nevládní organizace v roli konzultanta nebo účastníka řízení, jsou limitovaná ochotou angažovanosti a odbornými znalostmi (<i>jen 10% aktivních</i>)
Teoretici a zpracovatelé plánů -	Najatí odborníci „z města“, autorizované osoby s oprávněním k projektování s různou úrovní znalostí a kvalifikace pro participaci

Venkovský život není již jako v minulosti jen otázkou zemědělství, lesního, či rybochovného hospodářství, ale vytvořila se zde nová komunita lidí, kteří mají blízko k sobě a ke krajině, ve které bydlí. Způsob jejich obživy a zaměstnání není již tak rozhodující a společnost vytváří postupně podmínky pro nové příležitosti uplatnění jiných aktivit, než je zemědělství. Hlavní potenciál venkova, který zatím neumí naše společnost plně využít, je v *diametrálně odlišné kvalitě života venkovanů od městského prostředí*. Venkov by měl být v protipólu k současně se prohlubujícím trendům globalizace a odcizení společnosti od přírody a jejího Stvořitele.

A právě **pozemkové úpravy jsou prostorem pro uvědomění si těchto nevyužitých hodnot venkova pro místní komunitu**. Vlastníci, kteří ještě stále v převážném počtu žijí ve vesnici, se zapojí do výměn pozemků, zhodnocujících jejich majetek. Zároveň se podílí na rozhodování o věcech veřejných a obecních ve sboru zástupců, který je poradním orgánem projektantovi plánu společných zařízení. Přitom se obnovuje během projednávání pozemkových úprav vztah k půdě a tradičním hodnotám jejich domova. Také se mnohdy upevní sousedské vztahy, či vyjasní letité spory mezi občany, které se vlekly po předešlé generace otců a dědů. Pozemkové úpravy tak vytvářejí podmínky pro rozvoj především slabších regionů a menších obcí, které nemají možnosti dosáhnout na jiné zdroje podpory a dotací.

Foto č. 9 Kontrolní den a zasedání sboru zástupců vlastníků pozemkové úpravy v obci Zhůř Plzeň jih, 2005

3.2. Účastníci správního řízení ve věci pozemkových úprav

Pojem účastníka řízení je jedna ze základních pojmů správního řízení. Bez účastníka řízení nemůže správní řízení probíhat. Z hlediska správního řádu jsou účastníci řízení rozděleni do několika skupin a to podle jejich vztahu k předmětu pozemkových úprav. Obligátní účastníci řízení jsou veškeré dotčené správní úřady a správci všech inženýrských sítí (podzemních a nadzemních vedení) a dalších infrastruktur. Vzhledem k povaze prací a organizaci

činností při pozemkových úpravách je zřejmé, že rozsah a počet zúčastněných subjektů je neobvyklý a zahrnuje jak vlastníka sebemenšího podílu parcely, tak vlastníka desítek hektarů, přičemž oba mají rovná práva při výměnách pozemků. Podobně neobvyklý je počet správních úřadů, nájemců a správců. Je třeba ale mít stále na zřeteli, že **pozemková úprava se dotýká především zájmů vlastníků půdy** a ti jsou hlavními účastníky řízení.

Účastníky řízení jsou jak právnické osoby, tak i osoby fyzické. Účastníci mohou konat procesní úkony, ale musí být procesně způsobilí. Procesní způsobilost (legitimace) je definována v ust. §29 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád „*každý je způsobilý činit v řízení úkony samostatně (dále jen „procesní způsobilost“) v tom rozsahu v jakém mu zákon přiznává způsobilost k právním úkonům*, tj. mít procesní práva a povinnosti, což znamená mít způsobilost vykonávat samostatně procesní úkony, tedy jednat v řízení samostatně.

3.2.1. Hlavní účastníci správního řízení

První skupina účastníků jsou ti, kterým má rozhodnutí v řízení založit, změnit nebo zrušit právo nebo povinnost nebo prohlásit, že právo nebo povinnost mají nebo nemají. V případě pozemkových úprav se rozhodnutím pozemkového úřadu jako jednostranným právním aktem zruší vlastnictví k původním parcelám a založí vlastnictví k nově vytvořeným. **Nejedná se tak o zrušení vlastnictví, ale jeho přeměnu do nové podoby při zachování zákonem stanovené přiměřenosti a toleranci úřední ceny, výměry a vzdálenosti od usedlosti. V souvislosti se změnami hranic pozemků se ruší a zakládají věcná břemena.**

- *Vlastníci (včetně spoluvlastníků) pozemků*, kterým jsou směřovámky ve stanoveném obvodu pozemkové úpravy. Ti, kterým se pouze pozemky zaměřují (obnovuje se katastrální operát), účastníky nejsou. Vlastníky jsou fyzické a právnické osoby, obec a stát zastoupený různými správci jako je Státní pozemkový úřad, Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových a další. Vlastníky půdy jsou také církve, náboženské řady a kongregace. Církevní pozemky, které zatím nebyly vydány, protože jsou „blokovány“ zákonem o půdě se při pozemkových úpravách mohou směřovat, ale evidují se zvlášť, tak aby bylo možné je restituovat. Nesvéprávné vlastníky zastupuje *opatrovník*, jímž je většinou obec.
- *Obec*, v jejímž územním obvodu jsou pozemky zahrnuté do pozemkové úpravy. Obec je také většinou vlastníkem některých pozemků v obvodu pozemkové úpravy a je účastníkem řízení také z titulu vlastnictví. Jako účastníka řízení je nutné považovat i sousední obce, jestliže po výzvě pozemkového úřadu přistoupí k řízení a hájí tak své zájmy na hranicích obcí, nebo i z hlediska širších územních vazeb mimo obvod pozemkových úprav (např. propojení sídel sousedních obcí, silniční obchvat obcí, erozní ohrožení apod.)
- *Další fyzické a právnické osoby*, jejichž vlastnická nebo jiná věcná práva k pozemkům mohou být pozemkovými úpravami dotčena. Jedná se především o věcná břemena, jako je přístup na pozemek přes cizí pozemky a pod.

- *Stavebník*, například investor stavby silnice, jestliže požádá o pozemkovou úpravu pro tento účel. Pak ale podle „ zákona o pozemkových úpravách“ také hradí náklady na pozemkové úpravy.
- Účastníkem řízení je i *neznámý vlastník nebo vlastník, jehož pobyt není znám* a nelze mu doručit oznámení o zahájení pozemkové úpravy. Neznámé vlastníky zatupuje při řízení *opatrovník*, kterého určí pozemkový úřad a je to zpravidla obec. Jestliže v době řízení zemře vlastník pozemku nebo není vyřízené dědictví, jsou účastníky řízení osoby (dědici), které sdělí pozemkovému úřadu soud, nebo notář.

Vlastníci pozemků jako hlavní účastníci řízení si na úvodním jednání volí **sbor zástupců**. Toto zákonné ustanovení je praktické pro následné projednávání konceptu plánu společných zařízení a konceptu návrhu nového uspořádání pozemků, vzhledem k počtu účastníků řízení (desítky až stovky vlastníků). Nejedná se o kolektivního účastníka řízení, který by zastupoval práva vlastníků, ale poradní orgán zpracovatele pozemkových úprav a koordinátora (komisaře) se znalostí místních podmínek jak v krajině, tak v místní komunitě. Toto *dobrovolné společenství vlastníků* se vyjadřuje k celkovému konceptu dokumentů jako je plán společných zařízení. Konkrétně však návrh směn svých pozemků projednává individuálně zpracovatel pozemkové úpravy s vlastníkem.

3.2.2. Vedlejší účastníci správního řízení

Druhá skupina pokládá za účastníky správního řízení osoby, které mohou být rozhodnutím správního orgánu přímo dotčeny na svých právech nebo povinnostech. Nevlastní žádné pozemky v obvodu pozemkové úpravy, ani k nim nemají věcná práva a povinnosti. To jsou v případě pozemkových úprav:

- nájemci pozemků Přitom je třeba vědět, že *nájemci pozemků (uživatelé) nejsou hlavními (přímými) účastníky řízení*. Přesto je nutné s těmito výkonnými zemědělci jednat jako s důležitou osobou, která má určitý zájem na pozemcích a podnikatelský záměr v řešeném území. Zároveň jsou nájemci a velkoplošní uživatelé většinou obyvatelé krajiny a její správci, kteří se starají o půdu a lesy. Většinou však jsou zároveň vlastníci některých pozemků v rámci obvodu pozemkové úpravy.
- správci všech nadzemních a podzemních sítí a správní a samosprávní orgány, jejich zájmy jsou pozemkovou úpravou dotčeny.
- správní úřady, které stanovují *zvláštní zákony*, jako jsou například zákon o ochraně přírody a krajiny, zákon o ochraně ZPF, vodní zákon, lesní zákon a další.

Obrázek č. 7 Negativní dopady pozemkových úprav ze subjektivního pohledu vlastníka půdy v porovnání s objektivními příno- sy a zhodnocením majetku

Na základě ust. §2 zákona č. 139/2002 Sb. "o pozemkových úpravách" vyplývá, že **pozemkové úpravy se provádějí ve veřejném zájmu**. To znamená, že některé **orgány státní správy jsou pověřeny právem, respektive povinností se účastnit celého procesu** pozemkových úprav a v jeho fázích se vyjadřovat nebo stanovovat podmínky pro řízení , zpracování návrhu plánu společných zařízení a projektování společných zařízení.

Správní úřady a samosprávné orgány s přenesenou působností nejsou podle zákona o pozemkových úpravách hlavními účastníky řízení, ale musí se vždy při řízení respektovat jejich zájmy vymezené obecně závaznými zákony a konkrétně vymezenými podmínkami územního plánu obce. Proto je **pozemkový úřad povinný vyzvat všechny samosprávné a správní úřady aby před pozemkovou úpravou stanovily závazné podmínky pro provádění pozemkových úprav**. Praxe přináší řadu nedorozumění a nedostatečností při stanovování těchto podmínek, které by měly řešit konkrétní stav v terénu a nikoli se pouze odkazovat na citaci paragrafů zákonů.

Poznámka: Zároveň je nutné si uvědomit, že v dnešní době se výrazně mění agrární politika Evropy stejně jako osobní vztah člověka k půdě, který je převážně transformován do podoby nájemního vztahu. Přesto v současnosti hospodaří v ČR celá řada úspěšných soukromě hospodařících rolníků, pro které byly v posledních 25-ti letech provedeny pozemkové úpravy. Vytváří se stále silnější skupina novodobých „velkostatkářů“ a oligarchů, kteří vlastní převážnou část katastrálního území a **jsou rozhodujícím účastníkem řízení** především ve fázi schvalování návrhu pozemkových úprav. Do celé záležitosti pozemkových úprav pak v těchto nových podmínkách vstupují otázky regionálního rozvoje, podpůrných agroenvironmen- tálních opatření, obnovy venkova a dalších alternativních způsobů využívání půdy a krajiny. V poslední době charakterizova- né klimatickým rozvrtem a bleskovými povodněmi se mohou pozemkové úpravy stát i součástí bezpečnostní politiky stá- tu. Poslední výsledky nové agrární politiky EU tomu však nenasvědčují a celá záležitost zůstává v poloze plošných dotací na půdu.

3.2.3. Neoficiální účastníci pozemkových úprav

Vedle výše uvedených oficiálních účastníků řízení je pro úspěšné řízení a dokončení pozemkové úpravy žádoucí vnímat širší *partnerské vztahy a sociální okolí pracovního týmu*, který přijel do obce provádět pozemkové úpravy. V tomto směru sehrává rozhodující roli zástupce pozemkového úřadu (komisař, komisařka) a zpracovatel pozemkové úpravy (pro-

jektant). Oba tito hlavní koordinátoři prací musí být nejen odborníky, ale musí být vybaveni sociální inteligencí a znalostmi místních poměrů, ale i kontinuity historického vývoje obce.

Zásadní věcí pak je získat celou místní komunitu, tedy obyvatele obce, místní občanská sdružení, místní znalce, pamětníky a představitele místní samosprávy. Trochu nešťastnou roli v této oblasti zaujímají Místní akční skupiny a Síť pro venkov, založené a podporované Ministerstvem zemědělství ČR a podporované dotacemi především na osvětu a propagaci. Velmi dobrým partnerem je Svaz obcí a Spolek pro obnovu venkova, případně Asociace soukromých vlastníků půdy.

Úkolem realizačního týmu úředníků a odborníků je srozumitelně vysvětlit účel, cíl a smysl pozemkových úprav jak ve věcech veřejných, tak z hlediska výhod a přínosů pro obce, obyvatele, vlastníky, nájemce, zemědělce a ostatní dotčené správce pozemků a sítí.

3.3. Kulturní krajina a půdní fond jako veřejné statky

Vztah místní komunity, zemědělců, lesníků, podnikatelů a místní samosprávy ke krajině se dlouhodobě projevuje ve stavu kulturní krajiny a jejího stupně přetvoření. Krajina je matricí, na které probíhají dlouhodobé procesy dané kontinuitou vývoje společnosti, ale i krátkodobé změny v podobě kritických projevů jak podnebí, tak chování lidí. Tato krajina je *veřejným statkem* a je chráněna před svévolným jednáním lidí zákonem. V České republice je ochrana životního prostředí člověka chráněna podle jednotlivých složek a to:

- neživé přírody (půda, voda a vzduch, klima)
- živé přírody (rostliny a živočichové, les, krajina).

Vedle toho je řada dalších zákonů, které je třeba při pozemkových úpravách respektovat a to například stavební zákon a územní plánování, zemědělský zákon, zákon o regionálním rozvoji další.

Vedle člověka, obyvatele krajiny, správce a vlastníka žijícího v určitém regionu a obci, je druhým klíčovým předmětem pozemkových úprav samotná krajina, na které se projevuje vliv hospodáře a správce. Z hlediska základního pojetí pozemkových úprav je nezbytné zaujmout přístup, zahrnující jednotlivé *oborové složky krajiny*:

- **zemědělský půdní fond** : orná půda, trvalé travní porosty využívané jako louky nebo pastviny, speciální kultury (zahrady, sady, vinice, chmelnice), ostatní plochy remízků, mezí, polních cest, odvodňovacích příkopů, vodní plochy rybníků, mokřadů, bažin a dočasně neobdělávaných půd, které leží krátkodobě, nebo dlouhodobě ladem.
- **povrchové a podzemní vody**: vodopisná síť, vodní režim v povodí, pohyb podzemní a povrchové vody v horninovém a půdním prostředí, jakost vodárenské vody v pásmech ochrany, rychlost odtoku a velikost odnosu splavenin
- **biota-živá část krajiny**: živá příroda, jednotlivé druhy rostlin a živočichů, biocenózy a ekosystémy všech druhů a typů.

- **kulturně společenské hodnoty místa:** krajinný ráz historické a tradiční hodnoty, duch místa (*genius loci*) sakrální, nebo architektonické lidové prvky, paměť krajiny, například v historických polních cestách.

Jestliže chceme jako vyspělá společnost hovořit o *obnově antropogenně ovlivněné krajiny* a hledat cesty pro nápravu negativního stavu, nelze tak činit bez zapojení člověka, jenž tuto krajinu obývá a spravuje. Pozemkové úpravy mohou *vytvářet prostor pro smysluplné a efektivní navrhování, projekci a realizaci veřejně prospěšných opatření*, která částečně odstraní nebo zmírní negativní dopady neracionálního a neetického chování lidí v krajině.

Pozemkové úpravy jako nástroj pozitivních změn využívání zemědělské půdy a zvyšování ekologické stability krajiny, působí ve dvou směrech:

- *vkládáním linií a ploch ekostabilizačních prvků* do produkčních bloků orné půdy v podobě mezí, průlehů, příkopů, cest, biokoridorů a dalších opatření,
- *zvyšováním podílu trvalých porostů (louky, pastviny, ostatní plochy s dřevinami) v krajinné matici* zatravňováním, nebo zalesňováním orné půdy.

Při tomto **hledání míry výkonu veřejné moci** je nutné postupovat uvážlivě a přiměřeně. Tedy v zájmu většiny, který je deklarovaný zákonem a z moci státu, ale s respektováním možnosti přezkoumání výsledků pozemkové úpravy při odvolání účastníkem řízení druhoinstančním správním úřadem, ale i přezkumem soudem. Proto je nutné používat při projektování pozemkových úprav *standardní metody a kritéria* právních norem, která by objektivně popsala skutečný stav krajiny, půdy a vody a navrhla přiměřená opatření.

Pochopení široké problematiky kulturní krajiny, její podstaty a všech rozměrů, je nezbytným předpokladem pro kvalitní zpracování **plánu společných zařízení, který je rozhodujícím dokumentem pozemkové úpravy**. Proto je třeba znát *definici kulturní krajiny*.

3.3.1. Definice kulturní krajiny

Britský historik F. W. Maitland přirovnává krajinu z hlediska dynamiky změn k středověkému pergamenovému rukopisu, jehož stránky byly nejdříve popsány a pak po určitém čase vymazány, aby byly znovu opatřeny novým zápisem. Tím byl vystižen fakt, že **kulturní krajiny nejsou ničím jiným, než mnohokrát přepisovanými stránkami historie lidského rodu** (Gojda, 2000). Tato definice naznačuje, že krajina má svoji paměť, a to nejen fyzickou, hmotnou, ale i nehmotnou duchovní. Zároveň je z této definice zřejmé, že krajina je věc dynamická, úzce spjatá s člověkem a jeho údělem správce a hospodáře na této Zemi.

Novodobá definice pojmu krajiny: **Krajina je složitý systém, který nelze pochopit analýzou jeho jednotlivých částí, ale pouze systémovým a celostním (holistickým) přístupem. Lze tedy zkoumat vazby, procesy a principy** (Sklenička, 2003). Bohužel, toto základní holistické pojetí je při současném přístupu ke zkoumání a hodnocení krajiny málo respektováno.

V souvislosti s pozemkovými úpravami, které musí být z důvodu návaznosti na katastr nemovitostí vždy vztaženy k určité administrativně územní jednotce, je výstižná také následující definice: **Krajina je část zemského povrchu, která podle svého vnějšího obrazu a vzájemného působení svých jevů, tvoří prostorovou jednotku určitého charakteru a na přirozených geografických hranicích přechází v krajiny jiného charakteru** (Troll, 1950). Toto je ryze geografické pojetí určitého území, bez interakce na člověka, žijícího v určitém místě a regionu. Přesto lze v české krajině vyzorovat, že krajinné jednotky stejného charakteru tvoří v řadě případů územně správní jednotku katastrálního území, obec, okresu nebo i kraje.

Základním aplikačním rysem v současné společnosti je antropocentrická orientace (Vink, 1980). Tento antický postoj, který je v protikladu k židovsko-křesťanské kultuře vede k představě ovládnutí přírodních sil člověkem a deformaci postoje řádného hospodáře, kterému bylo načas svěřeno správcovství (Mazín, 2005). *Egocentrické pojetí krajiny* je typické také pro teorii krajinné ekologie, která chápe krajinu jako geosystém se svérázným typem prostorových systémů středního měřítka (Demek, 1999). Krajinná ekologie a novodobá nauka o přírodě, která skrze poznání některých zákonitostí jakoby dává člověku zdánlivě právo dívat se na krajinu jako na skladiště věcí, které jsou připraveny pro dosažení lidského blaha. (Ruh, 1990)

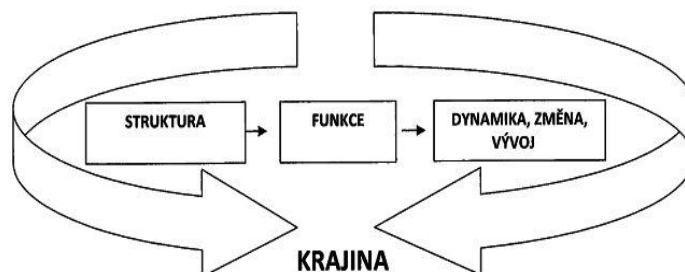
Komplexní pozemkové úpravy jsou zaměřené především na tu část krajiny, kterou tvoří produkční zemědělská půda. Tedy na obdělávanou půdu, která je výsledkem kooperace zemědělců s přírodou, v níž společnost získává nejen nezbytnou potravu, ale také naplňuje svou kulturní identitu (Yi-Fu Tuan, 1974). **V Biblickém pojetí je obdělávaná zem považovaná za posvátnou oproti přírodní krajině, která je vnímaná jako divočina. Úkolem člověka podle správného výkladu je kultivace** (Genesis 2:15, Heller, 1994). K tomuto je možné podotknout, že kultivace půdy se stala povinností člověka až po jeho duchovním pádu, kdy prvně zhřešil a musí „*v potu tváře dobývat chléb ze Země*“ (Genesis 3:23), přičemž tento výkon řádné správy nad krajinou, nikoliv přivlastňování a panování, platí dodnes (Mazín, 2005).

Pokud se přeneseme z prehistorického období a pokusíme se definovat *paměť krajiny*, lze souhlasit s následující formulací: *Krajina je především určitá jednotka mnohostí, které vytvářejí pocit, že někam patříme a že jsme tam doma. Krajina je nositelem důležité části národní identity a historické paměti* (Cílek, 2002). Autor upozorňuje na jev, který označuje jako homeostázi krajiny, o které hovoří J. Sádlo jako o autoregulaci nebo dokonce o kybernetice *genia loci*. V obou případech je nositelem autoregulace či homeostaze *paměť krajiny*. Jeden z principů krajinného plánování a pozemkových úprav je právě *vyhledat nebo iniciovat paměť krajiny*, například v místech zlikvidovaných polních cest, mezí a zatrubněných potoků.

Krajina byla a je prostředí svázané s člověkem různými *asociacemi, příběhy, pamětí a místními jmény, které jim dávaly lidský rozměr* (Tilley, 1994). V novodobém pojetí je krajina výsledkem propojení lidí s materiálním světem a vypovídá nejen o poznání, ale i o každodenním životě a politice (Bender, 1992). Tyto jednoduché definice krajiny odpovídají strategickým cílům současné agroenvironmentální politiky Evropské unie a rozvojovým programům

České republiky, kdy nejde jen o dotace do zemědělství, ale o obnovu venkova jako sociálního prostoru, zvýšení diverzity území a záchranu kulturního dědictví. **Tyto všechny atributy jsou obsahem pozemkových úprav.**

Obrázek č. 8 Schéma dynamiky krajinné struktury a zpětné vazby

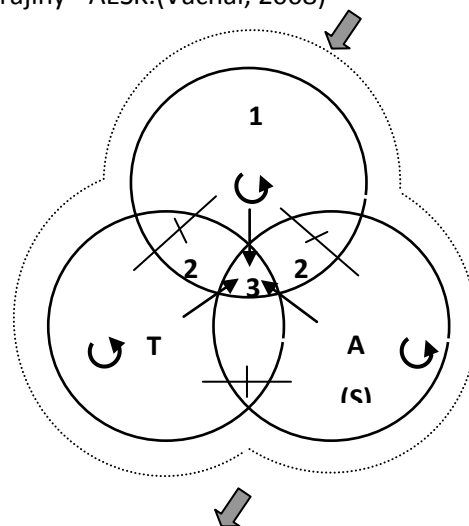
Antropoekologický systém krajiny - ekokrizové situace

Směr ekosystémový-antropoekologický, který je analyticko-syntetického charakteru, je zaměřený na studium struktury a funkce krajinných složek a krajiny jako celku. V tomto pojetí je krajina definována jako systémový celek, složený ze tří hlavních subsystémů: geobiosféry, technosféry a sociosféry. Takto vymezená krajina je definována jako antropoekologický systém krajiny - AESK. (Váchal, 2008)

Obr. č 9: AESK

- G - geobiosféra
- T - technosféra
- A (S) - antroposféra (sociosféra)
- 1 - subsystémové struktury a funkce jednotlivých sfér
- 2 - struktury a funkce vzniklé interakcí dvou sousedních sfér
- 3 - struktury a funkce integrovaného systému krajiny

- vnitřní subsystémové vazby jednotlivých sfér
- mezisubsystemové vztahy dvou sousedních sfér
- celosystémové vztahy
- vstup a výstup antropoekologického (socioekologického) systému

3.3.2. Degradovaný zemědělský půdní fond-základní formát pro pozemkové úpravy

Pokud má být dodržena zásada celosti a systémový přístup k navrhování pozemkových úprav je nezbytné *řešit půdu a vodu v krajině společně*. Z hlediska hodnocení těchto složek kulturní krajiny je rozdíl v tom, že půda je statická, vázaná na geologické podloží a voda je dynamická a její pohyb v krajině závisí na srážkách. Třetí základní složka přírodní krajiny je biota, která však vychází ze stanovištních podmínek, což je zase půda a zase pohyb vody v krajině. Platí však nepsaná zásada, že prioritně je třeba se při plánování revitalizace krajiny zabývat vodou, a to jak jejím odtokem, tak zásobou v půdě, či jako komponentou v biotě.

Projektant pozemkových úprav by měl mít povědomí o dřívější podobě krajiny a schopnost vyhodnotit retrospektivní analýzou stav krajiny před provedenými zásahy, odlesněním, rekultivace-

mi, intenzivním odvodněním vlhkých luk a mokřadů a rozoráním mezí a trvalých travních porostů. Toto zjednodušení krajinné struktury, ztráta ekologické heterogenity a snížení biodiverzity se podepsalo na zdravotním stavu především zemědělské půdy, která je ve špatné kondici a na mnoha místech již trvale znehodnocená. Podobně je na tom voda v krajině, která má deficitní bilanci, obsahuje stále více cizorodých látek ze zemědělské produkce (dusík, pesticidy a další). To vše by projektant měl znát a využít dnes již veřejně přístupných databází a informačních systémů, které mapují tyto degradační jevy. Zároveň musí znát stejně jako komisař pozemkové úpravy všechny právní a etické normy platné pro chování člověka v kulturní krajině a zpracování krajinného plánu.

Zákonem upravený vztah vlastníka (nájemce) a půdy

Ochranu zemědělského půdního fondu (ZPF) určuje především zákon č. 231/1999 Sb. **o ochraně ZPF** (změny druhů pozemků, zásady hospodaření na ZPF z hlediska ochrany, ochrana ZPF při územně plánovací činnosti) a další navazující zákony. *Orgán ochrany ZPF* na pověřených obcích je vedlejším účastníkem řízení při pozemkových úpravách a stanovuje podmínky pro jejich provádění. Zákon o ochraně ZPF stanovuje *povinnosti pro vlastníka a nájemce pozemků*, jako účastníky řízení při pozemkových úpravách, které je nutné při zpracování plánu společných zařízení a návrhu nového uspořádání respektovat. Jedná se o tyto povinnosti: *hospodařit na pozemcích tak aby neznečišťovali půdu, potravní řetězec a zdroje pitné vody, nepoškozovali biologické, fyzikální a chemické vlastnosti půdy, například erozí.* (pokud orgán ochrany zjistí nedodržování těchto ustanovení, může uložit změnu druhu pozemku-zatravnění. V praxi však toto ustanovení není naplňované)

Tato ustanovení jsou víceméně iluzorní při představě vlastníka dvacetiarového pozemku uprostřed bloku orné půdy, který je pronajatý na 12 let velkopodnikateli. Jak má zajistit ochranu půdy před erozí a degradací?

Je zřejmé, že pokud bychom hledali důvody pro provádění pozemkových úprav ve stavu krajiny, pak je možné prokazatelně zahajovat řízení v územích s nebezpečím eroze půdy a urychleného odtoku vody z povodí. Týká se to více jak 50 % zemědělské půdy ČR. Pozemkové úřady provádějí od roku 2011 *monitoring náhlých projevů eroze* při bleskových povodních a je prokázáno opakované poškozování půdy abnormální erozí v důsledku neracionálního způsobu využívání půdy. Přitom **zemědělský zákon a nařízení vlády č. 241/2004 Sb. ukládá příjemcům dotací na půdu Zásady správné zemědělské praxe**. V informačním systému Mze ČR pro poskytování dotací (LPIS) jsou zakresleny plochy nejvíce ohrožené erozí. Bohužel se povinnost dodržovat protierozní způsoby obhospodařování pozemků týká pouze 11 % ohrožených půd v ČR z celkového množství 50% zemědělské půdy ČR.(výsledek tlaku agrární lobby)

Obrázek č. 10 Druhy degradace zemědělské půdy (VÚMOP Praha, 2012)

Degradace půdy znamená ztrátu či omezení schopnosti půdy plnit své přirozené funkce.

- vodní eroze
- větrná eroze
- úbytek organické hmoty
- okyselování půd
- zastavování území
- utužení půd
- znečištění půd

Mohou být ovlivněny klimatickou změnou

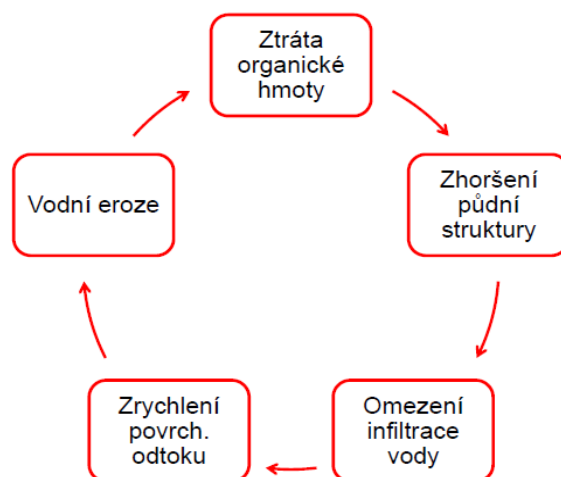
Jednou z hlavních oborových a rezortních složek krajiny při provádění pozemkových úprav je zemědělský půdní fond, skládající se ze zemědělské půdy a nezemědělské půdy. Právě **při pozemkových úpravách dochází k navrhování a změně způsobů využívání, delimitaci mezi zemědělskou půdou a nezemědělskou půdou a optimalizaci funkcí jednotlivých pozemků v rámci kulturní krajiny**. Přitom je nezbytné respektovat limity a hodnotící kritéria pro ochranu zemědělské půdy.

Pro pochopení návrhů změn využívání a identifikaci nežádoucích rozporů se zásadami ochrany využívání půdy jako veřejného statku je třeba znát *globální charakteristiku půdního fondu České kotliny* a jeho vývoj. Z geomorfologického hlediska tvoří ČR převážně pahorkatiny a vrchoviny (60%). Z hlediska zrnitosti (půdního druhu) lze charakterizovat půdy ČR následovně – středně těžké půdy - 84%, lehké půdy - 9%, těžké půdy - 8%. Z tohoto zrnitostního složení (údaj KPZP) vyplývá, že 17% zemědělských půd má extrémní zrnitostní složení. Navíc tvoří Českou kotlinu více jak z 60% krystalické horniny s mělkými, kamenitými půdami na pahorkatinách a vrchovinách které se vyznačují malou schopností zadržovat vodu. Z globálních údajů (ÚHDP KN) o druzích pozemků vyplývají tyto údaje: převážnou výměru plochy ČR (7 597 834 ha) tvoří zemědělská půda (4 279 391 ha), která je z větší části zorněná (3 098 186 ha). Toto enormní zornění je trvale kritikou EU a to nejen pro vysoký výskyt eroze, ale především odnosu nitratů a pesticidů do vodních toků, které odtékají na území Německa a Rakouska.

. Na menší rozloze ČR se pak vyskytuje lesní půda (2 630 993 ha) a ostatní plochy (687 449 ha). Zbytek rozlohy ČR tvoří zastavěné a vodní plochy. **Zornění půdního fondu v roce 1997 bylo 72,4%**. Poznámka: K těmto výše uvedeným ÚHDP KN je třeba podotknout, že **nájemci zemědělských pozemků po roce 1990 svévolně mění kultury a to především rozorávají** a zatravňují pozemky bez ohledu na evidovaný závazný stav KN a orgány ochrany ZPF, ani katastrální úřady neprovádí pravidelné prohlídky skutečného stavu, byť jsou tyto pro úřad zákonem stanovené. Podobně pasivní jsou orgány ochrany ZPF na obcích. (podrobnější informace v kap. č.9)

Obrázek č. 11

Proces degradace
zemědělské půdy a
navazující faktory

Genetické a fyzikální vlastnosti půd a jejich přirozená produkční schopnost byly v minulém období posunuty antropogenními zásahy, a to bohužel negativně. Nadměrné scelení a bloka-ce zemědělských pozemků (v roce 1945 byla průměrná velikost 2,5 ha, v roce 1955 10 ha a v současnosti je u pahorkatin výrazně překročena velikost i 50 ha, někde dokonce 100 a více ha), likvidace a rozorání 240 000 ha mezí, polních cest a jiných stabilizačních prvků, **napří-mení a zatrubnění 500 000 km malých a drobných vodních toků a odvodnění 1 081 534 ha půdy má svůj podíl na snížení schopnosti krajiny zadržet vodu v místech srážek (retence)** a zvýšení degradačních procesů půd. To všechno jsou důvody, proč by se měly pozemkové úpravy zaměřit na nejpostiženější území České republiky, pásma ochrany vodních zdrojů a na protierozní a protipovodňová opatření.

Erozně je ohroženo a každoročně devastováno erozí 50% orné půdy, což je cca 1 500 000 ha. Celkem je aktuálně poškozováno každoročně 40% zemědělské půdy ČR. (VÚMOP Praha 2013). Jsou orány i mělké půdy, které mohou být již zcela smyté nebo u kterých lze naměřit posun o jeden stupeň hloubky půdy (z 60 cm na 30 cm i méně).

Ve srovnání s evropskými státy je ČR na střední úrovni poměru celkové rozlohy půd-ního fondu k zemědělské půdě. V podílu zornění zemědělské půdy je však ČR na prvním mís-tě v Evropě, což v souvislosti s genetickými dispozicemi signalizuje neracionální způsob využi-tí převážné části zemědělské půdy, a to především pahorkatin a vrchovin. V procentickém zastoupení luk a pastvin zaujímá ČR předposlední místo v Evropě před Maďarskem (pouze 20,71%), když srovnatelné státy vykazují 30 až 50% luk a pastvin. **Procento zornění signalizu-je nízkou retenční schopnost půd (orná půda má o 7-10% nižší než trvalý travní porost) a dispozice ke koncentrovanému odtoku povrchových vod, vzniku degradačních procesů v půdě.**

Vysoké procento zornění v ČR existovalo již před 2. světovou válkou (77,13%), ale prostorově - funkční rozmístění pozemků, kultur a stabilizačních prvků v zemědělské krajině - bylo naprosto jiné než v současnosti existující monokulturní bloky orné půdy. Toto násilné zornění se pozitivně projevilo v produktivitě zemědělství, ale negativně v životním prostředí, a to především v jakosti a kvantitě půdy a vody a druhové diverzitě.

3.4. Půda a voda v kulturní krajině

3.4.3. Eroze půdy na pozemku

Tyto plošně nejrozsáhlejší a největší degradační procesy jsou způsobeny převážně rozparem mezi fyzikálními a genetickými vlastnostmi půd a způsoby hospodaření. Zorněním lesních a následně i přirozených a polopřirozených lučních stanovišť v historických obdobích došlo ke zvýšení erozní činnosti, která jinak probíhala v podstatně menším měřítku. V součinnosti s faktorem přivalových dešťů dochází nejen k abnormální erozi, ale i k povodňovým situacím umocněným extrémními klimatickými jevy (bleskové povodně). **Pozemkové úpravy jsou velmi vhodným nástrojem pro analýzu erozní ohroženosti jednotlivých pozemků zemědělské půdy a identifikaci míst s nízkou schopností zadržení vody.**

Vodní a větrná eroze

Eroze snižuje mocnost ornice, v extrémních případech je zcela zlikvidována orní vrstva i podorní. Omezují se ekologické funkce půdy. Rychleji dochází k poškozování povrchových a podzemních vod. Snižuje se zadržování vody (retence) a regulační funkce půdy v hydrosféře. Omezuje se její úrodnost tj. schopnost produkce biomasy. Neméně důležité jsou i vedlejší účinky eroze. Jedná se o zanášení toků a nádrží, obohacování vody živinami a cizorodými látkami. Je třeba rozlišovat dva pohledy na způsoby hodnocení eroze, a to jednak *potenciální ohroženost*, která vychází z fyzikálních a genetických dispozic půdy a lokality a vedle toho *skutečné projevy eroze v terénu* ve formě měřitelného smyvu, akumulace rýh, výmolů, brázd, strží a celých převrstvených profilů půd v ploše. Půdní eroze je přírodní proces, probíhající na všech půdách. Činnost člověka ovšem tento proces urychluje.

Foto č.10

Vodní eroze na
dlouhém svahu orné půdy
(VÚMOP Praha)

Foto č. 11

Větrná eroze
v podmínkách
Jižní Moravy

Pro výpočet erozní ohroženosti se v praxi využívá tak zvané *univerzální rovnice* (Wischmeier a Smithe, 1978), která vychází z dohody o společensky únosné hranici případné ztráty erodované půdy během jednoho roku. Princip rovnice vychází z maximálně přípustné ztráty půdy erozí, která ještě zaručí dostatečnou úroveň přirozené úrodnosti půdy. Dá se tvrdit, že čím vyspělejší společnost, tím menší přípustné množství erodované půdy. Pokud bychom takto uvažovali, musíme bohužel konstatovat, že ani politickou změnou v roce 1989, nedošlo ke zpřísnění této přípustné ztráty půdy (G), která je pro mělké půdy 4 tuny na hektar za rok a pro hluboké půdy dokonce 10 tun.

Univerzální rovnice má následující faktory, které se dají měnit lidskou činností :

Oficiální rovnice ztráty půdy vodní erozí se stanoví na základě rovnice USLE takto:

ztráta půdy	=	energie deště	x	náchylnost půdy	x	délka svahu	x	sklon svahu	x	vegetační pokryv
-------------	---	---------------	---	--------------------	---	-------------	---	-------------	---	---------------------

$$G = R \cdot K \cdot L \cdot S \cdot C \cdot P$$

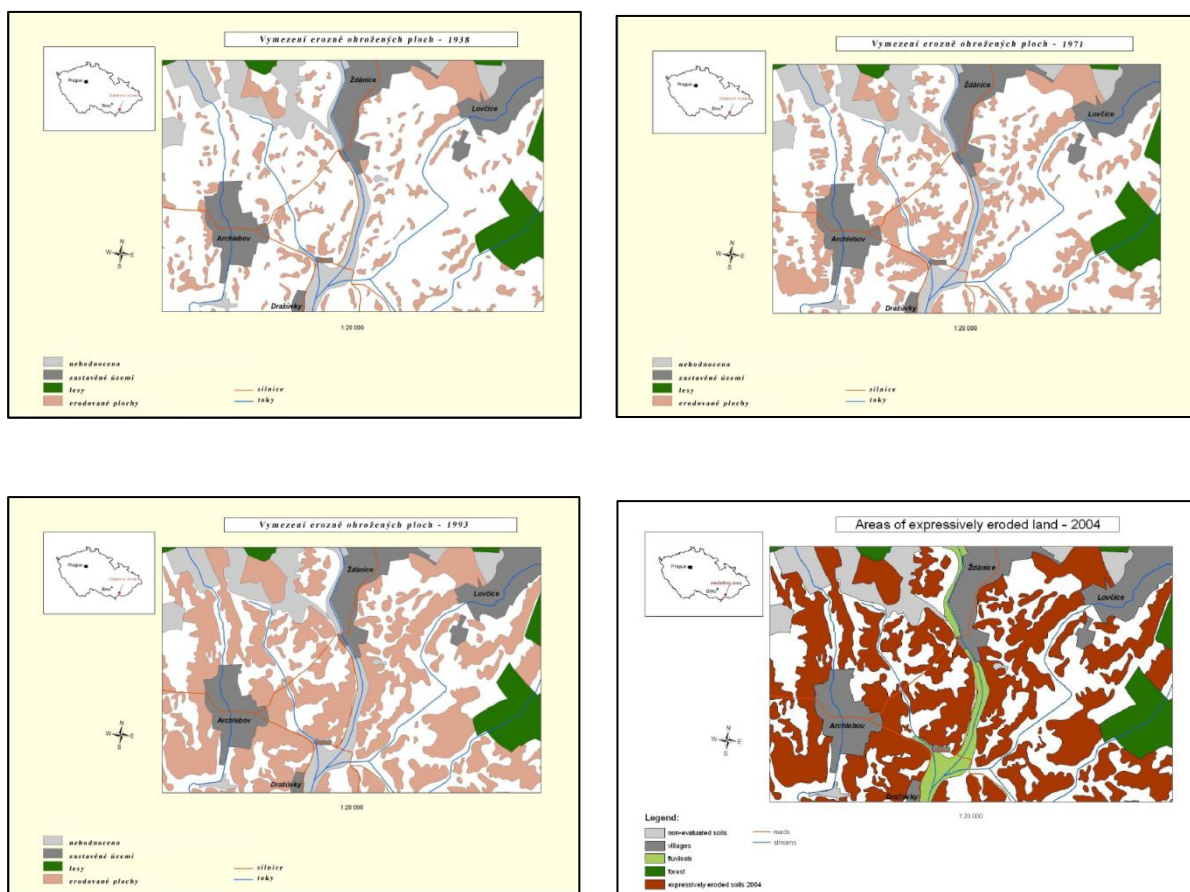
- kde: G je průměrná dlouhodobá ztráta půdy /t . ha⁻¹ . rok⁻¹/,
R faktor erozní účinnosti dešťů, vyjádřený v závislosti na kinetické energii nebezpečných dešťů,
K faktor erodovatelnosti půdy, vyjádřený v závislosti na struktuře ornice, obsahu organické hmoty v ornici a propustnosti půdního profilu,
L faktor délky svahu, vyjadřující vliv nepřerušené délky svahu na velikost ztráty půdy erozí,
S faktor sklonu svahu, vyjadřující vliv sklonu svahu na velikost ztráty půdy erozí,
C faktor ochranného vlivu vegetačního pokryvu, vyjádřený v závislosti na vývoji vegetace a použité agrotechnice,
P faktor účinnosti protierozních opatření.(ten je však převážně v ČR neúčinný)

V ČR je potenciálně ohroženo přes 50 % půd vodní erozí(viz tab. č. 4) Aktuální vodní erozí je postiženo 40 % orných půd. Větrná eroze poškozuje téměř 10 % orných půd.

Tabulka č. 6 Potenciální ohrožení zemědělské půdy vodní erozí na území ČR

Stupeň ohrožení vodní erozí (t.ha.r-1)		Plocha zemědělské půdy (ha)	%
Velmi slabé ohrožení	méně než 1,6	134 041	3
Slabé ohrožení	1,6 - 3,0	1 094 507	26
Střední ohrožení	3,1 - 4,5	1 054 905	25
Silné ohrožení	4,6 - 6,0	728 972	17
Velmi silné ohrožení	6,1 - 7,5	484 365	11
Extrémní ohrožení	více než 7,5	782 601	18
Součet		4 279 391	100

Obrázek č. 12 Vývoj vodní eroze v období 1938, 1971, 1993 a 2004 (Jižní Morava)

Pozemkové úpravy identifikují erozně ohrožené pozemky a navrhují na nich protierozní opatření technického, organizačního a agrotechnického charakteru. Podle úrovně spolupráce všech partnerů jsou tato opatření (společná zařízení) realizovaná.

3.4.2. Urychlený odtok z povodí

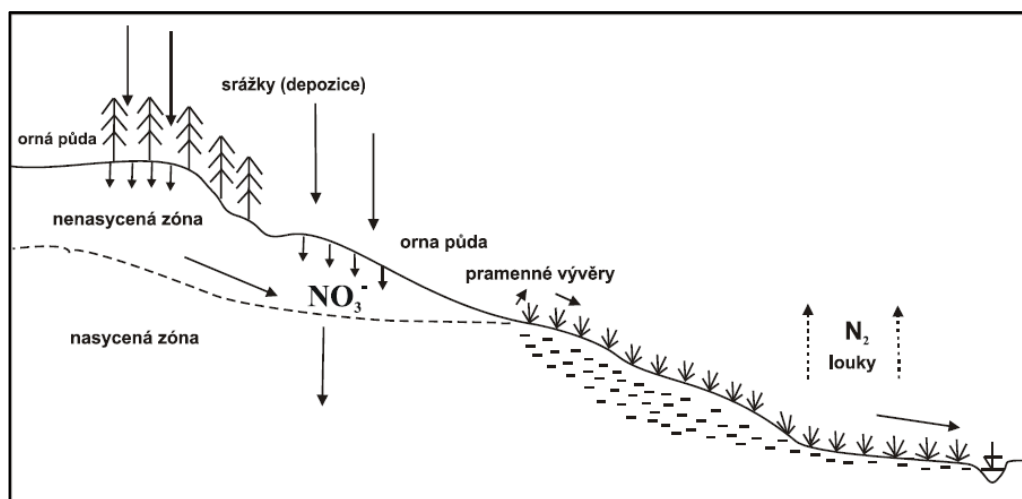
Vodní eroze půdy je jedním z jevů, kterými člověk posuzuje následky dopadajících srážek na půdu v souvislostech se způsoby využívání. Daleko komplexnější pohled na to co se děje v kulturní krajině však lze pozorovat při hodnocení *odtoku vody z povodí a odnosu*

látek, včetně erodovaných částic půd z povodí. Nežádoucí látky jako důsledek neracionálního způsobu využívání zemědělských pozemků jsou především aplikovaná hnojiva (dusitany, dusičnany a fosfor) a cizorodé, jedovaté látky využívané k ochraně zemědělských plodin jako jsou pesticidy a herbicidy.

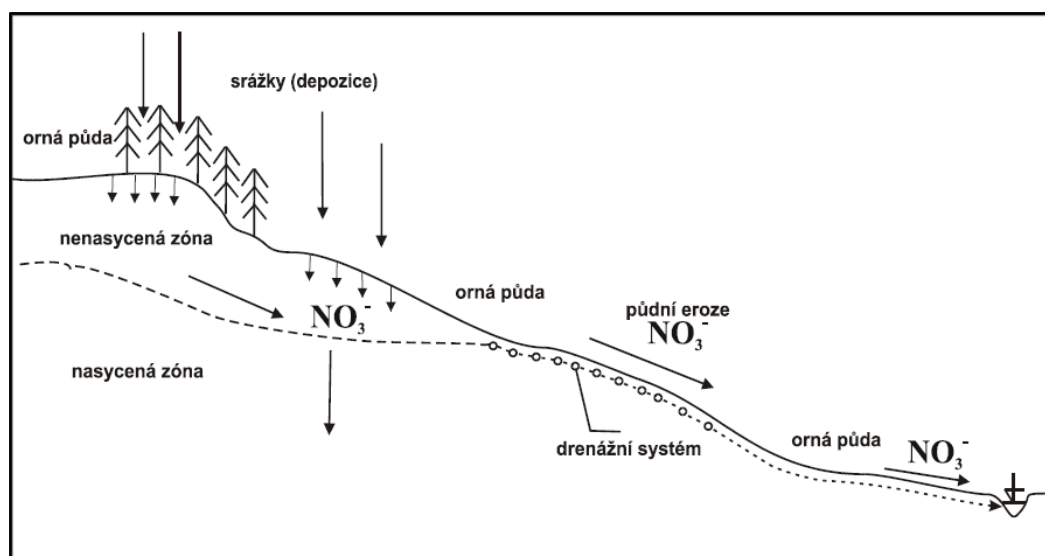
$$\boxed{\begin{array}{c} \text{odnos látek} \\ \text{[kg]} \end{array}} = \boxed{\begin{array}{c} \text{odtok vody} \\ \text{[l]} \end{array}} \times \boxed{\begin{array}{c} \text{koncentrace látek} \\ \text{[kg/l]} \end{array}}$$

Poslední výsledky výzkumu ukazují, že na nežádoucím odnosu látek z povodí se podle výše uvedené rovnice podílí odtok vody z 80-90% a koncentrace aplikovaných, nežádoucích látek jen 10-20%. (Kvítek, 2013) Zároveň z poznatků vědců vyplývá, že nejvíce se na odnosu nežádoucích látek podílí v pahorkatinách povrchový odtok vody z povodí a naopak v nížinách odtok podzemní vody a vody z drážních systémů. Z tohoto poznatku jasně vyplývá, že **půdoochranná, protierozní a vodohospodářská opatření projektovaná při pozemkových úpravách na pozemcích a v povodí by měla sledovat především zachycení splavenin, jejich zadržení v místě aplikace hnojiv a ochranných prostředků, tak aby byly odbourány pufrací schopnosti půdy a spotřebovány kulturními plodinami a nedošlo tak k jejich transformaci do nižších poloh a vodních toků.** Zjednodušeně lze tvrdit, že existují dva typy odtoku vody z kulturní krajiny a to rychlý a zpomalený. Je zřejmé, že rychlý odtok a odnos látek probíhá po povrchu zorněné půdy na svahu v době, kdy na pozemcích není zapojený vzešlý porost kulturních plodin, nebo při jarní bleskové povodni s účinkem extrémní srážky.

Obr. č. 13 Stabilizovaná krajina s racionálním způsobem využívání agroekosystému a zpomaleným odnosem

Obr. č. 14 Intenzifikovaný způsob využívání kulturní krajiny s negativními dopady na kvalitu vod a půdu

Úzkou souvislost s negativními dopady nežádoucího odnosu látek a zeminy z povodí má *nový fenomén klimatických změn bleskové povodně*. Aktuální projevy náhlé eroze, ale zároveň odnosu nežádoucích látek z pozemků a povodí monitorují pozemkové úřady a eviduje VÚMOP Praha. Uložení následných potírozních opatření však naráží na velmi tvrdý odpor agrární lobby. Je to projev kontraproduktivních dopadů environmentální politiky EU, kdy je na jedné straně podporováno šetrné hospodaření a na druhé straně výroba biomasy pro energetické účely. **Pozemkové úpravy dokážou svými právními nástroji a procesními postupy navrhnout, vyprojektovat, majetkoprávně vyrovnat a realizovat technická a agrotechnická opatření, která zmírní důsledky odnosu nežádoucích látek z povodí IV. řádu, a eroze půdy na pozemcích při bleskových povodních.** Jako příklad nežádoucích dopadů bleskové povodně na 60 ha pozemku kde se zemědělec choval kriticky, lze uvést bleskovou povodeň v k.ú. Hromnice na Plzni severu v roce 19.5. 2011.(údaje z Monitoringu eroze VÚMOP)

Foto č. 12 Výchozí stav před povodní jaro 2011: provedená hluboká orba a osázená ozdobnice čínská (druh bambusu) do brázd po spádnici. V 16 hod 45 min 19.5. 2011 spadla na území extrémní srážka. První snímek dokladuje povrchový odtok v dráze soustředění vody o sloupci 10-20cm. Tato vlna odnáší nejen jemnozern nakypřené ornice, ale i podložní horizonty a mateční horninu.

Foto č. 13 Rychlý. Soustředěný odtok po povrchu orné půdy přináší splaveniny a nežádoucí látky včetně sazenic ozdobnice čínské do zahrad na okraji zastavěné části obce.

Foto č. 14 Splaveniny usazené v zahradách na spodní části pole, překrývající v 30 – 50 cm původní ornici. Škody v obci na komunikacích, vodotečích a budovách ve sklepích. Tyto škody jsou nahraditelné oproti škodám na půdě a vodě.

Zadržení vody v krajině a kvalita vody v povodí

Je otázkou, co všechno v krajině je předmětem pozemkových úprav a kde hledat jejich hranice. Pozemkové úpravy nemohou vyřešit veškerá dlouhodobě nahromaděná problému za šedesát let, jak by si přály zúčastněné správní úřady, obce a vlastníci. To se týká mimo jiné i vodních toků, které jsou většinou ve správě Povodí. Předmětem pozemkových úprav by naopak měly být hlavní meliorační zařízení (HMZ), tedy odvodňovací příkopy, které svádí vodu z melioračního detailu a drobné přírodní, nebo umělé potoky a struhy, bez ohledu na jejich správce. Je třeba vědět, že vlastníkem melioračního detailu (souřadů systematické drenáže) je vlastník pozemku. Stalo se tak bez toho, že by o této věci mohl svobodně rozhodnout, ale „ze zákona“ v roce 1991, kdy se obnovilo vlastnictví k půdě. Přitom je pochopitelné, že vlastník ani nemá tuto informaci o stavbě pod svým pozemkem, natož aby se staral o nutnou údržbu a opravy svého majetku sloužícího v rámci odtoku vody z povodí.

Vznikem SPÚ v roce 2013 se do správy pozemkového úřadu dostaly i HMZ, ale také některé polní cesty a je logické, že v rámci řízení ve věci pozemkových úprav je potřebné řešit rekonstrukce, revitalizace a úpravy drobných vodních toků a nádrží v souvislosti. I stát je vlastníkem půdy, toků a vodohospodářských staveb a má povinnost se o ně starat.

Všechna vodní díla a meliorační opatření tvoří retenční soustavy, které je potřebné doplnit technickými opatřeními na zemědělské půdě. Průlehy a zasakovací příkopy uprostřed svahů orné půdy mají vysokou účinnost krátkodobého zadržení přívalové vody při bleskových povodních.

Z hlediska správního řízení je vedlejším účastníkem vodoprávní úřad, jenž má svěřené kompetence vodního zákona č.254/2001 Sb. a proto stanovuje na začátku řízení podmínky pro provádění pozemkových úprav pro pozemkový úřad a zpracovatele pozemkových úprav a to především v těchto oblastech zájmu:

- ochranná pásma vodních zdrojů (nádrží, vrtů, studní a toků)
- chráněné oblasti přirozené akumulace vod (většinou v pramenních oblastech)
- citlivé oblasti povrchových vod, kde může docházet ke koncentraci dusičnanů
- zranitelné oblasti s nebezpečím průsaku dusičnanů a cizorodých látek
- léčivé zdroje
- stanovená záplavová území toků při rozlivu povodní

Vodní zákon také stanovuje podobně jako zákon o ochraně ZPF *povinnosti pro vlastníky pozemků*, kteří jsou účastníky řízení při pozemkových úpravách v povodí z hlediska ochrany vodních poměrů a vodních zdrojů:

- řádně pečovat o pozemky tak, aby nedocházelo ke zhoršování vodních poměrů
- především, aby nedocházelo ke zhoršení odtokových poměrů
- aby nedocházelo k odnosu půdy erozní činností vody
- a naopak mají dbát o zlepšení retenční schopnosti krajiny

Poznámka: Je zřejmé, že jestliže tyto podmínky hospodaření jsou závazné pro vlastníky pozemků, jsou závazné i pro jejich nájemce a příjemce dotací na půdu a m.j. pro zpracovatele pozemkové úpravy, který musí navrhnout a projednat změny druhů pozemků a jejich hranic tak, aby zákonem stanoveným podmínkám vyhověly.

Posuzování vody v rámci kulturní krajiny není možné provádět izolovaně od půdního a horninového prostředí. Například výše uvedená vodní eroze úzce souvisí s odtokem vody a se srážkami. Voda v krajině je vždy spjatá s pohybem a to jak na povrchu země (půdy), tak v půdním profilu a jeho horninovém prostředí. Zásadní vliv na odtok vody z území má morfologie terénu a tím se celá věc stává složitou.

3.4.2.1. Vodopisná síť a odtok z povodí

Prvním a zásadním pro hodnocení vodního režimu zájmového území pozemkové úpravy je *morfologie území*, která určuje vyvinutou vodopisnou síť řešeného povodí. V naší zemi je vzhledem k oceánskému vlivu poměrně bohatá a rovnoměrně rozložená srážková činnost. To se promítá do husté vodopisné sítě. Základní jednotkou vodopisné sítě je *povodí* vymezené rozvodnicí v hřebenové partii krajiny. Dělí se hierarchicky podle velikosti.

Tabulka č. 7 Příklad označení povodí Kostěnického potoka (JČU, 2007)

Povodí I. řádu	Povodí II. řádu	Povodí III. řádu	Povodí IV. řádu
1	07	02	013
Labe	Lužnice	Lužnice od státní hranice po Nežárku	Kostěnický potok

Pozemkové úpravy se pohybují v rozměru IV řádu povodí, nebo spíše na úrovni jeho dílčího mikropovodí. Proto řeší problematiku nejnižší položených partií krajiny což jsou údolní nivy potoků a malých vodních toků ohrožených povodněmi a záplavou. Povodňové škody 1997-2013 dosáhly v ČR částky 190,7 miliard Kč. (Mze, 2013). Potřeba protipovodňových a protierozních opatření na zemědělské půdě se odhaduje na 200 mil. Kč (Sklenička, ČZU Praha 2013)

Tabulka 8. Kritéria potřebnosti protierozní a protipovodňové ochrany v krajích ČR (Konečná, 2013)

Erozní ohroženost		Rozšíření záplavových území	
Kategorie	Charakteristika	Kategorie	Charakteristika
Lokální	Silná erozní ohroženost na 0 – 15 % ZPF	Nízké	Nevýznamná záplavová území (šířka 0 - 0,2 m)
Významná	Silná erozní ohroženost na 15 - 25 % ZPF	Střední	Úzká (0,2 - 2 km) záplavová území na horních tocích nebo menších řekách)
Vysoká	Silná er. ohroženost na více než 25 % ZPF	Vysoké	Široká (nad 2 km) záplavová území velkých řek

ZPF = zemědělský půdní fond

Pozemkové úpravy mohou vhodnou realizací novostaveb polních cest s příkopy, nádržemi, průlehy a zasakovacími i svodnými příkopy doplnit vodopisnou síť a tím zpomalit odtok vody z povodí a zmírnit důsledky bleskových povodní a velkých rozlivů v nivách vodních toků. (např. záchytný průleh o šířce 12 m a hloubce 1 m dokáže zadržet na jeden běžný metr 8 000 l vody)

3.4.2.2. Bilance vody v povodí a její jakost

Celkovou bilanci vody v území a celkový vodní režim povodí je možné vyjádřit hydrologickou bilancí podle schématu:

$$\boxed{\text{srážky}} = \boxed{\text{výpar}} + \boxed{\text{povrchový odtok}} + \boxed{\text{základní odtok}}$$

Voda v krajině představuje základní informační systém o všech dějích, které probíhají v území. Proniká půdním a horninovým prostředím, doslova obmývá každou půdní částici, ve formě dešťové kapky promývá vzdušný sloupec, v každém okamžiku je ovlivňována okolním prostředím a sama jej ovlivňuje.

Zvláštní posuzovaný faktor, který je při pozemkových úpravách opomíjen, je *jakost vody*, z hlediska ochrany zdraví člověka. Jedná se nejen o respektování vyhlášených ochranných pásem vodních zdrojů, ale i zadržení a zpomalení průsaku živin a cizorodých látek na *zemědělské půdě v zranitelných oblastech*. Jedná se nejen o nitráty, ale i o těžké kovy z nekontrolovaných ochranných prostředků pro kulturní plodiny.

Pohyb vody v povodí velmi vhodně popisuje *teorie infiltračních zón*, kterou lze uplatnit v podmínkách Českého krystalinika, nikoli však v podmínkách nížinných oblastí jako je Polabská nížina, nebo Dolnomoravský úval. Tato teorie je založena obdobně, jako metody vymezení *zranitelných oblastí* a to na základě zrnitosti, respektive propustnosti půd respektive horninového podloží (údaj BPEJ) a soustředěného odtoku vody v rámci morfologie krajiny. (bližší informace v metodice provádění pozemkových úprav)

Zóna infiltrační se většinou nachází na rozvodných plošinách a horních částech svahů a všude na vrcholových partiích krajiny do 3° svažitosti. Může být tvořena jak výchozy skály, tak štěrkopísky, často se zde vyskytují skeletovité, mělké půdy. V rovinatých oblastech ji indikují velmi propustné půdy. Pokud je tato zóna zorněna a intenzivně hnojena, dochází k rychlému průsaku živin a cizorodých látek do spodních vrstev půdního profilu a jejich transportu směrem k vodním zdrojům.

Zóna transportní je území mezi infiltrační a akumulační zónou a převažuje na ní povrchový odtok srážek. Tato zóna má samozřejmě přechodová pásma v podobě dolních svahů, pat nivy nebo naopak horních částí svahových partií, které přechází do typických infiltračních zón. Ale také se v krajině vyskytují případy, kdy infiltrační zóna přiléhá bez přechodového pásma rovnou do akumulační zóny nivní polohy. Je zřejmé, že v transportní zóně může docházet v jednotlivých místech reliéfu i k infiltraci nebo akumulaci.

Zóna akumulační se jednoznačně nachází v údolní poloze nebo v poloze široké deprese, v nejnižší partii krajiny. Toto kritérium je pro vymezení akumulační zóny rozhodující. Většinou jsou nivní polohy tvořeny štěrkopískovými náplavami, které jsou překryty lehčími nebo středně těžkými půdami, existují však i nivní půdy (fluvizemě) těžké. Transportované živiny z infiltrační a transportní zóny jsou v přímé blízkosti hladiny podzemní vody, která koresponduje s hladinou vody v toku nivy. Většinou se jedná o nivy a zátopová území.

Poznámka: Bližší charakteristika zón a metoda jejich vymezení podle BPEJ je uvedena v metodice pozemkových úprav

Pozemkové úpravy svými technickými vodohospodářskými opatřeními a formou změny druhu pozemku především zatravněním erozně ohrožených pozemků a ochranných zón vodních zdrojů pozitivně ovlivňují jak celkovou bilanci vody v povodí, retenční schopnost krajiny tak jakost vody. Tím zároveň zvyšují adaptaci krajiny na zhoršující se klimatické změny a následné povodně. Přehradý nestačí!!!

3.5. Biota a ekologická stabilita zemědělské krajiny

Vedle neživých složek krajiny, tedy půdy a vody, je další složkou ochrany životního prostředí člověka biota, tedy rostliny a živočichové žijící volně v neurbanizované části krajiny. Tyto oborové složky přírody jsou chráněny zákonem č. 114/1992 Sb. **o ochraně přírody a krajiny**. Vedlejším účastníkem řízení pozemkových úprav je *orgán ochrany přírody a krajiny*, který stanovuje podmínky pro pozemkové úpravy pomocí:

- zvláštní ochrany jednotlivých ohrožených druhů rostlin a živočichů
- prostorově a funkčně propojených geobiocénů územních systémů ekologické stability
- registrovaných významných krajinných prvků

- vyhlášených maloplošných a velkoplošných chráněných území
- institutu krajinného rázu (historické, kulturní, estetické a duchovní hodnoty místa)

Jedním z hlavních cílů pozemkových úprav je zvýšení diverzity agroekosystémů a ekologické dynamiky krajiny, respektive iniciace těchto biologických procesů. Jedním z nástrojů těchto pozitivních změn jsou takzvané ÚSES.

Územní systém ekologické stability je síť relativně stabilních, přírodě blízkých, nebo přirozených společenstev, které příznivě ovlivňují okolní méně stabilní agroekosystémy kulturní krajiny. Výsledkem působení ÚSES v krajině je nejen zvýšení biodiverzity a stability samotných geobiocénů přirozených společenstev, ale zároveň lepší kondice navazujících agrosystémů, zachování jejich produkční schopnosti a biologická ochrana kulturních plodin. Teorie ÚSES vychází z předpokladu minimálně nutných návrhových parametrů, při kterých je zaručena funkce skladebných částí sítě a to:

- pro život (existenci) přirozených společenstev v *biocentrech*,
- migraci a komunikaci v *biokoridorech*,
- Interakci periferních částí sítě směrem do okolní zemědělské krajiny v *interakčních prvcích* a navazujících zónách

ÚSES má své hierarchické členění a to na *lokální, regionální a neregionální* úrovni.

Tuto teorii blízkou územnímu plánování vyvinul kolektiv autorů z Agroprojektu Brno po roce 1985, ale do legislativy se tento institut dostal až v roce 1992 se vznikem zcela nového rezortu životního prostředí a zákona o ochraně přírody a krajiny č. 114/1992 Sb. Předem je třeba upozornit na to že ÚSES jako teorie a metoda:

- nejvhodněji vystihuje pozemkové úpravy, protože prostorově a funkčně optimalizuje pozemky
- je v současnosti jedinou systematickou metodou oboru krajinné ekologie, ale i ochrany krajiny
- její uplatnění v životě venkova limituje nedostatek poznání příslušných úředníků a mezioborové bariery
- generely a plány ÚSES jsou součástí územních plánů a mnohdy jediným subsystémem, kterým se zpracovatel územního plánu v neurbanizované krajině zabývá.

Toto jsou obecné principy, které platí pro navrhování pozemkových úprav pro společná zařízení. Je pochopitelné, že ne všichni vlastníci s tímto postupem souhlasí a zvláště příjemci dotací na půdu tento veřejný zájem nijak zvlášť nepodporují. Sníží se jim totiž výměra půdy na kterou pobírají dotace a zároveň se roztříští homogenní neúměrně velké produkční plochy orné půdy, které se tak snadno obdělávají největšími a nejmodernějšími mechanizmy. Po zavedení registrovaných půdních bloků v LPIS (evidence map farmářských bloků jejich výměr) po

roce 2005 dokonce docházelo ze strany příjemců dotací k priorávání existujících krajinných prvků a bylo nutné je zaregistrovat do LPIS, aby nedocházelo k jejich likvidaci.

Foto č. 15 Realizovaný polyfunkční soubor společných zařízení, skládající se z biocentra a biokoridoru revitalizovaného toku a melioračních odpadů, tvořící tůně a mokřady, výsadby původních vlhkomilných dřevin a zatravnění ochranných zón ÚSES. Soubor opatření má zároveň funkci vodohospodářského opatření, které zpomaluje odtok vody z pozemků především při jarním tání sněhu a zadržuje vodu v horních částech mikropovodí, čímž je zvýšena protipovodňová ochrana obce. (okr. Prostějov, obec Skřipov, 2010, ÚPÚ Praha)

Dynamika struktury krajiny. Ekologická stabilita, nebo lépe řečeno dynamika kulturní krajiny při pozemkových úpravách souvisí s pojmem **struktura krajiny**. (Mazín, 2010) Tento pojem má blízko k teorii ÚSES, protože pracuje s *enklávami* (ploškami) a *koridory* (pruhy) odlišných typů společenstev a prvků v rámci převládající plochy krajinné *matrice* (*orná půda*).

Obr. č. Dynamika změn struktury krajiny na bloku zemědělské půdy v experimentální ploše Olešná na podkladu mapy bývalého katastru nemovitostí v letech 1951, 1991 a 1995 (Mazín, 2010)

1951

Počet		Výměra	
E	K	E	K
3	5	0,3837	0,4234
Σ			0,5416
		0,3800	0,0493
		0,2100	0,1253
		0,9737	1,1396

1991

Počet		Výměra	
E	K	E	K
1	1	0,1760	0,5416

1995

Počet		Výměra	
E	K	E	K
2	8	0,7736	0,5416
Σ		0,1760	0,4234
			0,5392
			0,1852
			0,0626
			0,0493
			0,1253
			0,0100
		0,9496	1,9366

Foto č. 16 Biocentrum vybudované na orné půdě uprostřed intenzivně využívané nivy Labe. (2,5 ha) Rozvolněná výsadby původních dřevin biochory nastartovala sekundární sukcesy ke klimaxovému stádiu lesního společenstva. Biocentrum je propojeno do okolních agroekosystémů blikálními biokoridory a interakčními prvky.

(okr. Nymburk, k.ú. Netřebice, ÚPÚ Praha)

Výsledky některých výzkumných projektů a studií dokazují, že **pozemkovými úpravami dochází k mírnému zvýšení počtu enkláv a linií, ale tím i celkové biodiverzity** kulturní krajiny, což je v rámci Evropy nejtěžší úkol. (Váchal, Konečná, Mazín) Je zřejmé, že na rozdíl od technických subsystémů krajiny jako je například síť polních cest, u biologických opatření dochází k jejich znásobení efektu až po desítkách let. Při racionální péči tyto subsystémy vrůstají do krajinného prostoru a přetrvávají staletí.

Foto č. 17 Celkový pohled na původní strukturu krajiny před pozemkovou úpravou v roce 2003 a po realizaci 2010 (Tymákov, Plzeň jih)

Foto Mazín 2003 - 2010

Pozemkové úpravy realizací všech druhů společných zařízení především výsadbou dřevin, biokoridorů, stromořadí, vodních nádrží a mezí zvyšují ekologickou stabilitu území, biodiverzitu kulturní krajiny, zlepšují krajinnou strukturu.

3.6. Krajinný ráz zemědělské krajiny

Vedle živé přírody, respektive přirozených a přírodě blízkých společenstev existují v kulturní krajině hodnoty, které přesahují člověka a jeho pozemský život. I tyto hodnoty jsou předmětem celostně chápané pozemkové úpravy, která má ambice zvelebit krajinu. Zvláštním souborem vlastností krajiny jako sociálního prostoru jsou nehmotné nebo hmotné veličiny, které mají vztah ke kultuře, historii, estetice, etice a dědictví či paměti konkrétního místa. Jedná se o faktory dříve respektované přirozenými vazbami člověka zemědělce k místu, ve kterém

žil a které důvěrně znal. Tyto vazby bývají v dnešní době deformované nebo zpřetrhané a vyžadují čím dále více pozornosti a veřejného zájmu. Aspekty *nehmotného rozměru krajiny* jsou zahrnuty i v programech obnovy venkova a programech udržitelného rozvoje a regionálního rozvoje území na úrovni ROP NUTS II. Z hlediska oboru a odbornosti se problematika krajinného rázu blíží, ve své části hodnotící kulturní krajinu, *krajinářství*.

Od druhé poloviny devadesátých let 20. Století se vedle technicistního funkčního řešení krajiny a inženýrského projektování krajinných plánů začal prosazovat krajinářský pohled. To nebylo něco nového zrovna jako pozemkové úpravy. Jednoduše bylo třeba navázat na zpřetrhané tradice totalitním režimem komunistické zlovůle v období 1948-1989. Scelovací zákon (o pozemkových úpravách) z roku 1911, ale i 1948 4. 47/ 1948 Sb § 30 uváděl: „ Při pozemkových úpravách buď zajištěna ochrana památek všeho druhu, přírodních krás a krajinného rázu.....“ Znovuzrození *institutu krajinného rázu* v roce 1992 nastalo přijetím zcela nového zákona č.114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny, kde je chápán jako : „*přírodní, kulturní a historická charakteristika určitého místa*“.

Pozemkové úpravy jsou dnes jedním z nejúčinnějších nástrojů ochrany a obnovy krajinného rázu, protože účinným způsobem řeší problematiku část kulturní krajiny což je především zemědělský půdní fond. **Kulturní krajina, která je předmětem pozemkových úprav nemůže být jen hmotnou položkou, kterou lze uchopit přes metodiky inženýrských činností, byt' by byly sepsány sebelépe.** V konceptu krajinného rázu je totiž obsažen i *genius loci*

Foto č. 18 Pohledová změna jako výsledek pozemkové úpravy. Dominanta soliteru s jako hraničního stromu s keřovým patrem a zasakovacím pásem trvalého travního porostu, horizont obohacený liniemi stromořadí podél nově vybudované cesty a rozrůznění zemědělských kultur. Olešná, Plzeň jih 10 let po pozemkové úpravě , (foto Mazín 2011)

Každý moudrý správce krajiny a řádný hospodář se snaží uchovat reprezentativní lokality krajiny a celkový vzhled krajiny tak, jak mu ji předali otcové. Někde však je krajina tak přeměněna zneužíváním a vykořisťováním pro účely stále většího zisku, že je třeba ji tvořit znovu a v nových rozměrech. Někdy se nelze vrátet k prosté rekonstrukci bývalého stavu a tady jsou vedle územního plánu *pozemkové úpravy nástrojem obnovy a tvorby nové rázovitosti a nového obrazu české krajiny*. Existují tři přístupy ke krajinnému rázu v rámci pozemkových úprav – **ochrana stávajících hodnot, obnova a rozvoj dochovaných hodnot a tvorba nového obrazu krajiny.**(Mazín, 2009)

Je třeba si uvědomit, že pro účely KR není v rámci ČR zpracovaný podklad jako např. pro ÚSES a vyhodnocení KR vyžaduje znalosti z několika oborů přírodních, ale i sociálních věd (historie, etnografie, *krajinná architektura, urbanismus, estetika, etika a další*). Krajinný ráz jako pojem se odvíjí v první řadě od trvalých geografických ekologických podmínek a ekosystémových režimů krajiny. V těchto rámcích je krajinný ráz dotvářen (krajiny přírodní) až vytvářen (krajiny antropicky přeměněné) lidskou činností a životem lidí v nich. Krajinný ráz je tedy v našich středoevropských podmínkách výsledkem lidské činnosti v určitých přírodních podmínkách. Společnost jako soubor individuí, řídících se společně dohodnutými pravidly chování a soužití, se při vytváření zákonů musí opírat o společně cítěnou či alespoň všeobecně uznávanou preferenční hierarchii hodnot. Vytváří si tedy soustavu stereotypů chápání svého prostředí, a to jak primární, tak i sekundární a terciální struktury. **V terciální krajinné struktuře se soubor estetických hodnot krajiny vycházejících z psychologických a sociologických vztahů dá částečně shrnout do pojmu „krajinný ráz“ (KR). Jedná se o jakýsi čtvrtý rozměr krajiny.** (Mazín, 2011) Estetický rozměr krajiny má významný subjektivní, těžko uchopitelný podíl závislý na pozorovateli. Palmer (2004) uvádí, že scénická hodnota krajiny se zhruba z poloviny dá vyjádřit pomocí prostorově měřitelných hodnot, zbývající komponenta je subjektivní. Obdobný přístup je patrný u Nohla (2001), který používá estetické kategorie krajiny: krásná, velebná, zajímavá a nevábná. Při tvorbě plánu společných zařízení je třeba si uvědomit, že cesta zpět není možná. To co se dochovalo z barokní krajiny kje sice důležitý odkaz kultury předků, ale dnes jde o zachování holé jedinečnosti místa, což je nejvýznamnější vlastností venkova oproti městu.

Foto č. 19 Rekonstruovaný klenbový mostek, který je národní kulturní památkou. Toto rekonstruované společné zařízení KoPÚ Ratiborová Lhota (okr. Prachatice) umožnilo propojení dvou polních cest na protilehlých stranách potoka a výrazně se tak zkrátily dopravní vzdálenosti. Zároveň se nepodařilo zachránit kulturní památku před jejím úplným zničením

Jelikož je krajinný ráz vyjádřením celospolečenského vnímání reality, musí být sdělitelný a tedy definovatelný, a to i za cenu zjednodušení a nepřesností. I když je to zvláště v tomto případě velmi obtížné, je nutné postupovat při posuzování KR metodicky a systematicky a objektivizovat tak individuální rozhodování zpracovatele či úředníka. Je přitom třeba ctít zvláštnost přístupu k posuzování KR oproti jiným oborům a složkám ochrany přírody a životního prostředí. Krajinný ráz přesně vystihuje hlavní charakteristiku pozemkových úprav, a to je *interdisciplinární vztahovost*. V KR se integrují nejen všechny obory řešící živou a neživou přírodu, ale i rozměry nehmotné, jako je estetika, kultura, historie, civilizace, etnika, demografie. Krajinný ráz vyžaduje komplexní způsob hodnocení, rozborů a návrhu, ale i charisma vcítění se do *ducha místa*. (viz. příl. č. 4 I –Stav dochovanosti KR záp. části šumavy)

Tak jak se naplňuje úděl této Země, tak se z krajiny vytrácí hodnoty její rázovitosti a stop historie kultury a tradice otců. Tyto nenahraditelné duchovní hodnoty úzce souvisí s osobní identitou

člověka. Proto je tak důležité, aby realizační tým pozemkových úprav byl schopen reflektovat čtvrtý rozměr kulturní krajiny a se znalostí věcí jej promítnout do plánu společných zařízení. Každá duchovní věc má své reálné dopady do života lidí a krajiny.

Pozemkovou úpravou je možné majetkoprávní výměnou pozemků předat do správy obce zachované prvky krajinného rázu, ale také doplnit pozůstatky identifikovaných typických znaků krajinného rázu pomocí nově vybudovaných společných zařízení.

3.7. Cestní síť a průchodnost krajiny

Průchodnost krajiny lze hodnotit na základě hustoty cestní sítě nebo síťovým modelováním (např. Marulli, Mallarach, 2005, King, 2006). Intenzifikace zemědělské výroby v ČR v 60. až 80. letech 20. století vytvořila v krajině bariéry a rozsáhlé neprůchodné plochy. Současný proces pozemkových úprav otevřel prostor jak pro zpřístupnění krajiny, tak pro implementaci opatření ochrany půdy, vody a dalších složek

Povinností projektanta pozemkových úprav je dodržet zákonem stanovenou podmínku komunikační zpřístupnění všech vlastnických pozemků. Tento základní úkol a cíl pozemkových úprav vychází z dědictví po socialistickém brutálním scelení všech vlastnických pozemků a rozorání většiny vedlejších a doplňkových cest. V roce 1991 bylo zákonem obnoveno vlastnictví a byla zahájena restituce půdy protiprávně znárodněná vlastníky, ale většina pozemků nebyla zpřístupněná a jejich hranice byly neznatelné, někde uprostřed velkoplošně obhospodařovaného honu orné půdy.

Odhaduje se, že **v roce 1989 byl zaznamenán úbytek 55-73% oproti původní celkové délce polních cest a zachovaný zbytek existujících cest byl z 70% nevyhovující** pro zemědělskou mechanizaci (Váchal, a kol. 2012) Vlastníci, kteří se chtěli ujmout hospodaření na svých pozemcích, nemohli se svým majetkem svobodně disponovat, i když dali výpověď z nájmu zemědělskému družstvu, nebo akciovým společnostem, které byly nástupnickými organizacemi po jednotných zemědělských družstev a státních statcích z období před rokem 1989.

Tabulka č. 9 Kritéria průchodnosti krajiny

Hustota cestní sítě (km/km ²)	Průchodnost krajiny
≤ 1,5	Nedostatečná
1,51 – 3,5	Dobrá
3,51 – 4	Velmi dobrá
≥ 4,01	Výborná

3.8. Extrémní fragmentace vlastnických parcel

Je pochopitelné, že předmětem pozemkových úprav jsou vlastnické parcely, protože jsou součástí katastru nemovitostí. Je třeba rozlišovat dva pojmy a to pozemek jako technicko-hospodářskou jednotku a parcelu vyjadřující vlastnictví. Pozemek může mít více vlastnických parcel (podrobná definice viz sborník pojmů). Česká republika vyniká v rámci EU v několika prvenstvích vlastnické rozdrobenosti půdní držby:

- průměrná velikost jedné vlastnické parcely činí cca 0,4 ha, což je způsobeno zanedbaným procesem pozemkových úprav v posledních sto letech. Tento stav byl způsoben zastaralým dědickým právem, kterým byly po generaci vlastníků děleny parcely z otců na syny. Tento stav se i při současných pozemkových úpravách odstraňuje jen částečně.
- Listu vlastnickém v katastru nemovitostí je evidováno v průměru 6,3 parcel
- Na jednoho vlastníka připadá v průměru 20,6 počtu parcel
- Průměrný počet spoluvlastníků na jednu parcelu je 11,1
- Celkový počet vlastníků zemědělské půdy je 3,5 milionů, ale oproti tomu je pouze 40 000 aktivních uživatelů zemědělské půdy. Ostatní vlastníci, cca 80 procent svoji půdu pronajímají podnikatelům. (průměr v EU je 50 procent) (Sklenička, 2013)
- Celkový počet parce KN v ČR činí 8,8 milionů
- Extrémně vysoký počet vlastnických parcel umocňuje jejich mnohdy mnohanásobné podíly více vlastníků, zvláště u společných zařízení jako jsou doplňkové cesty.

Jestliže výše uvedené údaje dáme do souvislostí, dojdeme k závěru, že **v České republice je v rámci EU nejvyšší míra odcizení vlastníků od jejich půdy.** (Sklenička, 2013) Nelze z tohoto stavu vinit samotné vlastníky, ani hledat příčinu jen v období socialismu, vždyť v Polsku tento rozpor není tak výrazný. Hlavní důvod lze hledat v historickém vývoji a dlouhodobé absenci pozemkových úprav. (Viz kapitola Historie pozemkových úprav)

Tuto extrémní fragmentaci vlastnických parcel náročnou na evidenci a údržbu katastrálního operátu umí odstranit a napravit jedině pozemkové úpravy. Dokážou nejen scelit vlastnické parcely, ale i reálně rozdělit vlastnictví a celkově snížit počet listů vlastnictví. Překážkou odstranění fragmentace při projednávání návrhu nového uspořádání pozemků jsou v ojedinělých případech paradoxně samotní vlastníci, kteří z neracionálních důvodů lpí na zachování původního stavu parcel. (strach z neznáma, nedůvěra, škarohľadství, nejistota)

Pozemková úprava může zdvojnásobit průměrnou velikost vlastnické parcely a tím, že jí zároveň zpřístupní, nebo přisloučí k jiným vlastnickým parcelám pronajatým stejnému uživateli, dochází k zvýšení heterogenity uživatelských pozemků a monotónních bloků orné půdy, čímž dochází k heterogenitě z hlediska ekologické stability krajiny a obnovení krajinného rázu mozaikové matrice.

Pozemkové úpravy scelují roztříštěné parcely vlastníků, optimalizují jejich tvar zvětšují velikost a snižují jejich počet. Dochází přitom k nezbytnému vytýčení jejich nových hranic a protokolárnímu předání vlastníků. Tím dochází k obnovení osobního vztahu k půdě.

Podíl hospodařících vlastníků na svých pozemcích po pozemkové úpravě se zvyšuje cca o 19% (Vzorek z 30 k.ú. Sklenička, 2013) Tím se nejen obnovuje osobní vztah k půdě, ale vytvářejí se i pracovní místa. Scelováním a prostorově funkční optimalizací vlastnických

parcel dochází k uživatelské defragmentaci ekologicky nevhodně velkých bloků orné půdy a tím se zvyšuje heterogenita krajiny.

3.9. Katastr nemovitostí a potřeba jeho obnovy

Míra potřeby obnovení katastrálního operátu je různá. Například nedokončené přidělové a scelovací plány z šedesátých let minulého století jsou pro dnešní účely katastru nemovitostí a dispozičních práv vlastníků nepoužitelné. Vzhledem k tomu, že katastr nemovitostí je živý organismus měnící se podle života lidí a krajiny, je jeho operát nutné pravidelně udržovat, což se v posledních padesáti letech na části zemědělského půdního fondu nedělo.

3.9.1. Nevyjasněné a neuspořádané vlastnické vztahy

Současný stav evidence pozemků a vlastnických a dalších věcných práv v katastru nemovitostí není zcela přehledný a jasný. Na většině území se stále používají katastrální mapy, které mají svůj původ v 1. polovině 19. století. Katastr také obsahuje řadu dlouhodobě neodstraňovaných chyb. Tato situace nejasného vlastnictví a nepřehledných nájemních vztahů komplikuje podnikání v zemědělství, omezuje možnosti hospodaření na pozemcích a v důsledku toho některé pozemky zůstávají ležet ladem, nebo jsou neoprávněně využívány, bez nájemní smlouvy.

Cesta k nápravě vede jedním ze způsobů obnovy katastrálního operátu. Pozemkové úpravy se zdají být tou cestou nejvyšší, protože mají zaručenou přímou vazbu na nově zaměřený skutečný stav v terénu a následné vytýčení hranic nových pozemků. Vznikne tak kvalitní katastrální mapa a vlastnické vztahy jsou přehledně uspořádány. Oba zbývající způsoby (obnova operátu přepracováním SGI a obnova novým mapováním) mají nejméně jeden výrazný nedostatek. Způsob obnovy mapováním nelze v extravilánu použít, protože zde nejsou zachované žádné hraniční znaky vlastnických parcel a vlastníci neví, kde jsou hranice jejich pozemků. Způsob obnovy přepracováním pouze převádí grafickou analogovou mapu do vektorového formátu. K převodu se využívají výsledky předchozích zeměměřičských činností a hranice, které nejsou zaměřené, se digitalizují z katastrálních map.

V souvislosti s vyjasněním a uspořádáním vlastnických vztahů pozemkovou úpravou zanikne pro dané katastrální území tzv. zjednodušená evidence, ve které jsou dosud evidovány pozemky, jejichž hranice v terénu neexistují a v minulosti byly sloučeny do větších půdních celků zemědělské nebo lesní půdy. Pro jejich evidenci se zatím využívají výsledky předchozích pozemkových evidencí (pozemkový katastr, grafické přiděly, scelovací operáty a evidence nemovitostí).

3.9.2. Nesoulady a nesprávné údaje katastru nemovitostí

V praxi předávání podkladů od katastrálního úřadu na pozemkový úřad mohou nastat v zásadě dvě situace: Buď již v SGI a SPI proběhla digitalizace, nebo nikoli. Dá se říci, že lepší varianta je paradoxně tam, kde ještě digitalizace neproběhla, protože je v elaborátech méně chyb.

Nesoulady a nesprávné údaje KN se týkají především:

- druh KM podle původu (DKM, KM-D, KMD, ZMVM, THM, Instrukce A, sáhové mapy aj.), druhy map dřívější pozemkové evidence (mapa bývalého PK, EN, scelení, přiděly),
- úroveň mapových podkladů, soulad SGI a SPI, nedokončené scelovací a přidělové řízení, duplicitní zápisy vlastnictví,
- úplnost a spolehlivost listin o nabytí vlastnictví, listiny vyhotovené podle dřívějších předpisů a nepředložené KÚ, nevyřízená dědictví, vlastníky, jejichž pobyt není znám, pozemky ve vlastnictví státu a obcí (jejich lustrace),
- majetkoprávně nevypořádané liniové stavby, neupravené tzv. spůlné hranice k.ú. zavedené podle dřívějších předpisů, stavby na cizích pozemcích,
- spolehlivost a využitelnost původních výsledků měřických činností, např. GP, ZPMZ, měřické a vytyčovací náčrty aj.

Na základě výsledku pozemkových úprav dochází k obnově katastrálního operátu, vzniká nová digitální mapa a nově navržené pozemky se na základě rozhodnutí o přechodu vlastnických práv zapisují záznamem do katastru nemovitostí, společně s věcnými břemeny a jinými právními vztahy k pozemkům. Nejčastějším případem je ten, kdy nezastavěná část katastrálního území – extravilán je obnoven na podkladě pozemkových úprav a intravilán je potom mapován dodatečně oddělením obnovy katastrálního operátu příslušného katastrálního úřadu.

Zjišťování nesouladů a hrubých chyb v katastru nemovitostí: V procesu zpracování pozemkových úprav se můžeme s touto činností setkat v rámci etapy přípravných prací. Jedná se o činnost, kterou vykonává zpracovatel, nicméně je v tomto případě nutná spolupráce i zadavatele, KÚ a podle druhu nesouladu i dalších orgánů. Nesoulady lze rozlišovat následujícím způsobem:

3.9.2.1. Nesoulady v údajích o vlastníku pozemku

Mezi nesoulady v údajích o vlastníku pozemků patří zejména *nesprávné jméno, příjmení, adresa, rodné číslo, rodinný stav, nezapsané dědictví apod.* Tyto nesoulady a chyby je třeba odstraňovat v průběhu celého řízení o pozemkových úpravách ve spolupráci se sborem zástupců, s pamětníky, se zástupci obcí či PÚ, kteří mají přístup do centrálního registru obyvatel. Na odstranění těchto nesouladů by se měl podílet hlavně vlastník pozemků, PÚ může dosáhnout změny údajů postupem definovaným v § 32 vyhlášky. Zpracovatel, resp. PÚ jej může na tuto skutečnost upozornit. Nutnou podmínkou k řešení nesouladů v údajích o parcele je stanovení ObPÚ, které vymezí parcely vstupující do pozemkové úpravy. Odstranění některých nesouladů výrazně pomáhá zaměření řešeného území.

3.9.2.2. Nesoulady v údajích o parcele

- nesoulady v hranicích parcely (netýká se DKM)
- nesoulady ve výměře parcely (netýká se DKM)
- nesoulady v druhu a způsobu využívání pozemků

- nesoulady v dalších údajích (např. zástavní právo, věcné břemeno apod.) – individuální přístup, většinou neřeší zpracovatel ani pozemkový úřad

Dále jsou uvedeny některé z možností pozemkových úprav, kterými lze nesoulady odstranit:

Nesoulady v hranicích parcel jsou v procesu pozemkových úprav řešeny zejména u parcel, jejichž hranice jsou zjišťovány (neřešené pozemky, pozemky ObPÚ). Odstranění tohoto nesouladu je předmětem zjišťování hranic pozemků.

Nesoulady ve výměře parcely mohou být identifikovány jednak při zjišťování hranic parcel neřešených, ale také při přípravě nároků vlastníků. U zjišťování hranic parcel neřešených jsou tyto nesoulady vyřešeny zjišťováním průběhu hranic. Identifikace rozdílu u směřovaných parcel je velmi náročná činnost, kterou provádí zpracovatel pozemkových úprav. Porovnáním výměry vedené v KN s výměrou získanou při vytvoření vlastnické mapy může identifikovat významné odchylky, jejichž příčinu pak hledá v podkladech z KN. Příčin může být celá řada. Výsledky šetření předává pozemkovému úřadu, který je předá k řešení příslušnému KÚ.

Nesoulad druhu pozemků představuje v procesu pozemkových úprav významný problém, jehož řešení vyžaduje individuální přístup. Některé hranice druhů pozemků jsou předmětem činnosti zjišťování průběhu hranic a v podstatě všechny jsou předmětem terénního průzkumu. Ke zjišťování hranic může být přizván příslušný orgán státní správy (lesní správa, vodohospodářská správa, ochrana ZPF, ochrana životního prostředí atd.), který může rozhodujícím způsobem přispět ke stanovení hranice druhů pozemků. Terénní průzkum musí provádět osoba, která je schopna rozpoznat jednotlivé plodiny, TTP a víceleté pícniny a další typy hranic užívání pozemků, případně si přizvat další specialisty, vlastníky nebo uživatele.

Obecně však platí, že katastrální úřady nechtějí zjištěné hrubé chyby a nesoulady odstraňovat ve fázi přípravy pozemkové úpravy a čekají až na listinu rozhodnutí o pozemkové úpravě, kterou se tyto nesoulady odstraní.

Tabulka č. 10 Nesoulady v druzích pozemků na vybraných KPÚ (stav s₀), Mazín 2011

Okres	Katastrální území	Negativní změna (ha)	Pozitivní změna (ha)	Ladem ležící půda	Celková výměra KPÚ (ha)
Břeclav	Kobylí	0,8	22,2	76,4	1698,2
	Valtice	24,6	88,1	76,6	2267,5
	Lednice	31,0	72,2	0	1875,5
Mělník	Úžice	0,9	20,5	30,8	404,3
Louny	Bitovžves	0	13,2	9,6	743,7
Plzeň – sever	Pastuchovice	39,3	33,7	2,0	567,7
	Hvoždany	17,7	1,0	2,9	295,4
Plzeň – jih	Hradiště u K.	25,2	17,3	1,5	567,8
Rokycany	Plískov	47,0	25,5	0	227,5
Domažlice	Chodská Lhota	29,7	297,7	0	771,9
	Osvračín	75,4	39,0	0	723,4
Trutnov	Horní Lánov	0	119,8	25,0	616,0

Poznámka: pozitivní změna(nesoulad) je zatravnění evidenčně orné půdy, negativní změna je protiprávní rozorání TTP

Pozemkové úpravy se provádí formou obnovy katastrálního operátu a dochází tak k odstranění všech nesouladů, nepřesností a chyb a to na základě zaměření prošetření skutečného stavu v terénu a přítomnosti všech vlastníků.

Obrázek č. 9 Výsledné přínosy pozemkových úprav

4. FORMY POZEMKOVÝCH ÚPRAV

Zásadně, lze rozlišovat dvě formy pozemkových úprav a to komplexní a jednoduchou. Při bližším rozboru je možné rozlišit subvarianty forem. Při formulaci a výkladu základních pojmů pozemkových úprav je opět nutné vycházet z novely zák. č. 139/2002 Sb.:

4.1. Komplexní pozemkové úpravy (KoPÚ)

Pozemkové úpravy se provádějí zpravidla formou komplexních pozemkových úprav. Pokud je nutné vyřešit pouze některé hospodářské potřeby (například urychlené scelení pozemků, zpřístupnění pozemků) nebo ekologické potřeby v krajině (například lokální protierozní nebo protipovodňové opatření) nebo když se pozemkové úpravy mají týkat jen části katastrálního území, provádějí se formou jednoduchých pozemkových úprav. V případě jednoduchých pozemkových úprav lze upustit od zpracování plánu společných zařízení.

Tato forma pozemkových úprav řeší širší územní vazby směrem do okolní krajiny a obce, navazující na řešené katastrální území. Administrativním základem pro zápis pozemkových úprav do katestru nemovitosti musí být katastrální území, nebo jeho část, tak aby se mohla uzavřít výměra, navázat na sousední katastrální území a vyčerpat veškeré vlastnictví. Přesto zákon umožňuje zahrnout do obvodu KoPÚ i funkčně navazující subsystémy krajiny jako je vodní tok, erozně ohrožený svah nad obcí, část polní cesty apod. V případě menších sídel(vesnic), je vhodné a účelné zahrnout do obvodu KoPÚ i zastavěnou část obce a to z důvodu komplexního obnovení katastrální mapy.

Z povahy této komplexní formy pozemkových úprav vyplývá nezbytnost pečlivé a systematicky provedené přípravy záměru. Zpravidla s ročním předstihem musí pozemkový úřad shromáždit a vyhodnotit veškeré dostupné podklady a výsledky studií, plánů a průzkumů, ale připravovaných projektů. Zásadním dokumentem je územní plán obce. Terénní průzkum a znalost místních podmínek společně s požadavky a stanovenými podmínkami správních úřadů jsou pak podkladem pro správně stanovený obvod KoPÚ.

4.2. Jednoduché pozemkové úpravy s výměnou vlastnictví (JPÚ)

Tato forma pozemkových úprav se využívala v období 1991 – 2005, a to pro dosažení rychlejších výměn vlastnických parcel na části katastrálního území. Většinou se jednalo o soukromý zájem jednoho nebo více vlastníků v určité lokalitě, kde byly vlastní pozemky nepřístupné. Jinak se této formě říkalo „blokova“, protože obvod pozemkové úpravy tvořil jen jeden hospodářský blok oddělený pevnými hranicemi (les, tok, silnice a pod.).

Z hlediska efektivity a hospodárnosti vynaložených veřejných prostředků je tato forma méně přínosná pro území a krajinu, nežli KoPÚ. Většinou vyřeší jen mechanizační a komunikační zpřístupnění několika pozemků pro zemědělského podnikatele. Také se touto formou řeší problematika neznatelných hranic v rámci lesních komplexů.

4.3. Upřesnění nebo rekonstrukce přidělů a scelovacích plánů

Jednoduchými pozemkovými úpravami lze provést i upřesnění nebo rekonstrukci přidělů půdy (§ 13) přidělené ve smyslu dekretů prezidenta republiky č. 12/1945 Sb. a č. 28/1945 Sb. a zákonů č. 142/1947 Sb. a č. 46/1948 Sb., a to v případech, kdy nelze použít jiný postup 53).(Komentář viz kap. 2.5.3.2.).

Tato forma jednoduchých pozemkových úprav má za cíl odstranit nepřesnosti, chyby a zničené, nebo poztrácené elaboráty nedokončených přidělových řízení z šedesátých let minulého století na území bývalých Sudet. V devadesátých letech byla provedena katastrálními úřady prohlídka těchto Grafických přidělových plánů a byl zpracován ve spolupráci s pozemkovými úřady harmonogram rekonstrukce podle jednotlivých okresů. Neúplný elaborát vedlejší evidence katastru nemovitosti, který tvořily tyto přidělové plány bránili nejen disponování vlastníků s majetkem(výkonu vlastnických práv), ale i prodeji státní půdy (privatizaci), a rozvoji obcí a celých regionů.

Podobné problémy způsobovaly ve společnosti po roce 1989 také pozemkové úpravy prováděné po roce 1948 podle scelovacího zákona, které vzhledem ke změně politické situace(znárodnění půdy), nebyly dokončeny.

V období let 1995-2013 byly tyto rekonstrukce přidělů jako jednoduché pozemkové úpravy dopracovány do podoby KoPÚ, tak aby se dosáhlo většího efektu vynaložených veřejných prostředků, včetně realizace společných zařízení. Výsledky rekonstrukcí přidělů a nedokončených scelovacích řízení byly použity jako vstupní nároky vlastníků a byl dopracován plán společných zařízení a závěrečný návrh nového uspořádání pozemků

4.4. Uživatelské dočasné pozemkové úpravy (ZBÚ,ČON)

Pro úplnost je třeba uvést i formu *zatímního bezúplatného užívání nebo časově omezeného nájmu*, která byla používána od roku 1991 do roku 2002. Touto formou se urychleně přidělovaly projektem vymezené adekvátní pozemky pro soukromě hospodařící rolníky, kteří dali výpověď z nájmu velkoplošnému uživateli na své komunikačně nepřístupné pozemky.

Tyto pozemkové úpravy probíhaly v rámci „zákona o pozemkových úpravách“, ale mnohdy živelně, někdy naopak s vydaným rozhodnutím úřadu i přes nesouhlasná stanoviska tzv. „spodních“ (cizích) vlastníků, na kterých se přidělované pozemky vytýčily.

Po roce 1990 byly v rámci restitucí navraceny zemědělské pozemky a další majetek, který byl legálně převeden na stát v letech 1948 až 1989. Osoby, které chtěly začít na navracených pozemcích hospodařit, ale nemohly, protože v místech, kde byly jejich pozemky, hospodařil dosud jiný subjekt, požádaly pozemkový úřad o vymezení náhradních pozemků. Tyto náhradní pozemky jim byly přiděleny do tzv. *zatímního bezúplatného užívání nebo časově omezeného nájmu*. V katastru nemovitostí nedošlo k žádné změně.

Vymezování těchto pozemků zajišťovaly pozemkové úřady formou jednoduchých pozemkových úprav bez zápisu do katastru nemovitostí. Tyto pozemkové úpravy se od roku 2002 již neprovádějí. V některých lokalitách došlo k několika etapám těchto JPÚ, kdy se pozemky užívaly bez řádných nájemních vztahů, vlastníci ukončovali a opakovaně zahajovali svoji zemědělskou činnost. Takže situace ve vlastnických a nájemních vztazích je značně nepřehledná a lze ji plošně vyřešit pouze pomocí komplexní pozemkové úpravy.

Tento stav byl postupně odstraněn komplexními pozemkovými úpravami, ale v některých případech fungují tyto JPÚ ZBU do současnosti. Novela zákona o pozemkových úpravách (139/2002 Sb.) z roku 2012 však tuto formu JPÚ zcela zrušila. Do roku 2013 ještě poskytoval stát tzv. „technickou pomoc“ těm vlastníkům, kteří dali výpověď z nájmu velkoplošnému uživateli, a vlastní pozemky byly nepřístupné. Technická pomoc však sestávala pouze z vytýčení adekvátních pozemků v lokalitě, na které se obě strany dohodly. Pokud k dohodě nedošlo, nebyla tato pomoc ze strany státu možná. Docházelo tak bohužel v některých případech ke sporům, které neměly mnohdy řešení, včetně situace, kdy velkoplošný uživatel využíval pozemky a přijímal na ně dotace neoprávněně.

4.5. Pozemkové úpravy vyvolané investičním záměrem (KoPÚ)

V současné době se na území České republiky rozšiřuje dálniční síť. To s sebou nese další důsledky pro zemědělskou činnost, kdy liniová stavba rozdělí území a pozemky na dvě poloviny. Oddělené části pozemků mohou být potom nepřístupné a výrazně se změní podmínky pro zemědělskou činnost. Proto se v souvislosti s výstavbou a provozem dálnice, železničních koridorů nebo průmyslových zón zahajují pozemkové úpravy, aby byl zmírněn nepříznivý dopad těchto staveb na zemědělství, na zemědělskou a další místní dopravu v krajině, na využití území, na životní prostředí a na krajinný ráz.

Po provádění pozemkových úprav vyvolaných investorem liniových staveb (ŘSD a železnice) byla v roce 1998 vydána mezirezortní dohoda mezi Ústředním pozemkovým úřadem a Ředitelstvím silnic a dálnic, podle které se zpracovala přípravná studie proveditelnosti. V této studii se určil vliv stavby na širší územní vazby, především cestní síť, ÚSES, vodopisné síť a vzniklých oddělených pozemků a podle toho se určil podíl spolufinancování investora (ŘSD) a pozemkového úřadu.

Po roce 2010, kdy se projevila hospodářská a ekonomická krize, byla snaha ŘSD omezit tyto dohody a snížit celkové náklady na stavby dálnic, železnic a rychlostních silnic.

5. VÝZNAM POZEMKOVÝCH ÚPRAV

Pro osvětu pozemkových úprav v širší veřejnosti je důležité znát dopady pozemkových úprav do života společnosti, regionu, obce a kulturní krajiny. Také je třeba jasně říci, jaké přínosy mají pozemkové úpravy pro vlastníky pozemků a jejich nájemce tedy zemědělce. Po dvaceti letech zkušeností se zjišťuje, že chybí informovanost veřejnosti, ale i komunálních politiků, kteří mohou pozemkové úpravy podpořit. Přes některé snahy o popularizaci a osvětu v tisku, nebo TV, stále chybí medializace a informovanost laické veřejnosti.

Je třeba se také zmínit o tom, že pozemkové úpravy mají své nepřátele, milovníky starých pořádků, nebo naopak ty, kteří těží z nepořádku v půdní držbě, jako důsledku čtyřicet let trvajícího potlačení vlastnických práv k půdě. Normalizaci vztahu k půdě nepřispěla ani dotační politika EU, která podpořila přímými dotacemi na půdu exploataci krajiny podnikateli v zemědělství. Je zřejmé, že jiný význam a přínos pozemkových úprav vnímá vlastník orné půdy žijící sto kilometrů od svého pozemku ve městě, než jednatel společnosti s ručením omezeným, která tuto ornou půdu využívá pro pěstování rychle rostoucích dřevin na výrobu bioenergie. Podobně antagonistické vztahy účastníků řízení o pozemkových úpravách jsou přirozeně mezi úředníkem odboru životního prostředí, který ve shodě se zájmy deklarovanými zákonem o ochraně přírody a krajiny prosazuje výsadbu biokoridoru oproti zemědělci, který zábořem biokoridoru přijde o možnost čerpání dotací na tuto zemědělskou půdu. Mezi těmito příklady existuje tisíce variant pohledů a přístupů lidí, které je při projednávání potřebné vyslechnout a zvážit jako přání a náměty, připomínky, stanoviska, stížnosti a odvolání.

Přes tyto rozporné zájmy jednotlivých stran je nutné, aby pozemkový úřad při pozemkových úpravách sledoval *veřejný zájem* všech nově navrhovaných a projektovaných opatření, staveb a změn ve využívání pozemků.

5.1. Význam pozemkových úprav pro vlastníky pozemků a zemědělce

- Upřesnění vlastnictví pozemků co do výměry i polohy a skutečných hranic v terénu včetně nezbytného obnovení neznatelných hranic pozemků uvnitř hospodářských bloků zemědělské půdy
- Možnost scelení pozemků jednoho vlastníka (snížení rozdrobenosti půdní držby a počtu parcel) a jejich bezplatné vytyčení v terénu

- Úprava nevhodného tvaru pozemku a jeho hospodárnější využívání (optimalizace technickohospodářských jednotek)
- Možnost reálného rozdělení spoluvlastnictví jednoho pozemku mezi spoluvlastníky podle jejich dohody, bez potřeby hrazení geometrického plánu
- Zpřístupnění pozemků vytvořením sítě polních cest, nebo pozemků určených pro zpřístupnění (potenciálních, doplňkových cest)
- Zvýšení tržní ceny pozemků z výše uvedených důvodů (nikoli daní z nemovitosti, ty se určují podle úřední ceny)
- Možnost zahájení užívání svých pozemků (před pozemkovou úpravou nepřístupných a tedy nevydatelných z držení velkoplošných uživatelů)
- Ukončení zatímního užívání cizích pozemků z dříve provedených JPÚ (odstranění stavu horního a spodního vlastníka)
- Uzavření nových nájemních smluv na již zcela přesnou výměru jednotlivých parcel
- Lustrování státních pozemků za účelem určení jejich původu (církevní půda, obecní půda)
- Vytyčení lesních pozemků, které mají neznámé hranice (v případě jejich řešení v pozemkových úpravách)
- Identifikace systematických drenážních souřadů pod pozemky, jako stavby, která je součástí pozemku

5.2 Význam pozemkových úprav pro obce

- Zprůhlednění vlastnických vztahů k pozemkům jako podmínky pro investice a rozvoj obce (realizace územního plánu)
- Vymezení původního církevního majetku ze státní půdy a možnost rozvoje obce
- Dohledání doposud nezapsaného obecního majetku a jeho optimální rozmístění v kontextu s veřejně prospěšnými záměry v krajině
- Převedení většiny pozemků pod navrženými společnými zařízeními do vlastnictví obce, při využití státní půdy, což vede ke zjednodušení jejich budoucí realizace
- Realizace prvků společných zařízení pozemkovým úřadem ze státních prostředků nebo zdrojů EU přecházejí do majetku obce, pokud není stanoveno jinak
- Snížení pohybu zemědělské techniky uvnitř obce v důsledku realizace polních cest kolem obcí v rámci schválených pozemkových úprav
- Všestranné využití vybudovaných polních cest např. jako cyklotras a tím zatraktivnění oblastí pro turistiku a cestovní ruch
- Vyřešení neškodného odvedení povrchových vod a ochrany území před záplavami pomocí realizace protierozních a vodohospodářských opatření
- Zjednodušení a zlevnění zpracování územního plánu obce, který je možné doplnit o plán společných zařízení v nezastavěné části obce
- Konkretizace některých prvků dle platného územního plánu až na úroveň jednotlivých parcel a možnost jejich realizace a čerpání dotací z podpůrných programů

- Nové uspořádání pozemků tak, aby byly přístupné a zemědělsky využitelné i po realizaci výstavby obchvatů obcí, silničních a železničních koridorů

5.3. Význam pozemkových úprav pro katastr nemovitostí

- Obnova katastrálního operátu části katastrálního území, která je v obvodu pozemkové úpravy
- Vznik nové digitální katastrální mapy na základě podrobného zaměření skutečného stavu v terénu
- Promítnutí skutečného stavu do katastru nemovitosti a odstranění nesouladů jak v hranicích, tak v druzích a způsobech využívání parcel
- Přesné výměry jednotlivých parcel a úpřesněná celková výměra části katastrálního území
- Odstranění parcel zjednodušené evidence (tzv. PK, EN, GPP parcel)
- Zahuštění polohového bodového pole (jen v nezbytných případech)
- Odstranění bezprizorních parcel a identifikace všech vlastníků, dohledání dosud neznámých vlastníků, případně nedořešených dědiců
- Dořešení doposud nedokončeného scelovacího řízení a přidělového řízení z šedesátých let minulého století
- Vyřešení duplicitních vlastnictví parcel s možností náhrady ze státní půdy
- Oprava případných nesprávných údajů o vlastnících nemovitostí
- Snížení počtu evidovaných parcel a nežádoucí fragmentace vlastnických pozemků
- Upřesnění a rekonstrukce přidělů a nedokončených scelovacích plánů

5.4. Význam pozemkových úprav pro krajinu

- Zlepšení struktury krajiny zvýšením počtu linií a plošek v matici
- Obnovení krajinného rázu místa
- Prostupnění krajiny pro návštěvníka, poutníka a obyvatele
- Zvýšení územní stability a dynamiky krajiny propojením přírodě blízkých skladebných částí
- Revitalizace malých vodních toků a odvodňovacích kanálů
- Zvýšení retence vody a retardace odtoku z povodí nejnižšího řádu
- Udržení přirozené úrodnosti půdy a zmírnění erozních projevů a událostí
- Zvýšení Fragmentace druhů pozemků a zastoupení trvalých porostů
- Zvýšení účinnosti biologických ochránců kulturních plodin
- Zvýšení celkové biodiverzity území a jednotlivých geosystémů
- Adaptace území na zhoršující se klimatické změny a bezpečnostní rizika

5.5. Význam pro místní komunitu a společnost

- Obnovení osobního vztahu k půdě, rodišti a domovu
- Změna myšlení a chování lidí v krajině
- Podchycení zájmu a místo, domov, občinu a komunitní plánování
- Zvýšení zájmu o věci veřejné a nastartování participačního procesu

- Usměrnění projevů kořistnického chování při podnikatelských aktivitách
- Zvýšení informovanosti veřejnosti a efekt dobré zprávy
- Udržení kontinuity historického a kulturního vývoje místa
- Aktivace, nebo akcelerace ekonomiky v obcích a regionech
- Zvýšení stupně udržitelného rozvoje území, obce a zemědělství

6. SPOLEČENSKÁ POPTÁVKA A DŮVODY PRO ZAHÁJENÍ POZEMKOVÝCH ÚPRAV

Podle zákonitostí volného trhu odpovídá poptávka nabídce a naopak, nebo jinak řečeno tyto dvě veličiny by měli směřovat k rovnováze. Pozemkové úpravy jsou však společensko ekonomické procesy, které podléhají politickým změnám a vychází z kultury národa. Jsou potřebné vždycky, když ubývá síla výkonu nějakého systému stárnutím nebo když už nedostatečně funguje struktura systému. Inovace těchto systémů musí vyhovovat novým požadavkům. Čím silněji jsou dílčí systémy narušeny, tím více jsou nutné pozemkové úpravy v kulturní krajině. *Cílevědomá přeměna kulturní krajiny se nedá uskutečnit bez pozemkové úpravy a nového uspořádání* (Hoisl, 1992). Podobně tyto zkušenosti a poznatky platí o katastru nemovitostí.

Úroveň poznání a politické kultury rozhoduje o úrovni a rozsahu prováděných pozemkových úprav v konkrétním státu EU. Obecně o kultuře platí, že je to trend společnosti, na kterém se většina občanů shodla a který vychází z historických hodnot a zvyklostí. Kultura není nezvyklé, nebo nemorální chování jednotlivce. Je třeba si uvědomit, že rozsah a kritizované tempo pozemkových úprav v České republice v období 1991-2012 byl ve srovnání s ostatními státy EU neobvykle vysoký. Dá se tvrdit, že poptávka po pozemkových úpravách odpovídala společenské potřebě zastaralého katastru nemovitostí, zanedbané, poničené krajiny a odcizení lidí od půdy.

Jediným legitimním důvodem pro zahájení pozemkových úprav „ze zákona“ je kritérium nadpoloviční většiny výměry obvodu pozemkové úpravy, o kterou požádají dotčení vlastníci. Toto kritérium odpovídá politické dohodě po roce 1989, ve které se stát zavázal napravit některé křivdy na vlastnicích (jejich pozemcích) a to nejen restitucemi půdy, ale i pozemkovými úpravami, které jejich scelené parcely v produkčních blocích zpřístupní a vytýčí jejich hranice.

Vedle této nápravy spáchaných křivd na vlastnicích jsou pozemkové úpravy *nástrojem odstranění křivd na krajině*, které se dějí i po roce 1989. I když v zemích jako je Bavorsko, nebo Horní Rakousko podléhal proces pozemkových úprav sofistikovaným kritériím plánování v rámci regionů a státu, v České republice byl rozvoji této společenské aktivity po roce 1989 ponechán shodou všech okolností volný prostor. Tento trend odpovídal teorii německého odborníka Hoisla, podle které jsou *pozemkové úpravy potřebné paradoxně tehdy, kdy ekonomika slábne a je zapotřebí ji oživit*, nikoli jen tehdy, kdy na to společnost prostě má přebytečné veřejné prostředky.

Tím sice vznikly nežádoucí rozdíly v okresech a krajích, ale obor akceleroval a vyvinuly se nové technologie a metody provádění. S tím souvisela i nabídka prováděcích firem, především projekčních a geodetických, která snížila cenu prací, a tím se mohl opět zvýšit výkon. Také společenská poptávka neustále rostla a to především ze strany malých obcí, které se nesnadno dostávaly k dotacím z Programu rozvoje venkova. Po dvacetiletých zkušenostech je možné sestavit následující hodnotící kritéria pro posouzení úrovně společenské poptávky:

Tabulka č. 11 Společenská poptávka po pozemkových úpravách a její posouzení (Mazín, 2013)

Důvody zahájení		Hlavní předmět pozemkové úpravy	Forma pozemkových úprav	Účel a cíl	Limitující faktory
objektivní (veřejný)	subjektivní (vlastníci)				
nevyjasněné a neuspořádané vlastnické vztahy (zastaralý KN)	nízké dispoziční možnosti s majetkem	katastr nemovitostí	KPoÚ	obnova katastrálního operátu na části k.ú.	obvod KPÚ jen zemědělský půdní fond (zbytek katastrální úřad), pozor „ostrovni mapa“
obnovení cestní sítě (ekonomika obdělávání)	žádost nadpoloviční většiny výměry vlastníků („Ze zákona“)	půdní držba (hranice, druhy a tvar pozemků)	KPoÚ	optimalizace půdní držby, zpřístupnění pozemků a realizace SZ	nelze realizovat cestu ke každému pozemku (míra scelení je závislá na úrovni dohody)
zvýšený výskyt eroze půdy nebo povodní	Znehodnocení majetku (půdy, budov)	povodí IV. řádu a odtokové poměry	KPoÚ	návrh protierozních a protipovodňových opatření a realizace SZ	dostatek státní nebo obecní půdy, finance na realizaci SZ
velmi nízká ekologická hodnota území	znehodnocený krajinný ráz místa	ekologická stabilita (labilita) území	KPoÚ	zvýšení ekologické stability návrhem na zalesnění a zatravnění	dostatek státní nebo obecní půdy, finance na realizaci SZ (náročné na popěstební údržbu)
liniové stavby, infrastruktura (dálnice, železnice, velká vodní nádrž)	investiční výstavba (stavebník) ŘSD a další	prostorová a funkční optimalizace stavby do zemědělské krajiny (obce)	KPoÚ nebo JPÚ	propojení subsystémů narušených stavbou	dohoda o subfinancování investora pozemkového úřadu
nevhodné prozatímní opatření mezi uživateli (zemědělci)	vysoký výskyt JPÚ zatímni ho užívání a dohod vlastníků	Půdní držba	JPÚ nebo KPoÚ	dořešení uživatelských změn do vlastnických výměn pozemků	dohoda vlastníků
nedokončení přidělové nebo scelovací řízení	nemožnost výkonu vlastnických práv	přídělová scelovací plán	rekonstrukce nebo upřesnění JPÚ	obnovení části katastru nemovitostí	dohoda vlastníků

Poznámka: Je zřejmé, že důvody, předmět a účel pozemkových úprav jsou většinou v kombinaci, ale vždy je nutné se rozhodnout pro strategický cíl a navrhnout nejvhodnější formu a obvod pozemkových úprav, a to již ve fázi přípravy pozemkové úpravy a posouzení možnosti jejího zahájení.

Společenská poptávka po pozemkových úpravách v ČR se po dvaceti letech jejich novodobé historie dostává na rozcestí. Na jedné straně jsou ještě stále prostředkem pro napravení křivd na vlastních půdy ze strany státu z období 1948 až 1989, na druhé straně jsou novodobými oligarchy agrární lobby vnímané nepřátelsky, nebo přinejmenším nepotřebně. Bohužel právě rezort zemědělství rozhoduje o přidělených finančních prostředcích ze státního rozpočtu a přerozdělení prostředků přidělených z EU na Program rozvoje venkova. Nejsilnějším a *nejbližším partnerem pozemkového úřadu zůstávají starostové obcí* a to právě těch malých, které z pohledu regionálního rozvoje stagnují ve stínu obcí s rozšířenou pravomocí.

Ochrana obcí před povodňovými vlnami má pro aktéry pozemkových úprav zjevně nejvyšší prioritu. Protierozní zařízení se realizují většinou částečně a v některých případech se je nedaří prosadit v PSZ v potřebném rozsahu. Míra jejich realizace závisí hodně na ekologické vzdělanosti obecních úřadů a přístupu subjektů hospodařících v daném katastrálním území. Neopominutelnou roli hraje i dostupnost finančních prostředků. (Konečná, 2013) Vedle zabezpečení protipovodňové ochrany mají

obce většinou zájem o urychlenou výstavbu navržených polních cest. Vliv pozemkových úprav na průchodnost krajiny pro člověka bývá proto obvykle dobrý.

Úroveň společenské poptávky po pozemkových úpravách zásadně ovlivňuje osvěta a propagace, která je v ČR velmi slabá ve srovnání s jinými nabízenými programy rozvoje venkova. Výsledky nejsou dostatečně prezentovány, náročnost a zdoluhavost procesu je nesprávně a neodborně zkreslována ve prospěch zájmových lobby skupin vlastníků a zemědělských podnikatelů a zodpovědní úředníci s politiky neumí dostatečně argumentovat odpůrcům ani smyslně vysvětlit přínosy pozemkových úprav.

7. VÝSLEDKY POZEMKOVÝCH ÚPRAV V OBDOBÍ 1991-2013

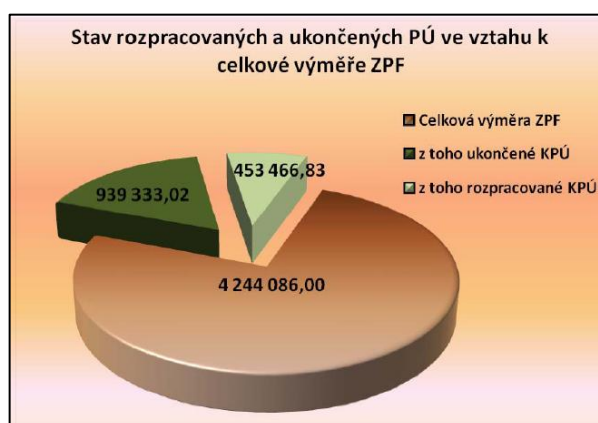
Pokud bychom chtěli objektivně posoudit, zda se za období 1991-2013 provedlo hodně, nebo málo pozemkových úprav a zdali jsou tyto veřejné práce za veřejné prostředky nákladné, nebo zbytné, je třeba provést srovnání se zahraničím. Systematické srovnání výsledků není k dispozici, ale podle jednotlivých autorů a jednotlivých dílčích zpráv (např. Projekt NAZV č. 1R56016 ÚZEI, 2008) dosažené výsledky v ČR jsou úctyhodné (Řešení urychlení a zefektivnění pozemkových úprav, SPÚ 2013) Tento názor ovšem nesdílí všechny strany a celá odborná veřejnost. Chybou ústředního orgánu je, že se nedostatečně věnuje poslední etapě procesu pozemkových úprav což je *bilanční etapa*, při které se srovnávají vytýčené cíle a dosažené výsledky.

7.1. Ukončené komplexní pozemkové úpravy

Můžeme diskutovat o tom, zdali 16% podílu zemědělského půdního fondu ČR v podobě 1 500 katastrálních území s dokončenými KoPÚ (údaj SPÚ 2013) za období dvaceti let je hodně, nebo málo, ale tempo procesu nelze nijak výrazně urychlit, jak požadují někteří politici. Z podstaty věci je totiž pozemková úprava postupný, dlouhodobý proces s nejistým výsledkem záviselý na konstelaci a spolupráci všech zúčastněných stran. Minimálně nutná příprava komplexní pozemkové úpravy trvá pozemkovému úřadu dva roky a samotné správní řízení nelze kvůli zákonným lhůtám zkrátit pod tři roky (údaj SPÚ, 2013). V případě komplikací s pasivními vlastníky, neznámými vlastníky, chronickými stěžovateli, nebo spekulanty se řízení prodlužuje na pět i více let.

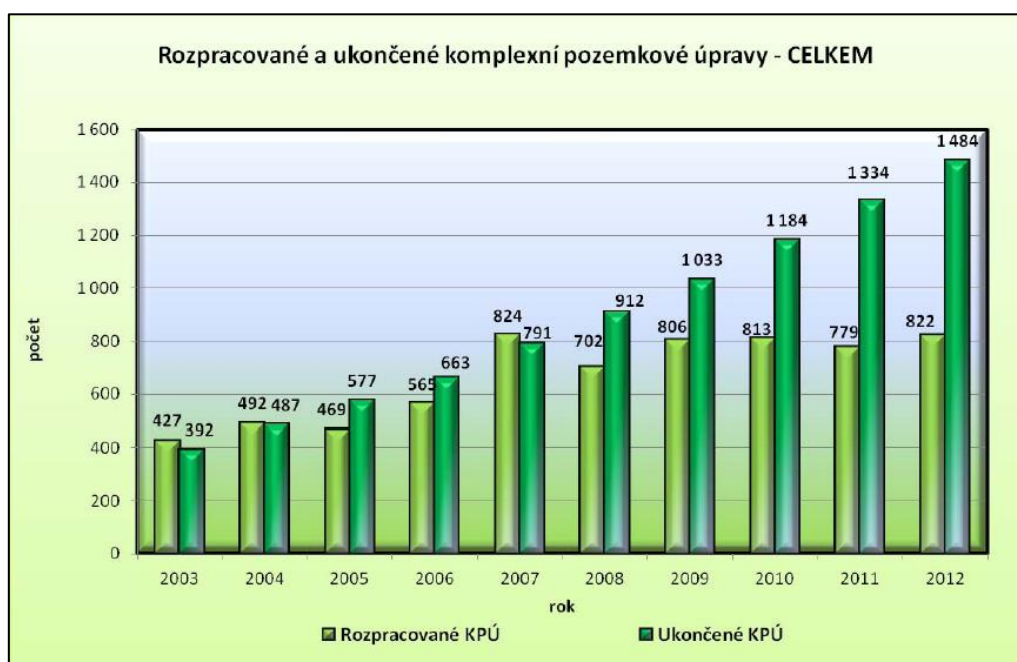
Graf č. 1 Celkem provedené KoPÚ v rámci ČR, stav roku 2013 (SPÚ Praha, 2013)

Při hodnocení výsledků pozemkových úprav nejde ani tak o počet či výměru, ale dosažený efekt a hospodárnost použitých veřejných prostředků pomocí vhodně volených indikátorů jako je míra realizace navržených

společných zařízení, míra scelení parcel a další. Zefektivnění a urychlení procesu je proto možné hledat nikoli v jeho zjednodušení, které by vedlo k nižší komplexnosti, ale v zavedení standardizaci metod a odstranění nerovnoměrného výkonu soustavy krajských pozemkových úřadů SPÚ.

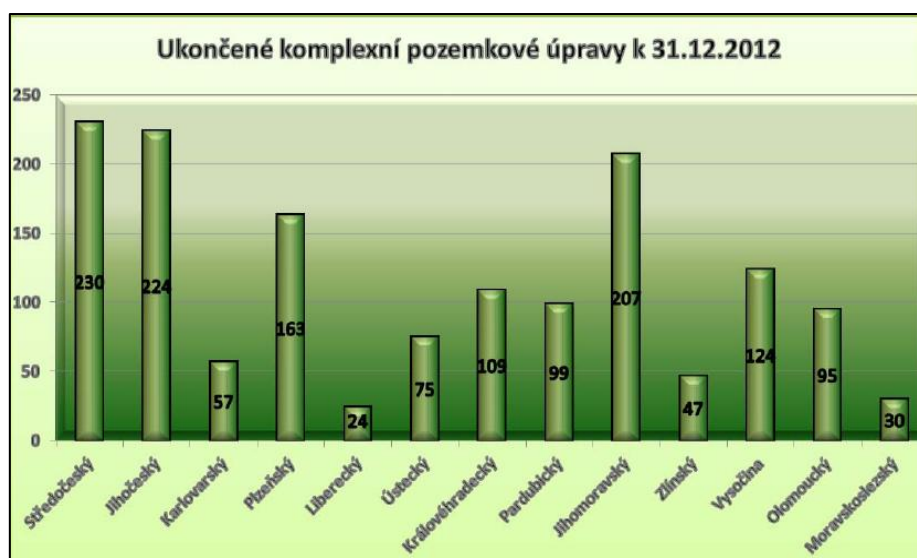
Graf č. 2 Trend dokončování komplexních pozemkových úprav v ČR za období 2003-2012 (SPÚ, 2013)

Z grafu dlouhodobého vývoje procesu KoPÚ vyplývá, že přes všechny měnící se politické směry a organizační změny se uchoval výkon soustavy pozemkových úřadů v dokončování KoPÚ. Příznivý trend je zaznamenán i ve snížení rozpracovanosti KoPÚ, což dokazuje zkvalitnění činností a spolupráce se zpracovatelskými firmami. Jednoduše řečeno jak pozemkové úřady (pobočky), tak projektanti a geodeti se pozemkové úpravy naučili.

Horší situace je však zaznamenána ve výkonech jednotlivých krajů a to i s přihlédnutím na jejich různou velikost a objektivní potřebu pozemkových úprav. V tomto směru se projevil přetrvávající nedostatek v řízení, kdy do roku 2010 bylo 72 pozemkových úřadů na úrovni okresů řízeno z Ústředního pozemkového úřadu MZeČR v Praze. Ale i po roku 2011, kdy byly zřízeny krajské územní odbory, nedošlo k výraznému zlepšení krajských disparit ve výkonu. Podobné disparity vykazují v rámci krajů okresní pobočky (dříve pozemkové úřady).

Graf č. 3 Krajské disproporce v počtu ukončených KoPÚ zapsaných do KN (SPÚ Praha, 2013)

7.2. Realizovaná společná zařízení

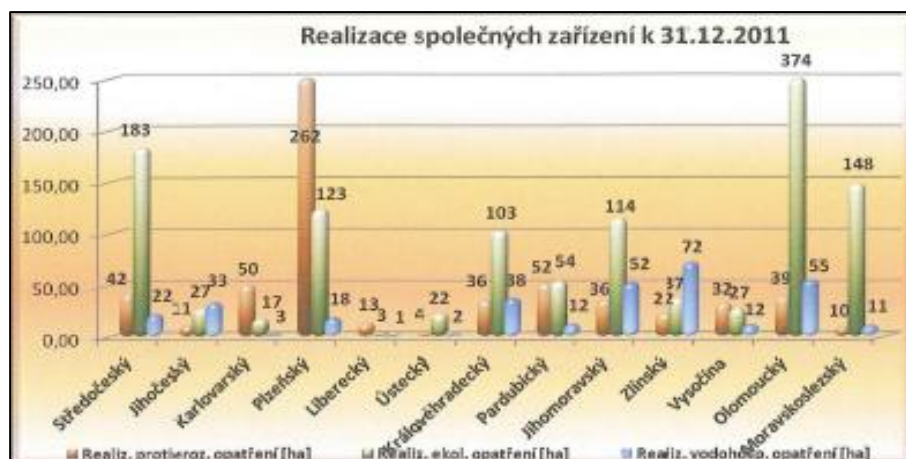
Z hlediska obnovy kulturní krajiny a zvýšení kvality života na venkově je rozhodujícím indikátorem efektivity komplexních pozemkových úprav realizace společných zařízení. Teprve při realizaci novostaveb, nebo rekonstrukcí cest, vodohospodářských staveb a ekologických opatření dostává pozemková úprava svůj plný význam pro všechny strany. Pozemková úprava není dokončená zápisem do katastru nemovitostí, ale realizací společných zařízení. To ale neznamená, že realizace je nutná ve všech případech a za každou cenu, nebo by měla nahrazovat pravidelnou údržbu a opravy stávajících společných zařízení ze strany jejich vlastníků.

Rozhodujícím faktorem dosažení co nejvyšší míry realizace je zájem a spolupráce obce a ostatních vlastníků pozemků. Jestliže zájem z této strany není, je lépe pozemkovou úpravu nezahajovat. Hlavním partnerem pozemkového úřadu při realizaci navržených novostaveb rekonstrukcí společných zařízení je obec, která může při hledání finančních zdrojů využít jiné možnosti než pozemkový úřad a dochází tak k synergickému efektu. Na příkladu KoPÚ Hromnice je patrná tato spolupráce.

Z hlediska druhů společných zařízení je jednoznačně nejvíce realizováno polních cest. Je to pochopitelné vzhledem k chybějící síti této infrastruktury kulturní krajiny jako dědictví z období socialismu před rokem 1989. Polní cesty, i když se jedná o technické dílo, plní více funkcí než dopravní. Především tvoří sekundární hydrografickou síť a mají protierozní funkci a funkci interakčních prvků. Jsou to investice na desetiletí, které je nutné pravidelně udržovat. Daleko delší životnost mají vodohospodářská opatření a ekologická opatření, která vrůstají do okolních ekosystémů bez větších nákladů na péči. Jejich lokalizace v krajině a prosazení realizace je však náročnější na projednání s vlastníky zemědělských pozemků, protože se většinou jedná o trvalé zábory půdy. Pak záleží na vhodném využití státní a obecní půdy při výměnách pozemků.

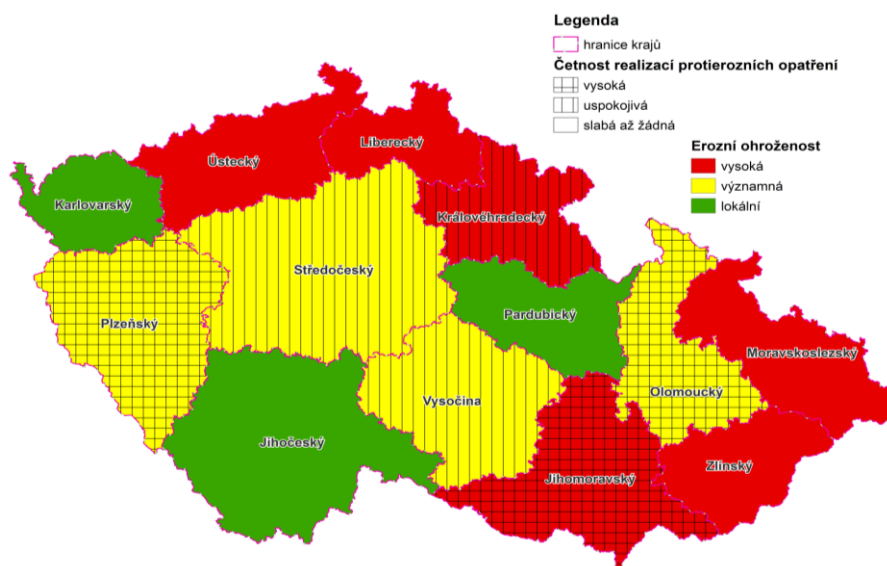
Z následujících grafů je zřejmá struktura realizovaných společných zařízení podle jednotlivých kategorií.

Graf č. 4 Realizovaná společná zařízení podle jejich kategorií v rámci krajů (SPÚ Praha, 2013)

To co se skutečně nedaří vytěžit z procesu pozemkových úprav je větší podíl realizovaných protierozních a protipovodňových opatření. Důvody tohoto nedostatku jsou jak objektivní, tak subjektivní. Objektivní v tom, že prosazení trvalých záborů zemědělské půdy, nebo snížení intenzity využívání zatravněním naráží na odpor nejen vlastníků půdy, ale především příjemců dotací na zemědělskou půdu. Subjektivní důvody pramení z pasivního přístupu jednotlivých úředníků pozemkových úřadů. Z pohledu pobočky KPÚ je nejméně problematické realizovat stavbu polní cesty na obecním pozemku.

Obr. č. 10 Míra dosažené realizace ve vztahu k erozní ohroženosti jednotlivých krajů ČR (Konečná, 2013)

7.3. Dosažené výsledky na příkladu Plzeňského kraje

Výchozí podmínky: Aby bylo možné vyhodnotit dlouhodobé výsledky pozemkových úprav, je nutné dát do souvislosti výchozí podmínky územněsprávní jednotky na úrovni okresu, nebo kraje a konkrétní dosažené parametry dokončených komplexních pozemkových úprav (zapsaných do KN) a realizovaných společných zařízení. Výchozí podmínky pro pozemkové úpravy jsou dané agroenvironmentálními charakteristikami a úhrnnými údaji katastru nemovitosti. Pro stanovení strategických cílů je třeba znát agroenvironmentální charakteris-

tiky, úhrnné hodnoty druhů pozemků zemědělského půdního fondu a charakteristiky evidovaného vlastnictví v katastru nemovitostí.

Tab. č. 12 Agroenvironmentální charakteristiky Plzeňského kraje

Agroenvironmentální charakteristiky	
Výrobní oblasti	Vysoká diverzita půdně ekologických podmínek - B1-B3
Geomorfologie	Pahorkatina až vrchovina
Zranitelné oblasti (nitráty)	Nadprůměrný výskyt - 1/4 katastrálních území
Zornění půdy	51 - 85 %
Erozní ohroženost	cca 70% zemědělské půdy

I když se nejedná o nejúrodnější půdy jako v Polabí, nebo na Jižní Moravě, je potřeba KoPÚ v Plzeňském kraji vysoká a to právě z důvodu vysoké morfologické pestrosti krajiny a erozní ohroženosti půdy. Na území je vysoký podíl vodních toků s potřebou ochrany vod, zranitelných oblastí z hlediska nitrátové směrnice a obcí s povodňovým nebezpečím (viz monitoring eroze VÚMOP Praha) Tato morfologická pestrost krajiny, osídlení a půdy signalizuje náročnost na zpracování plánu společných zařízení.

Tab. č. 13 Objektivní potřeba pozemkových úprav podle úhrnných hodnot druhů pozemků na jednotlivých pobočkách KPÚ

Objektivní charakteristiky potřeba pozemkových úprav podle územní příslušnosti poboček KPÚ					
úhrnné hodnoty druhů pozemků v členění po okresech (ha)					
Pobočka	Okres	Orná půda	Trvalý travní porost	Zemědělská půda	Lesní pozemky
Domažlice	Domažlice	40125	18450	60047	42823
Klatovy	Klatovy	49452	37377	89884	84026
Plzeň	Plzeň-jih	42638	14488	59366	29935
	Plzeň-město	9112	1967	12658	6556
	Plzeň-sever	53371	9715	65294	51820
	Rokycany	19873	5362	26748	24921
Pobočka Plzeň celkem :		124994	31496	164066	113232
Tachov	Tachov	43663	20960	65934	59761
Plzeňský kraj celkem:		258234	108313	379931	299842

Z výše uvedeného přehledu je patrná organizační změna v soustavě KPÚ, kdy došlo ke sloučení čtyř bývalých pozemkových úřadů. Toto sloučení přispělo k zachování základního personálního a odborného obsazení. Objektivní potřebu pozemkových úprav signalizuje údaj o orné půdě, na které je potřeba zpřístupnění pozemků.

Důležitá charakteristika pro objektivní vyhodnocení pozemkových úprav v kraji je celková výměra zemědělské půdy v rámci ČR, ale i počet katastrálních území a parcel katastru nemovitostí, které signalizují pracnost scelování a projednávání výměn s vlastníky pozemků.

Tab. č. 14 Parametry KN signalizující pracnost projektování a projednávání pozemkových úprav

Charakteristiky katastru nemovitostí		
Výměra zemědělské půdy	379930 ha	5. místo v rámci ČR
Počet katastrálních území	1385	3. místo v rámci ČR
Počet parcel katastru nemovitostí	1 548842	5. místo v rámci ČR
Počet parcel ZE	325036	5. místo v rámci ČR
Počet vlastníků	423320	7. místo v rámci ČR
Počet listů vlastnictví	387340	7. místo v rámci ČR

Dosažené výsledky: Teprve při znalosti výchozích podmínek kraje a poboček je možné objektivně vyhodnotit dosažené výsledky a provést bilanční etapu celého procesu v rámci ČR. Po celkovém srovnání s výsledky v ostatních krajích lze konstatovat, že **v Plzeňském kraji bylo dokončeno nadprůměrný počet KoPÚ (4. pořadí z 14 krajů).** Do roku 2013 jsou dokončeny KoPÚ na cca 20% zemědělské půdy (celostátní průměr 16%) o celkové výměře 66 256 ha. Dá se tvrdit, že jsou obnoveny pozemkovými úpravami ty nejproblematictější katastrální území, především s potřebou zpřístupnění zemědělských pozemků. Až v posledním období jsou zaznamenány KoPÚ s řešením protipovodňové a protierozní ochrany. Pozemkové úpravy jsou plánované pokud možno tak, aby na sebe prostorově navazovaly a mohly být propojovány jednotlivé subsystémy krajiny.

Níže uvedená tabulka dokládá obrovský počet vlastníků, kteří byli účastníky řízení. To vysvětluje pracnost a náročnost na projednávání směn pozemků, zpracování nového uspořádání pozemků a jejich vytýčení a předání v terénu.

Tab. č. 15 Výsledné parametry KoPÚ zapsaných do KN (ukončených) za období 1994-2013(eAGRI,MZeČR)

Pobočka	Okres	Počet KPoÚ	Výměra v době schválení [ha]	Předpokládaná výměra [ha]	Počet účastníků k datu vyložení soupisu nároků	Počet LV při vyložení soupisu nároků
Domažlice	Domažlice	45	18053,94	17260,38	7938	5883
Klatovy	Klatovy	33	10250,49	6389,58	2357	2366
Plzeň	Plzeň-jih	26	8623	8643	3742	2884
	Plzeň-město	9	2561	3329	1447	886
	Plzeň-sever	32	13064	13108	3473	2577
	Rokycany	13	4960,81	4620	1665	1387
Pobočka Plzeň celkem:		80	29208,81	29700	10327	7734
Tachov	Tachov	26	8741,85	7286	1069	782
Plzeňský kraj celkem:		184	66255,09	60635,96	21691	16765

Následující tabulka dokládá poměrně nízkou míru realizace navržených společných zařízení a okresní disproporce v přístupech jednotlivých poboček. I když je celkově nízká realizace

společných zařízení na území Plzeňského kraje, dosahuje nadprůměrné procento v rámci ČR. Bohužel vykazuje tak jako i v celé ČR poměrně malý podíl protierozních a vodohospodářských opatření. Přesto, že jednotlivé okresy mají podobné výchozí podmínky, lze u poboček KPÚ vysledovat tyto různé přístupy a trendy v realizaci společných zařízení:

- celkově nejvyšší míru realizace vykazuje okres Domažlice a Plzeň jih. Tak jako v celostátním průměru tvoří největší podíl polní cesty. Důvodem je naléhavá potřeba obnovení zlikvidované cestní sítě po roce 1989, a to především pro soukromě hospodařící rolníky, jejichž pozemky nebyly komunikačně přístupné.
- největší míru realizace protierozních opatření vykazuje Plzeň jih a Plzeň – město (cca 66% navržených společných zařízení-údaj VÚMOP Praha, NAZV Q 91C008, 2012)
- nejvyšší míru realizace ekologických opatření vykazuje okres Domažlice díky spolupráci s obcemi, které jsou žadateli v Programu péče o krajinu MŽP ČR.
- Nejvyšší soulad mezi návrhem společných zařízení a jejich realizací byl dosažen v okrese Rokycany.

Tab. č. 16 Celkem realizovaná společná zařízení podle kategorií a srovnání návrhu KoPÚ a skutečnosti za období 1994-2013 (eAGRI,MZeČR)

Pobočka	Okres	Návrh PEO [ha]	Realiz. PEO [ha]	Návrh ekol. opatření [ha]	Realiz. ekol. opatření [ha]	Návrh VHO [ha]	Realiz. VHO [ha]	Zpřístupnění pozemků (cesty) [m]	Realiz. cesty [m]
Domažlice	Domažlice	539,66	2,97	790,97	47,69	69,31	4,89	270697	33072
Klatovy	Klatovy	78,82	7,53	297,32	0,06	27,17	4,29	124362	19782
Plzeň	Plzeň-jih	219,63	180,47	160,5	20,02	20,76	5,48	46554	17578
	Plzeň-město	136,36	33,88	38,13	11,35	5,89	4,25	12763	12293
	Plzeň-sever	63,65	39,82	34,54	17,49	36,49	1,33	39365	6873
	Rokycany	76,52	0	31,99	2,05	3,17	1,26	57902,65	20311
Pobočka Plzeň celkem:		496,60	254,17	265,16	50,91	66,31	12,32	156584,65	57055
Tachov	Tachov	236,58	0	326,24	0	46,35	0	13647	4601,58
Plzeňský kraj celkem:		1351,22	264,67	1679,69	98,66	209,14	2125	688119,65	114510,58

8. HISTORIE POZEMKOVÝCH ÚPRAV A PŘÍBUZNÝCH OBORŮ NA ÚZEMÍ ČESKÉ KOTLINY

Po technické stránce byla všechna hospodářská a technická opatření, konaná v rámci pozemkových úprav v podstatě organizací půdního fondu větších nebo menších územních celků, kterou si vynucují politické poměry a ekonomická úroveň společnosti. První historické zmínky o takovéto činnosti najdeme již v historické literatuře o starověkém Babylonu a Egyptě. První písemné právní a technické údaje o rozsáhlém a technicky jednotném uspořádání zemědělských pozemků však známe až ze starověkého Říma. Svůj specifický vývoj měli pozemkové úpravy na území České kotliny.

Aby bylo možné pochopit v širších historických souvislostech dnešní katastr nemovitostí, je důležité se seznámit s historií tohoto oboru lidské činnosti, který souvisí a vždy souvisel s cenou půdy, její

agronomickou hodnotou, velikostí, výměrou, věcnými břemeny a právy, ale hlavně vlastnickými vztahy k půdě a krajině.

8.1. Vývoj bývalého katastru nemovitostí

Před tím, než se započalo s pozemkovými úpravami na území České kotliny, vznikla potřeba evidence pozemků a jejich zemědělské výtěžnosti a to z důvodu jejich zdanění. Šlechta rozhodla, že nejjednodušší způsob jak naplnit královskou pokladnu, je provést zaměření přidělených pozemků robotníkům usazeným na gruntu a určit bonitu, tedy ekonomickou výtěžnost půdy a tento výnos podrobit dani.

8.1.1. Gruntovní knihy

Slovo der Grund znamená v překladu pozemek či půda. Tímto slovem byl rovněž označován selský statek (usedlost). Gruntovní knihy, které zachycují především nemovitý poddanský majetek, začaly vznikat již v 15. století a vedly se až do roku 1849, kdy se začaly zavádět pozemkové knihy. Knihy byly vedeny vrchnostenskými kanceláři jako knihy veřejné. Dozor nad nimi vykonával panský hejtman a zápisy prováděl jeho písař, ponejvíce na základě výsledků výročních soudů. Cílem vrchnostenských snah bylo prosazování toho, aby se zápisy do gruntovních knih staly povinností, neboť tak získávala vrchnost důkladný přehled o poddaných a jejich majetku. Původně byly knihy vyhotovovány pro celá panství, později podle jednotlivých rycht, samostatných obcí, nebo dokonce podle jednotlivých usedlostí.

8.1.2. Berní rula (role)

Na našem území nebyla před třicetiletou válkou zavedena pevná berní soustava. Až teprve na zemském sněmu, který se konal v letech 1652 a 1653, bylo rozhodnuto, aby každý kraj ustanovil zvláštní vizitační komisi, jejímž úkolem bylo přezkoumat přiznání majetku všech osedlých (tj. dani podléhajících poddaných, vyjma podruhů a čeládky), kteří dosáhli 20 let věku, a k tomu vytvořit co nejpodrobnější soupis všech poddanských pozemků. Vesnické usedlosti berní rula uvádí v rozčlenění na sedlácké, chalupnické a zahradnické. Soupis (katastr) byl dokončen v roce 1655 a podle jeho hlavního účelu byl nazván berní rulou. Základem výpočtu berně (daně) se stal jeden osedlý, který se rovnal jednomu sedlákovi, nebo čtyřem chalupníkům či osmi zahradníkům.

Protože berní rula vykazovala několik nedostatků, které se staly předmětem stížností, byla od roku 1667 postupně revizitována (přezkoumána její správnost). Tato skutečnost do ní vnesla řadu významných změn, podobně jako další revizitace z roku 1705. Za vlády Karla VI. byla berní rula paten-tem vydaným roku 1714 opravena, a to tím způsobem, že města, vrchnost, církve a poddaní byli vyzváni k podání přiznání majetku (fassí, tabell), na jehož základě byla prozatímní daň rozpočítána podle usedlostí, kdy jedna usedlost znamenala výnos ve výši 180 zlatých a vyměřenou berně na 60 zlatých. Na tento způsob byl celý katastr ukončen v roce 1726.

8.1.3. Berní knihy (rejstříky)

Poddaní byli vázáni několika druhy plateb. Vrchnost si určovala, velikost tzv. urbaniálních dávek, církve předepisovala desátky a stát vybíral stálé a mimořádné formy berně (na výkon státní správy, vedení válek, konání svateb, korunovace apod.). Stanovení výše berně vycházelo z potřeb panovníků a bylo schvalováno českým a moravským zemským sněmem. Původně velice nepravidelný výběr berně se až v průběhu 16. století stal pravidelnějším. S rostoucími náklady na státní správu pochopitelně pozvolna narůstaly výše i formy stálých či mimořádných daní (původně tzv. ungeltu). Tak například již v roce 1567 byla podle počtu poddaných (osedlých) a počtu obytných domů ve městech nově vyměřena berně domovní. Hlavní berní představovala řádná vojenská kontribuce z roku 1650, tzv. ordina-

rium militare, která v podstatě vychází z prvního (stejně označovaného) katastru zdaněné půdy. Hrazená byla jen poddanými a směřovala přímo ke krajským hejtmanům, zatímco berně zemská (sněmovní), která směřovala do Prahy, byla odváděna i vrchností. Až po třicetileté válce, kdy byl berní systém v zemi velice komplikovaný, zesílily úvahy o pevné berní soustavě, které nakonec vyústily ve vznik berní ruly. V roce 1850, v době významných prací na stabilním katastru, vznikly po zrušení patrimoniálních úřadů berní úřady.

Způsob výběru daní byl dobově podmíněn. S činností berníků, ať už to v minulosti byli třeba zemští berci, kontribuční (vrchnostenští úředníci) nebo c. k. berní úředníci, vznikaly berní knihy a berní rejstříky. V berních knihách byl uváděn výčet poplatníků a jejich zdanitelného majetku, zatímco v berních rejstřících se zachycovala skutečně odvedená berně.

8.1.4. Pozemkové knihy

Údaje, které byly původně zaznamenávány do gruntovních knih či purkrechtních knih, se po zrušení poddanství a s příchodem změn vlastnických vztahů k majetku staly po roce 1849 předmětem zápisu do nově zřizovaných pozemkových knih, které byly jako knihy veřejné vedeny okresními soudy, od konce 19. století státními notářstvími a nakonec katastrálními úřady.

Stávající pozemkové knihy stabilního katastru nebyly svou přesností zcela vyhovující, a tak se zákonou cestou došlo v roce 1874 k zakládání nových. Jejich součástí jsou tzv. hlavní knihy (něm. Hauptbücher), sbírky listin a mapy pozemkové knihy. V zákoně bylo stanoveno, že pro každou katastrální obec bude zřízena jedna hlavní kniha. Hlavní knihy se skládaly z jednotlivých vložek, které obsahovaly trojí listy. List A (statkové podstaty) uváděl v jedné části název nemovitosti, katastrální číslo parcely a druh pozemku, ve druhé části práva vlastnictvím (užívání cizí věci, spoluvlastnictví aj.). List B (vlastnický) uváděl vlastnické právo, nabytí vlastnictví a jeho změny či případná omezení (nezletilost, nesvéprávnost, konkurz aj.). List C (závad) uváděl věcná práva a břemena spočívající na nemovitosti (dědické podíly, exekuce, hypotéky, nesrovnalosti, nucená správa, rukojemství, žaloby aj.).

8.1.5. Karolínský katastr

Karolínský katastr byl vytvořen za vlády krále Karla VI. (1711-1740) jako katastr zdaněné půdy pro oblast Slezska. Zatímco již probíhaly práce na tzv. tereziánském katastru, bylo s pracemi na tomto katastru započato v roce 1721. Katastr byl dokončen v roce 1726. Výsledky katastrální komise se staly pro vídeňskou vládu neuspokojivé, neboť přinášely státu nižší příjmy, než se předpokládalo. Z tohoto důvodu byla v roce 1733 zahájena jeho revizitace, která však nebyla do doby oddělení Slezska od habsburské říše dokončena. Na počátku sedmdesátých let 20. století byl zpracovaný katastr vydán knižně a jeho exempláře by měly být součástí knihoven v badatelných státních oblastních archívech.

8.1.6. Josefský katastr

Císařem Josefem II. byl v roce 1785 vydán patent, v němž byla vyslovena potřeba napravit dosud přetrvávající nerovný způsob zdaňování pozemků. V návaznosti na tento patent se následující rok práce na tvorbě nového katastrálního soupisu rozeběhly naplno. Osnovou josefského katastru, který vstoupil v platnost roku 1789, se stalo měření všech ploch s obdělávanou půdou, a to bez ohledu na její vlastníky. Na základě pokynů si měření zajišťovali velice jednoduchými prostředky sami vlastníci pozemků, přičemž ve většině případů přitom nechyběl dohled geometrů. Získané údaje byly sice přesnější než u předchozích katastrů, ovšem v porovnání se skutečností nebyly ještě zcela spolehlivé. Pozemková daň byla vyměřena individuálně každému jednotlivci, a to tak, aby mu z hrubého výnosu

ve výši 100 zlatých zbylo nejméně 70 zlatých na veškeré potřebné výlohy souvisejícími s živobytím a hospodařením. Daně vypisovali a vybírali nově ustanovení berní úředníci.

V souvislosti s tímto katastrem vznikaly i skici (tzv. mapy josefského katastru), v nichž byla pro jednotlivé pozemky užitá topografická čísla. Z katastru lze vyčíst nejen role s udáním jejich majitele, výměry, polohy a přepočteným výnosem, ale i ostatní kultury (lesy, louky, pastviny, zahrady, vinice, chmelnice), včetně vodních ploch a toků. K tomu lze z katastru získat také informace o velikosti roboty, církevních desátků, naturálních dávek a úroků. Josefský katastr neměl dlouhého trvání, neboť v roce 1790 byl nástupem Leopolda II. na trůn zrušen a na jeho místo byl opět zaveden tereziánský katastr. Tento byl Františkem I. roku 1793 sloučen do tzv. tereziánsko-josefského katastru a v uvedené podobě přetrvat do doby vzniku stabilního katastru. V roce 1805 byly obytné budovy nově opatřeny domovními čísly (předtím roku 1771, poté částečně roku 1815).

8.1.7. Tereziánský katastr

Nepřesné a ve většině případů již neplatné údaje v berní rule vedly k tomu, že byly v roce 1713 zahájeny práce na zcela novém katastru. Patentem vydaným roku 1714 byla vyzvána města, vrchnost, církve a poddaní k tomu, aby podali přiznání majetku (fasse, tabelly). Na jeho základě byla jednak opravena berní rula a jednak byly údaje použity komisemi, které pozemky objížděly (okulární visitace) za účelem doplňování a korigování stávajících údajů v souvislosti s pracemi na novém katastru. V uvedené souvislosti je nutno podotknout, že se měření s délkovými a plošnými mírami ještě neprováděla, v potaz totiž byly brány odhadem vyšeté korce. Činnost, jež byla zahájena za působení Karla VI., byla ukončena (nehlédě na navazující práce) až v roce 1748 za vlády Marie Terezie, podle které je také katastrální soupis pojmenován. Katastr představuje 37 knih podle krajů. Jednotlivá panství jsou abecedně řazena a usedlosti jsou k nalezení podle jmen jejich majitelů. Poprvé byl katastr revizitován v letech 1751 až 1753 (podle toho bývá označován jako druhý tereziánský katastr), později pak k roku 1757 (72 knih + 17 dodatkových foliantů pro každý kraj a Chebsko).

Tereziánský katastr je v porovnání k berní rule, byť byla provedena řada opisů, přesnější a v mnohém podrobnější. Obsahuje soupis veškeré půdy (role mají uvedenou bonitu), soupis rybníků, údaje o objektech (mlýny, cihelny, sklárny, ovčiny atp.), údaje o hospodářských, regionálních, náboženských a robotních poměrech, jména původních a nových držitelů usedlostí, seznamy řemeslníků apod. Součástí tereziánského katastru je rovněž soupis dominikální půdy (Exaequatorium dominicale).

Obr. č...11... zobrazení osady Ortvinovice na mapě

a) josefínského katastru 1789, stabilního 1827, reambulovaného 1889, evidovaného 1896-1954

8.1.8. Stabilní katastr

Patentem císaře Františka I. z roku 1817 byly vyjádřeny zásady pro vznik nové katastrální soustavy, která měla jednou provždy odstranit nevyváženost v oblasti stávajícího berního systému. Přípravné práce na novém katastru však započaly již v roce 1806. Instrukcí o katastrovém měření z roku 1818

bylo stanoveno, jakým způsobem bude probíhat měření a jeho zaznamenávání. Bylo rozhodnuto, že s pomocí trigonometrické sítě proběhne prostřednictvím civilních a vojenských geometrů důkladné měře celé říše. Při práci bylo využito měřičských stolů, teodolitu (přístroje na měření vodorovných a svislých úhlů), Adlerova planimetru (přístroje k určení velikosti plochy) a jiných pomůcek, které měly zaručit trvalost naměřených hodnot.

Výsledky měření byly zakreslovány do tzv. katastrálních map (měřítko 1:2880) a kolorovaných indikačních skic určených pro práci v terénu. Uvedený kartografický materiál byl i s užitím barevného rozlišení znázorňovaných pozemků a objektů samostatně vypracován pro každou samostatnou hospodářskou jednotku. Všem pozemkům a stavebním parcelám byla přidělena parcelní čísla (nejsou shodné s topografickými čísly josefského katastru). V terénu byly pozemky označeny většinou kamennými mezníky, do nichž byla vytesána písmena K. V. (něm. Katastral Vermessung tj. katastrální měření). Měřické práce byly ukončeny v roce 1843. Katastr však byl v Čechách zaveden teprve v roce 1860, zatímco na Moravě a ve Slezsku již o devět let dříve. Revize katastru byla nařízena v roce 1869. Zákonem vydaným v roce 1883 byla zavedena stálá evidence katastru, kterou měli na starost evidenční geometři, jimž měl každý vlastník pozemku za povinnost ohlašovat jakékoliv změny stavu. Evidence musela souhlasit se soudními pozemkovými knihami.

Originál stabilního katastru obsahuje: Protokol pozemkových parcel (soupis pozemků, jejich druh, výměra a majitel), protokol stavebních parcel (domy podle popisného čísla, jejich druh, výměra a majitel), výpočetní protokol (výpočty rozměrů parcel), abecední seznam majitelů (zachycení všech parcel patřících jednomu majiteli), výkaz o využití půdy, přílohy ,námitky, reklamace a pod.

8.1.9. Kartografický materiál

Mapy vždy neodmyslitelně patřily k výkonu státní správy. Vyhotovovaly se v souvislosti s vojenstvím, vymezováním držitelů pozemků, vyměřováním daní apod. Při rodopiscově orientaci v prostoru patří bezesporu k nenahraditelným pomocníkům. S vývojem doby se na základě zdokonalování techniky vyměřování neustále zlepšovaly a uváděly přesnější údaje.

S ohledem na to, aby byl za účelem vybírání daní zjištěn skutečný stav pozemků, byla v minulosti opakovaně iniciována práce na tzv. katastrálních mapách. Ty ovšem nesloužily jen k co nejpřesnějšímu podchycení měř a situování pozemků, ale také k technickým účelům, jako např. k výstavbě dopravních cest, upravování toků apod. První katastrální mapy (více jak 40 tisíc) byly vyhotoveny v souvislosti se sestavováním tzv. stabilního katastru.

Skici (skici, nákresy, náčrtý) jsou hruběji zpracované polohorysy území, která by teprve měla být vyměřena. Na rozdíl od map se skici vyznačují řadou poznámek o hranicích, kulturách, povaze půdy, březích toků, stromoví apod., ale také o usedlostech a jejich majitelích.

8.2. Počátky pozemkových úprav a kulturního inženýrství

Zajištění základních prostředků obživy je jedním z rozhodujících činitelů ve vývoji lidské společnosti. Pozemkové úpravy v každé zemi, a v každé době, jsou vždy odrazem politických, hospodářských, ekonomických a právních poměrů v dotyčné zemi. Jsou nástrojem praktického uskutečňování zemědělské politiky státu. V každém období byly a jsou jiné důvody pro úpravu pozemkové držby, a spolu s tím i jiné důsledky a způsoby provádění pozemkových úprav.

8.2.1. Období feudalismu

Počátek pozemkových úprav u nás můžeme spatřovat již v plánovitě zakládaných zemědělských sídlištích při osidlování a kolonizaci od počátku vzniku našeho státu. Až do 12. století probíhala u nás tzv. vnitřní kolonizace, která se děla na úkor vnitrozemských lesů a pastvin. S růstem domácí populace i zájmů feudálů však dosud existující půdní fond již nestačil. Vzniká potřeba jeho rozšíření, ale domácí pracovní síly poddaných již nestačily. Feudálové, kteří půdu vlastnili, mohli pokračovat v jejím rozšiřování jen s využitím cizí pracovní síly. Hlavně v období tzv. **velké kolonizace** (12. - 14. století) přicházejí německí a holanďští kolonisté. Zakládání nových vesnic a organizace k nim patřícího půdního fondu byla svěřena tzv. *lokátorovi*. Většinou to byla osoba, která při svém povolání přicházela do styku s měřickými pracemi. Jeho úkolem bylo určení místa a způsobu zastavění vsi, vyměření a rozvržení půdního fondu na jednotlivé lány, určení hranic mýcení lesa, rozmístění půdy orné, pastvin, zahrad a zpřístupnění pozemků sítí cest, vytyčení odvodňovací sítě příkopů apod. Noví kolonisté zavádějí užívání pluhu, a proto vzniká i nový protáhlý tvar pozemků. Počátkem 15. století je velká kolonizace v podstatě skončena. Hodnotíme-li tehdejší organizaci půdního fondu, řešení cestní sítě, tvar pozemků, vodohospodářská opatření, delimitaci kultur, okamžité vytyčování a realizační práce docházíme k závěru, že tyto úpravy byly nejdůležitější etapou vývoje pozemkových úprav v časovém rozpětí od 12. do 19. století.

V 18. století, po konfliktech mezi feudály a původními nezakoupenými zemědělci, pověřuje roku 1775 Marie Terezie F.A. Raaba provedením jeho návrhu **aboliční soustavy** na území Čech a Moravy. Podstatou tohoto návrhu bylo rozdělení půdy velkostatků, prodání hospodářských budov a dobytka poddaným. Poddaný se stával dědičným nájemcem, původní majitel dostával od nájemce stálý roční plat, buď v penězích, nebo v obilí. Tato reforma byla provedena na panstvích komorních (státních), na panstvích královských měst, církevních a jezuitských. **Raabizace** probíhala od r. 1775 do r. 1785, kdy byla císařem Josefem II. zastavena. Byla provedena na 148 panstvích v Čechách a 69 na Moravě. Rozdělením dvorů velkostatků vzniklo v Čechách 128 nových vesnic a na Moravě asi 117 vesnic.

Hodnotíme-li raabizační práce musíme konstatovat, že tyto práce byly řízeny ústředními orgány na základě právních, hospodářských a technických instrukcí a návodů vyškoleným odborným personálem, který byl vybaven měřickými přístroji. Výsledné realizované pozemkové úpravy byly zobrazeny v raabizačních mapách a byly založeny písemné operáty, tzv. geometrické tabely, což jsou první pozemkové knihy.

Značně pronikavé změny v zemědělské krajině byly také spojeny s přechodem extensivní trojhonné soustavy hospodaření ve značně intenzivnější hospodářství střídavé.

8.2.2. Období ranného kapitalismu

Další etapa nastává nástupem kapitalismu a zrušením nevolnictví. Toto období trvá až do kolektivizace zemědělství a změny v pozemkové držbě se projevují různými, z hlediska pozemkových úprav i protichůdnými, směry.

Kapitalismus v zemědělství je charakterizován tím, že značná část půdy je soustředěna v rukou velkostatkářů, kteří se snaží zvětšovat výměru statků i jednotlivých pozemků. Základní změny v pozemkových poměrech přinesl rok **1848**, kdy byl vydán patent o zrušení poddanství a robot. Tím se bývalý poddaný stává majitelem dosud jím obdělávaných pozemků, ovšem převzetí pozemků do vlastnictví bylo spojeno se značnými finančními potížemi. Vznikla zadluženost rolníků a dochází k rozsáhlému dělení gruntů, které do zániku feudalismu nebylo bez souhlasu vrchnosti možno, až na některé vyjím-

ky, dělit. Od roku 1848 však byly původní lány stále častěji rozdělovány při dědictví, kdy často byly rozdělovány jednotlivé pozemky. K dalšímu dělení a roztržštění pozemků dochází při odprodávání jednotlivých pozemků nebo jejich částí pro zadluženost, věnem při sňatcích, při stanovování výměnku apod. Nemalý podíl na tržštění měla i výstavba technických děl, zvláště železnice, silnic, regulace toků apod. Tak se za několik generací změnil k nepoznání vzhled katastru.

Neupravenost pozemkové držby je charakterizována zejména těmito znaky:

a/ rozptýlenost a rozdrobenost pozemků (fragmentace)

Má mnoho příčin a vznikla jako důsledek původního osidlování krajiny již před mnoha staletími. V Českých zemích bylo v roce 1849 přibližně 18 milionů parcel. Podle toho hospodařil v té době zemědělec v průměru na 29 pozemcích, a to nejen v různých polních tratích, ale někdy i různých katastrech. Dědictví této extrémní fragmentace vlastnických parcel si naše společnost nese dodnes. Způsobuje odcizení vlastníků od půdy a nízkou disponibilitu s nakládáním s majetkem a vysoké náklady na udržování katastru nemovitostí. (viz kapitola 2.5.3. Katastr nem. a potřeba obnovení)

b/ nevhodný tvar pozemků

Vznik těchto pozemků (zejména úzkých a dlouhých) je opět velmi starého data a souvisí se zavedením pluhu do zemědělství. Další zhoršování pak vyplývalo z následného dělení protáhlých pozemků. U řemenových pozemků nebyly zvláštností pozemky šířky několika metrů a délky několika kilometrů.

c/ nepřístupnost pozemků

Na takové pozemky byl možný příjezd jen přes sousední pozemky. Vznikla tzv. vázanost obúrová, tj. vázanost v osevním postupu, aby projížděním po sousedních pozemcích nevznikaly škody na úrodě.

d/ nepravidelné tvary katastrálních hranic

Tvoření hranic areálů zemědělských obcí spadá rovněž do dávné doby. První úřední stanovení těchto hranic bylo provedeno na základě patentu Josefa II, „o zavedení pozemkového katastru“ v roce 1785. Tyto hranice vykazují menší či větší výstupky či zářezy. Katastrální hranice jako správní hranice obcí jsou v platnosti dodnes.

Během kapitalistického období měly na změnu pozemkové držby značný vliv dva zásahy řízené společností: scelovací úpravy a pozemkové reformy. Obr. č. 12

8.2.3. Scelování půdy (komasace)

Pokrokoví zemědělci i národohospodáři viděli v rozdrobenosti a neupravenosti pozemkové držby jednu z hlavních brzd rozvoje a pokroku zemědělství. Již od poloviny 19. století byly v zahraničí i u nás snahy o úpravu pozemkové držby, hlavně zaokrouhlováním hranic (arondace), zpřístupněním pozemků dokonalejší cestní sítí (konsolidace) a někde i budováním samostatných dvorců s ucelenou půdní držbou (separace). V našich podmínkách se nejvíce rozšiřovalo scelování půdy (komasace), jehož podstatou bylo scelení půdní držby do několika málo pozemků se současným vybudováním vodohospodářských, dopravních, melioračních a společných zařízení.

V roce 1849 se první rakouský hospodářský kongres usnáší na tom, aby rozvoj zemědělství byl řešen scelováním pozemků. V roce 1855 byl vypracován návrh **1. scelovacího zákona**, který však nebyl realizován. Protože se potřeba scelování pozemků ukazovala stále naléhavější, docházelo ke scelovacím akcím dobrovolným. Prvním průkopníkem u nás a velkým propagátorem scelování byl starosta obce Záhlinice na Hané a říšský poslanec **František Skopalík**, který ve své obci provedl v letech 1856 - 1858 první scelování. Úspěch scelování byl tak podnětem pro dobrovolné scelování v dalších 31 obcích na Moravě.

Teprve v roce 1868 byl vydán *říšský arondační zákon*, který umožňoval dobrovolné směny pozemků. Přes částečné úspěchy, zejména na Moravě, bylo stále jasnější, že dobrovolné scelování není správným řešením, a že je nutné vydat zákon s použitím principu majority. Proto po získání zkušeností ze scelovacích prací pořádaných v německých zemích již delší dobu vydává parlament ve Vídni po několikrát přepracování v roce 1883 **říšský rámcový zákon o scelování hospodářských pozemků**. Uvádí účel a zásady komasací, organizaci scelovacích úřadů, scelovací řízení a způsob hrazení nákladů.

V důsledku různé politické situace v českých zemích se vyvíjely rozdílně i pozemkové úpravy a scelování. V roce 1884 byl přijat zemský zákon pro Moravu a v roce 1887 pro Slezsko. V roce 1888 je zřízena v Brně Zemská komise pro agrární operace, která řídila scelovací práce na Moravě. Na Moravě a ve Slezsku bylo od roku 1890 do roku 1940 provedeno scelení pozemků na území 323 obcí. Tyto provedené scelovací práce se mohly stát po roce 1945 základem pro rychlý přechod zemědělství na moderní formy hospodaření tak, jak je známe z vyspělých západoevropských států, avšak nástup kolektivizace tento příznivý vývoj na dlouhou dobu přerušil.

V Čechách byla situace zcela odlišná. Na Čechy se říšský zákon nevztahoval, neboť český zemský sněm nepřijal z kompetenčních důvodů vládní předlohu zemského zákona a jeho přijetí se nepodařilo prosadit ani v roce 1905. Důsledkem bylo, že až do roku 1940 se nemohlo v Čechách provádět scelování na základě právních norem, ale jen na základě dobrovolnosti a za 100% souhlasu všech účastníků. Proto se od roku 1890 do roku 1940 podařilo na území Čech provést scelovací práce jen na území dvou obcí. Teprve v roce 1940 byla okamžitě rozšířena působnost moravských zemských scelovacích zákonů i na Čechy.

Provádění pozemkových úprav zahrnovalo 4 základní činnosti:

- 1) scelování hospodářských pozemků,
- 2) scelování lesů,
- 3) dělení společných pozemků a úprava vlastnických a užívatelských práv,
- 4) oproštění lesů od cizích enkláv a arondace lesních hranic.

Vlastní scelovací práce tvořily:

- a) určení a zaměření scelovacího obvodu - katastrální obec mimo intravilán, zvláštní kultury, někdy lesy,
- b) odhad pozemků - bonitace – tj. odhad jakosti půdy se současným oceněním, prováděný podle posudků znalců,
- c) projekt společných zařízení - komunikace, vodohospodářská zařízení, odvodňovací kanály, úprava menších toků aj. (na ztrátách ploch pro tato zařízení se podíleli účastníci v poměru výměr svých pozemků),
- d) nové rozdělení náhradních pozemků - vycházelo ze zásad stejné průměrné vzdálenosti, bonity ($\pm 2,5\%$ z ceny), plošné výměry ($\pm 5\%$) a malého počtu nově navržených pozemků. Současně se vydělovaly plochy pro veřejné účely, na stavební rozvoj obce a záhumenky.

Institucionální a personální zajištění scelovacích řízení

Podíváme-li se do historické sbírky zákonů, zjistíme, že zákonem č. 330 z 11. června 1919 byl na základě usnesení Národního shromáždění, zřízen státní pozemkový úřad pro celé území Československé republiky se sídlem v Praze. Tento zákon v § 3 uvádí.

„V čele pozemkového úřadu stojí předseda a dva náměstkové, jmenovaní k návrhu ministerské rady prezidentem republiky. Předseda, nebo jeden z jeho náměstků, zastupuje pozemkový úřad na venek i v ministerské radě. Práce výkonné obstarává potřebný počet úřednictva, systemizovaného ministerskou radou a jmenovaného předsedou pozemkového úřadu, pokud jmenování nepřísluší podle ústavy prezidentu republiky. V úřednictvu zastoupen musí být živel právnícký, technický a zemědělský a každému odboru budiž do čela postaven příslušný odborník. Místa úřednická obsazují se na základě veřejného konkursu.“ Úkoly pozemkového úřadu byly formulovány v § 4 až §7 a Nařízením vlády republiky Československé ze dne 6. července 1920.

Hlavním posláním tehdejšího pozemkového úřadu bylo :

„Pozemkový úřad zastupuje stát co do všech práv a závazků, vzniklých prováděním zákonů a zabráním velkého majetku pozemkového, naproti osobám třetím, soudům i jiným úřadům“.

„Pozemkovému úřadu přísluší také podávati vládě návrhy zákonův a nařízení, týkající se právních a majetkových poměrů k půdě, jakož i posudky o takových návrzích“. K další působnosti pozemkového úřadu m.j. náleželo :

Přidělovati zabraný majetek, stanoviti výši a způsob přidělů, vybírat osoby fyzické a právnícké, jimž půda má být ve vlastnictví nebo pacht přidělena, zkoumati jejich způsobilost, vyhotovovat potřebné smlouvy kupní a pachtovní, zavádět knihovní pořádek.

Pečovat o to, aby na přidělených pozemcích za přiměřenou náhradu přidělců prováděny byly nutné investice staveb obytných a hospodářských, scelování a meliorace přidělené půdy a aby opatřen byl potřebný inventář.

Napomáhati zřizování zemědělských družstev, utvořených pro účely, vytčené záborovým zákonem a dozírati na jejich hospodaření.

Nařízením vlády republiky Československé ze dne 6.7.1920 se stanovilo, že Pozemkový úřad, za souhlasu svého správního výboru a po dohodě s ministerstvem financí zřizuje obvodové úřadovny, určuje jejich sídlo a obvod působnosti. K provedení úkolů obvodové úřadovny mohou být dle potřeby vytvo-

řeny poradní sbory buď místní, okresní nebo obvodové. Složeny jsou z přiměřeného počtu odborníků a zástupců zúčastněných skupin. K úkolům přechodným a místním může pozemkový úřad za souhlasu svého správního výboru zřídit komise.

Dozor nad činností Pozemkového úřadu vykonává správní výbor, složený z 12 členů, volených Národním shromážděním na dobu 3 let. Funkce ve správním výboru jest úřadem čestným. Členové mají pouze nárok na náhradu hotových výloh.

Úřední osoba komisaře pozemkových úprav

Úřední titul komisař byl za Rakouska-Uherska a 1. republiky běžně používán a byl zrušen až začátkem 50. let minulého století. Běžně se tento titul používal pro státního úředníka, který byl pověřen provedením zvláštního úkolu. Většinou se jednalo o vysokoškolsky vzdělanou osobu, rozhodně u titulu **vrchní komisař**. Co jiného, než pozemková úprava by měla být tím zvláštním úkolem, kterým jsou státní úředníci pověřeni.

Takto také byla chápána funkce místního komisaře zákonem č. 13/1911 „Nařízení o scelování a agrárních operacích na Moravě“. Jednalo se o novelu zákona z roku 1883 a zajímavé je, že rezortně zákon spadal pod tři ministerstva – ministerstvo orby, ministerstvo vnitra a ministerstvo spravedlnosti. Je zřejmé, že obor pozemkových úprav byl již tehdy chápán meziresortně a multidisciplinárně a pokud by tehdy bylo ministerstvo životního prostředí, asi by bylo čtvrtým resortem, který by zákon vykonával. Zákon měl tehdy 282 paragrafů, což dokazuje, že věci složité nejdou řešit jednoduše a rychle, jak si dnes mnozí politici a ekonomové představují. Koncepce zákona je obráceně sestavená než dnes. Začíná organizací a institucemi pozemkových úřadů a přes kompetence komisí směřuje k cíli pozemkových úprav. Zvláštní důraz a postavení má úřad místního komisaře.

Jakou kvalifikaci měl místní komisař? O funkci se mohl ucházet hospodář, tedy zemědělec s praxí a potřebným vzděláním. Tito uchazeči museli projít znalosti zákonů a pak složili přísahu jako státní úředníci: *Vzorec přísahy pro místního komisaře: „Přisahám Bohu Všemohoucímu a Vševědoucímu, že vykonávati budu veškerá jednání, která mně jako místnímu komisaři pro agrární operace budou svěřena, podle platných zákonů a předpisů dle nejlepšího vědomí a svědomí a zvláště zcela nestranně; k tomu mi dopomáhej Bůh“.*

Vzorec přísahy pro odborníky a znalce (také ukazovatele hranice): „Přisahám Bohu Všemohoucímu a Vševědoucímu, že budu jednání, která mně jako odborníku (znalcí) (ukazovateli hranic pro..... (poznámenání agrární operace) uložena budou, svědomitě plniti a podávati vyjádření požadovaná dle nejlepšího vědomí a svědomí (třeba-li, budiž sem vloženo „a dle pravidel vědy /umění, řemesla/“; k tomu mi dopomáhej Bůh“.

Zajímavé je, jaký důraz se tehdy dával na morální bezúhonnost a poctivost komisaře bez toho, že by jako dnes procházel antikorupčním školením. Na komisaře byly kladeny také nároky v oblasti vědy, umění a kultury. K sestavení „plánu společných zařízení“, který se zpracovával již tehdy, byli přizváni „**kulturní inženýři**“, což byla uznávaná profese. Tyto dnes zvláštní požadavky na kvalifikaci a kvalitu díla byly vyžadovány proto, aby místní komisař byl schopen komunikovat se všemi profesními skupinami třech dotčených resortů, zemskou a ministerskou komisí, které se zodpovídal za řádné řízení pozemkové úpravy, ale hlavně s místní komunitou lidí. Zkrátka – musel být důvěryhodnou osobou, jinak by neobstál. Také proto byl jmenován přímo ministrem orby, který se o jmenování kon-

krétní osoby dohadoval s ministrem spravedlnosti. Podle toho, jakou kvalifikaci a důvěryhodnost komisař měl, byl mu svěřen celý okres, nebo více okresů, nebo jen část okresu či jedna agrární operace. Sídlo komisaře bylo v místě, kde probíhala pozemková úprava, tedy kde byl stále k dispozici účastníkům řízení.

Jaká byla pracovní náplň komisaře

Komisař podával začátkem roku výroční zprávu zemské komisi, ve které přesně popsal stádium pozemkových úprav, které mu byly svěřeny, obvod pozemkových úprav, data pro založení statistiky a vysvětlení zvláštních událostí nebo poměrů, které měly nebo by mohly mít vliv na provádění pozemkových úprav. K tomuto také musel sepisovat deník, který na požádání předkládal zemské komisi. Dále vedl veškerou korespondenci a celý svazek spisů. Pokud můžeme srovnat povinnosti místního komisaře a dnešního referenta zastupujícího ředitele pozemkového úřadu ve sboru, jsou podobná a každému referentovi, který splňuje kvalifikační předpoklady, je jasné, že veškeré listiny, protokoly a zprávy musí mít v pořádku, aby v případě konfliktu nebo odvolání či stížnosti obstál.

Dále měl místní komisař zvláštní pravomoci, které dnes referent ani ředitel pozemkového úřadu nemá, nebo které nezávisí jen na něm. Místní komisař, protože byl shledán bezúhonným a složil jako státní úředník přísahu, měl pravomoc vybírat spolupracovníky do řešitelského týmu, a to do komise (dnes sbor) místní znalce, přibíral podle uvážení kulturního inženýra, lesního technika, ukazatele hranic – místní znalec, odhadce výnosů (místního znalce), klasifikátory – pedology, mistra lukařského nebo stavebního technika. To vše bez složitých výběrových řízení a konkurzů. Dále mu bylo přiděleno na starost zeměměřičské oddělení, které vedlo deník a pravidelně mu jej předávalo ke kontrole. Při sporech mohl komisař vzít povolané odborníky pod přísahu (viz vzorec).

Na rozdíl od současného zákona o pozemkových úpravách jsou v zákoně z roku 1911 podrobně popsány pravomoci komisaře a procesní postup úředního výkonu. Zákon jasně stanovuje metody ocenění, zaměření, výpočty ploch, bonitace půdy a další úkony. Plán společných zařízení je propracován až do směrů odtoků z příkopů a byl předběžně vytýčen v terénu, aby mohla být posouzena a optimalizována poloha společného zařízení. Tato zkušenost je dnes objevována jako něco progresivního, ale místní komisař a znalec z roku 1911 věděli, že nestačí jen projekt respektující zaměřený polohopis a výškopis, ale že věc je složitější.

Podobně jako dnes se provedl rozpočet nákladů na plán společných zařízení, aby se mohla vymoci podpora z peněz státních. Ze „sclovacího zákona“ je možné čerpat inspiraci a poučení i srovnání v řadě dalších problematik, které se týkají oboru pozemkových úprav, ale tento malý výčet snad připomenul, že nic nového, objeveného dnes nekonáme, že věc se možná posunula technicky do polohy kybernetiky, ale z hlediska tvůrčích možností a základních principů zůstává stejná.

Na tomto místě celé úvahy o činnostech pověřence ve věci pozemkových úprav je vhodné připomenout komisaře, který dokázal naplnit nejen kvalifikační požadavky, ale dokázal dokončit pozemkové úpravy až do jejich reálné podoby v krajině. Je to průkopník pozemkových úprav František Skopalík – dobrý soused, rolník, starosta Záhnílic, křesťanský politik, rytíř řádu sv. Silvestra jmenovaný papežem, poslanec zemského sněmu za venkovské obce a publicista. Tento komisař dokázal, jak dnes říkáme realizovat pozemkové úpravy jako první v několika obcích na Hané. Jako vzdělanec byl samouk, ale právě pozemkové úpravy vyžadují neustálé sebevzdělávání v různých oborech a schopnost propojo-

vat souvislosti s tvůrčí prozíravostí až uměním směřujícím k neviditelnému cíli. Jak neuchopitelné kvalifikační předpoklady pro katalog prací ve státní správě roku 2004.

Nově vzniklý obor kulturních inženýrů a jeho krátká působnost

V 80. letech 19. Století proběhly v alpských zemích mohutné povodně, která způsobily místní katastrofy a dotkly se i České země. Vznikla tak potřeba úpravy vodních poměrů v krajině. Také se zvýšil tlak na udržení a zvýšení produktivity zemědělské půdy, ale i obnovy lesů po ničivých vichřicích. V Rakousku-Uhersku se začalo systematicky dbát o ochranu krajiny a kultivační opatření. Vznikaly nové zákony na ochranu krajiny jako zák. č. 116/1884 „o zřízení melioračního fondu“, zák. č. 117/1884 „o neškodném svádění vod“. (ČVÚT FSV, 2014)

V roce 1849 se první rakouský hospodářský kongres rozhodl řešit rozvoj zemědělství sceliváním pozemků a pro Moravu začlo být platné nařízení ministerstva orby č. 13/1919 „o scelování pozemků“, jehož se při zpracování plánu společných zařízení zúčastňovali i kulturní inženýři (§ 20 a § 100). Jako výkonný orgán scelování pozemků byla již v roce 1884 zřízena v Brně zemská komise pro agrární operace. Poznámka: Odlišný vývoj pozemkových úprav byl v Čechách, neboť zde předloha zákona přijata nebyla. Pozemkové úpravy mohly být do roku 1940 prováděny jen dobrovolně mezi vlastníky, bez možnosti uzákoněného principu majority. (JČU ZF, 2007)

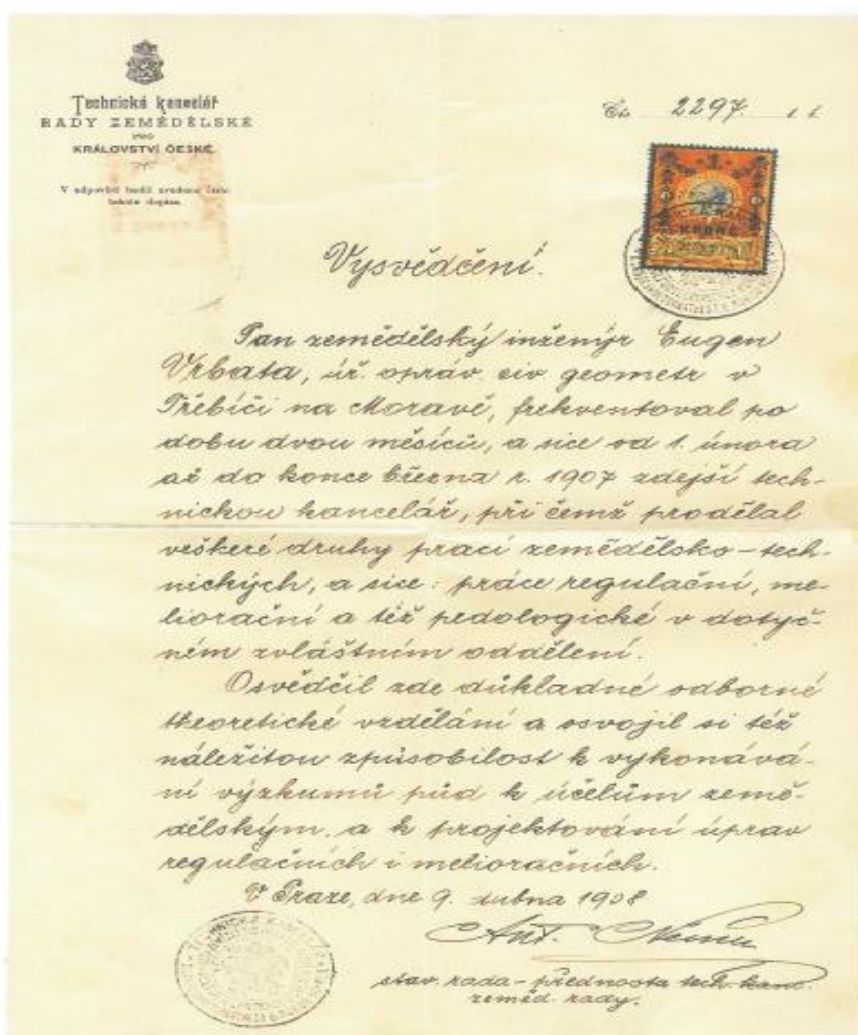
V Českých zemích vznikla v roce 1873 Zemědělská rada, jejímž pomocným orgánem byla Technická kancelář zabývající se tzv. kulturnětechnickým inženýrstvím a půdoznalstvím. Pokrokový požadavek při navrhování jakýchkoliv opatření v krajině byl předběžný průzkum, který by byl podkladem pro navrhování opatření, úprav a staveb a který by zaručil ochranu, obnovu a posílení biologických, fyzikálních, kulturních a estetických hodnot krajiny. Zajímavá specializace byla bonitace půd pro účely pozemkových úprav. (ČVUT FSV, 2014)

Výnosem ministerstva kultury a vyučování byl v roce 1908 zřízen „v zájmu celého státu a z ohledů národohospodářských“ samostatný obor kulturního inženýrství při České vysoké škole technické. Základní odbornosti oboru se dělily do třech oblastí a to: hydrologie, hrazení bystřin a půdoznalství s bonitací půdy. Studenti byli školeni v teoretických oborech jako jsou hydraulika, mechanika zemin, stavební mechanika, stavební hmoty, ale i geometrie a geodézie. Přitom se začala rozvíjet řada specializací jako jsou stavby malých vodních nádrží, úpravy malých vodních toků, meliorace, protierozní opatření, vodohospodářské stavby, stavby ochranných hrází, stokování, zřizování polních a lesních cest a pozemkové úpravy s cílem optimalizace a delimitace kultur.

Po roce 1948 se společensky uznávaný obor postupně deformoval podle měnící se politiky. Komplexní přístup k řešení půdy a vody v krajině byl nahrazen imperativem maximálních výnosů a jednostranným exploatačním pohledem na krajinu České republiky. Třetí etapa socialistických pozemkových úprav po roce 1974 měla zásadní vliv na krajinu svými neodbornými zásahy likvidace polních cest a mezí, mnohdy zbytečnému odvodnění půdy, povinné náhradní rekultivaci nezemědělské půdy za zábory pro výstavbu a regulaci malých vodních toků pro účely zaústění rozsáhlých odvodňovacích soustav. Toto období generelů pozemkových úprav vyústilo v násilné slučování půdních okrsků s různou agronomickou a genetickou hodnotou s cílem maximální mechanizační využitelnosti a výnosu. V osmdesátých letech minulého století se tento trend zúrodňování půdy a intenzifikace zemědělské výroby přesunul i s dodavatelskými kapacitami do podhorských oblastí. (JČU ZF, 2007) Sláva dříve společensky uznávaného oboru pohasla.

Po politickém převratu v roce 1989 se ve zcela nové situaci obnovených vlastnických práv k půdě vyvstala akutní potřeba privatizace všech oborů ve stavebnictví a geodezii, a tím i skomírajícího oboru kulturního inženýrství. Troch s opožděním na nově vzniklé společenské klima reagovalo školství a výzkum. Odborná veřejnost si uvědomovala nedostatek odborníků, kteří by byli schopni řešit nashromážděné problémy jak z komplexního hlediska, tak v podmínkách obnoveného vlastnictví k půdě. Problematická situace byla i ve veřejné správě, kde převážně zůstali tak zvané "staré struktury". Například na nově založených pozemkových úřadech byli zaměstnanci z bývalých zemědělských správ, absolventi zemědělských fakult bez specializace melioračního oboru, který měl k problematice krajiny nejbližěji.

V roce 1991 byla urychleně řešena obnova profesních organizací a připravoval se zákon o výkonu povolání autorizovaných architektů, inženýrů a techniků činných ve výstavbě, který byl v roce 1992 přijat. V této době vzniklo stavovské sdružení „Ustřední zájmová skupina kulturnětechnických inženýrů „při Českém svazu stavebních inženýrů, která měla ambice navázat ve své činnosti na bývalou sekci kulturnětechnických inženýrů při inženýrské komoře zrušenou v roce 1952. Tato zájmová skupina však neprosadila ani specializaci oboru v rámci vodohospodářských staveb, natož autorizaci kulturnětechnického inženýrství jakou součástí zákona o výkonu autorizovaných inženýrů (zák. č. 306/1992Sb). Pokus o vytvoření zákona o udržitelném využívání krajiny také ztroskotal. Jediná organizace, která v oboru vznikla bylo sdružení odborníků České společnosti krajinných inženýrů jako součást Českého svazu stavebních inženýrů. Tato organizace není profesní komorou a nemá možnost udělovat autorizaci

8.2.4. Pozemkové úpravy v letech 1945 - 1950

Po druhé světové válce se stále více ukazovalo, že dosavadní scelovací předpisy nevyhovují novým poměrům. Proto byly zahájeny práce na přípravě nového „scelovacího“ zákona, ve kterém by byly uplatněny všechny poznatky a požadavky pro vybudování moderního zemědělství založeného na soukromo-vlastnických vztazích.

Do popředí stále více vystupuje politické řešení zemědělské problematiky. Po přijetí zákona č. 142/1947 Sb. je přijat zákon o nové pozemkové reformě č. 46/1948 Sb., a teprve potom je schválen další zákon č. 47/1948 Sb. „o některých technicko-hospodářských úpravách pozemků“ (zákon scelovací), který obsahoval jednotné právní normy pro celou republiku.

Technicko-hospodářské úpravy pozemků (THÚP) však mohly stále ještě podstatnou měrou ovlivnit pozitivně vývoj našeho zemědělství k moderním formám hospodaření, ať již soukromým, nebo družstevním. Výhodou bylo, že veškerá iniciativa měla být v rukou samotných zemědělců. Scelování se mělo provádět prostřednictvím *scelovacích družstev*, jejichž členy byli všichni přímí účastníci pozemkové úpravy a zástupce obce. Nejvyšším dozorčím orgánem bylo ministerstvo zemědělství. Veškeré náklady měly být hrazeny státem.

Vlastní provádění THÚP bylo rozděleno na tři etapy:

1. Předběžné řízení, které zahrnovalo podrobné vyznačení scelovacího obvodu, odhad (zatřídění) pozemků, sestavení rejstříku držebností, vyložení odhadního plánu a rozhodnutí o námitkách, podaných proti odhadu pozemků.

2. Hlavní řízení, které zahrnovalo vypracování, projednání a provedení projektu společných zařízení (cestní síť, vodohospodářská a půdoochranná opatření), vypracování scelovacího plánu, stanovení náhradních pozemků a peněžitých náhradních částek. Před tímto vypracováním plánu se účastníci mohli vyjádřit, kde by chtěli mít náhradní pozemky. Další etapou bylo odevzdání náhradních pozemků do *zatímního užívání* přímým účastníkům a konečně následovalo vyložení scelovacího plánu a rozhodnutí o námitkách proti němu. Poznámka: institut *zatímního užívání*, nebo *předběžného opatření* byl využíván v historii pozemkových úprav vždy, když bylo třeba rychlých změn pro potřebu hospodářství rolníků. Postupně na toto opatření navazovaly vlastnické výměny (scelovací řízení)

3. Závěrečné řízení, které obsahovalo sestavení podkladů a pomůcek pro změnu a opravu nebo založení pozemkové knihy a pozemkového katastru a administrativní opatření, týkající se ukončení prací.

Velký důraz kladl nový scelovací zákon při řešení nároků na náhradní pozemky. Měla být zachována kvalita, výměra a vzdálenost nových pozemků ve srovnání s pozemky původními. Nepatrné rozdíly mohly být vyrovnány penězi, přičemž tato částka neměla být větší než desetina ceny z celkové hodnoty nároků na náhradu. Zákon rovněž umožňoval použití rezervních ploch pozemků, získaných z revize 1. pozemkové reformy z r. 1948, případně z konfiskátů k rozvoji obcí, průmyslových podniků apod.

V roce 1949 byl přijat zákon č. 69/1949 Sb. „O jednotných zemědělských družstvech“, který dal pozemkovým úpravám zcela nový politický směr - co nejrychleji zavést tzv. socialistickou zemědělskou velkovýrobu.

Vzhledem ke změně politické situace v roce 1948 nebyla řada scelovacích řízení dokončena a zapsána řádně do KN. Tímto nastala po roce 1990 *potřeba scelovací řízení dokončit*, a to formou pozemkových úprav.

8.2.5. Pozemkové úpravy v období socializace vesnice

V období socializace zemědělství prodělávaly pozemkové úpravy tři hlavní etapy vývoje v souladu s postupem socializace výrobních vztahů v zemědělství.

První etapa spadá do období let 1950 - 1960, kdy vznikala JZD, avšak jejich členská a půdní základna nebyla ještě ustálená a často se měnila. Úpravy prováděné v této době se ještě řídily scelovacím zákonem č. 47/1948 Sb. Aby však byl zvýrazněn přesun důrazu z otázek technických a organizačních na otázky a problémy politicko-hospodářské, jsou projekty přejmenovány na „Hospodářsko-technické úpravy pozemků“ (projekty HTÚP).

Jednoduchý projekt HTÚP (JHTÚP) řešil jednoduchými způsoby scelení roztříštěných pozemků zemědělců, tvořících družstvo do půdních celků v rámci stávající sítě polních cest, vodohospodářských zařízení a trvalých hranic jiných kultur.

V roce 1955 byl scelovací zákon nahrazen vládním nařízením č. 47/1955 Sb., „O opatření v oboru hospodářsko-technických úprav pozemků“ a poté i prováděcí vyhláškou č. 27 z roku 1958. Na tuto vyhlášku navazovala jednotná metodika pro zpracování projektů JHTÚP, která byla vydána v roce 1958. Do roku 1960 byla socializace vesnice v podstatě dokončena.

Druhá etapa socialistických pozemkových úprav probíhala od roku 1960 do roku 1972. Je to etapa, kdy družstva jsou organizačně a hospodářsky stabilizována. Dochází k prvnímu slučování malých družstev ve větší celky s výměrou do 1000 ha. Pro tato JZD se začínají zpracovávat projekty vyšší úrovně. V roce 1962 byla proto vydána metodika pro zpracování tzv. Souhrnných projektů HTÚP a k jejich provádění byly postupně vydány návody ve formě „Příruček pozemkových úprav“ díl I.- IV.

Souhrnný projekt HTÚP (SHTÚP) uplatňovaný v tomto období řešil další scelování pozemků do větších celků, ale současně obsahoval i návrhy na reorganizaci sítě společných zařízení, na nové uspořádání dopravních, vodohospodářských, rekultivačních či půdoochranných opatření. Cílem bylo maximální využití půdního fondu pro zemědělskou výrobu.

Hodnota projektů se posuzovala např. průměrnou velikostí pozemků, procentem zornění atd. V průběhu této etapy byl v převážné míře vytvořen obraz krajiny, který existuje v současné době. Konec této etapy předznamenalo plánování další intenzifikace zemědělské výroby. V letech 1971-1972 byly zpracovány "Okresní studie rozvoje koncentrace a specializace zemědělské výroby v kooperačních seskupeních". Práce na projektech SHTÚP byly proto v roce 1973 zastaveny a projekční kapacita byla zaměřena v letech 1973 - 1975 na zpracování „Generelů rozvoje koncentrace a specializace zemědělské výroby“.

Třetí etapa začíná po roce 1974 a počítalo se, že bude dokončena v první polovině devadesátých let. Po zastavení prací na projektech pozemkových úprav se zpracovaly pouze tzv. Generely pozemkových úprav (GPÚ), jejichž neblahým důsledkem bylo vytvoření "pozemkových bloků", nekoordinovaného a násilného vytvoření půdních celků neodbornými zásahy do krajiny. Toto období vyústilo v násilné slučování podniků do seskupení o výměře několika tisíc hektarů. Pro ně se začínají dělat projekty **souhrnných pozemkových úprav (SPÚ)**, které se prováděly podle metodiky vydané Ministerstvem zemědělství a výživy ČSR v roce 1976.

Tyto projekty měly řešit nejen organizaci půdního fondu a ekonomiku provozu těchto podniků, ale i ochranu a tvorbu krajinného prostředí. Většinou však v projektech převládlo jednostranné hledisko maximální využitelnosti mechanizace a snaha respektovat další ekonomické ukazatele. V posledním období se podařilo v mnoha směrech zlepšit úroveň projektů a byla v nich navrhována řada významných opatření směřujících ke zlepšení životního prostředí. Největší nedostatek však byl v realizaci výstavby po SPÚ. Většina navrhovaných opatření k ozdravení krajiny a protierozní ochrany zůstávala pouze v návrhu a archivech bývalých projekčních složek státu.

Návrh projektu SPÚ a nové organizace půdního fondu se skládal z těchto hlavních částí:

1. Vymezení hranic vnějšího hospodářského obvodu (spočívalo ve vyrovnání hranic a směně pozemků mezi sousedními podniky).
2. Stanovení hranic vnitřního hospodářského obvodu (byl vymezen intravilán).
3. Delimitace půdního fondu a změny kultur. (uvnitř ZPF a mezi zem. a nezem. půdou)
4. Návrh nových pozemků a jejich seskupení do honů a osevních postupů.
5. Zemědělská doprava a vytvoření cestní sítě.
6. Protierozní ochrana jako samostatná část projektu.
7. Životní a krajinné prostředí včetně návrhu na ozelenění.

Souhrnné projekty pozemkových úprav byly posledním druhem socialistických projektů, které se tak rozporuplně, a z hlediska ekologie a životního prostředí člověka tragicky, podílely na vytvoření současné degradované zemědělské krajiny.

Po roce 1990 nebylo možné na tyto podklady nijak navázat. Až do poslední chvíle totiž sledovaly likvidaci mezí, polních cest a rekultivace remízků, napřímení a zahloubení toků či odvodnění půdy.

8.3. Novodobá historie pozemkových úprav po roce 1991

Pozemkové úpravy byly vždy součástí agrárních dějin. Z historie posledních dvou století je zřejmé, že problémy okolo vlastnických pozemků, ale i stavu krajiny po období socialistické velkovýroby, způsobily vysokou společenskou potřebu obnovení vlastnictví a pozemkových úprav. Z dlouhodobě historického pohledu je dvacet let po roce 1989 krátké období pro hodnocení a zároveň chybí patřičný časový odstup. Je ale určitě všeobecná shoda na tom, že toto období z hlediska vývoje půdní držby a procesu pozemkových úprav bylo revoluční.

8.3.1. Období hledání 1991 – 1994

21. 6. 1991 vešel v platnost zákon o půdě, který však měl minimálně roční zpoždění. Předcházely mu dlouhé a urputné diskuse v parlamentu, kdy do legislativy ještě výrazně zasahovali komunisté. Diskutovalo se o tom, zda je pro Českou republiku vhodná pozemková reforma nebo restituce zemědělského majetku, vzhledem k relativně krátkému období 40 let, kdy byl přerušeny vlastnický vztah k půdě. Bylo rozhodnuto, že budou provedeny restituce nemovitého majetku. Dále byly diskutované způsoby náhrad za nevydané pozemky nebo budovy, kdy zhodnocení či znehodnocení budov bylo vyčíslováno, kdežto znehodnocení půdy nikoliv. Také již tehdy proběhla diskuse o tom, zda pozemkové úřady mají zároveň zastávat funkci pozemkových fondů nebo pozemkové fondy mají být zřízeny samostatně. Diskuse o tom, pod jakým rezortem mají být zřízeny pozemkové úřady, nakonec dopadla tak, že pro nezáměr tehdejšího ministra zemědělství byly pozemkové úřady zřízeny pod Ministerstvem vnitra jako samostatné referáty okresních úřadů. Jelikož se jednalo o federální zákon o půdě, na Slovensku vznikaly odlišně od České republiky pozemkové úřady pod Ministerstvem zemědělství, což od samého začátku nastartovalo různé směry vnímání procesu. S odstupem času se potvrdilo, že rozhodnutí zařadit pozemkové úřady pod Ministerstvo vnitra bylo správné. Pozemkové úřady se rychle naučily správním řízení a měly příslušné technicko-hospodářské zázemí.

Na počátku června 1991 sestával Okresní pozemkový úřad z 5 pracovníků, kteří se bohužel rekrutovali většinou z bývalých okresních zemědělských správ. Žádosti o restituce ze strany vlastníků byly napřed stovky a pak tisíce, a do roku 2000 stále přibývaly. K tomu se přidaly žádosti o jednoduché pozemkové úpravy formou bezúplatného zatímního užívání pro vlastníky, kteří se rozhodli pracovat na své půdě a navázat tak na přetrženou tradici svých otců a dědů. Katastrální úřady byly zavaleny objednávkami o provedení identifikace parcel pro účely restitucí, které nebylo možné v řádných lhůtách splnit. Restituenti a žadatelé o pozemkové úpravy vykřikovali, že o svůj majetek přišli do rána, a teď to trvá měsíce. Bylo marné vysvětlovat rozdíl proti minulosti v tom, že dnes je třeba dodržovat zákony a jejich lhůty. Pozemkové úřady byly dokonce napadeny v Zemědělských novinách v září 1992 pro svoji nízkou odbornou úroveň. Následovala návštěva zástupců pozemkových úřadů u ministra J. Luxe, po které se situace zlepšila a byl navýšen stav pracovníků na pozemkových úřadech (Burian, 1992).

Zpočátku zápasili všichni zúčastnění s negramotností v otázkách bývalého katastru nemovitosti, katastrální mrtvola se začala oživovat jen obtížně. První, kdo byli nuceni se ve věci orientovat, byly právě pozemkové úřady, pak advokáti zastupující restituenty a naposledy soudy. Pracovníci pozemkových úřadů museli neustále reagovat na další a další změny v zákoně o půdě, podle toho, jaká strana nebo zájmová skupina se prosadila v parlamentu.

Nebylo snadné obstát ve zprostředkování všech nároků vlastníků a soukromě hospodařících rolníků a zmírnit tak následky některých majetkových křivd, které by měly vést k obnovení osobního vztahu lidí k půdě tak, jak předpokládal v roce 1991 zákon o půdě. V některých případech nedůsledností přednostů okresních úřadů seděli na pozemkových úřadech bývalí zaměstnanci Okresních národních výborů, kteří lidem brali půdu za období totality, nebo straničtí aparátníci ze zemědělských správ, které Ministerstvo zemědělství vnutilo přednostům. Ale postupně řada z nich sama odešla, protože nezvládla změnu mentality a pracovní tempo. Pracovníci

pozemkových úřadů byli v zaměstnání přesčas, vraceli se z jednání a vytyčování pozemků pozdě v noci a někteří chodili do práce i v neděli.

Přesto po deseti letech bylo možné konstatovat, že bylo vydáno 97,5% půdy restituentům. Byl to pro zasvěcené odborníky obdivuhodný výkon vzhledem k původním prognózám, kdy jedna z variant uvažovala, že soudy by tyto restituční prováděly 20 – 30 let (Burian, 2011). Dále bylo možné po deseti letech konstatovat, že formou jednoduchých pozemkových úprav na bázi uživatelských vztahů byla přidělena půda soukromě hospodařícím rolníkům tak, aby mohli začít podnikat. Kritika ze strany některých občanských sdružení vlastníků půdy a zemědělců, směřovaná na to, že tyto jednoduché pozemkové úpravy bez vlastnických výměn stály stát 3 miliardy, je bez znalostí tehdejšího stavu věcí. Nebylo totiž možné vyměňovat vlastnické pozemky, jestliže nebylo katastrální území restitučně čisté. Čekat na přidělení půdy do doby provedení restitucí nebylo v období 1991 – 1998 možné a apelovat na dohodu vlastníků v mnohých případech nešlo. Zásadní přínos však toto období jednoduchých pozemkových úprav byl v tom, že pracovníci pozemkových úřadů se učili jednat s vlastníky pozemků, hledat řešení a získat si jejich důvěru. Zde jsou počátky kultivace těchto partnerských vztahů mezi pozemkovými úřady, vlastníky, obcí a ostatními správními úřady (Mazín, 1991).

Za toto období restitucí a jednoduchých pozemkových úprav byl tak učiněn nutný a nezbytný krok dozadu, kterým se obnovilo vlastnictví zemědělcům, aby společnost mohla vykročit vpřed na cestu komplexních pozemkových úprav.

8.3.2. Průkopnické začátky komplexních pozemkových úprav 1994 – 1998

Proces komplexních pozemkových úprav probíhal odlišně na Moravě a odlišně v Čechách, což bylo dáno geomorfologickými podmínkami, ale také připraveností katastrálních úřadů a pozemkových úřadů. Už v roce 1994 byly dokončeny první komplexní pozemkové úpravy, a to v Kutné Hoře (Přítoky) a Plzni – jih (Olešná). V Olešné tato komplexní pozemková úprava byla dokonce provedena obnovou katastrálního operátu. Další komplexní pozemková úprava byla v Hradci Králové v roce 1995 (Roudnice). Na Moravě první komplexní pozemková úprava proběhla v Břeclavi v roce 2000 a v Hodoníně (Dobré pole a Žeraviny). Do této doby na Moravě byla využívána tzv. bloková metoda, kde se formou geometrických plánů zapisovaly do katastru nemovitosti části katastrálních území o velikosti do 100 nebo 150 ha.

Zajímavostí je, že stavba první polní cesty byla provedena v Olešné na Plzni – jihu již na podzim roku 1991. Podobně první biokoridory, poldry a zasakovací pásy byly realizovány v Přítocích u Kutné Hory v roce 1993. Větší nádrže a biokoridory pak v Roudnici v roce 1995. Tyto první výsledky nadšených průkopníků pozemkových úprav byly docíleny především proto, že od samého počátku existence pozemkových úřadů Plzeňského kraje navštěvovali pracovníci pozemkové úřady v Regensburgu a v Landau v sousedním Bavorsku. Získané zkušenosti německých kolegů pak byly promítány nejen do praxe, ale také do novel zákona o pozemkových úpravách, který byl tehdy v plenách. Tito průkopníci komplexních pozemkových úprav ze stran jak pozemkových úřadů, tak ale i projekčních a geodetických firem, sklídili převážně jen kritiku. Jednak z vlastních řad ostatních pozemkových úřadů, které v tom viděly něco nadbytečného a samy byly zatíženy břemenem restitucí, ale také ze strany katastrálních úřadů, které byla také zavaleny žádostmi o podklady, a zároveň ještě měly zapisovat nové výsledky katastru nemovitostí. Zpočátku byla nedůvěra ze strany geodezie k těmto pokusům o nové mapování extravilánu. Také ze strany zemědělských družstev a vznikajících akciových byl odpor k rozdělování bloků realizací společných zařízení. Referáty životního prostředí kritizovaly stavby zpevněných cest a sázení stromů, které nebylo ve shodě s jejich představami. Obce v některých případech zpočátku viděly v předávaných investicích staveb a opatření pouze starost, byly kritizovány cesty, které končí uprostřed pole a hlavně celková finanční náročnost a zdoluhavost pozemkových úprav.

Ale objevily se v této době i kladné ohlasy, především od zasvěcených vzdělaných odborníků z výzkumu a univerzit, ale i osvědčených starostů především malých obcí, které kromě pozemkových úprav nedosáhly na jiné dotační programy. Obce se tak postupně staly nejbližšími partnery pozemkových úřadů v jejich sociálním pro-

středí. Ale to už věděl Skopalík v roce 1854 jako starosta obce Záhlinice na Moravě, prosazující pozemkové úpravy (Kubačák, 1997).

Přesto ještě v roce 1998 nebylo ústřednímu pozemkovému úřadu jasné, zda komplexní pozemkové úpravy jsou ta správná cesta k dořešení křivd na vlastnicích, způsobených předcházejícím obdobím totality. Především se obával metodicky náročného procesu, komplikovaného správního řízení a především odvolání, které by ústředí muselo řešit, včetně soudních sporů. Na druhé straně tyti průkopníci vyvolali zdravou žárlivost ostatních pozemkových úřadů a přirozeně tak vznikla soutěživost, která vedla k rozšíření komplexních pozemkových úprav v celé České republice.

8.3.3. Období přípravy na vstup do EU 1998 – 2003

Toto období přípravy na vstup do Evropské unie lze charakterizovat jako období konjunktury a dostatku finančních zdrojů. V rámci České republiky vznikly rezortní programy, které umožňovaly čerpání finančních zdrojů pro provádění pozemkových úprav, a to především realizaci společných zařízení. Jednalo se o MŽP ČR – revitalizace říčních systémů a péče o krajinu, SFŽP – protierozní opatření a ŘSD – koordinace a spolupráce při stavbách dálnic a železnic. Dále bylo možné čerpat na realizace společných zařízení z předvstupního fondu SAPARD a později začal na provádění pozemkových úprav uvolňovat finance i PF ČR (nedokončené přiděly a scelení). Tehdy rozhodovala o výkonu pozemkových úřadů jejich projekční připravenost a ukončení restitucí v jednotlivých katastrálních územích.

Konečně tak utichla diskuse, zda komplexní pozemkové úpravy jsou tou správnou cestou. Evropská komise znala, co jsou pozemkové úpravy, a poskytovala finanční prostředky především na realizaci společných zařízení. Také katastrální úřady pochopily, že pozemkové úpravy obnovují zastaralý, nevyhovující katastrální operát. Podobně rezort životního prostředí, ale i správci vodních toků zjistili, že právě formou pozemkových úprav lze realizovat opatření uprostřed postižené zemědělské krajiny, a to především v oblasti revitalizace toků, výstavby biokoridorů a biocenter, mokřadů, nádrží a protierozních opatření.

Pozemkové úřady v tomto období prokázaly neobvykle vysokou absorpční schopnost oproti ostatním žadatelům z fondů Evropské unie, ale i národních dotačních programů. A při tom všem se v roce 2003 chystala největší reforma veřejné správy v České republice od roku 1850, kdy František Josef I. založil okresní úřady.

8.3.4. Delimitace pozemkových úřadů z MV ČR na MZe ČR – období 2003 – 2009

Dne 1. 1. 2003 tak došlo k delimitaci pozemkových úřadů z Ministerstva vnitra na Ministerstvo zemědělství. Je třeba konstatovat, že tento přechod nebyl dostatečně připraven a zařazení pozemkových úřadů jako oddělení zemědělských agentur způsobilo jen zpomalení tempa celého procesu, ale i snížení finančních prostředků, které v rámci ministerstva byly převedeny na jiné účely. Toto období lze charakterizovat jako celkový útlum nejen z hlediska kompetence organizace, struktury úřadu, ale i z hlediska metodického vedení a soustavného vzdělávání.

V tomto období lze zpětně vypožorovat paradox, kdy unijní a národní agroenvironmentální politika jasně deklarovala pozemkové úpravy jako nástroj zprůhlednění vlastnických vztahů a udržení konkurenceschopnosti zemědělství, ale konkrétní kroky a postoj rezortu zemědělství a občanských sdružení s agrárními zájmy byl odmítavý. Věc šla tak daleko, že pro řadu příjemců dotací na půdu bylo nepřijatelné přijít o jakoukoliv výměru půdy použitou při pozemkových úpravách pro veřejný zájem. Docházelo i k rozorávání společných zařízení a krajinných prvků.

Krise se projevila i směrem k soukromému sektoru v podobě zániku některých projekčních a geodetických firem. Především tato finanční krize zasáhla rok 2005. Tehdy hrozilo nebezpečí, že dynamicky se vyvíjející proces, který měl řešit nejen křivdy na vlastnicích, ale získal nový rozměr obnovy venkova a zvýšení kvality života, bude zastaven. Celá soustava pozemkových úřadů zestárla, odešla řada odborníků a kvalita výkonu jednotliv-

vých pozemkových úřadů byla rozdílná. Ústřední pozemkový úřad nepřevzal řídicí úlohu a pouze udržoval setrvačnost, se kterou pracovaly pozemkové úřady před rokem 2003.

8.3.5. Organizační změna v roce 2009

Úsilím Ústředního pozemkového úřadu se k 1. 1. 2009 podařilo částečně obnovit autonomii pozemkových úřadů a zároveň vznikl zárodek středního článku organizační struktury, který do této doby chyběl, v podobě územních odborů s krajskou působností. Ústřední pozemkový úřad postupně převzal řídicí roli včetně metodického řízení a celá soustava se postupně začala stabilizovat. Zároveň byly do celé soustavy zaváděny standardy pro výkon státní správy a obnovila se vzdělávací soustava, která byla zanedbaná. Přesto ani po sedmi letech nebylo dosaženo původní úrovně kvality především v oblasti správního řízení. V některých směrech byl dokonce zaznamenán nárůst byrokracie a administrace, způsobený nejen vnější situací ve státě, ale i interními předpisy.

8.3.6. Transformace soustavy pozemkových úřadů a Pozemkového fondu ČR po roce 2012. (vznik Státního pozemkového úřadu)

Již po roce 2008 vyšlo vládní usnesení, kterým měla být zbytková agenda Pozemkového fondu ČR převedena na novou organizační složku státu a to na Státní pozemkový úřad. Tento nový ústřední orgán státní správy, měl být založen k 1.1. 2013 a jeho základ měla tvořit soustava pozemkových úřadů, fungující na 74 okresích a v Praze na Mze ČR. Gesce za rezort tohoto úřadu měla zůstat i nadále u MZe ČR. Od roku 2011 byla zřízena transformační pracovní skupina z nejvyšších představitelů ministerstva, Ústředního pozemkového úřadu a Pozemkového fondu ČR, která připravovala sloučení pracovišť pozemkového fondu s pozemkovými úřady. Bylo logické, že základ nového úřadu měl tvořit správní úřad, který do této doby prováděl restituce a pozemkové úpravy a rozhodoval ve správním řízení. Zbytkové agendy prodeje státní půdy a správa majetku pak byly činnosti vedlejší. Hlavní proces byl od 1.1. 2013 zároveň provedení církevních restitucí, které dvacet let blokovali využití státní a obecní půdy pro rozvoj území.

Již při přípravě transformačních kroků bylo jasné, že sloučení agend těchto dvou zcela odlišných institucí je problematické a mělo by v rámci nového úřadu fungovat odděleně a to správní řízení a správa majetku. Bohužel pod různými politickými tlaky zvítězila varianta, kterou předkládal Pozemkový fond ČR a transformace proběhla v opačném gardu a to tak že fakticky se pozemkové úřady přiřadily pod stávající strukturu a řízení pozemkového fondu.

9. HISTORICKÉ ZMĚNY VE ZPŮSOBECH VYUŽÍVÁNÍ PŮDY NA ÚZEMÍ ČR

Pro objektivní vyhodnocení vývoje vztahu člověka k půdě je možné využít údaje katastru nemovitostí a jeho historické změny způsobů využívání a druhů pozemků(kultur).Velmi ilustrativní pak je srovnání historických trendů vývojem po roce 1990. Bičík, Jeleček, L. (1995) zpracovali metodiku pro zjištění „Dlouhodobé změny vývoje a perspektivy využití ploch v ČR z hlediska její současné sociální a ekonomické transformace. Údaje pozemkového katastru autoři zjednodušili do osmi půdních kategorií: orná půda (OP), trvalé kultury (TK - zahrady, sady, vinice), louky (Lo), pastviny (Pa), lesní plochy (LP), vodní plochy (VP), zastavěné plochy (ZaP) a ostatní plochy (OsP). K tomu se sledují dvě souhrnné kategorie: zemědělská půda (ZP) a jiné plochy (JP) - zahrnující VP, ZaP a OsP.

Souvislosti mezi společenským vývojem a změnami ve využití půdního fondu se přibližně shodují s jinými historickými mezníky našich dějin. Je nesporné, že změny ve struktuře půdního fondu odrážejí jednotlivé fáze hospodářsko-sociálního a politického vývoje společnosti v jeho širších mezinárodních souvislostech. Tato metoda exaktně popisuje teorii kolapsu a regenerace kultur a civilizací (Bárta, 2011)

9.1. Přehled změn v obdobích 1845-1948 a 1948-1990

V roce 1845, tj. těsně před nástupem kapitalismu umožněným revolucí 1848/9, podíl zemědělské půdy (ZP) na celkové rozloze dnešní ČR odpovídal *extenzivnímu charakteru feudálního zemědělství*, když činil 66,9% a podíl orné půdy (OP) na celkové ploše byl 48,2% (na ZP 72,1%), přičemž podíl lučních ploch (LP) byl jen 28,8%. Na konci fungování tržní ekonomiky v roce 1948 byl podíl ZP menší, a to 64,7%, zatímco podíl OP na celkové rozloze se zvětšil na 49,9%.

V roce 1990, převážně v důsledku hlavně neekonomických a mimo sféru zemědělství působících vlivů uplatňujících se po roce 1948, byl podíl ZP i OP na celkové rozloze již mnohem menší (54,4% resp. 41%), zatímco podíl LP byl mnohem větší (33,3%). ***Přesto podíl ekologicky či krajinně nejnebezpečnější orné půdy na zemědělské půdě byl 75%, tj. stále větší než v roce 1845.*** V roce 1995 je již patrný pokračující pokles těchto ukazatelů, podíl ZP na celkové rozloze byl 54,3%, OP pak 40,0%. Podíl OP na ZP se snížil více, a to na 73,8%, stále však ne pod úroveň roku 1845. Až na trvalé kultury se za celé období 1845-1990 zmenšila plocha všech kategorií ZP, výrazně vzrostly LP, ZaP (zastavěné plochy) a OsP (ostatní plochy).

V období 1845-1948 byly louky a pastviny hlavními zdroji rozšiřování ploch jiných půdních kultur, a to včetně orné půdy. Po roce 1948 se uvedené trendy zcela obrátily, když naopak OP se stala hlavním zdrojem změn plochy jiných kultur, druhé místo za ní zaujaly pastviny. Díky trvalé výstavbě obytných domů na venkově doprovázené zřizováním zahrad se zvětšovala plocha zastavěná i výměra TK (trvalé kultury), na niž se nejvíce podílely právě zahrady.

Zásadní rozdíly ve změnách využití půdy v obou hlavních obdobích, tj. 1845-1948 a 1948-1990 jsou následující: Extenzivnímu způsobu vývoje ekonomiky v období 1948-90 odpovídaly i extenzivnější změny ve využití půdy. Jestliže se plocha OP v prvním období zvětšila o uvedených 2,8%, tak v období 1948-90 se zmenšila o 17,9%. ***Velké úbytky orné půdy na zemědělské půdě po roce 1948 mohly mít pozitivní ekologický dopad, šly však většinou ve prospěch nikoliv lesních ploch, nýbrž ostatních ploch (hlavně díky záborům pro dopravu, dolování, manipulační plochy v průmyslu a zemědělství apod.). Příčiny růstu lesních ploch po roce 1948 byly nadto převážně jiné než ekonomické. Odsun českých Němců znamenal i přes následné dosídlování rozsáhlé úbytky orné půdy na zemědělské půdě, zalesňování a častý zánik mnohých sídel v pohraničí (Bičík, Štěpánek 1992). K roku 1990, tak na střediscích geodezie bylo v ČR evidováno cca 200 000 ha dočasně neobdělávané půdy ležící ladem (Mazín, 1991) a to přes urputné snahy režimu rozšířit plochu orné půdy.***

9.2. Hlavní společenské souvislosti vývoje v období 1882-1897 a podobnost s vývojem po roce 1989.

Rozmach kapitalismu v zemědělství po revoluci 1848/9 (rychle rostoucí městské průmyslové obyvatelstvo rozšiřovalo trh potravin) vyvolal ještě extenzivní využívání půdy růstem ploch OP o 7,1% v období 1845-82. Tento trend rovněž skončil v období 1882-97, kdy se plochy OP již zmenšily o 1,8%.

Po dovršení zemědělské revoluce růst trhu s potravinami nutil zvyšovat efektivnost zemědělství místo rozšiřováním ploch OP intenzivnějším využitím OP investicemi kapitálu do především úrodnějších pozemků, a to střídavým hospodařením, finančně nákladnou chemizací a mechanizací, tzn. prostředky tvořícími diferenciální rentu II. Dosavadní trvalý růst ploch OP se zastavil a začalo převádění méně úrodných pozemků na louky aj. kultury, v podhorských oblastech zalesňování. Působila tu i vleklá agrární krize 80. a 90. let 19. století, vyvolaná mj. i konkurencí levného amerického obilí rychle dopravovaného parníky přes Atlantik.

Příčiny počátku úbytků orné půdy byly tedy ekonomické, neboť v konkurenčním prostředí se kapitál v zemědělství mohl efektivně uplatnit jen na úrodnějších plochách. Diferenciální renta II na méně úrodných pozemcích byla menší. Byly proto převáděny na jiné půdní kultury.

Tato situace a vývoj se do jisté míry opakuje i nyní, kdy české zemědělství je vystaveno vlivu tržní ekonomiky a konkurenci laciných, mnohem více dotovaných zemědělských výrobků ze států Evropské unie.

Proměny v ekonomické situaci našeho zemědělství po roce 1989 a jimi vyvolané očekávané trendy ve využití půdního fondu ČR dokládají již údaje o změnách výměry jednotlivých půdních kultur za období 1990-1995. Orné půdy nadále, ale rychleji ubývá. Za 5 let se její plocha zmenšila o 72 tis. ha, zatímco za období 1948-1970 se plocha OP zmenšila jen o 94 tis. ha. Zejména však ve srovnání s předchozím vývojem začaly plochy luk a pastvin naopak růst (+7,6%, 44 tis. ha, resp. 4,3%, 11 tis. ha). Nárůst plochy lesů je zatím zanedbatelný (1 tis. ha). Ve srovnání s vývojem 1882-1897 je rozsah a intenzita těchto změn mnohem větší, protože „napravují“ vývoj v obdobích 1897-1948 a především intenzivní změny z období 1948-1970.

9.3. Vývoj v jednotlivých obdobích

1845 - 1882: extenzivní vývoj zemědělství včetně dovršení zemědělské revoluce, působení rostoucích rozdílů v úrodnosti půdy a polohy k trhu (diferenciální rentou I), zánik úhoření - výraznější změny ve struktuře zemědělské půdy (nárůst OP, TK, velký úbytek Pa), celková změna druhou nejmenší ze všech období.

1882 - 1897: vleklá agrární krize, přechod na intenzifikační způsoby zvětšování zemědělské výroby, nástup většího působení diferenciální renty II, počátky investování kapitálu do stejné nebo menší plochy úrodnější půdy - malé změny ve struktuře ploch.

1897 - 1921: zemědělská konjunktura, I. světová válka - úbytky OP, TK i Pa (pastviny), nárůst jen Lo (louky), úbytek ZP, velký přírůstek LP (lesní pozemky) obdobně jako v období 1948-70 (LP rostly ve všech obdobích), větší změny ve využití půdy. V roce 1920 bylo agrárníky rozhodnuto, že v Československé republice se půjde dál podle dánského vzoru, tedy pěstování obilí na orné půdě, nikoli vzoru holanďanů, kteří se zaměřovali na chov dobytka a pastvu. To byl jeden z rozhodujících historických kroků agrární politiky, která vedla k snížení retenční kapacity půdy budoucí abnormální erozi

1921 - 1933: pozemková reforma - mobilizace půdy, velká hospodářská krize 30. let - růst OP a TK, pokračovaly úbytky Lo, Pa i ZP. Jediné období s úbytkem LP - patrně v důsledku krize na hospodaření velkostatku, třetí největší změny využití půdního fondu.

1933 - 1948: vliv okupace a války - kategorie ZP vývoj obdobný jako 1921-33, nárůst ZP (ten jindy jen v období 1845-1882) i LP, celkově větší změny.

1948 - 1970: období socialismu. Největší změny proběhly v období 1948-1970. V období 1970-90 byly změny ve využití půdního fondu mnohem menší. Jestliže se výměra OP v letech 1948-70 zmenšila o 15,5%, tak v letech 1970-90 již podstatně méně, jen o 2,8%.

Odsun českých Němců, extenzivní vývoj ekonomiky (zalesňování a zatravňování pohraničních oblastí, masivní investiční výstavba, dolování, vliv diferenciálních příplatků) - velké úbytky OP (-15,5%), Lo, Pa a vůbec ZP (-12,5%, růst jen TK) ve prospěch jiných ploch (LP, ty největší ze všech období a OsP), výrazné změny ve využití půdy - největší ze všech období.

1970 - 1990: období hospodářské stagnace a neúspěšných pokusů o intenzifikaci národního hospodářství, opatření k zamezení úbytků zemědělské půdy ve prospěch „jiných ploch“ (zákon z roku 1976) - menší změny ve struktuře půdního fondu. Nárůst dočasně neobdělávaných půd především v podhorských oblastech (cca 200 000 ha-údaj EN)

1990 - 1995: počátek působení prvků tržní ekonomiky a konkurence zahraničních půd - pokračování úbytku OP, obnova nárůstu Lo (předtím jen v období 1897-1921) a Pa (ve všech předchozích obdobích vykazoval úbytek). Na 74% orné půdy se pěstuje obilí, řepka a kukuřice. Zcela vymizely pícniny na orné půdě a trend snižování retence půdy a eroze vrcholí

Tabulka č.7: Průměrný roční index změny využití půdy v ČR 1845-1995

Období	1845 - 1882	1882 - 1897	1897 - 1921	1921 - 1933	1933 - 1948	1948 - 1970	1970 - 1990	1990 - 1995
Index změny	0,108	0,013	0,154	0,208	0,197	0,405	0,120	0,200

POUŽITÁ LITERATURA

- Ayranej, Y., 2009. A method for the Construction of a New Reallocation Plan in Land Consolidation and its Application, Philippine agricultural scientist, 92 (3): 254-264
- Bender, B., 1992. Theorising Landscape and the Prehistoric Landscape of Stonehenge, Oxford, Berg.
- Bonfanti, P., Frogonese, A., Sigura, M., 1997. Landscape analysis in areas affected by land consolidation, Landscape and Urban Planning 37, 91 - 98
- Borec, A., 2000. The significance of land consolidation for the development of farmland in Slovenia then and now, Berichte über landwirtschaft, 78 (2): 320-334
- Cílek, V., 2002. Krajiny vnitřní a vnější. Dokořán s.r.o. Praha, ISBN 80-86569-29-2, str. 39 - 43
- Coelho, J.C., Pinto, P.A., da Silva, L.M. 2001. A systém approach for the estimation of the effects of land consolidation projects (LCPs): a model and its application, Agricultural systems, 68 (3): 179-195
- Crecente, R., Alvarez, C., Fra, U., 2002. Economic, social and environmental impact of land consolidation in Galicia, Land Use Policy 19, University of Santiago
- Culek, M., 1996. Biografické členění České republiky, Enigma Praha, 374 str.
- Demek, J., 1987. Obecná geomorfologie, Zeměpisný lexikon ČSR, Hory a nížiny, Academia Praha
- Demek, J., 1999. Úvod do krajinné ekologie, Univerzita Palackého v Olomouci, str. 102
- Dumbrovský, M. a kol., 1995. Prozatímní metodický návod pro komplexní pozemkové úpravy, VÚ-MOP Praha, Tiskárna ÚJI a.s. Praha 5 – Zbraslav, schváleno Mze ČR Praha ÚPÚ, č.j. 2181/2307
- Dumbrovský, M., Mezera, J., Skřítecký, L., 2004. Metodický návod pro zpracování návrhů pozemkových úprav, Českomoravská komora pozemkových úprav a Mze ČR – ÚPÚ Praha, str. 185

- Fladmark, J. M., Mulvagh, G. X., Evans, B. M., 1991. Tomorrow's Architectural Heritage, Countryside Commission for Scotland Edinburgh
- Flamm, R. O., Turner, M. G., 1994. Alternative model formations for a stochastic simulation of landscape change. *Landscape Ecology*, 9: 37 - 48
- Forman, R. T. T., Godron, M., 1986. *Landscape ecology*. J. Wiley and Sons, New York
- Forman, R. T. T., Godron, M., 1993. *Krajinná ekologie*, Praha, Academia, str. 583
- Forman, R., 1995. *Land mosaics, The Ecology of Landscapes and Regions*. Cambridge University Press, Cambridge, p. 632
- Gojda, M., 2000. *Archeologie krajiny: vývoj archetypů*, Academia, ISBN 80-200-0780-6
- Gulinck, H., Wagendorp, T., 2002. *Landscape and Urban Planning* 58, 137 - 146
- Heller, J., Člověk pastýř stvoření. In *Universum, Revue přírodovědecké technické sekce České křesťanské akademie*: 15-66. Cesta Brno
- Hladík, J., 2007. Zahraniční zkušenosti, *Sborník celostátního odborného semináře s mezinárodní účastí, ČMKPÚ Praha, Strážnice*, str. 10
- Hladík, J., 2007. Výsledky pozemkových úprav a srovnání s Bavorskem, *Pozemkové úpravy Mze ČR – ÚPÚ*, č. 59, str. 4
- Hoisl, R., 1992. Stand von Landschaftsplanung, Landespflege, ländlicher Neuordnung und Dorferneuerung in Deutschland, Lehrgebiet. Institut für Landespflege und Botanik der Technischen Universität München
- Isla, M., Soy, A., 1998. Synthesis of interim evaluation of the Objective 5b Regions in Spain (1994 – 1996). *Working Paper Arinco 97. ES. 06. 001 UE*, European Commission
- Janeček, M. a kol., 2002. *Ochrana zemědělské půdy před erozí*, ISV nakladatelství Praha 2002, ISBN 85866-85-8, str. 100 – 130
- Jůva, K., 1962. Meliorace, ČSAZV a Státní zemědělské nakladatelství 1962, Ministerstvo školství a kultury č.j. 22564/61 a ČSAZV č.j. 1888/61, 1961, str. 206 - 231
- Kendr, J., 2004. *Péče o krajinu*, Consult Praha, MŽP ČR, ISBN 80-903482-0-3, str. 14 – 25, 76 - 77
- King, R., Burton, S., 1989. Land ownership values and rural structural change in Cyprus. *Journal of Rural Studies* 5 (3), 267 - 277
- Klaus, G., 1962. *Kybernetik in philosophischer sicht*. Dietz Berlin, 1962, též slov. Vyd. Polit. list. Bratislava 1963, 450 s.
- Kocourková, J. Historické a estetické aspekty navrhování liniové zeleně v krajině, *Sborník přednášek MeZLU Brno*, pp. 10-15

- Konečná, J. 2013. Hodnocení realizací protierozních a vodohospodářských zařízení v pozemkových úpravách, Agronomická fakulta Ústavu aplikované a krajinné ekologie, Mendelova univerzita v Brně, Disertační práce
- Kozák, J. 2009. Atlas půd České republiky, Mze ČR a ČZU Praha, ISBN 978-80-213-
- Kyjovský, S., 1989. Hodnocení změn krajiny Lednicka a Valticka, zprávy GgÚ ČSAV 26, č. 4, str. 19-35
- Kubačák, A., 1997. Život, dílo a odkaz průkopníka pozemkových úprav Františka Skopalíka, MZe ČR –
- Kvítek, T., 1996. Návrh řešení ochrany povrchových a podzemních vod v ČR vymezením zón zranitelnosti. Rostlinná výroba, roč. 42, č. 8, str. 349 – 357
- Kvítek, T., 2005. Metodika uplatnění systému alternativního managementu ochrany půdy a vody v krajině, VÚMOP Praha, ISBN 80-239-5350-8
- Kvítek, T., 2013. Povodně a retence vody v krajině. Pozemkové úpravy 3/2013 ČMKPÚ www.cmkpu.cz
- Lepš, J., 1996. Biostatika, JČ Univerzita – biologická fakulta, ISBN 80-7040-154-0, str. 80 - 96
- Lipský, Z., 2000. Sledování změn v kulturní krajině. Lesnická fakulta ČZU, Praha.
- Liška, J., 2006. Model posouzení erozní ohroženosti 3D – IX. Konference voda a pozemkové úpravy, ISBN 80-02-01826-5
- Löw, J., Míchal, I., 2003. Krajinný ráz, Lesnická práce s.r.o., ISBN 80-86386-27-9, str. 115-153
- Löw, J., 1995. Rukověť projektanta Místního územního systému ekologické stability, ČÚOP a MŽP ČR, str. 7
- Löw, J., Buček, A., Lacina, J., Míchal, I., Plos, J., Petříček, V., 1995. Rukověť projektanta místního Územního systému ekologické stability. Metodika pro zpracování dokumentace, Brno, str. 124
- Maděra, P., Zimová, E., 2004. Metodické postupy projektování LÚSES – Ústav lesnické botaniky, dendrologie a geobiocenologie LDF MZLU a Löw & spol s.r.o. - Brno
- Maier, K., 2001. Plánování v post-plánované společnosti: Kdo potřebuje urbanisty? Urbanismus a územní rozvoj, 1:5-10 str.
- Mašát, K., 2002. Metodika vymezování a mapování bonitovaných půdněekologických, Mze ČR a VÚMOP Praha, ISBN 80-238-9095-6, str. 29
- Mazín, V. A., 1996. Výsledky komplexní pozemkové úpravy v Olešné, Obnova venkova, MZe ČR Praha, Česká zemědělská tiskárna s.r.o., 2000 ks
- Mazín, V. A., 2005. Oborové bariéry krajinného plánování na pozadí zkušeností z pozemkových úprav, Voda v krajině 21. Století, Univerzita Pardubice, ISBN 80- 903258- 4-
- Mazín, V. A., 2003. Praktické příručky zpracování širších územních vazeb na ZPF při pozemkových úpravách. Metodická pomůcka č.j. 40246/03-7170, Mze ČR – ÚPÚ, Praha, 112 s.

- Mazín, V. A., 2003. Prohlídka stavu společných zařízení po deseti letech, Pozemkové úpravy Mze ČR – ÚPÚ, č. 45, str. 5-7
- Mazín, V. A., 2003. Náležitosti a osnova plánu společných zařízení. Pozemkové úpravy Mze ČR – ÚPÚ. Č. 44, str. 7-9
- Mazín, V. A., 1995. Schéma procesu pozemkových úprav jako nástin metody provádění, Pozemkové úpravy č. 11, Mze ČR – ÚPÚ, str. 15
- Mazín, V. A., 2005. Vymezení citlivých zón podle propustnosti půdy (projekt QC 0242), XX. Setkání vodohospodářů, ISBN 80-02-01638-6, Kutná Hora
- Mazín, V. A., 1996. Výsledky komplexní pozemkové úpravy v Olešné, MZe ČR „Obnova venkova“, 2000 kusů
- Mazín, V. A., 2004. Environmentální principy pozemkových úprav v rámci nové agrární politiky, Mezinárodní konference Krajinné inženýrství, Univerzita Pardubice, ISBN 80-903258-2-3
- Mazín, V. A., 2006. Definice pozemkových úprav jako moderního multidisciplinárního oboru, Konference krajinné inženýrství ČZU Praha, ISBN 80-903258-5-8
- Mazín, V. A., Kvítek, T., Váchal, J., 2007. Generální metodika komplexních pozemkových úprav, skript a multimediální učebnice Jihočeské univerzity České Budějovice, katedra pozemkových úprav, str. 44
- Mazín, V. A., 2007. Kategorizace a typizace geobiocénů zemědělské krajiny jako základní metodický přístup k pozemkovým úpravám, Pozemkové úpravy č. 59/2007, ISBN 1214-5815, Mze ČR – ÚPÚ, str. 13
- Mazín, V. A.; Váchal, J.; Kvítek, T., 2007. Postupy a činnosti při projektování pozemkových úprav, ČM-KPÚ Praha, ISBN: 978 – 80 – 7394 – 003 – 4, str. 21, 44 (metodika)
- Mazín, V. A., 2007. Změna struktury krajiny jako kritérium kvality pozemkové úpravy, Konference krajinného inženýrství, ČZU Praha, ISBN 978-80-903258-7-6, str. 355-64
- Mazín, V. A., 2005. Současný přínos pozemkových úprav pro rozvoj české a evropské krajiny, Tvář naší země – krajina domova, Praha a Průhonice, Společnost pro krajinu, ISBN 80-86512-28-2, str. 17
- Mazín, V. A., 2005. Komu patří Země, ELTA communications s.r.o., Tempo press, Chmelová 2893, Praha, str. 70
- Mazín, V. A., 2006. Definice pozemkových úprav jako moderního multidisciplinárního oboru, Konference krajinného inženýrství, Česká společnost krajinných inženýrů, Mze ČR, MŽP ČR, ČZU Praha, ISBN 80-903258-5-8, str. 170-180
- Mazín, V. A., 2009. Fáze zadání projektové dokumentace po schváleném plánu společných zařízení, ČM-KPÚ Praha, Pozemkové úpravy

- Mazín, V. A., 2007. Potenciál a perspektivy pozemkových úprav pro rozvoj venkova a stabilizaci krajinné struktury, Sborník mezinárodního semináře VÚZE Praha, ISBN 978-80-86671-43-7, str. 108
- Mazín, V. A., Lišková, M., 2005. Transformace podkladů územního systému ekologické stability do reálné podoby pozemku v rámci komplexní pozemkové úpravy, AOPK ČR, MZLU Brno, ÚSES Zelená páteř krajiny, str.
- Mazín, V. A., 2004. Je zástupce pozemkového úřadu opravdu komisař pozemkových úprav? Pozemkové úpravy č. 48/2004, Mze ČR – ÚPÚ, ISBN 1214-5815, Tempo press Praha, str. 7
- Mazín, V. A., 2010. Dynamika změn struktury krajiny při komplexních pozemkových úpravách v letech 1994_2009, Zemědělská fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, katedra krajinného managementu, disertační práce
- Mazín, V. A., 2012. Sborník pojmů pozemkových úprav a příbuzných oborů, ČMKPÚ a Mze ČR Ústřední pozemkový úřad, ISBN 978-80-260-3618-0
- Meeus, J., Ploeg van der J. D., Wijermans, M., 1988. Changing agricultural landscapes in Europe: Continuity, deterioration or rupture, IFLA Conference Rotterdam, 104 str.
- Meeus, J., Wijermans, M., Wroom, M., 1990. Agricultural landscapes in Europe and their transformation. Landscape and Urban Planning 18/3-4, 289 - 352
- Moldan, B., Jeník, J., 1989. Životní prostředí očima přírodovědce Praha Academia, ISBN 80-200-0042-9
- Mouritsen, A.K.M., Staunstrup, J.K., Sorensen, E.M., 2002. Property Scenarios 1998 – 2018 in Denmark, Geographic Tidsskrift, Danish Journal of Geography, Special Issue 3: 8795
- Němčenko, N., 1976. Dějiny pozemkových úprav, díl I. – IV., ČVÚT Praha
- Němeček, J., 2001. Taxonomický klasifikační systém půd ČR, Praha, ČZU, ISBN 80-238-8061-6
- Nepevný, B., Dvořák, F., 1937. Hospodářsko-technické úpravy při scelování pozemků v Náramci a dnešní stav scelování v zemi Moravskoslezské, Noviny Brno, str. 43
- Novák, P., 2005. Zranitelnost půd (HPJ) bonitačního systému různými formami degradace (zpráva) – VÚMOP Praha
- Novák, P. a kol., 2002. Vymezení zemědělsky méně příznivých a ohrožených oblastí ČR s návrhy na využití půdy těchto oblastí, včetně ekonomických dopadů. Závěrečná zpráva projektu QC 1293 Praha, VÚMOP Praha, 96 s.
- Novotná, D., 2001. Úvod do pojmosloví v ekologii krajiny, ISBN 80-7212-192-8, MŽP ČR
- Očadlík, J., Čečetka, J., Mazín, V. A., 1989. Podklady k sestavení normativů v ochraně a využití zemědělského půdního fondu – zpráva výzkumného úkolu č. P 06-329-813, VÚZP Praha
- Odum, E. P., 1977. Základy ekologie, Praha, Akademia, 733s.

- Odum, E.P., 1969. The Strategy of Ecosystem Development. Science, Vol. 164:262 - 270
- Palmer, M. et al., 2004. Ecology for a Green Economy. London, Earthscan, London, s 172-185
- Petráňovi J. et L., 2000. Rolník v evropské tradiční kultuře. Set out Praha
- Pfandenbauer, J., 1992. Umgestaltung des FAM – Versuchsgutes auf der Grundlage des integrierten Naturschutzes, Technische Universität München – Weihenstephan
- Podhrázská, J., 2006. Význam pozemkových úprav v ochraně vodních zdrojů, XI. celostátní seminář komplexních pozemkových úprav, Strážnice, str. 17
- Pustějovský, R., 1997. Ekologie a životní prostředí, Brno, Mendeleevova zemědělská univerzita v Brně, ISBN 80-7157-126-1
- Reed, T. M., 1983. The role of species – area relationships in reserve choice: A British example, Biological Conservation, 25:263-271
- Rosman, F. B., Sonneneberg, J., 1998. New method for the design of the reallocation plan in land consolidation projects. In: XI FIG International Congress. Commission 7 cadastre and management. FIG.
- Ruh, H., Brugger, F., 1990. Etika a půda, Národní výzkumný program 22 využití půdy ve Švýcarsku, Lieberfeld – Bern 1990, SKZÚZ Brno, odbor APVR 1994
- Sádlo, J., Storch, D., 2000. Biologie krajiny. Biotopy České republiky. Vesmír Praha
- Seják, J., Dejmal, I., 2003. Hodnocení a oceňování biotopů ČR, ČEÚ, ISBN 80-85087-54-5, Praha
- Semorádová, E., 1998. Ekologie krajiny, Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, ISBN 80-7044-224-7
- Sklenička, P., 2003. Základy krajinného plánování, Praha, ISBN 80 – 903206 – 1 – 9, str. 28-32, 205
- Sklenička, P., Lhota, T., 2002. Verbesserte Landschaftsvielfalt nach Erneuerung einer Tagebau-Folgelandschaft. Landnutzung und Landentwicklung, 43: 128-134
- Sklenička, P., 2002. Význam sledování změn krajinné heterogenity při obnově krajiny narušené povrchovou těžbou, MŽP ČR Praha, ISBN 80-7212-225-8
- Sonnerberg, J., 1996. The European dimensions and land management – policy issues (land readjustment and consolidation as tools for development). In: Land Management in the Process of Transition. FIG Commission 7, Budapest
- Sýkora, J., 1998. Venkovský prostor, 1. Díl – Historický vývoj vesnice a krajiny, ČVUT, Praha
- Tilley, C., 1994: Phenomenology of Landscape: places, paths and monuments, Oxford, Berg
- Turner, B. L. et al., 2003. A framework for vulnerability analysis in sustainability science. Proceedings of the National Academy of Sciences of The United States of America

- Trávníček, Z., Mazín V.A., Štolcpart J. 2010. Optimalizace uspořádání soustavy pozemkových úřadů v ČR. k využívání komplexních pozemkových úprav k uchování krajinných funkcí, ÚZEI Praha, projekt NAZV č. 1R 56016, Ekonomika
- Triglav, J., 2008. Land consolidation in connection with the construction of infrastructural objects in Prekmurje. *Geodetski vestnik*, 52 (4): 795-811
- Troll, C., 1950. Die geographische Landschaft und ihre Erforschung. *Studium Generale*, 3: 163-181
- Uhlířová, J., Mazín. V. A., 2003. Ochrana půdy a vody v pozemkových úpravách. *Pozemkové úpravy* č. 43, str. 12-15, výsledek QC 0242
- Váchal, J., Gergel, J., Kvítek, T., Hodnocení ekologické stability území v pozemkových úpravách, Praha, *Pozemkové úpravy ČMKPÚ*, no. 46, p. 12 – 13
- Váchal a kol.. 2011. *Pozemkové úpravy v České republice. MZeČR ÚPÚ a VÚMOP Praha*
- Van Huylenbroeck, G., Coelho, C. J., Pinto, A.P., 1996. Evaluation of Land Consolidation Projects (LCPs): A Multidiciplinary Approach, *Journal of Rural Studies*, Elsevier Science Ltd
- Van Dijk, T., 2002. Export of Planning Knowledge Needs Comporative Analysis: The Case of Applying Western Land Consolidation Experience in Central Europe – *European Planning Studies*, Vol. 10, No.7, 2002, Taylor & Francis Ltd, Amsterdam, ISSN 0965 –4313 print,
- Van Huylenbroeck, G., Coelho, JC., Pinto, PA, 1996. Evaluation of land consolidation projects (LCPs): A multidisciplinary approach, *Journal of rural studies*, 12 (3): 297-310
- Van Lier, H., N., 2000. Land use planning and land consolidation in the future in Europe. *Zeitschrift fur Kulturtechnik und Landentwicklung* 41, 138 - 143
- Vanek, J., 2007. Výstavba v projektoch pozemkových úprav plánovaných spoločných zariadení a opatrení na Slovensku. XII. Celostátní odborný seminář, Strážnice
- Vanek, J., 2008. Metodický návod na vykonávanie geodetických činností pre projekt pozemkových úprav. Úrad geodezie a kartografie SR, MPSR, Bratislava, str. 8
- Vanek, J., 2006. Pozemkové úpravy na Slovensku v najbližšom desaťročí , budúci partner vidieckej krajiny, XI. celostátní seminář Strážnice, ČMKPÚ
- Vink, A. P. A., 1980. *Landschapsecologie en land gebruik*. Bohn Scheltema &Holkema, Utrecht
- Vlasák, J., Bartošková, K., 2007. *Pozemkové úpravy*, ČVUT v Praze, fakulta stavební, učební skripta, ISBN 978-80-01-03609, str. 119
- Weber, M., Mazín, V. A., Divila, J., 1998: Integrace krajinného plánování do procesu komplexních pozemkových úprav – projekt MzeČR, NASZV EP 096 6404
- Yi-Fu Tuan, 1974: *Man and nature*. Asociation of American Geographers, Resource Paper No 10, Washington, 49 str.

Zlatník, A., 1973. Základy ekologie, SZN Praha, str. 1 - 23

Zonnenveld, I. S., 1979. Land Evalution and Land(scape) Science. Interantional Training Center, Enschede, Nizozemsko

Zonnenveld, I. S., 1995. Land Ecology, SPB Academic Publishing, Amsterdam

Zube, E. H., Sell, J. Z., Tylor, J., 1982. Lanscape perception Research, application and theory. Lanscape Planning 9/1: 1-33

PŘÍLOHY UČEBNICE

Příloha č. 1 TERMINOLOGICKÝ SLOVNÍK

Pro účely studia pozemkových úprav je důležité mít k dispozici terminologický slovník. Níže uvedený Slovník pojmů obsahuje řadu termínů z navazujících oborů a základní pojmy pozemkových úprav obsahuje skupina (díl) B.

PŘEVZATÉ POJMY Z PŘÍBUZNÝCH OBORŮ

POZEMNÍ KOMUNIKACE (ZPŘÍSTUPNĚNÍ POZEMKŮ, POLNÍ CESTY, PROJEKCE)

Cesta polní – účelová komunikace, která slouží k dopravě z přilehlých pozemků a na ně. Někdy může sloužit i jiné dopravě. Pak jde o komunikaci víceúčelovou. [3]

Délka rozhledu – je vzdálenost, na kterou musí řidič vozidla vidět, není-li jeho rozhled rušen dopravou, aby zajistil bezpečnost své jízdy [1]

Délka rozhledu pro zastavení – je určena vzdáleností, na kterou musí řidič vozidla vidět pro bezpečné zastavení před překážkou [1]

Deponie – trvalé nebo dočasné uložení přebytečného výkopku nebo odkopávky zeminy, případně ornice, k dalšímu využití [11]

Dopravní směr - směr pohybu vozidel po polní cestě [11]

POZNÁMKA Jedna polní cesta může mít jeden nebo dva dopravní směry (cesta obousměrná, jednosměrná).

Drenáž - kryté odvodňovací zařízení upravující vodní režim pod povrchem (s výjimkou vsakovací drenáže) polní cesty a podloží odnímáním vody z okolní zeminy, ochranné vrstvy apod. a sloužící k odvedení vody mimo zemní těleso polní cesty; drenáž tvoří drenážní rýha vyplněná dobře propustným materiálem a drenážní potrubí uložené na dně rýhy; podle polohy může být drenáž bud podélná nebo **příčná, mělká nebo hloubková** [11]

Hmotnice – součtová čára objemu zemních hmot určených k podélnému rozvozu [11]

Hospodářský přejezd – překlenuje příkop v místě výjezdu ze zemědělského pozemku na polní cestu [1]

Hustota cestní sítě – podíl celkové délky cest a příslušné plochy území; u polních cest se udává v km/100 ha nebo v m/ha zemědělské půdy. [3]

Intenzita dopravy – počet vozidel projíždějících daný profil vozovky nebo jízdního pruhu v určitém časovém období (hodina, den, měsíc, rok apod.) v obou směrech (v jednom směru) [1]

Intenzita přepravy – je počet tun nákladů nebo osob přepravovaných vozidly projíždějící daný profil vozovky nebo jízdního pruhu v určeném časovém období v obou směrech (v jednom směru) [1]

Jízdní pás - část polní cesty, která je vyhrazena pro provoz vozidel; po šířce se skládá z jízdních pruhů [11]

Jízdní pruh - základní část jízdního pásu určená pro jeden jízdní proud vozidel [11]

Komunikační přístupnost pozemků – dosažitelnost pozemků dopravními prostředky a mechanizačními prostředky za účelem jejich obdělávání a zemědělského využívání; nejčastěji polní cestou. [3]

Koruna cesty – šířka vytvořená vozovkou a krajnicemi [1]

Koruna polní cesty- jízdní pás s krajnicemi [11]

Krajnice – nezpevněné nebo jednoduše zpevněné pruhy po stranách vozovky, sloužící jako boční opora konstrukce vozovky (popřípadě k vyhýbání vozidel nebo pro jejich dočasné odstavení) [1]

Kryt vozovky – nejsvrchnější vrstva vozovky, která je namáhána koly projíždějících vozidel. Kryt se může skládat z jedné vrstvy, pak se jedná o kryt vozovky jednovrstvý, nebo z více vrstev, pak se jedná o kryt vozovky vícevrstvý [1]

Křižovatka je místo, v němž se pozemní komunikace v půdorysném průmětu protínají nebo stýkají a alespoň dvě z nich jsou vzájemně propojeny. Za křižovatku se nepovažuje připojení lesních a polních cest, sjezdy k nemovitostem a připojení obslužných dopravních zařízení (ve smyslu zvláštních předpisů). [11]

Makadam – štěrk o velikosti zrna do 15 cm. Také druh zpevněné vozovky (uválcovaný a utažený štěrk v jedné nebo více vrstvách) [1]

Návrh polní cesty – činnost v oboru, jehož účelem je vypracování grafických, písemných a popř. rozpočtových podkladů potřebných k uskutečnění stavby polní cesty [11]

Návrhová rychlost – je nejvyšší bezpečná rychlost vozidla, s níž se při daném příčném řezu cesty počítá při stanovení jejich směrových a výškových prvků [1]

Návrhová rychlost - rychlost pro stanovení limitních hodnot návrhových prvků polní cesty [11]

Návrhové období je doba, během níž nemá být vozovka zesilována nebo rekonstruována. Návrhové období u vozovek polních cest je stanoveno na 20 let. [31]

Niveleta polní cesty - rozvinutý nárys trasy do svislé roviny; určuje výškový průběh trasy a skládá se z přímků a výškových oblouků [11]

Nosná vrstva – konstrukce vozovky roznášející tlaky kol projíždějících vozidel na pláň [1]

Novostavba – nové stavební dílo (polní cesta) na nedotčeném staveništi nebo na místě zrušené cesty nižší kategorie. Patří sem také přeložky cest a nové mosty. Novostavba je stavební investicí. [32]

Obratiště - místo upravené k otáčení vozidel do protisměru, kde polní cesta nenavazuje na jinou polní cestu a končí bez možnosti pokračování jízdy [11]

Oprava polní cesty je činnost, kterou se odstraňuje částečné opotřebení polní cesty za účelem uvedení do stavu plně provozuschopného. Jedná se zejména o:

- vyspravení souvislých a hlubokých výtluků, výmrazků a vyrovnaní povrchu
- větší opravy podélného a příčného odvodnění
- opravy objektů polní cesty
- opravy a doplnění bezpečnostních zařízení
- zajištění stability zářezových a násypových svahů
- u zemních cest provedení zpevnění nebo vozovky [31]

Osa polní cesty - půdorysný průmět trasy; skládá se z přímek a směrových oblouků [11]

Podélný sklon - odklon nivelety cesty od vodorovné roviny; udává se zpravidla v procentech [11]

Podklad vozovky – nosná vrstva (vrstvy) zvětšující únosnost vozovky a stabilitu krytu [1]

Podloží vozovky – rostlá nebo nasypaná zemina upravená pro zřízení vozovky [1]

Podsyp (ochranná vrstva) – nejspodnější ochranná vrstva vozovky, sloužící k roznesení tlaku z nadložní konstrukce, a zejména k zamezení vztlínání přirozené vlhkosti podloží, k odvedení prosakující vody shora a k ochraně podloží před promrzáním viz ochranná (filtr. vrstva) [1]

Polní cesta - účelová komunikace, která slouží zejména zemědělské dopravě a může plnit i jinou dopravní funkci, např. cyklistická stezka, stezka pro pěší [11]

Pozemek polní cesty - pozemek, na němž je umístěno těleso polní cesty a ostatní její součásti včetně pomocného pozemku určeného zejména k potřebám údržby, k vegetačním úpravám apod. [11]

Poznámka: Pozemek polní cesty je zpravidla ohraničen mezníky.

Propustek – objekt k převedení vody, jehož světlost je menší než 2 m. Podle konstrukce se na polních cestách vyskytují propustky trubní, deskové a klenuté. [11]

Přechodnice - směrový návrhový prvek proměnlivé křivosti určený k dosažení plynulé změny radiálního zrychlení při jízdě vozidla do směrového oblouku; podle polohy, ve vztahu ke směrovému oblouku se rozeznává krajní přechodnice a mezilehlá přechodnice [11]

Přestavba (rekonstrukce) – mění prostorové uspořádání (podélné a příčné), mění stavební ráz komunikace (počet dopravních pruhů, šířku dopravního pruhu, zlepšuje dopravní hodnotu cesty (její parametry)), případně zařazuje cestu do vyšší kategorie. Do rekonstrukce jsou zahrnuty i stavební práce, které překračují rozsah stanovený pro údržbu a opravy. Trasa cesty zůstává nejméně z 50% zachována. Přestavbou se dosavadní cesta nebo síť polních cest modernizuje. [32]

Příčný sklon - odklon povrchové přímky koruny cesty nebo její části (kolmé k ose koruny) od vodorovné roviny v příčném řezu; udává se v procentech; ve směrovém oblouku se příčný sklon klesající směrem ke středu křivosti označuje užším názvem dostředný sklon [11]

Příčný řez tělesa polní cesty - kolmý řez na osu polní cesty; hlavními prvky cesty v příčném řezu je jízdní pás, krajnice, příkopy, výkopové nebo násypové svahy [11]

Příkop – otevřené odvodňovací zařízení v hloubce nejméně 30 cm. [11]

Přímá - úsek trasy polní cesty, v němž nedochází ke změnám směru osy polní cesty [11]

Rigol – mělké (max. 0,30 m) otevřené zpevněné koryto k odvedení srážkové vody z povrchu koruny cesty a sousedního terénu. Používá se pro úsporu výkopu (v zářezech) a může být umístěn i v krajnici cesty [1]

Rozhledový trojúhelník - plocha, ve které musí být zajištěna vzájemná viditelnost vozidel; trojúhelník je tvořen osami jízdních pruhů vozidel; délky odvěsen jsou délky rozhledu, přepona trojúhelník uzavírá [11]

Sanace – souhrn stavebních prací směřujících k zabránění nebo odstranění sesuvů, podmáčení, rozmáčení, výmrazků, sedání a jiných jevů, popřípadě i jejich následků ohrožujících stabilitu stavebního díla a jeho součástí. Podle rozsahu práce se zařazuje buď do přestaveb, oprav nebo do údržby. [11]

Sestupnice – prostorová čára určující průběh postupného úbytku převýšení na vnitřní klopené části silniční komunikace ve směru staničení [11]

Směrový oblouk - půdorysná křivka, kterou se dosahuje plynulé změny směru trasy [11]

Směrový polygon trasy – lomená půdorysná čára, určující základní směrové změny trasy [11]

Stáčka – oboustranné rozšíření cesty obloukem při jejím vyústění na jinou komunikaci [1]

Štět – druh podkladu (nosné vrstvy) vozovky z lomového kamene přibližně jehlanového tvaru s obdélníkovou základnou (tloušťka vrstvy bývá 20 – 30 cm) [1]

Svodný žlábek - zvláštní druh otevřeného odvodňovacího zařízení, které se umísťuje v koruně cesty, a to kolmo nebo šikmo k její ose [11]

Tloušťka vozovky - celková tloušťka všech vrstev vozovky [11]

Točka - směrový oblouk s malým poloměrem a velkým středovým úhlem [11]

Trasa polní cesty - prostorová čára určující směrový a výškový průběh polní cesty [11]

Trasování – souhrn prací, které souvisí s návrhem trasy cesty; obsahem trasování je návrh trasy cesty, která za daných podmínek bude nejlépe vyhovovat svému účelu z hlediska zemědělského, stavebně-technického a ekonomického [11]

Trativod - odvodňovací zařízení upravující vodní režim pod povrchem polní cesty a podloží odnímáním vody z okolní zeminy, ochranné vrstvy apod.; jelikož trativod nemá potrubí a předpokládá se vsakování vody do podloží, provádějí se trativody obvykle jako hloubkové, tvořené rýhou vyplněnou dobře propustným materiálem [11]

Údržbou polních cest se rozumí pravidelná péče, kterou se zpomaluje fyzické opotřebování, předchází se jeho následkům a odstraňují se drobné závady polních cest. Údržba polních cest zahrnuje:

- údržbu vozovky a zpevnění (vyspravení jednotlivých výtluků a vyrovnání povrchu)
- údržbu a čištění krajnic, včetně stromových a keřových náletů
- údržbu objektů polní cesty
- údržbu bezpečnostních zařízení a dopravních značek [31]

Úvoz – polní cesta v obousměrném zářezu terénu. [3]

Volná šířka polní cesty - šířka mezi bezpečnostním zařízením, popř. pevnými překážkami na okraji cesty, popř. jen šířka koruny [11]

Vozovka - konstrukce ležící na pláni zemního tělesa; tvoří ji zpevněná část cesty určená pro poježdění vozidel; základní vrstvy vozovky jsou: ochranná, podkladní a kryt [11]

Vsakovací drenáž - podélné odvodňovací zařízení zachycující a odvádějící povrchový odtok, sestávající z propustné výplně drenážní rýhy a drenážního potrubí uloženého na dně rýhy; dno, popř. i stěny rýhy jsou podle potřeby vyloženy vodonepropustnou fólií [11]

Vsakovací jáma - odvodňovací zařízení na odvedení vyčištěných nebo neškodných odpadových vod do hlubších vrstev pod terénem [11]

Výmrazek – porušené místo v krytu dopravního pruhu nebo zpevněné části krajnice, které se vyznačuje deformací povrchu a sníženou únosností působením mrazu a tání. [11]

Výtluk – mělký prohlubeň vzniklá rozrušením krytu (obrusné vrstvy) vozovky [1]

Výškový polygon – lomená čára určující základní výškové změny tras [11]

Vzestupnice – úsek cesty, v němž přechází příčný sklon v přímce do dostředného jednostranného příčného sklonu v oblouku a opačně [1]

Vzestupnice – prostorová čára určující průběh postupného růstu převýšení na vnější klopené části silniční komunikace ve směru staničení [11]

Zakružovací oblouk – křivka umožňující plynulé a pro dopravu bezpečné spojení dvou úseků cesty o různém podélném sklonu [1]

Zemina – zemní hmota vzniklá rozrušením původních hornin [1]

Zemník – prostor, ze kterého je těžena zemina (materiálová jáma) [1]

Zemní pláň – urovnaný povrch podloží. Horní plocha zemního tělesa v násypu nebo ve výkopu směrových staveb [1]

Životnost vozovky (ČSN 736100) je doba, po kterou je vozovka schopna zajistit požadovanou provozní výkonnost při dané intenzitě silničního provozu. [31]

Žlabovka – betonová tvárnice tvaru žlabu, sloužící k opevnění dna [1]

VODOHOSPODÁŘSKÉ, MELIORAČNÍ A PROTIEROZNÍ SOUSTAVY (HYDROLOGIE, HYDROTECHNIKA, EROZE PŮDY, ODTOK VODY, OCHRANA VODY, POVODŇOVÉ NEBEZPEČÍ)

Abraze – obrušování skalního podkladu na dně a březích vodních toků, jezer a moří [9]

Agrobiologická opatření proti erozi – opatření využívající přirozených vlastností vhodných porostů k protierozní ochraně [1]

Agrotechnická protierozní opatření – opatření k omezení možnosti vzniku eroze speciální agrotechnikou [9]

Akumulace vody je chápána jako dlouhodobé přirozené nebo umělé hromadění vody v prostředí. Její příčinou je ponejvíce však srážkové vody do půdního profilu a převedení srážkové vody v podzemní vodu, případně její stagnace v přirozených mokřadech, jezerech, nivách a dalších terénních depresích. [30, 8]

Akumulační obsah (prostor) – prostor mezi hladinou stálého nadržení a hladinou hospodářského stavu rybníka nebo jiné hospodářské nádrže. Je běžně plně ovladatelný [1]

Alejozá výsadba – řadová výsadba dřevin podél cest, popř. vodních toků [9]

Antropogenní eroze - eroze vyvolávaná lidskou činností, zejména ničením přirozeného vegetačního krytu půdy, zhoršováním půdních vlastností i technickými zásahy [9]

Bahno – jemné sedimenty minerálního a organického původu [9]

Balvanitý skluz - skluz z volně uloženého neopracovaného kamene

Bažina, močál – vodní útvar na zemském povrchu trvale nebo po převážnou část roku rozbředlém, se specifickou vodomilnou flórou [6]

Bezorebné protierozní setí – setí plodin do nezorané půdy (strniště, drnu, apod.) speciálním secím strojem s ponecháním posklizňových zbytků [9]

Balance podzemní vody – kvantitativní vztah mezi prvky určujícími změnu zásoby podzemní vody za dané časové období v uvažovaném území [8]

Biologická protierozní opatření – využití rostlinného krytu na ochranu půdy proti erozi [9]

Biologické odvodnění - způsob odvodnění zamokřených poloh vysoké transpirační schopnosti vegetace

Bodový vzorek plavenin – vzorek odebraný z jednoho místa profilu toku [9]

Bodový zdroj znečištění – zdroj, ze kterého je znečištění do vodního útvaru přiváděno soustředěně [8]

Poznámka: Je tedy možno u zdroje nebo při vstupu znečištění do vodního útvaru zjišťovat kvalitu a kvantitu znečištění měřením, odběrem a rozbořem vzorků. Např. odpadní vody přitékající stokou. Opak je plošný zdroj znečištění.

Brázdování – vytváření jednotlivých souvislých nebo přerušovaných brázd po vrstevnicích, popř. s mírným sklonem [9]

Břeh toku – postranní omezení koryta toku; podle polohy vzhledem k ose koryta toku, díváme-li se po proudu, rozlišujeme pravý a levý břeh toku [8]

Břehová čára – čára dotyku hladiny vody s břehem [1]

Břehová eroze – narušování břehů vodních toků a nádrží vodou [9]

Břehová nátrž - podélné porušení břehu koryta vyvolané jeho podemíláním [5]

Bystřina - přírodní tok s malým povodím, s náhlými a výraznými změnami průtoků, se strmými průtokovými vlnami, které prohlubují dno, podemílají svahová úpatí a tvoří nátrže břehů; přemísťují značně a nepravidelně splaveniny, které dočasně ukládají ve štěrkových lavicích a nánosech na bystřinném dně, na zaplavovaném území nebo je odnášejí do toků vyššího řádu a vodních nádrží (ČSN 752106)
Poznámka: Je charakterizována bystřinným prouděním (Froudovo číslo).

Bystřina - tok se značným a nepravidelným sklonem dna, obvykle s nevyvinutým příčným profilem, značným pohybem splavenin a náhlými výraznými změnami průtoků

Bystřinná eroze - rozrušování koryt bystřin a přilehlých území vodou

Černý úhor – orná půda bez vegetačního krytu [9]

Číslo odtokové křivky CN – číslo charakterizující hydrologické vlastnosti půd a způsob využívání a obdělávání půdy ve vztahu k povrchovému odtoku [9]

Deflace, odvívání – odnos erodovaných půdních částic větrem [9]

Degradace půdy – snížení úrodnosti půdy erozí [9]

Délka povrchového odtoku – vzdálenost od bodu vzniku povrchového odtoku k bodu, kde se sklon snižuje natolik, že voda přestává proudit, popř. kde voda vtéká do recipientu [9]

Délka svahu – vzdálenost mezi horním a dolním okrajem svahu po spádnici [9]

Denudace – rozrušování a zarovnávaní zemského povrchu rozrušujícími a transportními činiteli [9]

Dešťový faktor R – faktor vyjadřující erozní účinnost přívalové deště v závislosti na jeho úhrnu, intenzitě a kinetické energii dopadajících kapek deště [9]

Dešťový faktor (Langův) - faktor charakterizující suchost kraje, daný poměrem průměrného ročního srážkového úhrnu v mm k průměrné roční teplotě v °C. Značka Df. $Df = \frac{R}{T}$ [1]

Devastace půdy erozí – totální odnos půdy nebo zničení její úrodnosti erozí [9]

Dlažba - opevnění z lomového kamene, betonových tvárnic nebo i jiných prvků, ukládaných na upravený podklad v jedné vrstvě tak, že pokrývají souvisle celou plochu a tvoří vzájemnou vazbu

Dno toku – spodní část koryta toku obvykle s malými příčnými sklony, na kterou navazují břehy koryta [8]

Dnová eroze – rozrušování a vymílání dna koryt toků [9]

Doba koncentrace - kritická doba do běhu doba odtoku z hydraulicky nejvzdálenějšího místa povodí do uvažovaného profilu (ČSN 73 6530) [8]

Dolní tok - úsek vodního toku přiléhající k ústí

Dolní voda – voda v toku pod jezem

Doplňková závlaha - druh závlahy, při které je doplňován nedostatek vody v půdě na optimální míru

Dráha soustředěného povrchového odtoku – dráha soustředěného odtoku o malé hloubce vzniklého z odtoku plošného. [3]

Drenáž – způsob podzemního odvodnění soustavou drénů s drenážními objekty. [3]

Drenážní voda – voda zachycená a odváděná odvodňovacím zařízením do vodního recipientu [8]

Drenážní výúst - drenážní objekt umožňující vyústění hlavních drénů do odvodňovacího příkopu, kanálu nebo odpadu [1]

Drén ojedinělý – drén odvádějící vodu do odvodňovacího příkopu nebo odpadu z ojedinělého vývěru nebo místně zamokřené menší územní části [1]

Drén záchytný obvodový – drén k zachycení cizí podzemní vody vedený po obvodě zájmového území [1]

Drnování - opevňování svahů (břehů koryt, hrází) travními drny

Drobný tok - vodní tok, který není vodohospodářsky významným tokem

Drsnost půdního povrchu – ukazatel vertikální nerovnosti půdy [9]

Důlkování – vytváření soustavy jamek (důlků) do povrchu orné půdy k zadržení srážkové vody, zvýšení její infiltrace do půdy a omezení povrchového odtoku s erozním účinkem [9]

Eolitický sediment – větrem erodované a přenesené půdní částice, které se usadily [9]

Erodovaný materiál – hmotný produkt erozní činnosti [9]

Erodatelné částice – půdní částice, zpravidla menší než 0,8 mm, podléhající větrné erozi [9]

Erodatelnost půdy – vlastnost vyjadřující náchylnost půdy k erozi [9]

Eroze je rozrušování a odnos půdy vlivem činnosti větru, vody a ledovců, jakož i přemísťování těchto uvolněných částic půdy do jiných poloh, kde se ukládají ve formě nánosů, náplavů nebo návěje. Člověk svojí činností výrazně urychluje přírodní erozní projevy. [18]

Eroze - rozrušování zemského povrchu vodou, větrem, sněhem, ledem a ostatními exogenními silami, popř. zesílené činností člověka, spojené s přemísťováním a ukládáním uvolněného materiálu [9]

Eroze půdy – činnost vody (eroze vodní), větru (eroze větrná, eolická) a ledu (eroze ledovcová, glaciální), spočívající v rozrušování půdního povrchu a přemísťování uvolněné hmoty [1]

Eroze proudová – eroze, při níž dochází k rozrušování dna a boků koryt vodním proudem (v řekách – eroze fluvialní, v bystřinách – eroze bystřinná) [1]

Eroze plošná – vodní eroze, při níž dochází k odnosu půdních částic určité velikosti (eroze selektivní), ke smyvu půdní vrstvy (eroze vrstvená), vytvoření husté sítě úzkých zářezů v půdním povrchu (eroze rýžková) nebo sítě mělkých širších zářezů o menší hustotě (eroze brázdová) [1]

Eroze půdy – rozrušování povrchu půdy a odnos jejích částic [9]

Eroze výmolná – vodní eroze, při níž dochází v půdním povrchu ke vzniku zářezů různé hloubky (podle stupně vývoje – eroze rýhová, eroze výmolová, eroze stržová) [1]

Erozně ohrožený pozemek – pozemek, u kterého je předpokládaná ztráta půdy vyšší než přípustná [9]

Erozně uzavřený celek - souvislé území s lokálně uzavřeným erozním procesem, tj. denudací, transportem a akumulací půdy

Erozní splaveniny – pevné částice vzniklé erozí a přenášené proudící vodou v tocích [9]

Erozivita – schopnost erozních činitelů vyvolat erozní činnost [9]

Erozní činitele – přírodní a antropogenní faktory ovlivňující erozi [9]

Erozní sediment – přemísťovaný erodovaný materiál, který se usadil [9]

Erozní rýha – zářez v půdě o hloubce a šířce několika desítek cm vzniklý erozní činností vody [9]

Erozní rýžka – zářez v půdním povrchu o hloubce a šířce několika cm vzniklý erozní činností vody [9]

Erozní strž – zářez v zemském povrchu o hloubce a šířce několika m vzniklý erozní činností vody [9]

Etáže větrolamu – výškový stupeň větrolamu daný druhem použité vzrostlé dřeviny [9]

Poznámka: V praxi rozeznáváme dolní etáž tvořenou keři a nízkokmennými dřevinami a horní etáž tvořenou vysokokmennými stromy.

Eutrofizace – růst obsahu minerálních živin (zejména forem fosforu a dusíku) a následně biomasy litotrofních organismů, tj. sinic, řas a vyšší vegetace [8]

Poznámka: Přirozená eutrofizace se uskutečňuje v průběhu staletí až tisíciletí, antropogenní (kulturní, civilizační) v průběhu let až desetiletí. Vznikající vodní květ nebo vegetační zabarvení nepříznivě ovlivňuje jakost vody pro pitné a užitkové účely a pro rekreaci.

Faktor délky svahu – faktor vyjadřující vliv nepřerušené délky svahu na velikost ztráty půdy erozí [9]

Faktor erodovatelnosti půdy K – faktor vyjadřující náchylnost půdy k erozi v závislosti na její textuře, struktuře, obsahu organických látek a propustnosti vyjádřeny na jednotku faktoru R [9]

Faktor ochranného vlivu vegetace C - faktor vyjadřující vliv druhu plodin a způsobu jejich pěstování na velikost ztráty půdy erozí [9]

Faktor sklonu svahu – faktor vyjadřující vliv sklonu svahu na velikost ztráty půdy erozí [9]

Faktor účinnosti protierozních opatření P – faktor vyjadřující vliv protierozních opatření na snížení ztráty půdy erozí [9]

Faktory větrné eroze – rozhodující činitele ovlivňující vznik a průběh větrné eroze:

- a) klimatické podmínky, tj. pohyb vzduchu – vítr
- b) půdní vlastnosti, tj. erodovatelnost, drsnost povrchu, vlhkost
- c) vegetační kryt
- d) délka s klon erodovaného území
- e) účinnost protierozních opatření

Faktory vodní eroze – rozhodující činitelé ovlivňující vznik a průběh vodní eroze (poměry klimatické, hydrologické, geologické, půdní, morfologické, vegetační, hospodářsko-technické apod.) [9]

Filtrace podzemní vody – pohyb vody v nasyceném horninovém prostředí účinkem hydraulického gradientu [8]
Poznámka: Další termíny, např. filtrační plocha, průtok, rychlost, součinitel filtrace, viz ČSN 73 6532.

Historická eroze – eroze, která probíhala v dřívějších geologických obdobích a jejímž výsledkem jsou ustálené formy zemského povrchu [9]

Hladina podzemní vody – ekvipotencionální plocha s nulovou hodnotou potenciálu půdní vody; ztotožňuje se s vyrovnanou úrovní hladiny vody v sondě [1]

Hladina podzemní vody – plocha horního omezení zvodně [8]

Poznámka: Není-li ovlivněna žádným umělým zásahem, nazývá se přirozená hladina. Uplatňují-li se na průběhu hladiny kromě přírodních činitelů i antropogenní vlivy, nazývá se ovlivněná hladina. Další termíny, např. volná, napjatá, statická, dynamická, piezometrická hladina podzemní vody viz ČSN 73 6532; stav, pokles, snížení, vzestup, zvýšení hladiny podzemní vody aj. viz ČSN 73 6530.

Hlavní hydromeliorační zařízení

- pro odvodnění: zařízení k odvádění nadbytečné vody z melioračního detailu do recipientu
- (2) pro závlahy: zařízení k odběru, přívodu, akumulaci a rozvodu závlahové vody

Hlavní tok – tok největšího řádu v daném povodí [6]

Hlavní větrolam - hlavní ochranný lesní pás ochranný lesní pás, který je v síti větrolamů situován kolmo na směr převládajícího škodlivého větru, příp. podle podmínek s odchylkou do 30°

Hloubka drénů – nejmenší svislá vzdálenost vnitřní spodní hrany drénů od půdního povrchu [1]

Horní tok - úsek vodního toku přiléhající k prameni

Horní voda - vzdutá voda ve zdrži nad jezem

Hrazení bystřin (HB) - soubor biologických a technických opatření komplexně prováděných proti škodlivé erozní činnosti v korytě a v povodí bystřin a pro bezpečné odvedení povodňových průtoků [9]

Poznámka: Požadavky na hrazení bystřin jsou stanoveny v ČSN 752106.

Hrazení strže – komplexní úprava strže stavebními, biotechnickými a biologickými úpravami za účelem její stabilizace [9]

Hrazení strží - souhrn biologických a technických opatření na stržích s cílem omezit stržovou erozi a uskutečnit biotechnickou stabilizaci území ohroženého destrukcí

Hrazení svážných území - soubor opatření k zabezpečení svaženin a svahových sesuvů

Hrázkování – přerušování souvislých brázd hrázkami [9]

Hydrografická síť – soustava povrchových vodních útvarů v uvažovaném území. [3]

Hydrologický kolektor – horninové těleso, jehož propustnost je ve srovnání s bezprostředně sousedícím horninovým prostředím natolik větší, že gravitační voda se jím může pohybovat mnohem snadněji za jinak stejných hydraulických podmínek [8]

Poznámka: Jeho část, nasycená gravitační podzemní vodou, se nazývá zvodněný kolektor (zvodněnec).

Hydrologie – vědní obor zabývající se zákonitostmi časového i prostorového rozdělení a oběhu vody na Zemi, jakož i jejími fyzikálními, chemickými a biologickými vlastnostmi [6,8]

Hydrogeologie – vědní obor zabývající se podzemními vodami, jejich původem, podmínkami výskytu, zákony pohybu, jejich režimem, fyzikálními a chemickými vlastnostmi, jejich vzájemným působením s horninami, jejich vztahem k atmosférickým a povrchovým vodám a jejich hospodářským významem [8]

Hydrologické pořadí – řazení toků (popř. hydrologických pozorovacích objektů) postupně od pramene po proudu, od toku nižšího řádu k vyššímu [6]

Hydrogeologické povodí, povodí podzemní vody - území, ze kterého odtéká podzemní voda k uvažovanému profilu; často se nekryje s povodím povrchové vody [6]

Hydromeliorace (mn. č.) - soubor činností staveb a zařízení zajišťujících zlepšení přírodních podmínek využívání půdy úpravou vodních poměrů v půdě (viz též ČSN 75 0140)

Chráněná vodohospodářská oblast – oblast význačná přírodními podmínkami pro přirozenou akumulaci vod, která je obecně závazným předpisem chráněna proti činnostem ohrožujícím vodohospodářské poměry [8]

Index erodovatelnosti – poměr mezi zjištěným a přípustným množstvím odnosu vody [9]

Infiltrace, vsak – pronikání vody ze zemského povrchu do půd a hornin [8]

Poznámka: Další termíny, např. infiltrační oblast, břehová infiltrace, poríční voda, postupová rychlost podzemní vody, skutečná rychlost podzemní vody, viz ČSN 73 6532.

Intenzita eroze – ztráta půdy z jednotky plochy za jednotku času ($t \cdot ha^{-1}$, mm) [9]

Intenzita přívalemého deště – výška přívalemého deště spadlá za jednotku času; vyjadřuje se nejčastěji v mm za minutu [9]

Intenzita srážky – množství vody spadlé během jedné srážky za jednotku času [1]

Intercepce – 1. Zadržování srážek na povrchu předmětů a vegetaci, 2. Objem srážek zadržovaných na předmětech a vegetaci, které se neúčastní bezprostředně odtoku na ploše uvažovaného území [6]

Inundace - záplava zaplavení území přilehlého k toku za povodně (jev) [8]

Inundační území – území přilehlé k toku zaplavované při průtocích přesahujících kapacitu koryta toku [8]

Poznámka: Inundační území není součástí koryta vodního toku.

Inundační (záplavové) území je území zasažené periodickým zaplavováním (inundací) během povodní vlivem vyběžení vody z koryta vodního toku. [30]

Izolinie – čára spojující body se stejnou hodnotou charakteristiky nebo hodnotou hydrologického nebo jiného prvku (jako izobaty, izohyety, izochióny, izotermy, izobary, izotachy, hydroizohypsy, hydroizopiezy, ozochrómy aj.) [6]

Jakost vody – charakteristika složení a vlastností vody pro určení její vhodnosti k určitému účelu; v obecném smyslu charakteristika vody zjišťovaná hodnocením souboru ukazatelů pro účely klasifikace (třídění) a srovnávání vod [8]

Jez - stavba umístěná v korytě toku, která v něm trvale nebo dočasně vzdouvá vodu k různým vodohospodářským účelům; podle půdorysného tvaru přelivné hrany může být: přímý jez, lomený jez, obloukový jez, zakřivený jez.

Jezero – přirozená vodní nádrž se zpomaleným oběhem vody [6]

Jezové těleso, těleso jezu - pevný jez nebo pevný jez s nástavkem, který je upraven na převádění průtoků přepadem přes jeho korunu

Kal – suspenze anorganických a organických látek ve vodě [9]

Kalnost – hmotnost plavenin rozptýlených v objemové jednotce vody [9]

Kanál - otevřený nebo krytý umělý vodní tok [8]

Poznámka: Termínu kanál lze ve vodním hospodářství použít pouze ve spojení s bližším určením, např. Odvodňovací kanál, závlahový kanál, plavební kanál, derivační kanál apod., podle názvoslovných norem jednotlivých vodohospodářských oborů [8]

Kanalizace – soubor činností, staveb a zařízení zajišťujících příjem, čištění a odvádění odpadních vod a vod z atmosférických srážek z území sídlišť a průmyslových a zemědělských závodů, včetně likvidace nebo zpracování kalu [8]

Kapková eroze – eroze vyvolaná kinetickou energií vodních kapek dopadajících na povrch půdy [9]

Kombinované odvodnění - odvodňovací opatření, využívající biologických technických prvků a zařízení k dosažení přírodě blízkých odvodňovacích efektů

Kombinovaný svah – kombinace svahu vypuklého se svahem vydutým, popř. přímým [9]

Komplexní odvodnění - systémové odvodnění půd, respektující j polyfunkční působení a vlivy (ekologické, lesnické, půdoochranné, vodochranné, hygienické, rekreační apod.)

Koncentrace suspendovaného sedimentu – poměr hmotnosti sušiny pevných látek ve směsi vody k objemu směsi [9]

Konsolidační přehrážka - příčný objekt pro konsolidaci koryta, k zamezení prohlubování dna bystřiny nebo strže, popřípadě k zachycení splavenin

Koruna jezu - vrcholová část pevného jezového tělesa, přes níž přepadá voda

Koridor potoka - pás pozemků v údolnici území zahrnující koryto a porosty vegetace vázané na potok. Koridor potoka je někdy totožný s potoční zónou

Koruna hráze – nejvyšší vodorovná část hráze rybníka [1]

Kritická rychlost větru – rychlost, při které dochází k vyššímu odnosu půdy, než je přípustné [9]

Kulminační průtok - největší vrcholový průtok u průtokové vlny

Lapač splavenin – stavební objekt k zachycování splavenin [9]

Ledovcová eroze – eroze vznikající tlakem, pohybem a táním ledovce [9]

Lesnicko-technické meliorace - (LTM) - biologická, technická a vodohospodářská opatření ke zlepšení půdních, vodohospodářských a mikroklimatických poměrů, k tlumení zrychlené eroze a zamokření půdy; lesnicko - technické meliorace podporují funkce lesů a dlouhodobě chrání bystřinná povodí

Lesnická rekultivace - způsob biologické rekultivace, jímž se technicky rekultivované objekty uvádějí do kulturního stavu založením a zajištěním lesních porostů s různým funkčním využitím; lesnická rekultivace používá speciální postupy, zpravidla s použitím vhodných přípravných a melioračních dřevin

Lesnicko-technický systém protierozní ochrany při hrazení bystřin - soubor komplexně pojatých vzájemně nezastupitelných opatření lesnicko - technických, hydrotechnických a hospodářských v korytech bystřin a na celé ploše povodí s důrazem na prevenci, tj. dodržování protierozních zásad při využívání povodí

Likvidace strže – zrušení erozní strže s převedením rekultivované plochy do zemědělského nebo lesního půdního fondu [9]

Lužní les – les v nížinném území v dosahu velkých vod [8]

M — denní průtok - průměrný denní průtok, který je v uvažovaném profilu dosažen nebo přestoupen setrvale po dobu M dní v období malé vodnosti [8]

Poznámka: Souvisící termíny, např. období malé vodnosti, setrvalý průtok, minimální průtok viz ČSN 73 6530.

Meandrový pás potoka - území vymezené vzájemně nejvzdálenějšími konkávními břehy meandrujícího koryta, jehož trasa odpovídá přirozeným geomorfologickým a půdně mechanickým podmínkám.

Meliorační detail – u odvodnění:

1. soustavní síť trubkové a krtčí drenáže, síť příkopů sběrných, svodných i záchytných, které nevedou stálou povrchovou vodu, a to i vyoraných pluhy STS, dále drenáž ojedinělá, včetně objektů na této síti (výústě, šachtice, pramenné jímky apod.)
2. Příkopy budované za účelem získání spádu a možnosti vyústění od jednotlivých drenážních výústí až do míst umožňujících další plynulé odvedení vody

▪ u závlah:

1. U závlahy postřikem přenosná závlahová potrubí včetně postřikovačů všech druhů a závlahových agregátů
2. U ostatních druhů závlah rozvodná síť (stálá i dočasná), sloužící k přímému zavlažování pozemků včetně objektů na této síti (a odvodňovací detail)
3. U závlah kejdou kromě toho ještě míchací jímky a její strojní zařízení
4. Přenosné čerpací stanice, sloužící výhradně pro zdvih vody z hlavních přiváděcích zařízení (otevřených i krytých) na závlahu pozemků [1]

Meliorační kostra – u odvodnění:

1. Vodní toky, které odvádějí povrchové i podzemní vody, a jejichž úprava kromě zúrodnění pozemků slouží i k jiným účelům (odvodnění obcí apod.), včetně objektů na nich (stupně, propustky apod.), pokud tyto objekty nespravují jiné organizace (Správa silnic, drah apod.)
2. Čerpací stanice pro odvodnění
3. Otevřené i kryté kanály, odvádějící přebytečné vody ze sběrného území buď samostatně nebo od drenážních systémů (trubková nebo krtčí drenáž, sběrné otevřené příkopy apod.), a to i na zavlažovacích pozemcích včetně objektů na nich, pokud tyto objekty nespravují jiné organizace a pokud kanály neslouží k odvedení vody od jednotlivých drenážních výústí do míst, umožňujících další odtok
4. Telekomunikace, provozní budovy a cesty sloužící výhradně pro provoz odvodňovacích zařízení

- u závlah

1. Vodní nádrže, hospodářské nádrže, rybníky a jezy na tocích, sloužící výhradně nebo převážně k zemědělským účelům
2. Čerpací stanice stabilní i plovoucí
3. Otevřené kanály všech řádů, sloužící k přivedení vody až k zavlažovaným pozemkům, včetně objektů na nich
4. Nehybná potrubí (krytá i povrchová) včetně hydrantů, sloužící k přivedení vody pro přenosná a závlahová potrubí
5. Telekomunikace, provozní budovy a cesty sloužící výhradně pro závlahový provoz [1]

Meliorované pozemky – pozemky, na kterých byly provedeny nebo se provádějí hydromeliorace

Mezipovodí - povodí příslušející dolnímu profilu (níže ležícímu) s vyloučením povodí uvažovaných profilů horních

Mikroklima – klima vyčleněného, zejména přízemního prostoru [1]

Minimální protierozní obdělávání půdy – provádění nezbytně nutných mechanických zásahů do půdního povrchu s cílem snížit nebezpečí eroze [9]

Míra erozního ohrožení – ukazatel vyjadřující náchylnost pozemku k erozi [9]

Míra erozního ohrožení (MEO) - ukazatel vyjadřující schopnost půdy podléhat plošné erozi stanovený na základě erodovatelnosti půdy a ostatních faktorů vodní eroze; udává se v t/ha za rok

Místní odvodnění - odvodnění místně zamokřené části území, zpravidla ojedinělým odvodňovacím prvkem

Místní odvodnění - sporadické odvodnění místně zamokřené části zájmového území nebo určené k odvedení vody z jednotlivých vývěrů a prameništ'

Mokřad - lokalita s trvale vysokou hladinou vody charakterizovaná specifickou rostlinnou příp. živočišnou komunitou

Mulčování – pokrývání (nastýlání) povrchu půdy organickou, popř. jinou hmotou [9]

N – letá voda – průtok vody vyskytující se jednou, dvakrát atd. za n let [1]

N — letý průtok - kulminační průtok, který je v uvažovaném profilu dosažen nebo překročen průměrně jednou za N — let (ČSN 73 6530)

Nadjezí - část upraveného koryta toku bez prostředně nad jezem, související s konstrukcí jezu

Náhon - umělý vodní tok, zpravidla s malým podélným sklonem dna, který podle účelu sbírá, přivádí nebo odvádí povrchové vody

Nános – půda nebo zemina přenesená z místa erozního rozrušení a uložená na jiném místě [9]

Návěj – útvar vzniklý ze zeminy přenesené větrem [9]

Návrhový průtok - smluvený průtok použitý jako podklad pro navrhování vodohospodářských objektů, staveb, zásahů a opatření (ČSN 750121)

Nepropustný ochranný lesní pás - neprodouvací ochranný lesní pás hustý, dobře zapojený ochranný lesní pás, vytvářející pro vzdušné proudění obtížně propustnou překážku

Nezpevněná terasa, zimní terasa - terasa, jejíž svah odpovídá přirozenému sklonu a je stabilizován pouze vegetací [9]

Niva – nížinné území u vodních toků, občasně zaplavované, s vlhkomilnou florou [8]

Normální eroze – eroze, při níž je ztráta půdy nahrazována půdotvorným procesem [9]

Obdělávatelný průleh – záchytný průleh na orné půdě, budovaný nebo obnovený formou rozorávky ve dně [9]

Odbahňování rybníků – odstraňování nadměrného množství rybníčního bahna a ostatních nánosů z rybníků [9]

Odnos vody – přemístění erodovaných půdních částic vodou, větrem nebo ledem z původního místa [9]

Odolnost půdy proti erozi – schopnost půdy odolávat erozi podmíněná fyzikálně-chemickými vlastnostmi půdy [9]

Odpadní vody – vody použité mimo vodní zdroj, jejichž vlastnosti byly lidskou činností změněny a vody z atmosférických srážek odváděné stokovou sítí [8]

Odtok – 1. odtékání vody po povrchu i pod povrchem terénu v procesu oběhu vody v přírodě, 2. objem vody otekající z povodí nebo vodního útvaru za daný časový interval [6]

Odtoková plocha – plocha území, na které dochází k povrchovému odtoku [9]

Odtokové poměry – souhrn přírodních i uměle vytvořených podmínek, ze kterých dochází k odtoku vody z povodí [8]

Odvodnění - soubor opatření k odstranění nadbytku vody z půdy a jejího povrchu a k ochraně odvodňovaného území před zaplavením

Odvodnění - soubor opatření, směřujících k odvedení povrchových a podpovrchových vod k optimalizaci vodního režimu v půdním profilu

Odvodnění drenáží částečnou (sporadickou) – odvodnění místně zamokřených ploch zájmového území [1]

Odvodnění plošné drenážní – odvodnění zamokřené plochy souvislou drenážní sítí [1]

Odvodnění podzemní drenáží – odvodnění zamokřeného území soustavou pozemních vedení (drénů) pro odvedení přebytečné vody, pro provzdušnění a proteplení půdy [1]

Odvodňovací kanál – kanál odvádějící přebytečnou vodu z odvodňovaného území. Obvykle součást meliorační kostry [1]

Odvodňovací kanál - otevřený nebo krytý kanál odvádějící vodu z odvodňovaného území

Odvodňovací příkop – příkop k odvedení přebytečného množství povrchové nebo podzemní vody do odvodňovacího odpadu. (Obvykle součást melioračního detailu) [1]

Odvodňovací příkop - umělé otevřené odvodňovací zařízení

Odvodňovací zařízení - souhrnný název všech zařízení k zachycení a odvedení vody. *Poznámka: Odvodňovací zařízení se člení na hlavní a podrobná (odvodňovací detail).*

Ohrožení vodní erozí – možnost poškození půdy intenzivním přivalovým deštěm, povrchovým odtokem z deště nebo při tání sněhu [9]

Ochrana před povodněmi – soubor opatření k předcházení nebo snížení nežádoucích důsledků povodně [8]

Ochrana vod – soubor opatření sloužících k ochraně vod před všemi druhy znečištění, k omezení a odstranění následků znečištění a k zabránění vyčerpání vodních zdrojů [8]

Ochranná hráz – hráz pro ochranu pozemků a objektů před zaplavením při vysokých vodních stavech v toku [8]

Ochranná nádrž – vodní nádrž určená převážně nebo výhradně k ochraně území pod nádrží před záplavami [9]

Ochranné meziplodiny – plodiny pěstované na orné půdě jako ochranný kryt proti erozi v mimovegetační době hlavních plodin [9]

Ochranné pásmo – území, pro které se stanoví zvláštní režim pro ochranu vod [8]

Poznámka: Tato území jsou v jednotlivých zemích různě označována (zóny, pásma, oblasti).

Ochranné pásmo vodního zdroje – území vymezené rozhodnutím vodohospodářského orgánu, pro něž platí zvláštní předpisy na ochranu vydatnosti a jakosti vodního zdroje [8]

Ochranné zalesňování – výsadba a pěstování lesních porostů na erozně ohrožených nebo narušených pozemcích, jejichž půdní a terénní podmínky neumožňují zemědělské využití nebo mohou zajistit ochranu níže ležícího území před účinky eroze [9]

Ochranný protierozní lesní pás – pás lesních dřevin různé šířky a výšky porostu jako ochrana proti erozi [9]

Organizační protierozní opatření – soubor opatření v oblasti organizace půdního fondu, delimitace kultur, osevních postupů a pastvy omezujících erozní účinky vody a větru [9]

Organizace zemědělského půdního fondu – uspořádání velikosti a tvarů pozemků a honů s ohledem na potřeby zemědělské výroby při respektování požadavků protierozní ochrany, vodního hospodářství, dopravy a ochrany životního prostředí [9]

Ostatní rekultivace - soubor rekultivačních opatření technické a biologické povahy na plochách zařazených v katastru nemovitostí jako ostatní, jejímž výsledkem mohou být komunikace, manipulační plochy, rekreační a funkční zeleň, plochy pro komerční využití apod.

Ovlivněný odtok – odtok ovlivněný umělým zásahem [6]

Paralelní terasa – terasa s přibližně rovnoběžnou osou vzhledem k sousedním terasám [9]

Pásové střídání plodin – střídání relativně úzkých pásů plodin s nízkým a vysokým protierozním účinkem [9]

Plaveniny - splaveniny přenášené proudící vodou v rozptýleném stavu (ČSN 750121)

Plošná eroze – eroze probíhající plošně, aniž se vytvářejí erozní rýžky a rýhy [9]

Plošná eroze - vodní eroze, při níž smyv půdy probíhá plošně, a na půdním povrchu vznikají zářezy menších hloubek; rozlišuje se eroze selektivní, vrstevná, rýžková a brázdová

Plošné odvodnění, systematické odvodnění plošné - odvodnění souvisle zamokřeného území odvodňovacími prvky nebo jejich soustavou

Plošné odvodnění - systematické odvodnění souvisle, intenzivně a trvale zamokřených poloh a ploch

Plošný odtok, ron – nesoustředěné stékání vody po povrchu terénu [6, 9]

Plošný zdroj znečištění – znečištění přiváděné příronem, tj. nesoustředěným přitékáním povrchové nebo podzemní vody do vodního útvaru nebo znečištění přiváděné z atmosféry [8]

Poznámka: Jde hlavně o znečištění ze zemědělství, z přírodních zdrojů v povodí, z kyselého deště aj. Mohou se vyskytovat i liniové zdroje znečištění, např. únikem z potrubí aj.

Počáteční erozní rychlost větru – rychlost, při které se půdní částice uvádějí do pohybu [9]

Podélný sklon terasové plošiny – sklon terasové plošiny ve směru její podélné osy [9]

Podjezí - část koryta toku bezprostředně pod jezem, která bývá opevněna, aby nedošlo k podemletí jezového tělesa

Podpovrchová eroze – vymílací činnost vody pod povrchem terénu [9]

Podrobná hydromeliorační zařízení

- (1) u odvodnění: záchytné příkopy a drény, ojedinělá a plošná drenáž, speciální drenáž (krtčí, šterbino-vá, dvouetážová, navlažovací, regulační) a dále fyzikální, chemické a biologické meliorace půd
- (2) u závlah: zařízení k podrobnému rozdělení vody po zavlažované ploše (přenosné potrubí a postřikovače, pásové zavlažovače, pivotové zavlažovače, zařízení lokalizovaných závlah a další)

Podzemní odvodnění - odvodnění zamokřených půd podzemními odvodňovacími zařízeními, zejména drenáží

Podzemní voda – nesprávně spodní voda – podpovrchová voda v kapalném skupenství [8]

Poznámka: Podpovrchová voda je voda v zemské kůře ve všech skupenstvích. Podle zákona o vodách (zákon č. 138/1978 Sb.) jsou podzemními vodami vody v zemských dutinách a zvodněných vrstvách zemských.

Pohoz - opevnění tvořené vrstvou kamene nebo jiného vhodného materiálu, rozprostřeného, rozhrnutého a urovnaného na upravený svah nebo dno koryta do předepsané tloušťky

Poměr odnosu – poměr množství erodovaného materiálu unášeného proudem vody v daném profilu toku k celkovému množství materiálu erodovaného v povodí [9]

Posuvná eroze – sunutí půdních částic větrem po půdním povrchu [9]

Posuvná rychlost větru – mezí rychlost větru, při které nastává pouze sunutí půdních částic po půdním povrchu [9]

Potenciální eroze – eroze bez uvažování ochranného vlivu vegetace a dalších ochranných opatření [9]

Potok - vodní tok s říčním nebo bystřinným prouděním, pro který platí informativní vztahy

- $Q_{90d} < 0,6 \text{ m}^3\text{s}^{-1}$
- $Q_{330d} < 0,2 \text{ m}^3\text{s}^{-1}$

Potoční zóna - území navazující na potok, ve kterém se projevují přímé nebo nepřímé ekologické vazby. Pro diferencovaný přístup k zásahům do ekosystému se používá typologie potoční zóny podle geomorfologických charakteristik a podle intenzity antropogenního využívání

Povodeň – 1. V hydrologii – fáze hydrologického režimu vodního toku, která se vyznačuje náhlým, obvykle krátkodobým zvýšením průtoků a vodních stavů; je vyvolána deští nebo táním sněhu a může se vyskytnout vícekrát během roku v různých ročních obdobích

2. Obecně – přechodné výrazné zvýšení hladiny toku, způsobené náhlým zvětšením průtoků nebo dočasným zmenšením průtočnosti koryta (např. ledovou zácpou): zpravidla působí povodeň na některých úsecích toku hospodářské škody podle stupně vybudované ochrany [8]

Povodí – území ohraničené rozvodnicí, ze kterého odtéká voda jedním hydrologickým profilem (místo na toku, kterému zjištěné povodí přísluší) [1]

Povodí – část zemské kůry, odkud voda odtéká do uvažovaného profilu vodního útvaru rozvodnice hranice mezi sousedními povodími [8]

Poznámka: Povodí povrchové vody je vymezeno orografickou rozvodnicí; často se nekryje s povodím podzemní vody, tj. územím, ze kterého odtéká podzemní voda k uvažovanému profilu.

Povodňový plán – soubor organizačních opatření a podrobné rozdělení úkolů mezi jednotlivé orgány, organizace a občany při zajišťování ochrany před povodněmi [8]

Povodňové záplavy – zaplavení území vodou; za povodně mívá charakter živelné pohromy [8]

Povrchová voda – voda na zemském povrchu ve formě různých vodních útvarů [8]

Poznámka: Podle zákona o vodách č. 138/73 Sb. jsou povrchovými vodami vody přirozeně se vyskytující na zemském povrchu.

Povrchové odvodnění - odvodnění zamokřeného nebo zaplaveného území soustavou otevřených odvodňovacích příkopů a kanálů

Povrchové odvodnění - odvodnění soustavou otevřených příkopů nebo kanálů

Povrchový odtok – složka celkového odtoku, která odtéká z povodí do sítě vodních toků po povrchu terénu [9]

Požerák (kbel, mnic) – rybníční výpusť skříňové konstrukce s přepadní dlužovou stěnou [1]

Práh – příčný objekt v korytě toku v úrovni dna, sloužící k jeho zpevnění [1]

Práh - příčný objekt s přepadovou výškou do 0,30 m, přelivná hrana je v úrovni dna nad objektem

Prameniště – území se soustředěným výskytem pramenů, které jsou ve vzájemném hydrologickém vztahu [6]

Pramenná oblast – všeobecné označení části povodí, kde vzniká tok (nejvyšší část povodí) [6]

Pramenní jímka – objekt zachycující ojedinělé pramenní vývěry+ voda je z jímky odváděna potrubím [1]

Propustek – objekt sloužící k podvedení vody pod cestou, silnicí, železnicí apod., se světlostí menší než 2 m [1]

Propustek - mostní objekt, popř. jeho část s kolmou světlostí mostního otvoru do 2,0 m včetně, sloužící zpravidla k příčnému provedení stálých nebo občasných vod a jiných vedení tělesem komunikace (viz též ČSN 73 6200)

Propustnost větrolamu – schopnost propouštět určitý podíl proudícího vzduchu závislá na zapojení dřevin [9]

Propustný ochranný lesní pás - prodouvavý ochranný lesní pás řídký, málo zapojený ochranný lesní pás částečně propouštějící vzdušné proudění

Protideflační ochranný lesní pás - je určen k ochraně půdy před větrnou erozí; tím, že snižuje rychlost proudění vzduchu, snižuje jeho unášecí sílu pro odnos půdních částic

Protierozní hrázka - nižší hráz pro ochranu pozemků a objektů před zaplavením vodou a před smyvem půdy; v kombinaci s příkopem nebo průlehem zvětšuje záchytný prostor [9]

Protierozní kanál – kanál v terasové plošině pro odvod srážkové (přívalové) vody krytý zpravidla mřížemi [9]

Protierozní kypření – kypření půdy bez obracení ornice s ponecháním posklizňových zbytků na povrchu půdy [9]

Protierozní mez – mez vedoucí rovnoběžně s vrstevnicemi, sloužící protierozní ochraně [1]

Protierozní obdělávání půdy – způsoby zpracování půdy snižující její náchylnost k erozi [9]

Protierozní obnova drnu – obnova degradovaného trvalého travního porostu na erozně ohroženém pozemku prováděná speciální technologií s minimálním narušením půdního povrchu [9]

Protierozní ochrana půdy – soubor opatření k ochraně půdy před erozí [9]

Protierozní opatření – opatření organizační, agrotechnická, technická a biologická k omezení ztrát půdy erozí [9]

Protierozní orba – orba po vrstevnicích s obracením brázd proti svahu [9]

Protierozní organizace pastvy – způsob pasty, při které vzhledem k době trvání a počtu zvířat nedochází k narušení drnu travního porostu a tím k vytvoření možnosti vodní eroze [9]

Protierozní organizace území – úprava tvaru a velikosti pozemků v návaznosti na další prvky organizace území respektující požadavky protierozní ochrany [9]

Protierozní osevní postup – plánovitě střídání plodin s převahou plodin se zvýšeným protierozním účinkem na erozně ohrožené půdě [9]

Protierozní podrývání – rozrušování zhutnělých podorničních vrstev půdy ve směru vrstevnic [9]

Protierozní polní cesta – polní cesta s příkopem přerušující délku svahu a neškodně odvádějící povrchovou vodu [9]

Protierozní příkop – příkop lichoběžníkovitého profilu k zachycování a odvádění povrchové vody a splavenin; dělí se na příkopy sběrné, svodné a záchytné [9]

Protierozní sedimentační pás – technická nebo vegetační úprava části pozemku, na které dochází ke snížení rychlosti odtoku povrchové vody a usazování unášených erodovaných půdních částic, popř. přirozený tvar části pozemku se stejným účinkem [9]

Protierozní rozmísťování plodin – volba skladby a umístění jednotlivých zemědělských plodin na erozně ohrožených pozemcích vzhledem k jejich protieroznímu ochrannému účinku [9]

Protierozní soustava - soubor vzájemně se doplňujících protierozních opatření (viz též ČSN 75 0142)

Protierozní účinnost opatření – podíl ztráty půdy po provedení protierozních opatření a před ním [9]

Protierozní záchytný příkop - příkop sloužící k zadržení a neškodné mu odvádění povrchové vody a splavenin; z funkčního hlediska se protierozní záchytné příkopy dělí na obvodové a sběrné

Proudová eroze – bystřinná a říční eroze, při níž se rozrušuje koryto toku vodním proudem [9]

Proudová eroze - vodní eroze, při níž se rozrušuje koryto toku vodním proudem; rozlišuje se eroze bystřinná a říční, dnová a boční (viz též ČSN 73 6512)

Průleh – přejezdný mělký široký příkop s mírným sklonem svahů, parabolického profilu, v němž se povrchově stékající voda a splaveniny zachycují a neškodně odvádějí [9]

Průleh – mírná prohlubeň protáhlého tvaru ve svažitém území, jinak vyrovnaném, přirozeně nebo uměle vytvořená [1]

Průleh - mělký široký příkop s mírným sklonem svahů, v němž se povrchově stékající voda a splaveniny zachycují a neškodně odvádějí; z funkčního hlediska se průlehy dělí na záchytné a svodné

Průleh vsakovací – mělký příkop s plochým sklonem svahů, v němž zachycená povrchově stékající voda vsakuje do půdy [1]

Průměrný sklon svahu – úhel sevřený spojnici nejvyšší a nejnižší kóty svahu s vodorovnou rovinou; udává se ve stupních, popř. tangentou nebo v procentech [3]

Průtok – množství vody protékající daným profilem za časovou jednotku. M.j. m^3/s , l/s . Označ.: Q [1, 8]

Poznámka: Další termíny, např. přirozený průtok viz ČSN 73 6510, nadlepšený průtok, průměrný průtok, P-procentní denní průtok, M-denní průtok viz ČSN 73 6530.

Přehrážka - příčný objekt z různých materiálů v korytě vodního toku nebo strže, vytvářející prostor pro zachycení splavenin a zmenšení sklonu dna nad objektem [9]

Přelivná plocha - nejvyšší povrchová čára koruny jezu

Převládající směr větrné eroze – směr nejsilnějšího působení větru na erozi půdy podle světových stran [9]

Příčiny zamokření - činitelé způsobující zamokření půdy; mohou mít charakter místní, oblastní i kombinovaný (poměry hydrologické, orografické, geologické, morfologické, hydopedologické, hydrogeologické, agrobiologické, technické, klimatické apod.)

Příčný objekt - objekt situovaný napříč k ose toku zavázaný křídly do svahů břehů, s korunou v úrovni dna nebo nade dnem

Příčný sklon terasové plošiny – sklon terasové plošiny v kolmém směru na její podélnou osu [9]

Příkop - odvodňovací prvek, který slouží k podélnému odvodnění polní cesty a k odvedení povrchově odtékající vody z okolních pozemků. V některých případech může mít i funkci protierozního opatření

Přímý odtok – složka celkového odtoku tvořená povrchovým a hypodermickým odtokem [9]

Přímý svah – svah, jehož sklon je po celé délce rovnoměrný [9]

Přípustná délka svahu - délka svahu po spádnicí, při které ještě není překročena přípustná ztráta půdy erozí (viz též ČSN 75 0142)

Přípustná eroze – eroze, při níž se podstatněji nesnižuje úrodnost půdy a neohrožuje se jakost vody [9]

Příron – 1. nesoustředěné přitékání povrchové nebo podzemní vody do vodního útvaru, 2. objem podzemní vody z nesoustředěného vývěru nebo nesoustředěný povrchový odtok do vodního útvaru za daný časový interval [6]

Přirozené koryto toku – koryto toku, na kterém dosud nebyly provedeny žádné technické zásahy – úpravy [8]

Přirozený odtok – odtok neovlivněný umělým zásahem [6]

Přirozený vodní tok, přirozený tok – vodní tok, jehož koryto vzniklo působením tekoucí vody a dalších přírodních faktorů [8]

Poznámka: Přirozenými toky jsou bystřina, potok a řeka; pro jejich rozlišení nejsou stanovena pevná a jednoznačná kritéria, rozhodující jsou místní zvyklosti.

Přípustná délka svahu – délka svahu po spádnicí, při které ještě není překročena přípustná ztráta půdy erozí [9]

Přípustný smyv půdy – přípustná průměrná roční ztráta půdy erozí v tunách z 1 ha zemědělského pozemku závislá na hloubce půdního profilu [9]

Přítok – 1. přitékání povrchové a podzemní vody do vodního útvaru, 2. objem vody přitéklé do vodního útvaru za časový interval, 3. vodní tok, který se vleává do toku vyššího řádu [6]

Přívalový déšť – druh deště, zpravidla krátké doby trvání s poměrně velkou a značně proměnlivou intenzitou zasahující obvykle malé území [9]

Půdní voda – část podpovrchové vody obsažené v půdě bez ohledu na skupenství; zpravidla nevytváří souvislou hladinu [8]

Půdoochranné zalesnění - výsadba a pěstování lesních porostů na erozně ohrožených nebo narušených pozemcích, jejichž půdní a terénní podmínky neumožňují zemědělské využití nebo mohou zajistit ochranu níže ležícího území před účinky eroze (viz též ČSN 75 0142)

Půdoochranné zalesňování - zakládání lesních porostů s prioritní funkcí ochranného působení na půdu (např. protierozní, protisesuvná, břehoochranná, protilavinová)

Půdoochranné zatravnění - založení a udržování trvalého travního porostu:

- (1) v půdních poměrech vylučujících orbu na zemědělské půdě v terénech při svažitosti 25-50 % jako opatření proti erozi.
- (2) v údolnicích, které odvádějí z pozemků soustředěný povrchový odtok.
- (3) na pozemcích odpovídajících kritériu svažitosti orné půdy, jsou však neoratelné pro vysoký stav podzemní vody nebo terénní překážky,
- (4) na pozemcích nad výškovou hranicí pěstování polních plodin

Regulační drenáž - druh dvousměrně účinné drenáže, uzpůsobený k odvodnění i k závlaze pozemků. Předpokládá dostatečně vydatný zdroj kvalitní závlahové vody

Rekultivace erodovaných půd – obnova úrodnosti půd poškozených erozí [9]

Retardace znamená zpomalení odtoku z povodí vlivem přirozených nebo umělých faktorů. Retardační schopnost povodí ovlivňuje povodňové průtoky ve smyslu zmenšení okamžitých povodňových průtoků a prodloužení doby jejich trvání. [30]

Retence vody – 1. dočasné přirozené nebo umělé zdržení vody na povrchu terénu, v půdě, v korytě, toku, vodní nádrži aj., 2. objem vody dočasně zdržené na povrchu terénu, v půdě, v korytě toku, vodní nádrži apod., 3. rozdíl přítoku do uvažovaného prostoru a odtoku z něho za časovou jednotku [6]

Retence vody je vyjádřením přirozené nebo umělé dočasné schopnosti zadržet vodu v prostředí. Retenční schopnost je funkcí reliéfu, vegetačního krytu (intercese, ...), půdně-fyzikálních charakteristik, parametrů vodních toků, vodních nádrží a poldrů. [30]

Retenční přehrážka - zdržná přehrážka objekt sloužící k zachycení vodou přinášených splavenin a splaví
Poznámka: Konstrukční úpravou vytvořením štěrbin v tělese přehrážky se zadrží jen velké splaveniny a splaví, dřeviny — retenční přehrážka štěrbinová, také třídící.

Režim podzemní vody – souhrn zákonitostí změn kvantitativních a kvalitativních prvků podzemních vod v čase a prostoru [8]

Rovnanina - těleso z neopracovaných kamenů nebo z betonových prvků kladených na sucho s vazbou ve směru podélném i příčném, s dutinami vyplněnými a vyklínovanými menšími kameny, s lícními plochami dlažovitě narovnanými

Rovnice ztráty půdy smyvem – vztah pro výpočet ztráty půdy vodní erozí G v $t \cdot ha^{-1}$ za čas $G = R \cdot K \cdot L \cdot S \cdot C \cdot P$ (univerzální rovnice) [9]

Rozvodí - geomorfologické rozhraní mezi povodími [6]

Rozvodnice – čára ohraničující povodí [1]

Rybniční bahno – jemné sedimenty organického a minerálního původu shromažďující se na dně rybníka [9]

Rybník – umělá vodní nádrž určená především k chovu ryb, s možností úplného a pravidelného vypouštění, provedení a technická vybavení, jakož i vlastní provoz odpovídá potřebám rybníčního hospodářství [8]

Poznámka: Hospodářská nádrž je nádrž, která není určena k chovu ryb a slouží k místním účelům (požární účely, drobné závlahy a odběry, napájení dobytka apod. viz ČSN 73 6510.

Rýhová eroze – vodní eroze vytvářející v půdě zářezy o hloubce a šířce několika desítek cm [9]

Rychlost odtoku – rychlost pohybu vody po povrchu území [9]

Rýžková eroze – vodní eroze vytvářející v půdním povrchu zářezy o hloubce a šířce několik cm; počátek soustředěného povrchového odtoku [9]

Řád toku - Číslo udávající počet posloupných zaústění od moře [6]

Říční materiál – písek, štěrk, bahno, valouny apod. získávané z koryt vodních toků [8]

Sapropel – sediment, u kterého probíhá rozklad organického podílu pod vodou [9]

Sběrný drén – drén sbírající přebytečnou vodu ze zamokřeného půdního profilu a zaústěný do svodného drénu [1]

Sběrný odvodňovací příkop - odvodňovací příkop sbírající vodu z přilehlého pruhu zamokřeného území; je vyústěn zpravidla do svodného odvodňovacího příkopu

Sběrný odvodňovací příkop - odvodňovací zařízení otevřené, sbírající vodu z přilehlého pruhu území zamokřeného povrchovou a mělkou podzemní vodou

Sedimentační pás – pás pozemku s trvalým travním porostem k zachycení erozního smyvu [9]

Sedimentační pás - pás krytý porostem s vysokou účinností proti erozi, na němž se při smyvu půdy zadržují a usazují splaveniny

Selektivní eroze – eroze, u níž dochází ke smyvu a odnosu pouze určitých půdních částic [9]

Síť větrolamů - soustava větrolamových ochranných lesních pásů v krajině

Síť vodních toků - říční síť stálé i občasné vodní toky v území

Sklon svahu terasového stupně – sklon terasového svahu, vyjádřený formou 1: m [9]

Skluz – zpevněný krátký úsek koryta o velkém spádu [1]

Skupinová výsadba – výsadba dřevin do maloplošných celků mimo souvislý les [9]

Směrný vodohospodářský plán republiky – soubor dokumentů, který je podkladem pro:

- vodohospodářská opatření všech odvětví národního hospodářství
- vodohospodářská rozhodování
- územní plánování
- vypracování dlouhodobých výhledů odvětví, pokud mají požadavky na vodu nebo jinak ovlivňují hospodaření s vodou nebo její jakost [8]

Smyté půdní částice – erodované půdní částice přemístěné tekoucí povrchovou vodou z pozemku [9]

Smyv – odnos půdních částic způsobený erozní činností povrchově tekoucí vody [1]

Smyv půdy – odnos půdy způsobený erozní činností vody stékající po povrchu [9]

Sněhová eroze – eroze vzniklá pohybem sněhových lavin [9]

Součtový vzorek plavenin – vzorek odebíraný průběžně ve vertikále profilu toku v době transportu plavenin [9]

Soustavná (systematická) drenáž – odvodnění půdy soustavnou drenážní sítí [1]

Soustředěný odtok – soustředěné stékání vody sítí vodních toků [6]

Soustředěný odtok – odtok vody přirozenými nebo umělými koryty (stržemi, průlehy, příkopy, toky apod.) [1]

Soustředěný povrchový odtok – odtok srážkových vod po povrchu vytvářející rýžky, rýhy a strže. Místo nebo linie, spádnice, ve které dochází k odtoku vody z území nebo určitého geomorfologického útvaru [3, 9]

Soustředovací objekty - souborné označení pro podélné i příčné stavby v korytě, kterými se napomáhá k vytváření jednotného koryta u neustálených toků

Spádové objekty - příčné konstrukce v korytě toku, překlenující spád nivelety v jednom profilu nebo v krátkém úseku toku o sklonu zpravidla větším než 75 % stavebně uzpůsobené pro účinné tlumení energie vodního proudu

Splav – bezpečnostní zařízení sloužící k neškodnému převedení vody za rybníční hráz [1]

Splaveniny - minerální částice přemísťované nepravidelně posouváním nebo skokem, proudem vody

Spodní stavba jezu - pevná, nehybná konstrukce pohyblivého jezu, založená do podloží a připojená na bocích k jezovým pilířům, na kterou dosedá, těsní nebo je uloženo hradicí těleso uzávěru

Stabilizace povrchu půdy – zvýšení odolnosti povrchu půdy proti větrné erozi [9]

Strž – hluboký erozní zářez v půdním povrchu vzniklý činností soustředěně odtékající vody jako výsledek eroze výmolné [1]

Strž - terénní útvar vytvořený soustředěným povrchovým odtokem vody; strž má velmi malé povodí a velký podélný sklon se zpětnou erozí dna a svahů, zpravidla převažuje stav bez průtoku; smyv půdního povrchu brání zarůstání svahů, silná eroze je zdrojem splavenin (ČSN 75 2106)

Stržová eroze – vodní eroze vytvářející v zemském povrchu zářezy o hloubce a šířce několika m [9]

Stržová eroze - intenzivní forma rýhové eroze, která dosahuje hloubku a šířku několika m; vzniká při přívalových deštích, při kterých se vymílá zemina nejen proudící vodou, ale je odnášena i sesouvající se zemina ze svahů strže (viz též ČSN 75 0142)

Střední tok - úsek vodního toku mezi horním a dolním tokem

Stupeň – příčný objekt na toku, sloužící k odstupňování koryta pro zmírnění spádu dna [1]

Stupeň - příčný objekt v korytě, který vytváří náhlý skok v niveletě dna vyšší než 30 cm; stupněm se zmenšuje podélný sklon dna

Stupeň erodovatelnosti – poměr hodnoty deflace a její přípustné hodnoty [9]

Stupeň ochrany území – míra spolehlivosti ochrany území před zaplavením povodňovými průtoky návrhového trvání nebo výskytu [8]

Poznámka: Stupeň ochrany se zpravidla udává jako N-letá ochrana, což znamená, že koryto nebo ohrazování je navrženo na převedení N-letého průtoku. Pro 100-letou ochranu se používá nesprávného termínu absolutní ochrana.

Suchá nádrž, poldr – přirozeně nebo uměle omezený prostor přilehlý k toku, který při naplnění vodou při povodni nabývá retenční funkce a snižuje povodňový průtok v toku; po průchodu povodňové vlny se nádrž zcela vyprázdní (je suchá) a zpravidla se zemědělsky využívá [9]

Suspendovaný sediment – sediment znovu rozptýlený ve vodě [9]

Svahový sesuv - pohyb půdních vrstev do nižší polohy svahu, způsobený zemskou přitažlivostí, za součinnosti dalších vlivů (např. změna sklonu svahu, zvýšený obsah podzemní vody, zatížení povrchu svahu, narušení úpatí svahu, zásah člověka apod.)

Svážné území – území náchylné k sesuvu půdy [9]

Světlost drénů (potrubí) – vnitřní průměr drenážních trubek (potrubí). M.j.: cm, označení d [1]

Svodný drén – svádí vodu ze sběrných drénů do hlavního nebo přímo do odvodňovacího kanálu nebo odpadu [1]

Svodný odvodňovací příkop - odvodňovací příkop odvádějící vodu ze sběrných odvodňovacích příkopů do odvodňovacího kanálu nebo přímo do vodního recipientu

Svodný průleh – průleh pro odvedení povrchové vody do recipientu [9]

Šířka a výška větrolamu – rozměry větrolamu ve vzrostlém stavu odpovídající požadované funkci [9]

Šířka chráněného území – šířka části pozemku ochráněná proti erozním účinkům provedenými protierozními opatřeními [9]

Šířka ochranných pásů – šířka vegetačních pásů s vysokým protierozním účinkem [9]

Šířka terasy – vzdálenost dvou sousedních teras, tj. půdorysná šířka terasové plošiny a svahu [9]

Šířka terasové plošiny – šířka terasy od paty svahu vyšší terasy ke hraně následujícího svahu [9]

Široká terasa – terasa na svahu, zpravidla o menším sklonu, s terasovou plošinou umožňující výsadbu tří a více řad vinné révy nebo ovocných stromů nebo pěstování zemědělských plodin [9]

Technická protierozní opatření – protierozní opatření stavebního charakteru [9]

Terasa – umělý nebo přírodní terénní stupeň zmenšující sklon části svahu a umožňující jeho zemědělské využití a snižující nebezpečí vodní eroze; tvoří jej terasová plošina a terasový svah [9]

Terasování – protierozní opatření na svahových pozemcích ke zmenšení jejich velkého sklonu umělými stupni (tj. stupňovitě) nebo přerušení svahu nízkými hrázkami (tj. hrázkově) nebo průlehy (tj. průlehově), aby povrchový odtok nedosáhl nebezpečného erozního účinku [1]

Terasování – protierozní opatření na svahových pozemcích sloužící ke střídavému zmenšení sklonu a délky části svahu [9]

Terasové dílce – terasové plošiny, zpravidla neparalelní, oddělené od sebe terénními stupni [9]

Terasový svah – uměle vytvořený strmý svah mezi terasovými plošinami [9]

Terénní úpravy - opatření ke snížení příčných a podélných nerovností terénu zemědělských pozemků (viz též ČSN 75 0142)

Terénní urovnávky – opatření ke snížení příčných a podélných nerovností terénu [9]

Transformace odtoku – přirozené nebo umělé přerozdělení odtoku v čase [8]

Trativod – kryté odvodňovací zařízení z kamene nebo drenážních trubek sloužící k odvodnění pláně, podloží cestního tělesa nebo okolního terénu [1]

Trubková drenáž – odvodnění soustavou trubkových drénů [1]

Třídy jakosti vody – skupiny vod určené společným souborem ukazatelů jakosti, lišící se stanovenými rozsahy s ohledem nebo bez ohledu na vhodnost k určitému použití [8]

Poznámka: Přehled a charakteristika tříd viz ČSN 75 7221.

Účinek větrné zábrany a větrolamu – vzdálenost před zábranou nebo větrolamem a za nimi, na kterou je omezeno (sníženo) působení větrné eroze [9]

Účinnost usazovací nádrže – podíl množství splavenin usazených v nádrži k celkovému množství splavenin přitéklých do nádrže [9]

Údolí vodního toku – poměrně úzká, protáhlá a obvykle klikatá sníženina v zemském povrchu, charakterizovaná podélným sklonem dna, ve kterém je vytvořeno koryto současného vodního toku; údolí toku vzniklo dlouhodobým působením vody tekoucí po povrchu Země [6]

Úhor – orná půda bez porostu zemědělských plodin [9]

Umělé koryto toku – koryto vybudované při přeložce vodního toku nebo pro umělý vodní tok [8]

Umělý vodní tok, umělý tok – vodní tok, jehož koryto bylo vytvořeno uměle [8]

Poznámka: Umělý tok plní vždy alespoň zčásti funkci přirozeného toku, tj. odvádí vodu z povodí a slouží jako vodní recipient.

Unášecí síla vody – síla, kterou proudící voda namáhá dno a boky koryta; jestliže je větší než odpor tření, dá se materiál koryta do pohybu. Označení: U [1]

Upravené koryto toku – koryto toku po provedení technických zásahů – úprav [8]

Upravený tok – vodní tok, jehož přírodní charakter je podstatně změněn technickými zásahy v korytě nebo ohrázkováním [8]

Úpravy toků – soubor vodohospodářských, lesnických, zemědělských a jiných opatření na tocích a v jejich povodí, jimiž se mají vytvořit příznivé podmínky pro vodohospodářské využití toků a mají se odstranit důsledky jejich škodlivého působení [8]

Poznámka: V užším smyslu je úpravou toku souhrn stavebních prací a staveb, prováděných k dosažení záměru úpravy.

Usazovací jímka, sedimentační jímka - objekt sloužící k zachycení menšího množství splavenin [9]

Usazovací nádrž – vodní nádrž sloužící k zachycení splavenin ve vodním toku [9]

Poznámka: V protierozní ochraně slouží k zachycení erozních splavenin unášených soustředěným odtokem vod z přívalových srážek.

Usměrňovací objekt - stavba usměrňující vodní proud

Úzká terasa – terasa na svahu o větším sklonu s terasovou plošinou umožňující výsadbu nejvýše dvou řad vinné révy nebo ovocných stromů [9]

Vedlejší odvodňovací příkop - otevřené odvodňovací zařízení, sbírající vodu z přilehlého pruhu zamokřeného území nebo z vývěru (prameniště) do svodného příkopu nebo přímo do recipientu

Vedlejší větrolam - vedlejší ochranný lesní pás ochranný lesní pás, který je v síti větrolamů situován kolmo na pásy hlavní; šířka je menší než pásů hlavních; vzájemná vzdálenost je větší než u pásů hlavních

Vegetační opevnění - stabilizace břehů koryt a přilehlých pozemků bylinami (zejména travinami) a dřevinami, zpravidla bez použití stavebních prvků

Velikost smyvu – celkové množství půdních částic uvedené do pohybu povrchovým odtokem [9]

Větrná eroze - rozrušování půdy, její přemísťování větrem a její ukládání na jiném místě [9]

Větrná zábrana – přenosná překážka proti větru [9]

Větrolam – ochranný lesní pás snižující působení větru na chráněný pozemek [9]

Větrolamový ochranný lesní pás - větrolam větrolamy se využívají v ochraně zemědělské krajiny; snižují negativní účinky některých meteorologických prvků nebo naopak zvyšují pozitivní působení jiných; hlavní význam větrolamů tkví ve snižování rychlosti větru

Vnější voda, cizí voda – povrchová a podpovrchová voda přitékající na dané území ze sousedních ploch [3]

Vodárenská nádrž - vodní nádrž určená k zásobování pitnou a užitkovou vodou (viz též ČSN 73 6515) [8]

Poznámka: Základní parametry vodárenské nádrže jsou jakost vody odebírané k úpravě, možnost řízení a ochrany jakosti vody. Termíny vodní nádrže, pitná voda, užitková voda viz ČSN 73 6510.

Vodárenský tok – vodní tok (nebo jeho část) určený právní normou jako zdroj vody k hromadnému zásobování obyvatelstva vodou [8]

Poznámka: Vodárenský tok musí vyhovovat stanoveným ukazatelům přípustného stupně znečištění.

Vodárenství – soubor činností, staveb a zařízení zajišťujících odběr, úpravu, akumulaci, dopravu a rozvod vody pro potřeby obyvatelstva, průmyslu a zemědělství [8]

Vodní eroze - rozrušování zemského povrchu vodou spojené přemísťováním a ukládáním uvolněného materiálu [9]

Vodní nádrž - vodní útvar vzniklý akumulací vody v přírodní prohlubni nebo uměle vytvořeném prostoru na zemském povrchu, ve kterém se zdržuje nebo zpomaluje odtok vody z povodí (viz též ČSN 73 6510)

Vodní plocha - pozemky na nichž jsou vodní toky, vodní nádrže, močály nebo bažiny

Vodní tok - vodní útvar, pro který je charakteristický stálý nebo dočasný pohyb vody v korytě ve směru celkového sklonu, a který je napájen z vlastního povodí nebo z jiného vodního útvaru (bystřiny, potoky, řeky, průplavy, vodní kanály, nádrže a slepá ramena vodních toků) (viz též ČSN 73 6510)

Vodní útvar – trvalá nebo dočasná soustředění vody na zemském povrchu nebo v zemské kůře, charakterizovaná typickými formami výskytu a znaky hydrologického režimu [8]

Vodní zdroj - povrchové a podzemní vody daného území, které se využívají nebo mohou být využívány v národním hospodářství a pro potřeby obyvatelstva (viz též ČSN 73 6510) [8]

Vodohospodářská rekultivace - soubor technických a biologických opatření za účelem úpravy vodního režimu a břehových částí na rekultivovaném území s cílem vytvoření vodní nádrže k vodohospodářským a jiným účelům (rekreačním, rybářským aj.)

Vodohospodářsky významný tok - vodní tok určený ústředním vodohospodářským Orgánem a uvedený v seznamu těchto toků

Poznámka: Seznam vodohospodářsky významných toků je přílohou zákona o vodách.

Vodní tok - nesprávně vodoteč vodní útvar, pro který je charakteristický trvalý nebo dočasný pohyb vody v korytě a který je napájen z vlastního povodí nebo z jiného vodního útvaru

Vrstevnicová terasa – terasa, jejíž trasa je vedena ve směru vrstevnice [9]

Vrstevnicové obdělávání půdy – zpracování povrchu půdy, výsadba, setí plodin ve směru vrstevnic (popř. s minimální odchylkou) k omezení možnosti vzniku vodní eroze [9]

Vsakovací pás - pás krytý porostem s účinnou odolností proti erozi, na němž dochází jednak k zachycení vody stékající z území ležícího výše, jednak vody na tento pás spadlé

Vsakovací pás – pás pozemku s velkou infiltrační schopností krytý porostem (zatrávněný, křovinný, stromový apod.) [9]

Vsakovací průleh – záchytný průleh s velkou infiltrační schopností [9]

Vsakovací příkop – příkop k zachycení povrchové vody založený bez spádu nebo v mírném sklonu, v němž vsakuje voda do půdy [1]

Vydatnost podzemní vody – objem podzemní vody odtoklé z přírodního nebo umělého vodního útvaru nebo objektu za časovou jednotku [8]

Poznámka: Další termíny, např. odtok podzemní vody, specifický odtok podzemní vody, vydatnost pramene, stálost pramene, viz ČSN 73 6530 a ČSN 73 6532.

Vydatnost vodního zdroje – množství vody, které může poskytovat vodní zdroj za časovou jednotku v daném okamžiku; pro delší období se stanoví vydatnosti průměrné, minimální, maximální apod. [8]

Poznámka: Nelze zaměňovat s kapacitou odběrného nebo jímacího zařízení.

Vydutý svah – svah, jehož sklon se odshora postupně snižuje [9]

Výhon - příčná stavba vybíhající z břehů směrem k ose toku a usměrňující vodní proud, zajišťuje ohrožené břehy; podle situování k ose toku se člení výhony na kolmé, inklinantní, deklinantní, podle stavebního materiálu na drátokamenné, skříňové, zápletové, laťové, podle konstrukce na propustné a nepropustné

Vymílací rychlost vody – rychlost tekoucí vody, při které jsou uváděna do pohybu minerální zrna určité velikosti [9]

Vymílání – erozní činnost soustředěně tekoucí vody [9]

Výmolová eroze - vodní eroze, při níž vznikají v půdním povrchu zářezy různé hloubky; podle stupně vývoje se rozlišuje eroze rýhová, výmolová a stržová

Vypuklý svah – svah, jehož sklon se odshora postupně zvyšuje [9]

Výška odtoku – objem vody odtoklé z povodí nebo z daného území za daný časový interval, vyjádřený výškou vrstvy rovnoměrně rozložené po ploše tohoto povodí nebo území [6]

Výška srážek – objem vody ze srážek spadlých na povrch daného území za daný časový interval, vyjádřený výškou vrstvy rovnoměrně rozložené po ploše tohoto území [6]

Výška terasového svahu – rozdíl kót v patě a vrcholu svahu v tomtéž příčném řezu [9]

Vývar – prostor pod přepadem nebo stupněm pro utlumení pohybové energie vody [1]

Vývar (jezu) - prohloubená a opevněná část podjezí, v níž dochází k tlumení kinetické energie přepadající vody, zpravidla za vzniku vzdutého vodního skoku

Zához - opevnění paty svahu koryta, zajištění výmolů a strží, spadišť apod. volně sypaným neopracovaným kamenem nebo jiným materiálem popř. povrchově upraveným (viz též ČSN 73 6512)

Záchytný kanál - ochranný kanál určený k zachycení a odvedení vnějších vod

Záchytný průleh – průleh pro přerušení a zachycení povrchového odtoku [9]

Záchytný odvodňovací příkop - otevřené odvodňovací zařízení, sloužící k podchycení a odvádění vnějších (cizích) vod přitékajících z přilehlých výše položených pozemků v povodí

Záchytný příkop – příkop k zachycení cizí povrchové nebo podzemní vody vedený zpravidla po obvodě zájmového území [1]

Zanášení nádrže – proces usazování splavenin v nádrži [9]

Zanášení rybníka – usazování organických a minerálních částic v rybníku [9]

Záplavová čára - křivka odpovídající průsečnici hladiny vody se zemským povrchem při zaplavení území povodní

Záplavové území - území vymezené záplavovou čarou

Zapojení větrolamu – hustota porostu větrolamu určující jeho propustnost [9]

Zasakovací drén - drén opatřený propustným zásypem do úrovně terénu, umožňující infiltraci povrchové vody

Zasakovací jímka - objekt opatřený propustným zásypem do úrovně terénu, umožňující infiltraci povrchové vody

Zasakovací ochranný lesní pás - vsakovací ochranný lesní pás; infiltrační ochranný lesní pás je určen na ochranu půdy před vodní erozí a na zmírnění povrchového odtoku dešťových a sněhových vod; využívá se infiltračního působení celého ekosystému ochranného pásu

Zásoba vody – množství akumulované vody, které je v daném okamžiku k dispozici pro použití k různým účelům [8]

Poznámka: Další termíny, např. akumulace vody, viz ČSN 73 6510.

Zatrávnění - ochrana povrchu terénu travním porostem

Zatrávnění meziřadí – vytvoření trvalého travního porostu mezi řadami ovocných stromů a vinné révy na pozemku ohroženém vodní erozí [9]

Zatrávněný průleh – průleh opevněný trvalým travním porostem [9]

Závěrový profil – profil na toku, kterým prochází povrchový odtok z daného povodí [6]

Závlaha - umělé dodávání závlahové vody, odpadních vod, hnojivých a jiných roztoků pro zabezpečení vláhové potřeby a výživy rostlin nebo k jiným účelům

Závlahová voda – voda odpovídající jakosti používaná pro zemědělské a lesnické závlahy [8]

Závlahové zařízení - souhrnný název všech zařízení k odběru, přívodu a rozvodu závlahové vody a jejímu rozdělení po závlahové ploše

Závlahová dávka

- jednorázové umělé zvlhčení půdy a přízemní vrstvy atmosféry

- množství vody, které se dodá v souvislém časovém úseku na jednotku plochy; udává se v m nebo v mm

Zdroj znečištění – zdroj, ze kterého do vodního útvaru přecházejí znečišťující složky (látky, teplo, mikroorganismy aj.) [8]

Poznámka: Příčinou znečištění je obvykle zdroj znečištění; může však být i jiná, např. druhotné znečištění.

Zdrsněný skluz - objekt tvořící úsek koryta s velkým podélným sklonem s velkou drsností, zmenšuje sklon čáry energie vodního toku nad skluzem (ČSN 750121)

Zemědělská rekultivace - způsob biologické rekultivace, jímž se technicky rekultivované objekty (pozemky) uvádějí do stavu pro zemědělské využití; zemědělská rekultivace používá obvykle speciální rekultivační (meliorační) několikaleté cykly s použitím různých kultur

Zhlaví strže - horní část strže, kde působením zpětné eroze dochází k prodlužování tohoto útvaru proti sklonu

Zhlaví strže – počátek výmolu strže [1]

Zóna eroze - úsek vodního toku, ve kterém převládá vymílání, zpravidla horní tok; přechází do úseku, v němž jsou přírůstek a úbytek splavenin v korytě toku přibližně v rovnováze, zpravidla ve středním toku

Zóna akumulace -úsek vodního toku, ve kterém převládá proces ukládání splavenin

Zóna infiltrace srážkových vod - tato zóna se většinou v podmínkách krystalinika nachází na rozvodných ploších a horních částech svahů a všude na vrcholových partiích krajiny. Může být tvořena jak výchozy skály, tak štěrkopísky a skeletovitými, mělkými půdami. Srážky v těchto geomorfologických a pedologických poměrech rychle infiltrují do puklin, kamenitých a úlomkovitých sutí a do písčitých nebo hlinitopísčitých zvětralin, které mohou být někde na povrchu překryty hlinitou vrstvou [25]

Zóna infiltračně – akumulační - morfologicky se jednoznačně tato zóna nachází v údolní poloze, nebo v poloze široké deprese, v nejnižší partii krajiny [25]

Zóna infiltračně-transportní - transportní zóna je území mezi infiltrační a akumulační zónou [25]

Zpevněný průleh – průleh opatřený technickým (stavebním) opevněním, který může současně plnit funkci polní cesty [9]

Zpětná eroze – eroze, která z různých důvodů postupuje proti proudu [9]

Zpevněná terasa – terasa, jejíž strmý svah je zpevněn stavebními prvky [9]

Zrychlená eroze – eroze, při níž ztráta půdy není nahrazována půdotvorným procesem [9]

Ztráta půdy erozí – úbytek půdy způsobený erozními činiteli [9]

Zvodeň – hydraulicky spojená akumulace gravitačních podzemních vod v pásmu nasycení [8]

BIOTECHNICKÁ A BIOLOGICKÁ OPATŘENÍ (KRAJINNÁ EKOLOGIE, BIOTA, GEOGRAFIE, KRAJINNÝ RÁZ)

Biocenóza – podle definice Moebia podobně jako ekosystém zahrnuje živou i neživou složku. V některých případech se ovšem její výklad omezuje pouze na společenství rostlin a živočichů. [30]

Biocentrum – biotop nebo soubor biotopů v krajině, který svým stavem a velikostí umožňuje trvalou existenci přirozeného či pozměněného, avšak přírodně blízkého ekosystému. [3]

Biocentrum existující - je tvořeno EVSK, jehož velikost odpovídá alespoň stanoveným minimálním parametrům. Může být optimálně funkční, funkční nebo málo funkční, což závisí na stavu a vyspělosti jeho společenstva.

Biocentrum částečně existující je - z části tvořeno EVSK, který, ač vysoce stabilní, nedosahuje minimálních prostorových parametrů.

Biocentrum chybějící - je skladebná část ÚSES, v níž neexistuje vhodný ekologicky významný segment. (Kritérium nutné velikosti biocentra, aby bylo vůbec schopno trvalou existenci přírodě blízkého ekosystému zabezpečit, je dáno tzv. minimálními parametry, které jsou rozdílné jak podle typu společenstva, tak podle jeho reprezentativnosti. Tato minimální plocha tedy mimo jiné jednoznačně určuje, co vůbec může být biocentrem a co ne.)

Biocentrum reprezentativní - je tvořeno přírodními, přirozenými či antropicky podmíněnými, ale přírodě blízkými ekosystémy, které reprezentují ekosystémy typické pro danou biogeografickou jednotku. V rámci ÚSES musí mít cílově každá biogeografická jednotka alespoň jedno reprezentativní biocentrum; není-li je možno vybrat z kostry ekologické stability, musí být navrženo nově.

Biocentrum unikátní - je tvořeno přírodními, přirozenými, či antropicky podmíněnými, ale přírodě blízkými ekosystémy, které jsou v dané biogeografické jednotce zvláštní, výjimečné, a jejichž vznik a existence jsou podmíněny specifickými ekologickými podmínkami. Unikátní biocentra musí být navržena, jsou-li dané ekosystémy zastoupeny v kostře ekologické stability; nejsou-li, pak se do ÚSES nově nenavrhují.

Biocentrum jednoduché - je tvořeno společenstvy jedné vegetační formace (např. lesní, luční, mokřadní).

Biocentrum kombinované - zahrnuje společenstva různých formací (např. rybník obklopený mokřadními travinnými společenstvy a olšovými porosty).

Biocentrum vložené - je biocentrum, které je nutno na určitém biokoridoru umístit proto, aby biokoridor nepřesáhl svou maximálně možnou délku, stanovenou v minimálních parametrech.

Biodiverzita (biologická diverzita) je různorodost všech žijících společenstev a ekosystémů v rámci krajiny. Zahrnuje variabilitu v rámci druhů, mezi druhy, společenstvy a mezi ekosystémy. [28]

Biogeocenóza (geobiocenóza) – definice biogeocenózy byla poprvé formulována ruským lesníkem V. N. Sukačevem. Je jí *část zemského povrchu, na němž biocenóza a příslušné části atmosféry, litosféry a pedosféry i jejich vzájemné vztahy tvoří jednotný vnitřně podmíněný komplex*. Tato jednotka zahrnuje stejně jako ekosystém živé i neživé složky, přičemž akcentuje homogenitu území. Lze ji proto ztotožnit s ekosystémem určité krajinné složky. S ohledem na jednoznačnější prostorové vymezení označuje Míchal biogeocenózy rovněž jako prostorově vymezené suchozemské ekosystémy. Původní termín přesmykl Zlatník na geobiocenózu, aniž se význam slova podstatněji změnil. [30]

Biogeografický region (bioregion) - je individuální biogeografickou jednotkou na regionální úrovni. Společenstva biogeografického regionu jsou ovlivněna jeho polohou a mají charakteristické chorologické rysy, které jsou výsledkem specifického postglaciálního vývoje. V rámci biogeografického regionu se většinou již nevyskytují jiné rozdíly v potenciální biotě než rozdíly způsobené odlišným ekotopem. Bioregion je zpravidla charakterizován také specifickým typem a určitou intenzitou antropického využívání, a tedy i svébytným současným stavem společenstev.

Biochora – je vyšší jednotkou typologického členění krajiny v hierarchii biogeografických jednotek užívaných pro územní systémy ekologické stability (ÚSES). [30]

Biochora - je vyšší jednotkou typologického členění v rámci biogeografické diferenciace krajiny. Typ biochory tvoří typická kombinace skupin typů geobiocénů v rámci určitého biogeografického regionu. Typy biochor se vyznačují svébytným zastoupením, uspořádáním, kontrastností a složitostí kombinace typů geobiocénů v rámci vegetačních stupňů a ekologických (trofických a hydrických) řad. Tyto strukturální znaky jsou natolik výrazné, že je možno vymezit typy biochor a územně je odlišit od typů biochor jiných vlastností. Pro potřeby ÚSES se v rámci daného bioregionu za samostatnou biochoru považují všechny její prostorově oddělené segmenty.

Biokoridor - je skladebná část ÚSES, která neumožňuje rozhodující části organismů trvalou existenci, avšak umožňuje jejich migraci mezi biocentry, a tím vytváří z oddělených biocenter síť (vyhl. č. 395/1992 Sb.) Je to tedy skladebná část ÚSES, která propojuje mezi sebou sousední biocentra a stavem svých ekologických podmínek a velikostí umožňuje migraci organismů vyspělých společenstev, nemusí jim však umožňovat trvalou existenci. Charakter společenstva biokoridoru se jednoznačně odvíjí od charakteru společenstev biocenter, která biokoridor spojuje. O tom, co je biokoridor a co není, rozhodují minimální prostorové a funkční parametry.

Biokoridor – území, které neumožňuje rozhodující části organismů trvalou dlouhodobou existenci, avšak umožňuje jejich migraci mezi biocentry, a tím vytváří z oddělených biocenter systém. [3]

Biokoridor modální - (dříve spojovací) spojuje biocentra stejných či podobných společenstev a tvoří tak z nich propojený celek s možností společného vývoje. Modální biokoridor propojuje podobná společenstva v rámci agregace příbuzných STG.

Biokoridor kontrastní - (dříve kontaktní) spojuje biocentra s výrazně odlišnými společenstvy. Tento typ biokoridoru zprostředkovává kontakty a migraci pouze některých druhů organismů, umožňuje však jejich vzájemné vývojové interakce. Tyto biokoridory sledují zpravidla přirozené trasy ekotonových společenstev mezi odlišnými typy společenstev. Rozhodující jsou ty prostory, kde je šířka přirozeného ekotonu co největší a změny ekotopu co nejmenší (tím se stává i kontakt druhů a celých společenstev neúčinnější).

Biokoridor jednoduchý - je tvořen společenstvy jedné vegetační formace (např. lesní, luční, mokřadní).

Biokoridor kombinovaný - zahrnuje společenstva různých formací (např. potok s olšovými porosty a mokřadními travinnými společenstvy, travinobylinná společenstva mezi s keři a stromy apod.). Jde o základní typ antropicky podmíněných biokoridorů v bezlesé krajině.

Biokoridor složený - je speciální typ biokoridoru regionálního a vyššího významu, do kterého v určitých vzdálenostech vkládáme vložená biocentra významu místního; tak je možno prodloužit jeho celkovou přípustnou délku.

Biotop – je jednotkou abiotického prostředí a organismů. Velmi často bývá tato jednotka vztažena ke konkrétnímu jedinci, populaci či společenstvu. [30]

Břehový porost – dřevinný a luční vegetační doprovod rostoucí na březích vodního toku, který mimo plnění ostatních funkcí vegetačního doprovodu zvyšuje nebo zajišťuje odolnost břehů. [33]

Cílový typ společenstva - je označení typu společenstva, pro jehož uchování či znovuoobnovení byl dotýčný ekologicky významný segment krajiny vybrán do ÚSES.

Diverzita – rozmanitost, bohatost a množství složek souboru, jeden ze znaků biodiverzity

Doprovodný porost – dřevinný a luční vegetační doprovod rostoucí u toků bez ochranných hrází za břehovou čárou v bezprostřední návaznosti na břehové porosty, u toků s ochrannými hrázemi na předhrází nebo na vhodných lokalitách za hrázemi. [33]

Drobné artefakty v krajině jsou výtvarně a účelově pojaté, uměle vyrobené předměty či stavby v krajině. Plnily odedávna různé funkce. Jejich hlavním posláním bylo uchovat vzpomínku či informaci o konkrétním místě či události. [30]

Dřevina – víceletá rostlina, jejíž stonek dřevnatí při tloušťkovém i výškovém růstu; dělí se na stromy a keře. [33]

Ekologická stabilita - je schopnost ekosystému vyrovnávat změny způsobené vnějšími činiteli a zachovávat své přirozené vlastnosti a funkce (zák. č. 17/1992 Sb.).

Ekologická stabilita (dynamická biologická rovnováha) je schopnost ekosystému (půd) vyrovnávat změny způsobené vnějšími činiteli a zachovávat své přirozené vlastnosti a funkce. [28]

Ekologické řady - vyjadřují podmínky dané obsahem živin a aciditou půd (trofické řady) a dynamikou vlhkostního režimu půd (hydrické řady).

Ekologicky významný segment krajiny - EVSK - je základní skladebnou částí kostry ekologické stability. Je územím, které je tvořeno relativně ekologicky stabilnějšími ekosystémy. Vyznačuje se ekologickými podmínkami, umožňujícími trvalou existenci druhů přirozeného genofundu. Vybrané EVSK tvoří nejvýznamnější součást skladebných částí ÚSES. Ekologicky významný segment krajiny není definován zákonem, neboť jde o účelový pojem metodologického charakteru. Jeho zákonná ochrana je umožněna zejména institutem registrovaného významného krajinného prvku.

Ekosystém - je funkční soustava živých a neživých složek životního prostředí, jež jsou navzájem spojeny výměnou látek, tokem energie a předáváním informací, a které se vzájemně ovlivňují a vyvíjejí v určitém prostoru a čase (zák. č. 114/1992 Sb. a vyhl. č. 395/1992 Sb.).

Ekosystém - funkční soustava živých a neživých složek životního prostředí, jež jsou navzájem spojeny výměnou látek, tokem energie a předáním informací a které se vzájemně ovlivňují a vyvíjejí v určitém prostoru a čase

Ekosystém – autorem tohoto termínu je britský botanik A. G. Tansley. Lze jej použít na každé úrovni prostorového měřítka. Jako ekosystém vyšší (chorické) úrovně chápe krajinu též Míchal. Ekosystém se stal pro ekologii základním koncepčním přístupem, který má výhodu pojmu mezioborové povahy s programově formulovanou vazbou v teorii systémů a matematického modelování. Ekosystém je rovněž definován jako *všechny organizmy v daném prostoru ve vzájemném působení s jejich neživým prostředím*. [30]

Ekotop - je plocha s obdobnými trvalými ekologickými podmínkami; vymezuje plochu téhož geobiocénu.

Ekotop – je podle zakladatele krajinné ekologie, německého geografa C. Trolla *ekologicky relativně homogenní část globální sféry*. Je sumárním vyjádřením souboru ekologicky určujících vlastností abiotického a biotického subsystému. [30]

Enkláva (ploška) je neliniový, tedy plošný útvar, vzhledem se lišící od svého okolí, často obklopená krajinnou matrix. Enklávy se různí co do své velikosti, tvaru, typu, vnitřní heterogenity i vlastních hranic. [30]

Estetická hodnota krajinného rázu je průmětem charakteristik místa do kladných a záporných hodnot, které je hodnotící subjekt schopen „vyčíst“ ze smyslově postižitelných (převážně vizuálních) charakteristik krajiny. Jakmile estetické hodnocení nabude podobu dostupnou intersubjektivní kontrole, není vyloučeno z objektivního poznávání podstaty, vzniku a vývoje estetické hodnoty. [16]

Faktory ovlivňující způsoby využívání krajiny jsou:

- přírodní – klimatické charakteristiky, půdní charakteristiky (úrodnost, vlhkost, ...), svažitost (dostupnost)
- kulturní – hospodářský stav země, politická situace v daném období, technická vyspělost, erozní ohrožení, ochrana přírody, hygienické limity, estetický aspekt [30]

Generel ÚSES - je jedna z forem plánu ÚSES, která ÚSES vymezuje pouze na základě přírodovědných hledisek. Je proto vymezován co nejvolněji a jsou v něm vyjádřeny pouze přírodní danosti (trvalé ekologické podmínky a vyspělá a okamžitě nenahraditelná společenstva).

Genius loci (duch místa) označuje čím místo je nebo čím „chce být“. V konceptu krajinného rázu tvoří genius loci jeho dílčí aspekt, aspekt historický, kulturní a duchovní. [30]

Geobiocén jako souvislý pozemek je soubor modifikovaných až transformovaných živých organismů s neživým prostředím, který lze odlišit a ohraničit v terénu a vymezit v mapě. Jedná se o poměrně homogenní územní jednotku na místní úrovni, která má typické vlastnosti a lze ji vnímat jako stanoviště pro rostlinu nebo pozemek (močál, louka, pole, skalní výchoz, remíz apod.) Původní termín zaveden Prof. Zlatníkem 1952. Standardní vlastnosti určitého typu geobiocénu vyjadřují ideotypy. [30]

Geobiocén - je jednota geobiocenózy přírodní a všech od ní vývojově pocházejících a do různého stupně změněných geobiocenóz včetně vývojových stádií, jaká se mohou vystřídat v segmentu určitých trvalých ekologických podmínek.

Geosystém (geografický systém) – označuje relativně homogenní část zemského povrchu, jehož součástí jsou kromě biologických, chemických a fyzikálních rovněž sociálně – ekonomické a technické faktory, které lze řídit a prognózovat. [30]

Harmonické měřítko krajiny je jedním z dominantních typických znaků. Velikost měřítka se odvozuje od biologických a psychologických vlastností člověka. [34]

Harmonické vztahy v krajině jsou dány vztahy přírodních, kulturních a historických charakteristik, vyjadřujících trvalou udržitelnost jejího vývoje a využívání. Projevují se typickými kombinacemi typických znaků jakožto součástí lidského životního prostředí. [34]

Hodnocení krajinného rázu je založeno na určení míry dochovanosti krajinného rázu dané oblasti v daném místě. K tomu slouží porovnání souboru typických znaků dané oblasti krajinného rázu se souborem znaků dochovaných v hodnoceném místě. Hodnocení se provádí expertním soudem. [34]

Hodnocení krajiny – je širší termín pro proces, v rámci něhož je krajina popisována, klasifikována a analyzována s následnou formulací výsledků. Tyto tři kroky je dobré jasně rozlišit a definovat.

- **Popis krajiny** – je systematické sbírání a interpretace informací o krajině v prvních fázích procesu hodnocení krajiny
- **Klasifikace krajiny** – je analytická činnost, kdy je krajina diferencována do typů či jednotek se zřetelně definovanými charakteristikami

- **Analýza krajiny** – je zjišťování hodnot krajiny s ohledem na zvolená kritéria. Obvykle tato analýza vychází z předem provedené klasifikace [30]

Chráněná krajinná oblast - rozsáhlé území s harmonicky utvářenou krajinou charakteristicky vyvinutým reliéfem, významným podílem přirozených ekosystémů lesních a trvalých travních porostů, s hojným zastoupením dřevin, popřípadě s dochovanými památkami historického osídlení

Poznámka: Oblast vyhláší vláda ČR

Interakční prvek – obvykle liniový element krajiny, který zprostředkovává kontakt mezi biocentry a biokoridory. [3]

Konfigurace terénu – vertikální a horizontální členitost terénu. [3]

Kostra ekologické stability - soustava relativně ekologicky stabilních částí (segmentů) krajiny bez ohledu na jejich funkční vztahy; rozmístění a výměra těchto krajinných částí; je dána dlouhodobým antropogenním vývojem každého konkrétního území

Krajina - část zemského povrchu s charakteristickým reliéfem, tvořená souborem funkčně propojených ekosystémů a civilizačními prvky

Krajina kulturní – její charakter je kromě přírodních faktorů determinován i prvky socioekonomickými. Krajina je v současnosti převážně kombinací přírody a kultury. Nejvýznamnějšími faktory, které způsobily přeměnu přírodní krajiny na kulturní, jsou zemědělství a lesnictví. [30]

Krajinná diverzita je tvarové vyjádření četných vztahů, existujících v daném období mezi jedincem, nebo společenstvem a topografií vymezeným územím, jehož vzhled je výsledkem dlouhodobé činnosti přírodních a lidských faktorů nebo kombinací obou těchto faktorů. [28]

Krajinné typy – dělení krajiny podle míry působení člověka v dynamice krajiny [17]

Kulturní dominanta krajiny je jedním z dominantních typických znaků krajinného rázu. Kulturní dominantou jsou člověkem bezprostředně vnímané výsledky lidské činnosti v krajině, které se zásadní měrou spolupodílejí na jejím obraze. [34]

Kulturní charakteristika krajinného rázu je dána způsobem využívání přírodních zdrojů člověkem a stopami, které v krajině zanechal. Kulturní charakteristiku tvoří zejména charakter osídlení, zástavby a jednotlivých staveb, charakter uspořádání pozemků – kultur, aktuální vegetace (kvantifikovaná zjednodušeně např. stupni ekologické stability) a charakter úprav vodního režimu. Součástí kulturní charakteristiky jsou také hodnoty krajinného rázu odrážející se ve významných uměleckých dílech, včetně zpětného průmětu těchto děl do psychiky uživatelů krajiny. [16]

Kulturní charakteristika krajinného rázu je dána způsoby využívání krajiny. Jde tedy zejména o vyjádření vlivu krajinaotvorných činností člověka na krajinu, a tím i na její charakteristický ráz. Krajinaotvorné činnosti jsou v různých zemích různé a mají pro danou oblast krajinného rázu i různou váhu. [34]

Historická charakteristika krajinného rázu se specifickou součástí kulturní charakteristiky a spočívá v časové posloupnosti a souvislostech kulturních a přírodních charakteristik oblasti či místa, jež se projevují přítomností historických a památkových hodnot (genius loci). Shrnuje současný stav poznání historických procesů a požadavky, které z něho plynou pro uchovávání nemovitých kulturních artefaktů (zejména částí kulturní krajiny, staveb, jejich rozborů, ucelených částí historických sídel) jako součástí kulturního dědictví. Je dána mj. přítom-

ností kulturních nemovitých památek, městských a vesnických památkových rezervací a zón a krajinných památkových zón včetně ochranných pásem, historickým významem místa pro kulturní historii národa (pobyty významné osoby apod. [16]

Hodnocení krajinného rázu je obsahové hodnocení smyslově vnímatelných, zejména vzhledových, vlastností krajiny, jejichž obsahy jsou nesené jak estetickými, tak přírodními, případně dalšími (např. historickými) hodnotami. Pro ochranu a tvorbu krajinného rázu se hodnocení provádí expertním soudem na základě podrobné bilance přírodních a kulturních charakteristik krajiny. Hodnocení spočívá v určení významu (velkého či malého či záporného) jednotlivých charakteristik, jimiž je krajinný ráz určován. Stanovuje se při něm prostorové rozmístění, kvantitativní parametry a kvalitativní parametry krajinných prvků, zejména však jejich vzájemné vztahy (harmonické či konfliktní) a zachovalost těchto charakteristik. [16]

Lokalita – místo na povrchu zemském něčím se vyznačující; místo výskytu druhu některého společenstva, nerostu apod. [3]

Luční porost – společenstva trav, jetelovin, popřípadě některých dalších bylin, která pokrývají půdu v souvislých porostech, dominantu tvoří vytrvalé trávy. [33]

Matrix (matrice) je nejrozsáhlejší a prostorově nejspojitější součást struktury krajiny. [30]

Míra dochovanosti krajinného rázu je dána poměrem typických znaků dané oblasti k typickým znakům dochovaným v daném místě. Krajinný ráz oblasti je v jednotlivých místech dochován v různé míře. [34]

Místní (lokální) ÚSES - je nepravidelnou sítí skladebných částí, které reprezentují celou škálu reprezentativních skupin typů geobiocénů dané biochory. Součástí místního ÚSES jsou i v něm ležící části ÚSES regionálního.

Místo krajinného rázu – část krajiny, stejnorodá z hlediska přírodních, kulturních a historických charakteristik a výskytu estetických hodnot, které odlišují místo od okolí. Místa krajinného rázu jsou prostory s jasně určeným individuálním charakterem, zpravidla o velikosti desítek až stovek hektarů. Relativní stejnorodost charakteristik a hodnot místa činí z místa krajinného rázu prostorový rámec společných opatření krajinného rázu. [16]+ [24]

Místo krajinného rázu je individuální, pohledově související krajinný prostor. Je tedy územím, které může být pohledově dotčeno realizací určitého záměru. Nejmenším místem krajinného rázu je základní krajinářský celek, vyšší jednotkou, odpovídající místu krajinného rázu, může být nadřazený krajinářský celek. [34]

Nadregionální ÚSES - je nepravidelnou sítí skladebných částí, které reprezentují celou škálu biogeografických regionů (bioregionů) dané biogeografické podprovincie.

Nadřazený krajinářský celek (dále NKC) je krajinný prostor tvořený širšími, dálkovými pohledy. Obsahuje zpravidla více základních krajinářských celků. Jeho typické znaky jsou vnímány z dálkových pohledů a jsou tvořeny tvary horizontů, které jej vymezují, dominantami a makrostrukturou svahů a vytvářejí tak krajinný exteriér. Rozloha nadřazeného krajinářského celku se pohybuje řádově v desítkách až stovkách m². [34]

Nálet – přirozené (samovolné) zalesnění, vzniklé náletem semen lesních dřevin [1]

Národní kulturní památka - kulturní památka, která tvoří nejvýznamnější součást kulturního bohatství národa, vyhlášená vládou ČR za NKP

Národní park - rozsáhlé území, jedinečné v národním či mezinárodním měřítku, jehož značnou část zaujímají přirozené nebo lidskou činností málo ovlivněné ekosystémy, v nichž rostliny, živočichové a neživá příroda mají mimořádný vědecký a výchovný význam

Národní přírodní památka - přírodní útvar menší rozlohy, zejména geologický či geomorfologický, naleziště nerostů nebo vzácných či ohrožených druhů ve fragmentech ekosystémů, s národním nebo mezinárodním ekologickým, vědeckým či estetickým významem, a to i takový, který vedle přírody formoval svou činností člověk STEJNÉ JAKO PŘÍRODNÍ PAMÁTKA

Národní přírodní rezervace - menší území mimořádných přírodních hodnot, kde jsou na přirozený reliéf s typickou geologickou stavbou vázány ekosystémy významné a jedinečné v národním či mezinárodním měřítku

Oblast krajinného rázu (OKR) je území se stejným či velmi podobným souborem typických znaků, odrážejících jeho stav a vývoj. Soubor typických znaků dané oblasti krajinného rázu je určen jejími charakteristikami, zejména přírodními, kulturními a historickými. [34]

Plán ÚSES - slouží orgánům ochrany přírody pro vymezení místního, regionálního i nadregionálního ÚSES. Plán ÚSES je podkladem pro projekty ÚSES, provádění pozemkových úprav, pro zpracování územně plánovací dokumentace, pro lesní hospodářské plány a pro vodohospodářské a jiné dokumenty ochrany přírody a krajiny (vyhl. č. 395/1992 Sb.). Jeho úkolem je prostorově a funkčně definovat nároky ÚSES v daném území. Zpracovává se předběžně jako generel a po celospolečenské optimalizaci ve Výsledném znění. První etapou je vytvoření Mapy potenciálních společenstev.

Projekt ÚSES - je souborem přírodovědně, technické, ekonomické, organizační a majetkoprávní dokumentace. Na zemědělské půdě je závazným podkladem zejména k provádění pozemkových úprav (vyhl. č. 395/1992 Sb.), na lesní půdě součástí lesních hospodářských plánů, ev. osnov (návrh lesního zákona). Úkolem projektu ÚSES je zabezpečit realizační proces určité skladebné části ÚSES k cílovému funkčnímu stavu.

Přírodní charakteristika krajinného rázu zahrnuje vlastnosti krajiny určené jak trvalými přírodními podmínkami, kterými jsou především geologické, geomorfologické, klimatické a biogeografické poměry, tak aktuálním stavem ekosystémů. Přírodní charakteristiku tvoří především specifický typ reliéfu v rámci určitého bioregionu a specifická kombinace potenciálních ekosystémů, odrážející základní vlastnosti prostředí, mj. klimatu. Pro celou ČR jsou typizovány v mapách tzv. biochor v měřítku 1:50 000 (Culek a kol., 1998). Součástí přírodní charakteristiky je též aktuální stav ekosystémů, který do značné míry informuje o způsobu využívání krajiny. Stává se tak přechodem mezi přírodní a kulturní charakteristikou. [16]

Přírodní charakteristika krajinného rázu je dána přírodními podmínkami. Rozhodující jsou zejména ty přírodní podmínky, které se bezprostředně projevují v obraze dané krajiny a tvoří část typických znaků daného krajinného rázu. Významné jsou i ty přírodní podmínky, které rozhodující měrou ovlivňují využitelnost přírodních zdrojů v území a tvoří tedy rámce pro dlouhodobé využívání krajiny člověkem. [34]

Přírodní a estetická hodnota krajiny je průmětem typických znaků a jejich typických kombinací do kladných a záporných hodnot, které je hodnotící subjekt schopen „vyčíst“ ze smyslově postižitelných (převážně vizuálních) charakteristik daného místa krajinného rázu. Obě hodnoty jsou výsledkem obsahového hodnocení všech charakteristik krajinného rázu. [34]

Přírodní krajinou rozumíme útvar, který se vytváří působením přírodních, abiotických i biotických krajinotvorných procesů bez ovlivnění antropogenními faktory nebo jen s jejich minimálním působením. Jako jediný

v úvahu přicházející krajinný typ přetrvává přírodní krajina praktiky bez výjimek až do neolitu, kdy se začíná vytvářet lidská společnost, věnující se zemědělství. [30]

Přírodní památka - přírodní útvar menší rozlohy, zejména geologický či geomorfologický útvar, naleziště vzácných nerostů nebo ohrožených druhů ve fragmentech ekosystémů s regionálním ekologickým, vědeckým či estetickým významem, který vedle přírody formoval svou činností člověk

Přírodní rezervace - menší území soustředěných přírodních hodnot se zastoupením ekosystémů typických a významných pro příslušnou geografickou oblast

Přírodní zdroje jsou ty části živé nebo neživé přírody, které člověk využívá nebo může využívat k uspokojení svých potřeb. Obnovitelné přírodní zdroje mají schopnost se při postupném spotřebovávání částečně nebo úplně obnovovat, a to samy, nebo za přispění člověka. Neobnovitelné přírodní zdroje spotřebováváním zanikají. [28]

Regionální ÚSES - je nepravidelnou sítí skladebných částí, které reprezentují celou škálu typů biochor v daném biogeografickém regionu. Součástí regionálního ÚSES jsou i v něm ležící části ÚSES nadregionálního.

Registrovaný významný krajinný prvek - je ekologicky, geomorfologicky nebo esteticky významný segment krajiny, který utváří její typický vzhled nebo přispívá k udržení její stability a je registrován orgánem ochrany přírody.

Reliéf – je hlavním nositelem ukazatelů prostoru a polohy, potřebných k interpretaci prostorových vztahů v krajině. Povrchové tvary dále tvoří soubory, nazývané typy reliéfu. V případě subaerických typů georeliéfu uvádí Demek dva základní termíny:

- Nížina – území v nadmořské výšce 0 – 200 m (příp. i 300 m), složené ze zpevněných nebo málo zpevněných sedimentů, uložených horizontálně nebo subhorizontálně, které mají měkký rovinný nebo pahorkatinný reliéf s relativní výškovou členitostí do 75 m
- Vysočina – území v nadmořské výšce nad 200 m (příp. 300 m) se zvlněným až členitým reliéfem; podle výškové členitosti se dále dělí na pahorkatiny, vrchoviny, hornatiny a velehornatiny [30]

Reliéf terénu – tvářnost zemského povrchu; příčné a podélné nerovnosti terénu. [3]

Remízek – křovinatý lesík (malá skupina dřevin) v polích, sloužící k úkrytu drobné zvěře a estetickému vzhledu krajiny; skupinová vegetace. [3]

Revitalizace (renaturalizace) je soubor opatření na obnovení přírodě blízké struktury životadárných vazeb a procesu v určité části nebo složce krajiny, nevhodně pozměněné lidskou činností. [28]

Rozptýlená zeleň – jednotlivé stromy a keře rostoucí na nelesních pozemcích. [33]

Skladebná část ÚSES - je základní prostorově funkční jednotka ÚSES. Člení se na základě prostorově funkčních kritérií na biocentra, biokoridory a interakční prvky. Skladebná část ÚSES je segmentem krajiny, který je (nebo má být) tvořen relativně ekologicky stabilnějšími ekosystémy. Vyznačuje se (nebo se má vyznačovat) ekologickými podmínkami, umožňujícími trvalou existenci druhů přirozeného genofondu, či alespoň jejich migraci. Existující (stávající) skladebné části ÚSES jsou ekologicky významnými segmenty krajiny.

Skupina typů geobiocénů - STG - jsou sdružené typy geobiocénů s podobnými trvalými ekologickými podmínkami, zjišťovanými pomocí bioindikace rostlinnými společenstvy. Skupiny typů geobiocénů jsou označovány názvy hlavních dřevin původních lesních geobiocenóz. Nadstavbovými jednotkami geobiocenologické typizace jsou vegetační stupně a ekologické řady. Pro účely vymezování místního ÚSES používáme i rozlišení na STG reprezentativní a unikátní, a to podle jejich typičnosti pro danou biochoru.

Solitéra - rostlina (strom, keř nebo květina) rostoucí o samotě ve volné krajině

Solitéry – jsou představovány jednotlivými stromy a malými, izolovanými skupinkami stromů. Často se uplatňují v doprovodu kulturních artefaktů (kříže, Boží muka, ...). Znamé jsou rovněž tzv. hraniční stromy, které se jako oficiální správní znaky uplatňovaly přibližně do pol. 18. století. [30]

Stupeň ochrany krajinného rázu je dán kombinací míry dochovanosti krajinného rázu (včetně náročnosti obnovy typických znaků nedochovaných) a vhodností jeho ochrany z hlediska ostatních dlouhodobých zájmů společnosti. Je základním nástrojem diferencované ochrany krajinného rázu. [34]

Sukcese – sled změn druhového složení bioty v určité lokalitě, který vede k záměně jednoho ekosystému druhým a končí v klimaxu (v podmínkách ČR lesní společenstvo)

Trvale udržitelný rozvoj společnosti je takový rozvoj, který současným i budoucím generacím zachovává možnost uspokojovat jejich základní životní potřeby a přitom nesnižuje rozmanitost přírody a zachovává přirozené funkce ekosystémů. [28]

Tvorba krajiny - povinná činnost vlastníků a nájemců pozemků zlepšovat podle jejich možností stav dochovaného přírodního a krajinného prostředí za účelem zachování druhového bohatství přírody a udržení systému ekologické stability

Typické znaky krajinného rázu jsou jednotlivé, člověkem v krajině smyslově přímo i zprostředkovaně vnímané charakteristiky krajiny, které spoluvytvářejí její obraz a určitý prostor pro člověka identifikují. Soubor těchto typických znaků dané krajiny vytváří její ráz. Typické znaky je účelné dělit na dominantní, hlavní a doprovodné. [34]

Údolní niva je biotop, jehož utváření, složení a vzájemné vztahy jeho jednotlivých složek jsou ovlivňovány hydrogeologickými poměry vodního toku (výše hladiny spodní vody, občasné záplavy). Údolní niva je charakterizována geomorfologicky (utvářením terénu), především však druhovým spektrem typických (rostlinných) společenstev (doprovodné břehové porosty, společenstva vlhkomilných druhů rostlin – lužní lesy, pobřežní křoviny, rákosiny, porosty ostřic, nitrofilní společenstva vysokých bylin). Terénními úpravami, zástavbou či jinými technickými zásahy ztrácejí tyto prostory svůj přirozený charakter a nejsou pak (přestože jejich fyzikální – hydrologická charakteristika může zůstat zachována) hodnoceny jako údolní niva ve smyslu § 3 písm. b) zákona ČNR č. 114/1992 Sb. Vymezení hranic údolní nivy v území je tedy otázkou biologického hodnocení stavu tohoto území s ohledem na funkci vodního toku v něm. [MŽP ČR]

ÚTP – územně technické podklady (- § 3 zák. č. 50/1976 sb. ve znění p.p.) jsou účelově zaměřené a soustavně doplňované soubory údajů, charakterizujících stav a podmínky území.

Územní systém ekologické stability - ÚSES - je vzájemně propojený soubor přirozených i pozměněných, avšak přírodě blízkých ekosystémů, které udržují přírodní rovnováhu (zák. č. 114/92 Sb.). Je to tedy síť skladebných částí, které jsou v krajině na základě prostorových a funkčních kritérií účelně rozmístěny. ÚSES z hlediska metodického není v žádném případě kostrou ekologické stability, neboť rozmístění jeho segmentů se řídí přírodními, krajinně-ekologickými zákonitostmi. Rozhodujícím kritériem pro vymezení ÚSES je biogeografická pestrost kra-

jiny co do rozmístění rámců trvalých ekologických podmínek a jejich přirozené, na člověku nezávislé vazby. Stávající ÚSES je tvořen ekologicky významnými segmenty krajiny jako částmi kostry ekologické stability. Jednotlivé skladebné části ÚSES jsou biocentra, biokoridory a interakční prvky. Součástí ÚSES jsou i ochranná opatření biocenter a biokoridorů, pokud jsou plošného charakteru. Základ ÚSES tvoří především biocentra a biokoridory. Biocentra a biokoridory, která vytvářejí prostorový základ ÚSES, mají základní úkol - uchování přirozeného genofondu krajiny. Tento úkol však neznamená konzervaci společenstev, nýbrž podporování jejich přirozeného vývoje. Zejména u nově realizovaných biocenter či biokoridorů jde o podporu a umožnění co nejpřirozenějšího vývoje společenstva, vznikajícího v daných trvalých ekologických podmínkách. Je tedy důležité vymezovat a zakládat biocentra i na výsypkách, haldách a skládkách odpadů, neboť i v těchto trvale změněných přírodních podmínkách je nutno dát přírodnímu vývoji společenstev šanci.

Územní systém ekologické stability (ÚSES) - vzájemně propojený soubor přirozených i stability pozměněných, převážně přírodně blízkých ekosystémů, které udržují přírodní rovnováhu. Rozlišuje se místní, regionální a nad-regionální systém ekologické stability

Vegetační doprovod vodního toku – účelové dřevinné a luční porosty rostoucí na březích (břehové porosty) a podél vodních toků (doprovodné porosty). [33]

Vegetační stupně – jsou typologické jednotky reflektující změny vegetace v závislosti na rozdílech výškového a expozičního klimatu. Souvisejí především s výškovým teplotním gradientem a rozsahem tolerance jednotlivých dřevin.

- **Trofické řady** – vyjadřují kyselost půdy a její zásobení živinami
- **Hydrické řady** – postihují rozdíly ve vlhkostním režimu stanovišť [30]

Vegetační stupňovitost - vyjadřuje souvislost sledu rozdílů vegetace se sledem rozdílů výškového a expozičního klimatu.

Významný krajinný prvek - VKP - je ekologicky, geomorfologicky nebo esteticky významný segment krajiny, který utváří její typický vzhled nebo přispívá k udržení její stability. Významnými krajinnými prvky jsou zejména lesy, rašeliniště, vodní toky, rybníky, jezera a údolní nivy. Mohou jimi být i jiné části krajiny, zaregistruje-li je orgán ochrany přírody (zák. č. 114/92 Sb.).

Základní krajinářský celek je individuální krajinný prostor vymezený pohledovými bariérami, který je uvnitř sebe pohledově spojitý z většiny pozorovacích stanovišť. Jeho velikost se většinou pohybuje od 1 do 100 ha. Jeho typické znaky, které jsou vnímány zblízka – např. vnitřní prostředí lesa, či louka obklopená lesem, vytvářejí krajinný exteriér. Základní krajinářský celek by neměl být delší než 2 km. U polootevřených a otevřených základních krajinářských celků s výhledy se často v pohledově identifikovatelné vzdálenosti objevují další části krajiny, např. protilehlé svahy, které, ač prostorově oddělené, tvoří součást základních krajinářských celků. [34]

Zvláště chráněná území (mn. č.) - území přírodovědecky či esteticky, velmi významná nebo jedinečná; zahrnuje

- národní parky
- chráněné krajinné oblasti
- národní přírodní rezervace
- přírodní rezervace
- národní přírodní památky
- přírodní památky

Životní prostředí - vše, co vytváří přirozené podmínky existence organismů včetně člověka a je předpokladem jejich dalšího vývoje. Jeho složkami jsou zejména ovzduší, voda, horniny, půda, organismy, ekosystémy a energie

ZPŮSOBY VYUŽÍVÁNÍ ZEMĚDĚLSKÉ PŮDY (AGRONOMIE, PEDOLOGIE, HYDROPEDOLOGIE, BONITACE, ŘÁDNÉ HOSPODÁŘSTVÍ)

Adsorpční voda – voda vázaná adsorpčními silami tuhého povrchu půdy [24]

Agroenvironmentální opatření – zemědělské činnosti směřující k ochraně, udržení a zvyšování environmentální kvality zemědělské půdy. Patří sem mimo jiné i údržba travních porostů či podpora ekologického zemědělství [35]

Agrotechnická lhůta – období, které je z hlediska přírodních, fenologických a jiných podmínek nejvhodnější k provedení určitých zemědělských prací [1]

Anorganogenní půda – půda vznikající na anorganickém matečním substrátu [24]

Artéska voda – podzemní voda ve vodorovné vrstvě s relativně nepropustným podložím, kdy na rozhraní vodorovné vrstvy a nadloží je voda pod tlakem větším, než je tlak atmosférický [24]

Automorfní (terestrická) půda – půda, u které vlivem vsakující nebo vztlínající vody probíhá přenos látek převážně ve vertikálním směru [24]

Balvanitá půda – půda s obsahem frakce balvanů (nad 256 mm) přes 50% [4]

Biologické oživení – se posuzuje na základě oživení půdního profilu makroedafonem a s ohledem na intenzitu pronikání kořání (slovně), a to jako

- Intenzivní (až do hloubky 120 cm)
- Značné (do hloubky 60 cm)
- Utlumené (jen v ornici se slabými projevy do 40 – 60 cm) [15]

Bobtnání zeminy – zvětšování objemu při zvlhčování [24]

Bonitace půd – klasifikace a oceňování produkční schopnosti půd [24]

Bonitační informační systém – komplexní informační systém o půdě složený z půdně kartografického informačního systému a numerické bonitační databáze [24]

Bonitovaná půdněekologická jednotka (BPEJ) je základní oceňovací a mapovací jednotkou bonitační soustavy. Každou BPEJ tvoří pětimístný kód a je definována konkrétními agroekologickými podmínkami, danými klimatickým regionem (první číslo kódu), hlavní půdní jednotkou (druhé a třetí číslo kódu), dále kombinací svažitosti a expozice (čtvrté číslo kódu) a hloubky a skeletovitosti (páté číslo kódu). Tento podklad byl vytvořen na základě výsledků KPZP a obohatil údaje o půdních poměrech o klima, reliéf, expozici a svažitost. [10]

Brázdování – vyorávání vždy n-té brázdy hlubší pro zadržení ovzdušných srážek [1]

Cross Compliance – anglický výraz pro kontrolu podmíněnosti. Mezi užívané ekvivalenty patří také výrazy „křížová shoda“ či „křížové plnění“ [35]

Degradace půdy – všechny procesy, které mohou vést ke znehodnocení půdy ve všech jejích produkčních i mimoprodukčních funkcích, tedy znehodnocování erozí, debazifikací a acidifikací, ztrátou organické hmoty, ztrátou přirozených fyzikálních vlastností, včetně kompakce, znečištěním a kontaminací, případně i ztrátou živin. [19]

Devastovaná půda – půda dříve zemědělsky využívaná, znehodnocená erozí, průmyslem nebo jinou činností [1]

Diagnostický horizont – genetický půdní horizont definovaný souborem vizuálních a analytických znaků s hraničními měřitelnými parametry [24]

Eluviace – pohyb látek (hlavně koloidů) v půdním profilu [24]

Eluviální a illuviální horizonty – v důsledku podzolizace, illimerizace nebo slancovitosti vytvořené horizonty – ochuzené nebo obohacené jílovými a organominerálními koloidy s nepříznivými vlastnostmi. [15]

Erozní forma půdy – charakterizuje uplatnění procesu smyvu (deflace), akumulace a překrytí půdy [15]

Erozní ohroženost – pokud jde o větrnou, tak se nejvíce uplatňuje u písčitých půd. S přibývajícím obsahem jílovitých částic v ornici erodovatelnost se prudce snižuje. Potenciálně jsou ohroženy i lehčí půdy (hlinitopísčité, písčitohlinité až hlinité). Rozeznáváme erozi slabé, střední a silné intenzity, která může mít význam místní nebo rajonový, popř. oblastní.

Větrná eroze slabé intenzity	zrnitost: jh – jv
Větrná eroze střední intenzity	h – ph
Větrná eroze silné intenzity	hp – p

Vodní eroze – rozeznáváme tyto kategorie erodovatelnosti:

I. latentní: pouze nepozorovatelný pohyb částic, v případech katastrofálních srážek nižší kategorie eroze

II. slabá: slabé formy plošné eroze

III. mírná: plošná eroze na nechráněných plochách běžně přechází ve vyšší kategorie eroze

V. silná: nižší kategorie eroze se projevují i na TTP

VI. velmi silná: existence zemědělské půdy problematická – vyšší kategorie eroze

VII. extrémní: plochy, kde nejlepší ochrannou funkci plní lesní porost [15]

Expozice – vyjadřuje polohu území vůči světovým stranám ve čtyřech kategoriích:

rovina (0-1°) expozice všestranná

jih (JZ – JV)

východ, západ (JZ – SZ a JV – SV)

sever (SZ – SV) [15]

Genetický půdní představitel – je souborem uvedených genetických kategorií (např. HPa(g) – hnědá půda kyselá slabě oglejená) [15]

Genetický půdní typ – je základní kategorií geneticko-agronomické klasifikace půd [15]

Glejový projev – redukce železa v anaerobních podmínkách provázená charakteristickým modravým až zelenavým zbarvením [24]

Gravitační voda – voda ovlivněná v převážné míře pouze gravitací [24]

Heterogenní půda – půda, ve které se v některém směru podstatněji mění půdní vlastnosti, zejména hydraulická vodivost [4]

Hlavní půdní jednotka – účelové seskupení půdních forem charakterizovaných půdním typem, subtypem, zrnitostí, sklonitostí, hloubkou půdního profilu, skeletovitostí a stupněm hydromorfismu. V ČR bylo vyčleněno 78 HPJ [24]

Hlavní půdně klimatická jednotka (HPKL) – vyšší taxonomická jednotka vzniklá přiřazením údajů klimatické regionalizace k charakteristice hlavní půdní jednotky [24]

Hlinitá zemina – obsah částic < 0,01 mm je 30% až 45%, z vlhké zeminy lze vyvázat hádka [24]

Hlinitopísčité zemina – obsah částic < 0,01 mm je 10% až 20%, částice se za mokra spojují, nelze však vyvázat hádka [24]

Hloubka půdního profilu – je ohraničena hrubou zvětralinou resp. Maximální hloubkou dosahu pedogenetických procesů [1]

Hloubka půdy – je mocnost půdního profilu nad pevnou matečnou horninou nebo jejím souvislým silně štěrkovitým až silně kamenitým rozpadem, podobně i nad souvislým silně štěrkovitým a silně kamenitým sedimentem, příp. nad trvalou hladinou podzemní vody.

Kategorie	Charakteristika
>60 cm	půda hluboká
30 – 60 cm	půda středně hluboká
<30 cm	půda mělká [15]

Homogenní půda – půda, ve které se v žádném směru podstatněji nemění půdní vlastnosti, zejména hydraulická vodivost [4]

Hon – základní plošná jednotka osevního postupu [1]

Hon

- 1: souvislá skupina pozemků v jednom katastrálním území obvykle označená pomístním jménem
- 2: základní článek (plošná jednotka), na kterém se pěstuje zpravidla jedna plodina

Horizont půdní – vrstva v půdním profilu vzniklá pedogenezí, charakterizovaná shodnými morfologickými znaky s rozborovými hodnotami [1]

Horniny – nerostné hmoty, z nichž je složena kůra zemská [1]

Hornina matečná – je hornina, z níž vzniká půda [1]

Hrubozem – zemina bez rozmělnění a bez oddělení frakce skeletu [4]

Humifikace – přeměna surových organických látek na půdní humus [24]

Hydromorfní půda – půda, ovlivněná ve svém vývoji zamokřením, jehož důsledky jsou redukční procesy, pseudoglejový nebo glejový proces, popř. řašelinění a jejich znaky [24]

Hydropedologie – vědní podobor, zabývající se stavem, pohybem a vlastnostmi půdní vody ve vztahu ke stavbě a složení půdního prostředí [24]

Izobata – čára spojující na mapě místa se stejnou půdně-ekologickou charakteristikou (klimatický region, BPEJ, půdní typ, půdní druh, hloubka půdy, skeletovitost a další) [15]

Jemnozemi I – částčky a agregáty menší než 2,0 mm. Používá se ke všem zrnitostním rozborům a některým chemickým rozborům [24]

Jemnozemi II – částčky a agregáty menší než 0,25 mm. Používá se pro stanovení humusu, volných forem oxidů železa a celkového železa [24]

Jíl – obsah částic < 0,01 mm je nad 75%, vysoká masnost a lepkavost [24]

Jílovitá zemina – obsah částic < 0,01 mm je 60% až 75%, silná masnost a lepkavost [24]

Jílovitohlinitá zemina – obsah částic < 0,01 mm je 45% až 60%, po stisknutí vlhké zeminy se objevují lesklé plochy [24]

Kambický proces (hnědnutí) – uvolňování železa z primárních minerálů a jeho disperze. Je spojeno s oxidací a hydratací a obecně transformací sloučenin železa [24]

Kamenitá půda – půda s obsahem frakce kamenů (128 – 256 mm) přes 50% [4]

Kamenitost - % obsah kamene v půdním profilu [15]

Kapilární voda – voda vázaná v půdě kapilárními silami [24]

Kapilární vztlínání – pohyb vody od hladiny podzemní vody vertikálně nahoru do půdy nenasycené vodou [24]

Komplexní průzkum zemědělských půd (KPZP) je první systematický podklad zavádějící syntetické půdní jednotky a geneticko-agronomickou klasifikaci. Pochází z 60. let a je základem pro BPEJ. Tímto základním půdoznaleckým podkladem jsou definovány tyto pojmy: genetický půdní typ (například hnědá půda kyselá), půdní druh (zrnitost – např. písčitohlinitá), hloubka půdy (středně hluboká), skeletovitost půdy (kamenitost nebo štěrkovitost), vlhkost, respektive hydromorfismus. [10]

Konturovaná orba – orba po vrstevnici

Košarování – uzavírání zvířat mimo salaš v ohradnicích (zpravidla elektrických)

Kultura (v zemědělství) – pěstovaná užitková rostlina nebo plocha jí osetá nebo osázená. [3]

Lepivost (intenzita lepivosti) – v našich půdních podmínkách je přibližně průměrná intenzita lepivosti k pluzní oceli podle zjištěných výsledků u půd: písčitých 0,3 g/cm², u lehkých 2,8 g/cm², u středně těžkých 3,6 g/cm², u těžkých 5,2 g/cm², u velmi těžkých 6,5 g/cm². [15]

Louka – pozemek porostlý travinami, u něhož hlavní výtěžek je seno (tráva), i když se nahodile spásá nebo je za účelem zúrodnění rozorán. [3]

Luvizace (illimerizace) – mechanické migrace malých minerálních částic z A do B horizontu, kde dochází k relativnímu obohacování o jílové částice [24]

Mateční substrát (půdotvorný substrát) – výchozí materiál, z něhož vznikají půdy. Mohou jím být nezávětralé i závětralé horniny, zeminy a organické látky [24]

Mechanizační přístupnost – možnost použití zemědělské mechanizace s ohledem na velikost a tvar pozemku nebo honu a sklonitost terénu v souladu s předpisy o bezpečnosti práce. [3]

Mikroklima – klima vyčleněného, zejména přízemního prostoru

Mocnost ornice – ornici rozumíme svrchní, kulturní, humusem obohacený horizont, systematicky proorávaný na určitou hloubku, výrazně odlišný od dalšího genetického horizontu

	mocnost ornice
mělká	do 18 cm
středně hluboká	18 – 24 cm
hluboká	24 – 30 cm
velmi hluboká	nad 30 cm [15]

Morfologie půdního profilu – soubor znaků půdního profilu používaný při popisu půdní sondy v tomto pořadí: barva, struktura, zrnitost, skeletovitost, vlhkost, konzistence, konkrce, ostatní novotvary, obsah uhličitánů, pórovitost a trhliny, prokořenění a biologické oživení, charakter přechodů [15]

Nálet – přirozené (samovolné) zalesnění, vzniklé náletem semen lesních dřevin

Naoraná mez – mez uměle vytvořená usměrněným naoráváním; většinou vrstevnicová [1]

Nepłodná půda – půda, která svým složením a nízkou bonitou není schopna zemědělské rostlinné produkce. [3]

Nepropustná vrstva – typ izolátoru, tvořený půdní vrstvou, u níž hydraulická vodivost je řádově nižší než u sousedních vrstev (zpravidla je její hodnota menší než 10^{-8} m.s^{-1}) [24]

Nepřístupný pozemek – pozemek bez možnosti dopravního spojení a mechanizační přístupnosti. [3]

Ochrana půdy je veřejný nadresortní zájem společnosti a státu, při kterém jde o racionální usměrnění hospodaření s tímto přírodním zdrojem, jenž má klíčovou roli v celém životním prostředí člověka. Z hlediska zemědělského jsou zvláště chráněné vysoce úrodné půdy (třídy ochrany), ale v současnosti jde o to, vnímat ochranu půdy jako integrovaný, multidisciplinární obor, který vnímá půdu jako součást celých ekosystémů a přírodního prostředí. [28]

Ochrana plošná – rozumíme jí především ochranu výměry zemědělské půdy, tj. před jejími úbytky ze ZPF zemědělského podniku, katastrálního území, obce, okresu, kraje i celého státního území, a to zejména za důsledného dodržování všech ustanovení zákona na ochranu ZPF. [15]

Ochrana profilová – se v první řadě soustřeďuje na všechna opatření zabezpečující příznivý stav celého půdního profilu a udržení resp. zvyšování jeho produkčního potenciálu, na zábrany jeho degradace nebo devastace přírodními (eroze) a antropogenními (exhalace, zhutňování atd.) vlivy. [15]

Oglejení a glejový proces – je důsledek redukčních pochodů probíhajících v anaerobních podmínkách při nadbytku vláhy (povrchová voda – oglejení, podzemní voda – glejový proces). [15]

Organogenní půda – půda vznikající silnou humifikací nebo unifikací (rašeliněním) převážně na organickém matečném substrátu [24]

Ornice – svrchní část půdního profilu, která je soustavně proorávána, mechanicky kypřena a jinak upravována [24]

Pedologie (půdoznalství) – vědní obor, zabývající se genezí, vývojem půd a charakteristickými vlastnostmi půdních pedonů a pedosféry [24]

Pedologický průzkum – průzkum pedologických poměrů půd včetně klasifikace obecných fyzikálních a chemických vlastností [24]

Písčitá zemina – obsah částic < 0,01 mm je 0% až 10%, částice se ani za vlhka nespojují [24]

Písčitohlinitá zemina – obsah částic < 0,01 mm je 20% až 30%, lze vyválet hádka, který se však snadno rozpadá, zemina skřípe mezi prsty [24]

Podzolizace – chemická migrace hliníku, železa a popř. organických látek, způsobující relativní zvýšení obsahu hliníku v eluviálním horizontu [24]

Poloha pozemku – vzdálenost pozemku od sídla zemědělského podniku (dopravní vzdálenost), jeho dopravní a mechanizační přístupnost; bližší označení polohy (umístění) pozemku v k. ú. [3]

Pórovitost ornice – přesná rozmezí nebo limity nelze jednoznačně stanovit, momentální pórovitost, vyjádřenou procentickým podílem objemu pórů z celkového objemu ornice lze stanovit jen laboratorně. Výsledná kontrola závisí na celé řadě vlivů, měnících se jak v intenzitě, tak v čase. V našich podmínkách se pohybuje od 40 – 65% objemu ornice. [15]

Propustná vrstva – typ kolektoru tvořený půdní vrstvou, u níž hydraulická vodivost je řádově vyšší než u sousedních vrstev a její hodnota je vyšší než 10^{-5} m.s^{-1} [24]

Propustnost – schopnost porézního půdního prostředí propouštět kapaliny a plyny [24]

Pseudoglejový proces – střídavá redukce a oxidace železa vedoucí k hromadění železa na stěnách makropórů a k rezivě skvrnitému zbarvení [24]

Půda – přírodní útvar vzniklý na rozhraní litosféry s atmosférou nebo s hydrosférou součinností pedogenetických faktorů (ČSN 75 0145)

Půda je vlastněná věc, nemovitost, se kterou lze obchodovat, ale přitom má zároveň charakter veřejného statku nebo universálního majetku společnosti. [28]

Půda ve vztahu k člověku je nenahraditelný základní výrobní prostředek, zdroj informací, obytná a rekreační plocha, ale i složiště odpadu a prostor pro pozemní dopravu a průmyslovou činnost. [28]

Půda jako přírodní zdroj je klíčovou součástí všech ekosystémů, retenční prostor pro vodu, pufovací a sanitární médium při antropogenních zátěžích. Má bioprodukční a reprodukční schopnost a je na počátku potravního řetězce. [28, 24]

Půdní blok je dříve používaný termín pro zemědělský pozemek využívaný stejným způsobem a ve stejném druhu podle bývalé evidence nemovitosti střediska geodézie. Vznikl souhrnnými pozemkovými úpravami v letech 1960 – 1989 při snaze o co největší výměry pozemků bez respektování půdněekologické diverzity půdního pokryvu. Půdní bloky lze v současné době zjednodušeně chápat jako pozemky jednoho druhu v mapě KN, které zachycují současný stav v terénu. [28]

Půdní hon je pojem pro pozemek v souvislosti s osevními postupy. Jeden nebo více pozemků orné půdy tvořící jeden článek osevního postupu (plodiny). [76] a též ČSN 75 0142

Půdní druh – označení půdy podle vzájemného váhového poměru v jednotlivých jejích zrnitostních frakcích [1], klasifikační jednotka [24]

Půdní fond – celková plocha určité správní jednotky. Dělí se na půdu zemědělskou a nezemědělskou [24]

Půdní profil – soubor genetických půdních horizontů patrných na svislém řezu půdou [1]

Půdní skelet – zrnitostní frakce o průměru částic větším než 2,0 mm [24]

Půdní subtyp – kategorizace a identifikace podle náznaků diagnostických horizontů [24]

Půdní typ – označení půdy podle chemických a biologických procesů jejího vývoje v důsledku klimatu a jiných činitelů a její kategorie identifikované podle diagnostických horizontů [1, 24]

Půdní voda – veškerá voda obsažená v půdě bez ohledu na skupenství, která obvykle nevytváří souvislou hladinu [24]

Půdotvorný substrát – výchozí materiál, z něhož vznikají půdy. Mohou jím být nezávětralé i závětralé horniny, zeminy a organické látky. [3]

Rekultivace půdy – soubor opatření, kterými se dlouhodobě zlepšují vlastnosti půdy zpustošené lidskou činností nebo přírodními živly. [3, 24]

Salinizace – akumulace rozpustných solí v zasolených horizontech [24]

Semihydromorfní (autohydromorfní) půda – půda ovlivněná z části ve svém vývoji dočasným zamokřením ve svrchní části profilu nebo výraznějším zamokřením v hlubší části profilu [24]

Skeletovitost – je % obsah štěrku a kamení v půdním profilu, podle něhož je půda:

- skeletovitá
- slabě skeletovitá
- středně skeletovitá
- silně skeletovitá [15]

Skupiny půd – sdružení genetických půdních představitelů nebo hlavních půdních jednotek s podobnými půdními nebo půdněekologickými vlastnostmi. [10]

Skupiny půdotvorných substrátů

I. Nezpevněné sedimenty

II. Zvětraliny nebo deluvia hornin zpevněné, příp. metamorfované sedimenty)

III. Zvětraliny nebo deluvia vyvřelých a metamorfovaných hornin [15]

Smršťování zeminy – umenšování objemu zeminy provázející snížení její vlhkosti [24]

Smytost – může se jednat o narušení půdotvorného procesu erozí a tím o snížení mocnosti půdního profilu. Prakticky se převážně jedná o smyté ornice – nebo o snížení mocnosti humosního horizontu hluboko humosních půd. [15]

Spodina – spodní část půdního profilu, která je pod humusovým horizontem [24]

Spon – vzdálenost mezi jednotlivými rostlinami (stromy, vinnými keři, apod.) [1]

Struktura půdy – je vnitřní stavba půdy, tj. prostorové uspořádání elementárních částic i agregátů [15]

Středně štěrkovitá půda – půda s obsahem frakce jemného a středního štěrku (2 – 32 mm) přes 25% a s obsahem celkové frakce štěrku (2 – 128 mm) pod 50% [4]

Substrát mateční – hornina či zemina, z níž vznikla pedogenetickými procesy půda bezprostředně [1]

Subtyp – vyjadřuje výraznou kvalitativní modifikaci půdního typu, a to buď

- typického představitele (např. ČM, HM, HP atd.)
- představitele se znaky jiných typů (přechodné typy), např. ČMi, HMi, HPi atd.
- představitele diferencované výraznými pedolitogenními znaky, např. ČM Konica, HPa)
- představitele diferencované silnými kultivačními zásahy [15]

Svahová dostupnost - maximální přípustný sklon svahu pozemku pro bezpečný provoz jednotlivých zemědělských strojů a dopravních prostředků na daném pozemku, určený pro jednotlivé mechanizační prostředky předpisem o bezpečnosti práce a daný atestem

Svážné území – území ohrožené sesuvy půdy [1]

Štěrkovitá půda – půda s obsahem frakce štěrku (2 – 128 mm) přes 50% [4]

Štěrkovitost – obsah štěrku v půdě vyjádřený v % objemu [1]

Terénní úpravy – opatření ke snížení příčných a podélných nerovností terénu zemědělských pozemků. Nerovnosti jsou buď přírodního původu, nebo způsobené lidskou činností. [3]

Varieta – vyjadřuje méně výrazné geneticky podmíněné modifikace typu např. (slabě oglejená, slabě glejový-á, slabě illimerizovaná atd. HM(g), NP(g), HP(i) [15]

Vegetační kryt – souvislé rostlinné společenstvo pokrývající půdu. [3]

Vodopropustnost (vnitřní drenáž půdy) – posuzujeme s ohledem na zrnitost, štěrkovitost a konzistenci jednotlivých horizontů půdního profilu.

Kategorie:

- Velmi propustné půdy – velmi lehké půdy bez výrazných illuviálních horizontů či cementovaných pruhů
- Propustné půdy – lehké půdy s illuviálními horizonty či cementovanými vrstvami, středně těžké strukturní půdy (ph, h) bez illuviálních horizontů a propustnost omezujících vrstev
- Středně propustné půdy – středně těžké (ph, h, (jh)) půdy s výraznými illuviálními horizonty nebo vrstvami v profilu; nanejvýš slabá skvrnitost (oglejení)
- Nepropustné půdy – středně těžké půdy s výraznými illuviálními horizonty nebo vrstvami výrazně limitujícími propustnost se zřetelnou skvrnitostí (oglejením), těžké půdy s vyvinutou strukturou a tvorbou trhlin
- Velmi nepropustné půdy – těžké až velmi těžké půdy ve slitém stavu, výrazně ovlivněné glejovým či oglejovacím procesem. [15]

Vsak; infiltrace – vsakování vody do půdy půdním povrchem [24]

Zamokření – slovní vyjádření pokud jde o typ – podzemní vodu či vodu povrchovou nebo o trvalé popř. sezonní (periodické). Jednotlivé typy zamokření se během roku mění, proto nelze jejich intenzitu jednoznačně kategorizovat. [15]

Zamokření půdy – déletrvající převlhčení, jehož důsledkem je kvantitativní nebo kvalitativní poškození půdy a pěstovaných kultur. Zamokření může být dočasné nebo trvalé [24]

Zamokření půdy podzemní vodou – zamokření způsobené podzemní vodou hromadící se nad nepropustnou vrstvou ležící hlouběji než 100 cm pod povrchem [24]

Zamokření půdy povrchovou vodou – zamokření způsobené povrchovou vodou při určité propustnosti buď celého profilu, nebo vrstvy ležící v hloubce menší než 100 cm [24]

Zemědělský půdní fond (ZPF) je tvořen zemědělskou půdou (tj. orná půda, chmelnice, vinice, zahrady, ovocné sady, trvalé travní porosty), půdou dočasně neobdělávanou, rybníky s chovem ryb nebo vodní drůbeže a nezemědělskou půdou potřebnou k zajišťování zemědělské výroby (zák. č. 334/92 Sb.).

Zranitelnost půdy vyjadřuje její ekologickou schopnost nebo neschopnost odolávat vlivu degradačních procesů. Kvantifikace zranitelnosti jako kvality půdy je vyjádřena souborem vlastností půdy a stanoviště (erodovatelnost, ovlivnění podzemní vody dusíkem a ochrannými látkami, nebezpečí vstupu cizorodých látek do potravního řetězce, ztráta úrodnosti a další. Každá půda a stanoviště mají svoji reálnou mez snesitelné zátěže, do které je schopna plnit své rozhodující funkce.

Zrnitostní frakce – podíl půdních částíček vymezených podle velikosti (průměru zrn) [24]

Zrnitostní ráz půdy – při hodnocení zrnatosti půdy se vychází z hodnocení půdního profilu do 60 cm, tj. prakticky ornice (drnového horizontu) a podorničí do 60 cm. Obsahuje-li zemina méně než 50% skeletu (šterku nebo kamenů) hodnotí se zrnatost pěti třídami. [15]

POZEMKOVÉ ÚPRAVY, GEODEZIE, INVESTIČNÍ VÝSTAVBA, ÚZEMNÍ PLÁNOVÁNÍ, KRAJINNÉ PLÁNOVÁNÍ

TRADIČNÍ POJMY

Arondace – zaokrouhlování hranic pozemků podle změny užívání [?]

Budova - nadzemní stavba, která je prostorově soustředěna a navenek uzavřena obvodovými stěnami a střešní konstrukcí [2]

Cestní síť – síť polních cest, obvykle vztažená k určitému území. Podle tvaru rozeznáváme cestní síť radiální, paralelní a kombinovanou. [3]

Číselná mapa - původní mapa zpracovaná graficky nebo digitálně na podkladě měření číselnými metodami, jež jsou obvykle dokumentovány a umožňují obnovit originál mapy při jeho ztrátě nebo zničení [2]

Číslo evidenčního listu - číslo, pod kterým byl zapsán nájemce (uživatel) nemovitosti v evidenci nemovitostí a v době od 1. 1. 1993 do 30. 6. 1996 též v katastru nemovitostí [2]

Číslo listu vlastnictví - číslo, pod kterým jsou v daném katastrálním území v souboru popisných informací katastru nemovitostí evidovány nemovitosti příslušející jednomu vlastníku nebo skupině spoluvlastníků [2]

Číslování parcel - označování parcel na mapách a v písemných operátech podle předepsaných zásad [2]

Dělení parcely - rozdělení parcely hranicí zaměřenou v terénu nebo převzatou z jiného mapového podkladu na dvě nebo více částí [2]

Dělení pozemku - reálné rozdělení pozemku na dva nebo více samostatných pozemků, popřípadě rozdělení pozemku na dvě nebo více částí, které se slučují do pozemku sousedícího nebo se slučují s částmi jiných pozemků do nového pozemku [2]

Dělení pozemků – dělení velkých pozemků v rámci PÚ, za účelem optimalizace výroby, protierozní ochrany apod. [3]

Delimitace půdního fondu – rozhraničení půdy z hlediska jejího využívání, např. mezi zemědělskou a lesní půdou. [3]

Délka pozemku – rozměr delší strany pozemku obdélníkového tvaru; u nepravidelných tvarů podíl výměry a šířky. [3]

Digitalizovaná katastrální mapa - katastrální mapa vzniklá digitalizací (převedením do číselné podoby) grafické (analogové) katastrální mapy, charakterizovaná nižší přesností než digitální katastrální mapa [2]

Digitální mapa - digitální záznam obsahu a konstrukčních (případně jiných) prvků mapy, které je možno vizualizovat a zpracovávat pomocí počítačového systému [2]

Digitální model reliéfu, digitální model terénu (DMR, DMT) - digitální reprezentace reliéfu zemského povrchu v paměti počítače, složená z dat a interpolačního algoritmu, který umožňuje mj. odvozovat výšky mezilehlých bodů [2]

Díl mapy

- 1: ve výpočetním protokolu část parcely se samostatně určenou výměrou,

- 2: v evidenci nemovitostí (resp. v katastru nemovitostí) samostatně evidovaná část parcely, která nebyla zobrazena v pozemkové (resp. katastrální) mapě; v katastru nemovitostí se evidují díly pouze u parcel ve zjednodušené evidenci [2]

Doplnění podrobného polohového pole – se provádí podle projednání s katastrálním úřadem a nezbytné potřeby konkrétního místa, před zaměřením skutečného stavu [23]

Drobná držba – vlastnická držba drobných pozemků, zpravidla neodpovídající ekonomické a efektivní velikosti pozemků [3]

Druhy pozemků jsou: orná půda, chmelnice, vinice, zahrady, ovocné sady, louky, pastviny, lesní pozemky, vodní plochy, zastavěné plochy a nádvoří, ostatní plochy. Druhy pozemků jsou charakterizovány v příloze vyhlášky ČÚZK č. 190/96 Sb., kterou se provádí zákon č. 265/92 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, ve znění zákona č. 90/96 Sb. a zákona č. 334/92 Sb. [2]

Držitel nemovitosti - fyzická nebo právnická osoba, která užívá nemovitost a nakládá s ní jako s vlastní; je-li držitel se zřetelem ke všem okolnostem v dobré víře o tom, že mu věc nebo právo patří, je držitelem oprávněným, v opačném případě je držitelem neoprávněným [2]

Důvody pozemkových úprav – se stanovují v programové etapě nebo přípravné činnosti a rozhodují o naléhavosti a pořadí provádění pozemkové úpravy v rámci správní jednotky (okres, kraj). Převažující důvody jsou uvedeny v rozhodnutí o schválení pozemkové úpravy

Enkláva – území uvnitř jiného území se specifickou kvalitativní nebo majetkovou charakteristikou [3]

Evidence nemovitostí - soupis a popis nemovitostí a jejich geometrické zobrazení v mapách s vyjádřením vlastnických a uživatelských vztahů k nim; vedla se od 1. 4. 1964 do 31. 12. 1992 podle zákona č. 22/1964 Sb. a vyhlášky č. 23/1964 Sb. [2]

Evidenční mapa

- 1: výtisk mapy, v kterém jsou zaznamenávané změny
- 2: část měřického operátu evidence nemovitostí; otisk pozemkové mapy, který se poskytoval národním výborům a udržoval se s pozemkovou mapou v souladu [2]

Evropský terestrický referenční systém; ETRS89 (European Terrestrial Reference System - ETRS) - geodetický referenční systém na celém území státu, definovaný technologiemi kosmické geodézie a konstantami, které jsou součástí programů mezinárodních zpracovatelských center, referenčním rámcem vybraných bodů Jednotné trigonometrické sítě katastrální a elipsoidem geodetického referenčního systému 191 [2]

Fotogrammetrie

- 1: vědní a technický obor o získávání spolehlivých informací o fyzických objektech a prostředí, zaznamenáváním, měřením a interpretací snímků
- 2: obor, zabývající se zjišťováním geometrických vlastností a polohy objektů a jejich změn z fotografických měřických snímků a obrazových záznamů [2]

Geodetický bod (survey control point) - trvale stabilizovaný, popř. trvale signalizovaný bod bodového pole, pro nějž jsou určeny ve stanovených geodetických referenčních systémech souřadnice, nadmořská výška, tíhový údaj (nebo některý z těchto údajů) s přesností a dokumentací stanovených normou (ČSN 73 0401) [2]

Geografický informační systém (GIS)

- 1: informační systém zabývající se informacemi, které se týkají jevů přidružených k místu vztaženému k Zemi
- 2: funkční celek vytvořený integrací technických a programových prostředků, dat, pracovních postupů, obsluhy, uživatelů a organizačního kontextu, zaměřený na sběr, ukládání, správu, analýzu, syntézu a prezentaci prostorových dat pro potřeby popisu, analýzy, modelování a simulace okolního světa s cílem získat nové informace potřebné pro racionální správu a využívání tohoto světa [2]

Geometrický plán - technický podklad pro zobrazení předmětu zápisu do souboru geodetických informací nebo pro vymezení rozsahu věcného břemena, zatěžuje-li věcné břemeno pouze část pozemku. Je součástí listin, podle nichž má být proveden zápis do katastru nemovitostí. Vyhotovuje se vždy na základě výsledků geodetických prací v terénu a obsahuje grafické zobrazení nemovitosti před změnou a po ní a další údaje podle stanovených požadavků. [2]

Globální navigační družicový systém; GNSS (Global Navigation Satellite System) - obecný název zahrnující systémy GPS, GLONASS, GALILEO a další družicové systémy, sloužící k určování polohy bodů [2]

Hranice druhu pozemků - hranice (spojnice lomových bodů) mezi pozemky různého druhu (např. orná půda, zahrada, trvalý travní porost, lesní pozemek, zastavěná plocha apod.) [2]

Hranice držby - hranice (spojnice lomových bodů) mezi pozemky různých držitelů [2]

Hranice katastrálního území - spojnice lomových bodů na obvodu katastrálního území; může být totožná s hranicí územní správní jednotky [2]

Hranice parcely - hranice zobrazující na mapě obvod pozemku, resp. spojnice lomových bodů na obvodu pozemku [2]

Hranice územní správní jednotky - spojnice lomových bodů na obvodu územní správní jednotky; může být totožná s hranicí katastrálního území [2]

Hydrogeomorfologická zóna – část krajinného prostoru se specifickými vlastnostmi geologického a pedologického prostředí s určitým předpokladem pohybu vody v kombinaci s tvarem, svažitostí a konfigurací terénu [Hejnák, 1994]. Lze rozlišovat tři základní zóny: infiltrační, transportní a akumulační. [26]

Charakteristika druhu pozemků - popis pozemků z hlediska způsobu jejich užívání; charakteristiky druhů pozemků pro účely katastru nemovitostí jsou stanoveny prováděcí vyhláškou ke katastrálnímu zákonu [2]

Charakteristika nemovitostí - v evidenci nemovitostí číselný kód skládající se z trojčíferného kódu způsobu využití nemovitosti a dvojčíferného kódu způsobu ochrany nemovitosti [2]

Identifikace parcel - porovnání zápisu a zákresu téže nemovitosti v operátu katastru nemovitostí se zápisem, popř. zákresem v jiných operátech nebo pravomocných rozhodnutích státních orgánů [2]

Identifikační číslo - číselný kód, který slouží k jednoznačné identifikaci ekonomického subjektu (právnícké osoby nebo organizační složky státu, která je účetní jednotkou) [2]

Informační systém katastru nemovitostí (ISKN) - moderní informační systém katastru nemovitostí, plně kompatibilní se státní informační politikou. Je jedním ze základních registrů veřejné správy, poskytujících základní zdrojová data ostatním systémům veřejné správy [2]

Intravilán, místní trať - část území obce, ve které je soustředěna zástavba, obvykle včetně pozemků určených k zástavbě [2]

Investiční náklady – veškeré náklady zahrnuté do základních fondů jak vlastního investora, tak investorů jiných. (Rozpočtová cena stavby, náklady na projektové a průzkumné práce, ostatní náklady, pokud se zahrnují do základních fondů, ale nebyly pojaty do rozpočtů, některá dodatečná zařízení, expertizy atd.), popříp. podmíněné nebo vyvolané investice [1]

Jednoduchá pozemková úprava - pozemková úprava prováděná k vyřešení pouze některých hospodářských potřeb (např. urychlené scelení pozemků, zpřístupnění pozemků) nebo k vyřešení ekologické potřeby v krajině (např. lokální protierozní nebo protipovodňové opatření) nebo pozemková úprava týkající se pouze části katastrálního území, popřípadě pozemková úprava prováděná k upřesnění nebo rekonstrukci přidělů půdy; pro jednoduchou pozemkovou úpravu mohou být upraveny náležitosti návrhu a provádění pozemkových úprav odlišně než stanoví zvláštní právní předpis [23]

Jednoduchými pozemkovými úpravami se sleduje upřesnění a rekonstrukce vlastnických vztahů nebo možnost urychleného vytvoření ucelených hospodářských jednotek a vyčlenění pozemků pro soukromé hospodaření na půdě v případech, kdy se pro ně rozhodne jeden nebo menší počet vlastníků půdy v příslušném katastrálním území. Zpravidla při těchto úpravách není cílem prostorově funkční optimalizace půdní držby a pozemků, protože se nemění druhy pozemků, pouze jejich hranice. [27]

Jednotná evidence půdy - soupis a popis pozemků a jejich zobrazení v mapách s vyjádřením užívacích vztahů k nim; poskytovala podklady k jednotnému výkaznictví o půdě; vedla se na základě vládního usnesení č. 192/1956 ze dne 25. 1. 1956 do 31. 3. 1964 [2]

Katastr nemovitostí ČR - soubor údajů o nemovitostech v České republice zahrnující jejich soupis a popis a jejich geometrické a polohové určení, zdroj informací, které slouží k ochraně práv k nemovitostem, pro daňové a poplatkové účely, k ochraně životního prostředí, zemědělského a lesního půdního fondu, nerostného bohatství, kulturních památek, pro rozvoj území, k oceňování nemovitostí, pro účely vědecké, hospodářské a statistické a pro tvorbu dalších informačních systémů. Součástí katastru je evidence vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem [2]

Katastrální mapa - polohopisná mapa velkého měřítka s popisem, která zobrazuje všechna katastrální území a všechny nemovitosti, které jsou předmětem katastru. Pozemky se v katastrální mapě zobrazují průmětem svých hranic do zobrazovací roviny, označují se parcelními čísly a značkami druhů pozemků; stavby se zobrazují průmětem svého vnějšího obvodu na terén [2]

Katastrální území - technická jednotka, kterou tvoří místopisně uzavřený a v katastru nemovitostí společně evidovaný soubor nemovitostí a která je současně evidenční jednotkou pro číslování parcel; obvod katastrálního území je zpravidla totožný s územním obvodem obce, avšak jedna obec může obsahovat dvě i více katastrálních území [2]

Komasační mapa - podrobná polohopisná mapa velkého měřítka, která vznikla na základě komasace (sclování pozemků) a zobrazovala stav po provedené komasaci (scelení pozemků) [2]

Komplexní pozemkové úpravy jsou soustavou systematicky zaváděných právních, geodetických, hospodářsko-technických a ekostabilizačních opatření, jejichž výsledkem je prostorová a funkční optimalizace pozemků. Vedle územního plánování, regionálního rozvoje a obnovy venkova jsou pozemkové úpravy součástí státem regulovaného, dlouhodobého procesu a nástrojem realizace všech plánů, týkajících se venkovské krajiny. Pozemkové úpravy jsou institut, který řeší současně veřejné, obecní a soukromé zájmy, veškerá práva a povinnosti státu a osob k pozemkům. [27]

Konfigurace terénu – vertikální a horizontální členitost terénu [3]

Krajinné plánování je průřezově orientované ekologické plánování, tedy plánování orientované na plošnou ekologickou optimalizaci využívání území, na stanovení limitů a regulativů významných pro ochranu abiotických a estetických přírodních zdrojů. [27]

Kvalita výměry - kód rozlišující způsob výpočtu výměry parcely (ze souřadnic, graficky apod.) [2]

Lesní pozemek

- 1: pozemek s lesním porostem a pozemek, u něhož byly lesní porosty odstraněny za účelem jejich obnovy, lesní průsek a nebezpečná lesní cesta, není-li širší než 4 m, a pozemek, na němž byly lesní porosty dočasně odstraněny na základě rozhodnutí orgánu státní správy lesů
- 2: lesní pozemek, na němž je postavena budova [2]

Lesní půdní fond - pozemky, které jsou podle příslušného obecně závazného předpisu trvale určeny k plnění funkcí lesa (tj. lesní porosty, pozemky, na kterých byly lesní porosty dočasně odstraněny, pozemky bez lesních porostů sloužící lesnímu hospodářství, pozemky nad horní hranicí dřevinné vegetace s výjimkou pozemků zastavěných a jejich přístupových komunikací) [2]

Liniová stavba - stavba u níž podstatně převládá jeden rozměr, tj. délka nad šířkou a výškou; je to např. pozemní komunikace, dráha [2]

List vlastnictví - součást souboru popisných informací katastru nemovitostí; obsahuje jméno, případně název vlastníka (spoluvlastníků) nebo jiného oprávněného, identifikátor (rodné číslo fyzické osoby nebo identifikační číslo právnické osoby nebo organizační složky státu, která je účetní jednotkou), seznam nemovitostí, které vlastník (spoluvlastníci) v katastrálním území vlastní nebo ke kterým má jiný oprávněný stejný právní vztah (např. příslušnost hospodařit s majetkem státu, právo hospodařit s majetkem státu, správa majetku obce) s uvedením údajů u těchto nemovitostí evidovaných, údaje o právních vztazích k nemovitostem a další údaje stanovené zákonem; v jednodušší podobě byl list vlastnictví součástí operátu evidence nemovitostí [2]

Lokalita – místo na povrchu zemském něčím se vyznačující; místo výskytu druhu některého společenstva, nerostu apod. [3]

Louka – pozemek porostlý travinami, u něhož hlavní výtěžek je seno (tráva), i když se nahodile spásá nebo je za účelem zúrodnění rozorán [3]

Ložisko nerostů – výskyt vyhrazených a nevyhrazených nerostů v rozsahu vhodném pro jejich využití pro potřeby národního hospodářství [3]

Mapa malého měřítka - mapa, jejíž měřítko má měřítkové číslo M větší než 200 000 *POZNÁMKA* - v jiných státech se používá i jiné dělení na mapy velkých středních a malých měřítek [2]

Mapa pozemkové knihy - mapa tvořící součást pozemkové knihy; zobrazovala parcely evidované v operátu pozemkové knihy a udržovala se v souladu s mapou pozemkového katastru [2]

Mapa pozemkového katastru - součást měřického operátu pozemkového katastru; polohopisná mapa velkého měřítka vyhotovená pro účely pozemkového katastru [2]

Mapa středního měřítka - mapa, jejíž měřítko má měřítkové číslo M větší než 5000 a menší nebo rovno 200 000

Poznámka: V jiných státech může být u těchto map M jiné [2]

Mapa velkého měřítka - mapa, jejíž měřítko má měřítkové číslo M menší nebo rovno 5000 Poznámka: V jiných státech se používá i jiné dělení na mapy velkých, středních a malých měřítek [2]

Mapové dílo - souhrn mapových listů, které pokrývají souvisle území, jehož zobrazení v daném měřítku není možné na jedné mapě; mapové dílo má jednotný klad mapových listů, systematické označení mapových listů, jednotné mapové značky, jednotné kartografické zobrazení a zpravidla jednotné měřítko [2]

Měřický bod (survey point) - bod kteréhokoliv z bodových polí, který tvoří podklad pro další měření; pokud splňuje podmínky stanovené normou, nazývá se geodetický bod (ČSN 73 0401) [2]

Měřický náčrt - grafické a dříve vždy i číselné vyjádření výsledků podrobného měření a šetření, které je podkladem nebo jedním z podkladů pro zobrazování [2]

Měřický operát

- 1: katastrální a příruční katastrální mapa v pozemkovém katastru, pozemková, evidenční a pracovní mapa v evidenci nemovitostí, soubor geodetických informací v katastru nemovitostí
- 2: část operátu geodetických bodů zahrnující naměřené údaje a listinné doklady (G) [2]

Místní jméno, oikonymum - jméno obývaného místa (a to i opuštěného a zaniklého), tj. města (obce) a jeho částí, katastrálního území, ulice, náměstí a jiného veřejného prostranství; místní jména jsou standardizována v Základní mapě ČR 1:10 000 [2]

Místní názvosloví - soubor místních jmen [2]

Místopisné názvosloví - soubor místních a pomístních jmen [2]

Nadzemní vedení – elektrická silová vedení, sdělovací vedení apod. [3]

Náhradní užívání pozemku - podle dřívějších předpisů bezplatné užívání náhradního pozemku přiděleného vlastníkov, který při pozemkových úpravách pozbyl užívání svého pozemku; opravňovalo náhradního uživatele k užívání pozemku ve stejném rozsahu, v jakém by náleželo vlastníku tohoto náhradního pozemku, bylo trvale spojeno s vlastnictvím pozemku, za nějž byl přidělen pozemek do náhradního užívání. Náhradní uživatel měl proto právo na výnos pozemku, mohl měnit jeho podstatu a provádět na něm stavby; nemohl však pozemek zatížit ani zcizit. Právo náhradního užívání pozemku přecházelo při převodu vlastnictví pozemku, za nějž byl přidělen pozemek do náhradního užívání, na nového vlastníka [2]

Nájemní právo k pozemkům - nájemní právo, kde předmětem nájmu je pozemek [2]

Nárok vlastníka – je soupis pozemků vlastníka, které jsou v obvodu pozemkových úprav s vyčíslenými výměrami, cenou a druhem, a to včetně všech omezení a břemen. U pozemků, které nevyžadují řešení (neřešené) je vyčíslena jen výměra. [23]

Návrh nového uspořádání pozemků – výsledný elaborát pozemkové úpravy, vytvořený prostorově funkční optimalizací vlastnických parcel v rámci polyfunkční sítě společných zařízení. [25]

Návrh pozemkových úprav – odborně zpracovaný návrh PÚ zajištěný v souladu s platnými předpisy jako podklad pro řízení o PÚ [3]

Návrhy změn druhů pozemků jsou pozitivně změněné způsoby využívání celých pozemků, které jsou ve smyslu zákona č. 334/92 Sb. racionální a chrání ZPF. Jedná se především o změny orné půdy na louky nebo lesní půdu v místech zranitelnosti (eroze, mělké půdy, dráhy soustředěného odtoku, nevhodně zorněná luční a pastevní stanoviště.) [25]

Nemovitost – pozemek nebo stavba spojená se zemí pevným základem [1]

Neoprávněná držba - nakládání s věcí jako s vlastní držitelem, který není ke všem okolnostem v dobré víře, že mu věc nebo právo patří [2]

Nepřesnosti hranic pozemků jsou identifikovány při geodetickém zaměřování v rámci přípravných prací KPÚ a pouze upřesňují průběh hranic. Tímto zaměřením skutečného stavu nevznikají nové pozemky. [26]

Nepřístupný pozemek – pozemek bez možnosti dopravního spojení a mechanizační přístupnosti [3]

Nesoulad druhu pozemku - je rozdíl ve způsobu využívání mezi skutečností a evidencí v katastru nemovitostí způsobený absencí aktualizace nebo svévolnou změnou užívání ze stran vlastníků nebo uživatelů. Příčinou nesouladu může být také absence antropických vkladů (dlouhodobá lada). Nesoulad řeší pozemková úprava formou změny druhu pozemku a způsobu jeho využívání. Nesoulad nejsou drobné posuny hranic pozemků způsobené antropickou činností (rozšíření silnice, priorání krajů) nebo sukcesí (rozšíření náletu na okraj lesa). U nesouladů se jedná vždy o větší souvislé pozemky. [26]

Nesoulad v hranicích pozemků – je zjišťován při šetření průběhu hranic. Může nastat stav pokojné držby, kdy se sousední vlastníci dohodnou, nebo rozpor, který komise řeší jako opravu, změnu nebo spor. [25]

Nesoulad ve výměře parcely – je zjišťován při šetření průběhu hranic pozemků a obvodu pozemkové úpravy a dále pak při výpočtu nároků vlastníků. Porovnáním výměr vedených v katastru nemovitostí a výměr získaných zaměřením skutečného stavu jsou zjištěny odchylky, které pak zpracovatel pozemkové úpravy individuálně řeší podle příčiny. [23]

Nezemědělská půda - půda svým přirozeným složením nevhodná k obdělávání nebo půda užívaná k nezemědělským účelům [2]

Nezemědělský pozemek - pozemek nevhodný k zemědělskému využití nebo užívaný k nezemědělským účelům [2]

Obnova katastrálního operátu - soubor činností, jejichž cílem je vyhotovení nového souboru geodetických informací ve formě grafického počítačového souboru a nového souboru popisných informací katastru nemovi-

tostí; provádí se novým mapováním, přepracováním souboru geodetických informací nebo na podkladě pozemkových úprav [2]

Obnova katastrálního operátu přepracováním - vyhotovení nového souboru geodetických informací katastru nemovitostí a nového souboru popisných informací katastru nemovitostí, při němž se převádí katastrální mapa z grafické formy do formy grafického počítačového souboru se současným převedením parcel evidovaných ve zjednodušené evidenci na parcely katastru nemovitostí a novým určením výměry parcel ze souřadnic grafického počítačového souboru [2]

Obnova pozemkového katastru - nahrazení celého nebo části katastrálního operátu pozemkového katastru novým operátem; opotřeбенý katastrální operát, který byl k dalšímu užívání nezpůsobilý, se nahradil jeho opisem nebo přesným otiskem podle jeho posledně platného stavu; pozbyla-li katastrální mapa stanovené přesnosti nebo vyžadovalo-li se větší přesnosti nebo jiného měřítko, nahradil se celý nebo částečný operát novým měřickým operátem vyhotoveným novým katastrálním řízením a podle výsledků byl upraven také písemný operát; ztracený nebo zničený katastrální operát se nahradil druhopisem podle zachovaných pomůcek [2]

Obnova trvalých travních porostů – likvidace dosavadního a založení nového travního porostu na témže pozemku [3]

Obvod pozemkové úpravy – v terénu komisionálně vyšetřené hranice v geodetické přípravě, které jednoznačně určují pozemky dotčené pozemkovými úpravami, a to jak řešené výměnami, tak neřešené, pouze obnovující katastrální operát. [28]

Omezení dispozičních práv - omezení vlastníka disponovat nemovitostmi, které jsou jeho vlastnictvím, vyplývající z příslušného obecně závazného předpisu [2]

Omezení převodu nemovitosti - zákonem dříve stanovené zabezpečení uspokojení pohledávky věřitele písemnou smlouvou, kterou dlužník bere na sebe povinnost, že nepřevede svou nemovitost bez souhlasu věřitele na jiného vlastníka, dokud nebude pohledávka uspokojena [2]

Optimální tvar pozemku – tvar pozemku umožňující optimální způsob hospodaření a ochrany půdy [3]

Poznámka: Optimálním tvarem pozemku je obdélník o jistém poměru délky a šířky situovaný delší stranou ve směru vrstevnic.

Optimální velikost pozemku – velikost pozemku daná především mírou využití zemědělské mechanizace [3]

Poznámka: Nemusí být větší než 20 – 25 ha.

Organizace zemědělského půdního fondu – uspořádání velikosti a tvarů pozemků s ohledem na potřeby zemědělské výroby při respektování požadavků protierozní ochrany, vodního hospodářství, dopravy a ochrany životního prostředí [3]

Orná půda – pozemky, na nichž se pravidelně pěstují zemědělské plodiny, pozemky dočasně zatravněné, pařeňště, skleníky a jany, pokud jsou na orné půdě. [2]

Ortofotomapa - mapa zachovávající fotografický obraz území, tvořená jedním nebo montáží více ortofotosnímků (mozaikou) a opatřená dalšími náležitostmi mapy (souřadnicovou sítí, rámem mapy, popisem mapy atd.) [2]

Osevní postup – střídání plodin pěstovaných na orné půdě v n-letých (n-honových) cyklech na stejném pozemku [3]

Parcela je pozemek, který je geometricky a polohově určen, zobrazen v katastrální mapě a označen parcelním číslem. [27]

Parcelní číslo - číslo, kterým je označena parcela shodně ve všech částech operátu katastru nemovitostí [2]

Pastvina – pozemek porostlý travinami, který je určen k trvalému spásání. [2]

Pevný bod podrobného (polohového bodového) pole; PBPP (fixed point of minor geodetic control) - trvale stabilizovaný bod podrobného polohového bodového pole, jehož poloha byla určena s přesností stanovenou normou; stabilizace je zajištěna podle ustanovení ČSN 72 2518 a ČSN ISO 4463-2 (ČSN 73 0401) [2]

Plán společných zařízení – ideový plán řešení veřejných zájmů v území a zároveň investiční záměr pozemkové úpravy. Syntetický průnik všech zpracovaných oborových generelů (studií širších územních vazeb a specifických podmínek), vytvářející polyfunkční síť staveb a opatření trvalého charakteru. První stupeň návrhu pozemkové úpravy na úrovni regulačního plánu nezastavěné části obce. [25]

Plán společných zařízení – krajinný plán a závazný dokument, řešící veřejné zájmy v území a zároveň investiční záměr pro realizaci pozemkové úpravy. Syntetický průnik všech zpracovaných oborových generelů (studií širších územních vazeb a specifických podmínek), vytvářející polyfunkční síť staveb a opatření trvalého charakteru. První stupeň návrhu pozemkové úpravy na úrovni regulačního plánu nezastavěné části obce. Plán společných zařízení není prostý součet krajinných složek, ale je výsledek koordinace a průniku všech subsystémů krajiny do komplexní podoby za předpokladu sladění všech veřejných zájmů a ekonomických aktivit. [29]

Plomba (k nemovitostem) - dočasné vyznačení skutečnosti, že právní vztahy k nemovitosti evidované v katastru jsou dotčeny změnou; plomba se zruší provedením vkladu nebo záznamu, nebo po zápisu poznámky, nebo po nabytí právní moci rozhodnutí o zastavení řízení o povolení vkladu práva nebo o zamítnutí vkladu práva do katastru nemovitostí [2]

Podílové spoluvlastnictví - vlastnický vztah několika vlastníků k témuž objektu (např. nemovitost), kdy každý vlastník vlastní ideální podíl celku; speciálním případem je podílové spoluvlastnictví ke knihovnímu tělesu pozemkové knihy [2]

Podrobné bodové pole (minorgeodetic control) - soubor měřických bodů, jimiž se základní bodové pole doplní na hustotu potřebnou pro podrobné měření nebo vytyčování; dělí se na podrobné polohové, výškové a tíhové bodové pole (ČSN 73 0401) [2]

Podzemní vedení – podpovrchová liniová zařízení, např. kabelové elektrické silové vedení, sdělovací vedení, plynovod, ropovod, vodovod, kanalizační síť, přívod a rozvod závlahové vody, drenážní síť [3]

Poloha pozemku – vzdálenost pozemku od sídla zemědělského podniku (dopravní vzdálenost), jeho dopravní a mechanizační přístupnost; bližší označení polohy (umístění) pozemku v k. ú. [3]

Polohové uspořádání pozemků – prostorové a funkční uspořádání půdně scelených hospodářských jednotek do komplexního polyfunkčního systému společných zařízení v rámci procesu KPÚ [3]

Pomístní jméno, anoikonymum - vlastní jméno neživého přírodního objektu a jevu na Zemi (voda, tvar vertikální členitosti zemského povrchu i mořského dna, jeskyně apod.) a takového člověkem vytvořeného objektu na Zemi, který není určen k obývání a je v krajině trvale umístěn (přehrada, komunikace, seskupení pozemků apod.) [2]

Pomístní názvosloví - soubor pomístních jmen [2]

Postup realizace společných zařízení a další opatření – je výsledek jednání sboru, pozemkového úřadu a obce, při kterém jsou stanoveny priority realizace nově navržených společných zařízení podle schváleného návrhu. Podkladem pro tento postup je plán společných zařízení, který obsahuje aproximativní náklady na realizaci společných zařízení. [23]

Pozemek je část přirozeného zemského povrchu oddělená od sousedních částí správní, vlastnickou nebo užívací hranicí nebo hranicí druhu pozemku, popřípadě rozhraním způsobu využívání pozemku (pozemek tedy není parcela). [27]

Pozemek s prokazatelně sníženým zemědělským využitím – je pozemek nebo jeho část, která je z hlediska zemědělského využití znehodnocena, a to buď zamokřením, náletem dřevin, balvanitostí, antropogenními nerovnostmi nebo přítomností stožárů elektrického vedení a podobně. Tyto překážky a znehodnocení jsou součástí nároků vlastníků a je nutné je zohlednit při výměnách pozemků [25]

Pozemková kniha - veřejná kniha, ve které se vedla (v období od r. 1871 do r. 1950, částečně až do r. 1964) vlastnická a jiná věcná práva k nemovitostem [2]

Pozemková mapa - podrobná polohopisná mapa velkého měřítka zobrazující nemovitosti, udržovaná v souladu se skutečným stavem v terénu; část měřického operátu jednotné evidence půdy a evidence nemovitostí [2]

Pozemková parcela - parcela, která není evidována v druhu pozemku "zastavěné plochy a nádvoří" (resp. která je evidována v některém druhu pozemku v rámci zemědělské půdy nebo druhu pozemku "vodní plocha" nebo "ostatní plocha") [2]

Pozemkový katastr - geometrické zobrazení, soupis a popis všech pozemků v bývalé Československé republice, vyhotovené podle zákona č. 177/1927 Sb., o pozemkovém katastru a jeho vedení (katastrální zákon) a vládního nařízení č. 64/1930; sloužil jako podklad pro vyměřování veřejných daní, pro zakládání, obnovování nebo doplňování veřejných knih a jejich map, pro zabezpečení držby, pro převody nemovitostí; vedl se od roku 1931 do roku 1956, ale v letech 1938 - 1956 již jeho vedení nebylo zcela spolehlivé [2]

Poznámka k druhu pozemku - číselný znak a slovní charakteristika, které podrobněji rozlišovaly v písemném operátu evidence nemovitostí způsob užívání pozemku uvnitř jednotlivých druhů pozemků (např. v ostatních plochách komunikaci, hřiště apod.) [2]

Poznámka o právech k nemovitostem - úkon správního orgánu, který je určený k vyznačení skutečností nebo poměru vztahujícího se k nemovitosti nebo k osobě do katastru nemovitostí a který nemá vliv na vznik, změnu ani zánik práv k nemovitostem [2]

Poznámka o sporné hranici - poznámka v soupisu nemovitostí nebo v záznamu podrobného měření změn, že o předmětné hranici nebylo dosaženo dohody [2]

Právní vztah k nemovitosti - vyjádření druhu právního vztahu k nemovitosti v souboru popisných informací katastru nemovitostí (vlastnické právo, zástavní právo, právo odpovídající věcnému břemeni, předkupní právo s účinky věcného práva a některá další práva a oprávnění k majetku státu, obce a kraje stanovená obecně závazným právním předpisem), popřípadě v písemném operátu evidence nemovitostí (právní vztahy vlastnické, vybrané právní vztahy užívací, správa národního majetku, právo hospodaření s národním majetkem a vybrané druhy omezení práv, např. zástavní práva, omezení převodu nemovitosti, věcná břemena) [2]

Právo hospodaření – obecně závazným právním předpisem stanovené právo dřívější státní organizace k hospodaření s národním majetkem (platilo do roku 2000) [2]

Princip majority – je uzákoněný většinový podíl výměry vlastníků pozemků, kteří souhlasí s návrhem nového uspořádání pozemků, a je potřebný pro vydání rozhodnutí o schválení pozemkových úprav.

Prohlášení konkurzu proti vlastníku nemovitosti - právní akt, jímž se z rozhodnutí příslušného orgánu (soudu) omezuje dispoziční právo vlastníka; oprávnění vykonávat práva a plnit povinnosti, které podle zákona a jiných právních předpisů jinak přísluší úpadci (vlastníku), přechází na správce konkursní podstaty, jestliže souvisí s nakládáním s majetkem patřícím do konkursní podstaty [2]

Předběžný obvod pozemkové úpravy – hranice řešeného území, určené v zadání pozemkové úpravy. Obvod je určen tak, aby bylo dosaženo stanovených cílů pozemkové úpravy, obnovy katastrálního operátu a požadavků vlastníků obce a místní komunity.

[Prozatímní metodický návod KPÚ – VÚMOP 1995] [25]

Předkupní právo - zákonem stanovené právo například spoluvlastníků k nemovitosti, která je předmětem podílového vlastnictví, přednostně získat ostatní spoluvlastnické podíly v případě převodu nemovitosti; předkupní právo lze sjednat i smluvně, např. mezi prodávajícím a kupujícím ve prospěch prodávajícího, a to i jako věcné právo [2]

Přehled o výměře pozemků potřebných pro společná zařízení – je součástí plánu společných zařízení. Tato bilance dává do souvislostí existující státní půdu a obecní půdu, kterou by bylo možné využít pro návrh společných zařízení, případně potřebu výkupů pozemků či nezbytného krácení výměr vlastníků, pro které je společné zařízení nezbytné navrhnout. [23]

Převzatá hranice - hranice převzatá do platné mapy z jiného mapového podkladu bez nového určení přímým zaměřením, zobrazená v mapě stanovenou značkou [2]

Přídělové řízení byl proces přidělování zkonfiskovaných zemědělských pozemků (i usedlostí) novým vlastníkům po roce 1945. Vzhledem k politické situaci nebyl proces dostatečně kvalitně prováděn po stránce geodetické (zaměření) a zápisu do katastru nemovitostí a pozemkových knih, případně evidence nemovitostí. Také nebyla důsledně provedena úhrada přídělové ceny. Z těchto důvodů dnes vyvstává potřeba rekonstrukcí a dokončení tohoto řízení mj. i formou jednoduché pozemkové úpravy. [27]

Přídělový plán - grafický dokument zobrazující hranice parcel přidělených přidělci přídělovou listinou vyhotovenou podle příslušných obecně závazných předpisů; vyhotovoval se buď na podkladě existující pozemkové evidence (např. mapy pozemkového katastru) nebo na podkladě zaměření hranic pozemků v terénu, a to buď v měřítku shodném s podkladovou mapou, nebo v měřítku menším (např. 1:5000) [2]

Přidružené body (associated points) - orientační, popř. jiné stabilizované body, zřízené v okolí geodetického bodu, které k němu mají měřický vztah [2]

Přiměřenost vyměňovaných pozemků – je zákonem stanovená tolerance výměry, ceny, vzdálenosti a druhu pozemků mezi původními a nově navrhovanými pozemky (nárok versus návrh). [23]

Příprava řízení o pozemkových úpravách – je činnost pozemkového úřadu, při které je v ročním předstihu oznámeno předpokládané zahájení řízení katastrálnímu úřadu a obci. Zároveň pozemkový úřad shromáždí potřebné doklady, jako jsou aktualizované soubory geodetických informací, mapy bonitovaných půdně ekologických jednotek, územně plánovací dokumentace a další. [23]

Příslušnost k organizační složce právnické osoby - právní vztah typu vlastnictví, kdy organizační složka právnické osoby je zapsána v obchodním nebo jiném zákonem stanoveném rejstříku a vedoucí této organizační složky je oprávněn nakládat s nemovitostí evidovanou v katastru nemovitostí jménem právnické osoby, k níž organizační složka přísluší [2]

Příslušnost k vlastníku nemovitosti - přiřazení parcely, budovy nebo jednotky k vlastníkovu prostřednictvím čísla listu vlastnictví [2]

Přístupnost pozemků – dosažitelnost pozemků dopravními prostředky a mechanizačními prostředky za účelem jejich obdělávání a zemědělského využívání; nejčastěji po silnici [3]

Půdní celek - seskupení pozemků, navržené podle projektu pozemkových úprav pro velkovýrobní formy hospodaření, ohraničené nezrušitelnými přírodními nebo umělými překážkami [2]

Půdní fond - souhrn zemědělské a nezemědělské půdy [2]

Půdoochranná a vodohospodářská soustava – systém společných zařízení a organizačních nebo agrotechnických opatření se synergickým účinkem v mikropovodí či obvodu pozemkové úpravy. [25]

Původní pozemek - pozemek (nemovitost) vymezený hranicí vlastnickou nebo druhu pozemku, který je obhospodařován právnickou nebo fyzickou osobou, sloučený zpravidla s dalšími původními pozemky do většího celku, přičemž vlastnická hranice je většinou v terénu neznatelná [2]

Racionální způsob využití půdy a krajiny – komplex agrotechnických, kultivačních, ekologických opatření, šetrných k přírodnímu prostředí a trvale kultivujících venkovský prostor. Pozemkové úpravy vytváří podmínky pro tyto racionální způsoby využití půdy a celé krajiny. [25]

Rastrová mapa - mapa založená na rastrovém datovém modelu [2]

Regulační plán - stanoví podrobné podmínky pro využití pozemků, pro umístění a prostorové uspořádání staveb, pro ochranu hodnot a charakteru území a pro vytváření příznivého životního prostředí. Regulační plán vždy stanoví podmínky pro vymezení a využití pozemků, pro umístění a prostorové uspořádání staveb veřejné infrastruktury a vymezení veřejně prospěšné stavby nebo veřejně prospěšná opatření. Regulační plán nahrazuje v řešené ploše ve schváleném rozsahu územní rozhodnutí a je závazný pro rozhodování v území. Regulační plán vydaný krajem je dále závazný pro územní plány a regulační plány vydávané obcemi. Může nahradit plán společných zařízení komplexních pozemkových úprav. Nenahrazuje územní rozhodnutí v nezastavěném území [25]

Rodné číslo - desetimístný (do roku 1954 devítimístný) identifikátor fyzické osoby vytvořený z data narození, doplňku a u čísel přidělovaných od 1. 1. 1954 kontrolní číslice [2]

Rostlinná výroba – pěstování zemědělských plodin na zemědělské půdě [3]

Rozhodnutí o schválení návrhu pozemkových úprav – je správní akt a výsledek správního řízení podle zákona o pozemkových úpravách, který následuje po schválení návrhu sborem zástupců a více jak ¼ výměry vlastníků. Vydání rozhodnutí předchází publikace návrhu na obci a pozemkovém úřadě a závěrečné ústní jednání. Proti tomuto rozhodnutí se může účastník řízení odvolat nebo podat žalobu.

Rozhodnutí o výměně nebo přechodu vlastnických práv k pozemkům – je podkladem pro zápis návrhu pozemkových úprav, který nabyt právní moci. Proti tomuto rozhodnutí se účastníci řízení odvolat nemohou.

Rozptýlená držba pozemků – menší pozemky téhož majitele dislokované na více místech k. ú. (před provedením PÚ). [3]

Řízení (v katastru nemovitostí) - sled na sebe navazujících operací a událostí vedoucích k vyřízení podání učiněných písemně nebo ústně, jakož i k vyřízení úkolů vyplývajících z činnosti katastrálního úřadu vykonávané z vlastního podnětu, případně z úřední povinnosti [2]

Sbor zástupců vlastníků je skupina dobrovolných zástupců jednotlivých skupin vlastníků, zvolených na úvodním jednání pozemkové úpravy a dále pak jeho delegovaného zástupce obce a ředitele pozemkového úřadu. Sbor je poradním orgánem při zpracování návrhu pozemkové úpravy a její realizaci. Sbor nemá právo zastupovat při schvalování výměn pozemků jednotlivé vlastníky, pouze dohlíží na průběh, iniciuje náměty, přání a připomínky vlastníků. [25]

Scelovací efekt – míra scelení vlastnických pozemků v rámci bloku a obvodu pozemkové úpravy. Výsledek komasace, tedy zjednodušení půdní držby, nikoli optimalizace pozemků. [25]

Scelování pozemků – Komasace soustřeďování rozptýlené držby pozemků do optimálně velkých, a z hlediska hospodaření ekonomických, celků. [2]

Seznam parcel vstupujících do pozemkové úpravy - je zpracován pro účely stanovení účastníků řízení a vyznačení poznámky o zahájení řízení do katastru nemovitosti. Provádí se po vyšetření průběhu obvodu pozemkové úpravy.

Sídelní struktura – rozmístění sídelních útvarů, jejich forma (město, vesnice, osada, samota apod.), popř. druhy objektů (obytné, hospodářské), střediska rekreace a cestovního ruchu [3]

Skupina pozemků – soubor pozemků se stejným režimem nakládání v rámci řízení pozemkové úpravy. Lze rozlišovat tyto základní skupiny: řešené, neřešené a mimo obvod pozemkové úpravy. Toto členění pozemků je využito při stanovování obvodu pozemkové úpravy a vyčíslení nároků vlastníků. [25]

Skupiny nesouladů druhů pozemků – pozemky s obdobnými prostorově funkčními rozpory, které jsou zařazeny do kategorizační stupnice dle hodnotících kritérií a limitů, včetně návrhu na delimitaci. Jedná se o soustavu kritérií a limitů, které lze využít při návrhu změn druhů pozemků a posouzení společných zařízení. [25]

Skutečný stav – stav organizace zemědělského půdního fondu a majetkoprávních vztahů zjištěný z písemných a grafických podkladů a poopravených terénním šetřením řešeného území jako příprava k zahájení řízení o PÚ [3]

Směna pozemků – výměna vlastnických práv k pozemkům [3]

Soubor geodetických informací (SPI) - část katastrálního operátu, která zahrnuje katastrální mapu a ve stanovených katastrálních územích i její číselné vyjádření [2]

Soubor popisných informací (SGI) - část katastrálního operátu, která zahrnuje údaje o katastrálním území, o parcelách, o stavbách, o bytech a nebytových prostorech, o vlastnicích a jiných oprávněných, o právních vztazích a dalších stanovených právech a skutečnostech

Současný stav – stav v organizaci zemědělského půdního fondu a v majetkoprávních vztazích ke dni rozhodnutí o zahájení PÚ [3]

Souhrnná zpráva – stručně popisuje výsledek pozemkové úpravy, včetně zhodnocení přínosů pozemkových úprav vzhledem ke stanoveným cílům. [23]

Soupis nároků a soupis nových pozemků – jsou bilanční tabulky vstupu a výstupu jednotlivých vlastníků v rámci řízení o pozemkových úpravách. Soupis nároků zpracovatel aktualizuje do vydání rozhodnutí o schválení pozemkové úpravy a tomu přizpůsobuje i soupis nových pozemků v rámci přípustných tolerancí ceny, výměry, vzdálenosti a druhu pozemku. [23]

Souřadnicový systém Jednotné trigonometrické sítě katastrální (S-JTSK) - závazný geodetický referenční systém na celém území státu, definovaný Besselovým elipsoidem, Křovákovým konformním kuželovým zobrazováním v obecné poloze a souborem souřadnic bodů z vyrovnání trigonometrických sítí [2]

Speciální kultury – sady, vinice, chmelnice [2]

Společná zařízení jsou technická, půdoochranná, vodohospodářská a biologická opatření investičního nebo neinvestičního charakteru, kterými se realizují veřejné zájmy v rámci prováděných pozemkových úprav. Organizační opatření (změna velikosti a tvaru zemědělských pozemků) a agrotechnická opatření (osevní postupy) nejsou společná zařízení. [29]

Společná zařízení (mn. č.) – opatření (ÚSES, PEO, cestní síť, HMZ apod.) navržená nejčastěji formou polyfunkčního systému v rámci KPÚ. [3]

Stabilní katastr - název katastru vybudovaného na základě patentu Františka I. z roku 1817

Stavba – plošný, liniový nebo prostorový stavební objekt [3]

Stavební parcela - pozemek evidovaný v druhu pozemku „zastavěné plochy a nádvoří“ [2]

Stavební pozemek

- 1: pozemek, jeho část nebo soubor pozemků, vymezený a určený k umístění stavby územním rozhodnutím anebo regulačním plánem
- 2: pozemek určený regulačním plánem nebo územním rozhodnutím k zastavění a pozemek zastavěný hlavní stavbou [2]

Střední dopravní vzdálenost – vážený aritmetický průměr vzdáleností všech pozemků téhož hospodářství od centra hospodářských budov [3]

Studie širších územních vazeb a specifických podmínek – oborové dokumenty (generely) jako výsledky průzkumných a rozborových činností, využívané jako podklady pro sestavení plánu společných zařízení. Jedná se o studie ochrany půdy a vody, bioty, optimalizace cestní sítě, zachování krajinného rázu apod. [25]

Svahová dostupnost – maximální přípustný sklon svahu pozemku pro bezpečný provoz jednotlivých zemědělských strojů a dopravních prostředků na daném pozemku, určený pro jednotlivé mechanizační prostředky předpisem o bezpečnosti práce a daný atestem [3]

Svažitý pozemek

- pozemek, na kterém vzhledem k jeho nepřerušené délce po spádnici a sklonu svahu nastává kritický bod vzniku nepřijatelné ztráty půdy vodní erozí (topografický faktor)
- (2) pozemek vzhledem k jeho svažitosti neoratelný (svažitost obvykle nad 25 %)

Šetření (komisionální) - v pozemkovém katastru zjišťování předmětů měření a šetření dalších údajů pro popis mapy a obsah písemných operátů včetně vyznačování průběhu hranic plošných prvků v mapovaném území, konané za účasti jmenované komise, vlastníků nemovitostí a dalších účastníků určených obecně závazným předpisem

Šířka pozemku – rozměr kratší strany pozemku obdélníkovitého tvaru [3]

Poznámka: Její velikost je dána optimálním poměrem délky k šířce závislým na velikosti pozemku. U pozemků svažitých na orné půdě je velikost šířky pozemku současně limitována přípustnou nepřerušenou délkou svahu po spádnicí, závislé na sklonu svahu, z důvodů ochrany proti vodní erozi.

Technická pomoc – je vytýčení, popřípadě projekce, ucelených hospodářských jednotek pro vlastníka, který hodlá zajišťovat zemědělskou výrobu. Tuto pomoc může zprostředkovat pozemkový úřad, ale jen na základě dohody vlastníků a nájemců pozemků. [23]

Technickohospodářská mapa (THM) - základní nebo účelová technická mapa velkého měřítká vyhotovovaná podle obecně závazného technického předpisu na území dřívější ČSSR v období 1962 až 1991 [2]

Travní porosty – porosty travin; dělí se na

a) trvalé – louky a pastviny intenzivně využívané

b) dočasné – přechodné pěstování trav na orné půdě, popř. zelený úhor [3]

Třída přesnosti mapování - charakteristika přesnosti mapování daná číselnou přesností podrobného bodového pole a podrobného měření; posuzuje se podle hodnot středních souřadnicových chyb nebo mezních odchylek [2]

Typ degradačního projevu – zobecněný charakteristický znak nežádoucích změn v krajině, ke kterému lze přiřadit standardní typ společného zařízení pozemkové úpravy, jenž by usměrnil negativní vývoj. [25]

Typ parcely (původ parcely) - rozlišení, zda se jedná o parcelu katastru nemovitostí (evidovanou se všemi údaji) nebo parcelu evidovanou zjednodušeným způsobem (ve zjednodušené evidenci) pouze s vybranými údaji [2]

Účastníci řízení o pozemkových úpravách - jsou vlastníci pozemků a fyzické a právnické osoby, jejichž vlastnická nebo jiná práva k pozemkům mohou být dotčena. Toto platí jak pro řešené pozemky (vyměřované), tak pro neřešené pozemky, na kterých se provádí pouze obnova souboru geodetických informací. [23]

Údaj evidence nemovitostí - informace o nemovitosti nebo o jejím vlastníku nebo uživateli, která je obsahem písemného operátu evidence nemovitosti [2]

Údaj katastru nemovitostí - údaj o katastrálním území nebo o parcele nebo o budově nebo o bytu a nebytovém prostoru nebo o vlastníku nebo o jiném oprávněném nebo podrobnější údaj katastru nemovitostí, který je obsahem souboru popisných informací katastru nemovitostí [2]

Údaj o parcele - informace o parcele evidované v katastru nemovitostí (příslušnost do katastrálního území, v němž leží příslušný pozemek, parcelní číslo, vazba k vlastníku nemovitosti, výměra, druh pozemku, způsob využití a ochrany nemovitosti a další údaje stanovené obecně závazným předpisem) [2]

Údaj o vlastníku nemovitosti a jiném oprávněném - informace o vlastníku nemovitosti a jiném oprávněném evidované v katastru nemovitostí (typ, jméno a příjmení nebo název, adresa trvalého pobytu nebo sídla, rodné číslo nebo identifikační číslo právnické osoby a další údaje stanovené obecně závazným předpisem)

Úhrnné hodnoty druhů pozemků (ÚHDP) katastrálního území – souhrn výměr všech pozemků ležících v katastrálním území [1]+ [2]

Úprava pozemku – urovnání terénních nerovností pozemku, změna jeho tvaru, velikosti a plochy k požadovanému účelu [3]

Určení obvodu pozemkových úprav – je činnost pozemkového úřadu v přípravné etapě, kdy je stanoven průběh hranic obvodu pozemkové úpravy, a to jak po vnější části, tak vnitřní části, kterou obvykle tvoří zastavěná část obce. Pozemkový úřad při této činnosti postupuje tak, aby byly dosaženy stanovené cíle pozemkových úprav. [23]

Úvodní jednání – je ústní jednání, na které pozemkový úřad pozve všechny účastníky řízení a seznámí je s cíly pozemkových úprav a postupem při řízení podle zákona. Přítomní účastníci jsou informováni s výsledkem přípravy řízení, případně vyhodnocením stanovených podmínek a podkladů či průzkumů. Na úvodním jednání je zvolen sbor vlastníků. [23]

Úvoz – polní cesta v zářezu terénu [3]

Územně plánovací dokumentace – územně plánovací dokumentaci tvoří

- zásady územního rozvoje,
- územní plán,
- regulační plán [2]

Územní plán - stanoví základní koncepci rozvoje území obce, ochrany jeho hodnot, jeho plošného a prostorového uspořádání (urbanistická koncepce), uspořádání krajiny a koncepci veřejné infrastruktury; vymezí zastavěné území, plochy a koridory a stanoví podmínky pro jejich využití. Zpřesňuje a rozvíjí cíle a úkoly územního plánování v souladu se zásadami územního rozvoje kraje a s politikou územního rozvoje. Pořizuje se a vydává pro celé území obce, pro celé území hlavního města Prahy, popřípadě pro celé území vojenského újezdu. Vydává se formou opatření obecní povahy podle správního řádu. Je závazný pro pořízení a vydání regulačního plánu zastupitelstvem obce, pro rozhodování v území, zejména pro vydávání územních rozhodnutí

Uživací hranice - hranice oddělující pozemky různých uživatelů; hranice byly předmětem evidování v jednotné evidenci půdy a v evidenci nemovitostí. Uživací nebo uživatelské hranice jsou vytyčovány v rámci technické pomoci nebo při zatímním bezúplatném užívání. [2] [23]

Užívání nemovitosti - forma hospodaření s nemovitostí evidovaná v evidenci nemovitostí jako základní vztah k nemovitosti (v evidenci nemovitostí byl u všech nemovitostí evidován uživatel, na rozdíl od vlastníka, který u všech nemovitostí evidován být nemusel) [2]

Uživatel nemovitosti - fyzická nebo právnická osoba evidovaná v evidenci nemovitostí, která užívala nemovitost (uživatel nemovitosti mohl a nemusel být totožný s vlastníkem) [2]

Věcné břemeno - právo k cizí nemovitosti; omezuje vlastníka nemovitosti ve prospěch někoho jiného tak, že je povinný něco trpět, něco konat nebo něčeho se zdržet; aby omezení mělo charakter věcného břemena, musí mít opakující se charakter nebo musí probíhat permanentně [2]

Věcné právo k nemovitosti - právo k nemovitosti s věcnými účinky (vlastnické právo, zástavní právo, právo odpovídající věcnému břemeni, věcné předkupní právo, podzástavní právo, podle dříve platných předpisů bylo

věcným právem i právo stavby, spoluvlastnictví nemovitosti ve prospěch vlastníka určité usedlosti, pacht, služebnost apod.)

Vegetační kryt – souvislé rostlinné společenstvo pokrývající půdu [3]

Vektorová mapa - mapa v digitální formě zaznamenaná vektorovými daty [2]

Veřejný zájem jsou v demokratických podmínkách takové společenské zájmy příslušníků určité občanské komunity, na kterých se tito její příslušníci nebo jejich demokraticky zvolená reprezentace, dokážou shodnout. Veřejný zájem lze měřit podle míry dlouhodobé udržitelnosti rozvoje společnosti a jejího blaha (veřejný zájem je deklarovaný zákonem). Pozemkové úpravy se provádějí ve veřejném zájmu. [25]

Vlastnická hranice - hranice mezi pozemky různých vlastníků [2]

Vlastnické právo - právo vlastníka v mezích stanovených právním řádem věc držet, užívat a požívat její plody a užítky a disponovat s ní; je jedním ze základních subjektivních práv [2]

Vlastnické právo k nemovitosti - právní vztah založený smluvně nebo vzniklý na základě skutečnosti definované obecně závazným předpisem (rozhodnutí příslušného státního orgánu, zhotovení, vydržení apod.), kdy předmětem vlastnického práva je nemovitost [2]

Vklad práv k nemovitosti do katastru nemovitostí - způsob zápisu věcného práva do katastrálních operátů, kterým toto právo vzniká, mění se nebo zaniká [2]

Vložka pozemkové knihy - část pozemkové knihy obsahující zápis jediného knihovního tělesa; dělila se na tři samostatné části zvané listy - list podstaty statkové (list A), list vlastnický (list B) a list závad (list C) [2]

Vydržení práv k nemovitostem - jeden ze základních titulů k originálnímu nabytí vlastnického práva k nemovitosti na základě držby po stanovenou dobu nebo práva odpovídajícímu věcnému břemeni na základě výkonu práva po stanovenou dobu; základem vydržení je oprávněná držba věci, tj. nakládání s věcí jako s vlastní nebo vykonávání práva pro sebe; držitel se stává vlastníkem věci nebo vykonavatelem práva po době stanovené obecně závazným předpisem (v případě nemovitosti nebo práva k nemovitosti je tato doba 10 let), přičemž do této doby se započítává i doba, po kterou měl věc v držení nebo vykonával právo i právní předchůdce [2]

Vyhodnocení výsledků podrobných terénních průzkumů – je výsledek shromážděných podkladů a sebraných informací v terénu, ale i nezbytných výpočtů, především erozní ohroženosti a odtokových poměrů mikropodolí. Vyhodnocení je prováděno podle jednotlivých subsystemů, a to cestní síť, ochrana půdy a odtok vody (povodňové nebezpečí), ochrana bioty (krajina a příroda), ale i katastru nemovitostí a územně plánovací dokumentace. [23]

Výměra parcely - vyjádření plošného obsahu průmětu pozemku do zobrazovací roviny v plošných metrických jednotkách; velikost výměry vyplývá z geometrického určení pozemku a zaokrouhluje se na celé čtvereční metry [2]

Výměna (směna) pozemku je možnost majetkoprávního vyrovnání navrhovaných změn druhů pozemků v rámci komplexních pozemkových úprav. Výměny jsou prováděny na principu dobrovolnosti a mohou probíhat mezi privátními osobami, obcí, státem.

Výrobní typ – je dán přírodními podmínkami, nadmořskou výškou, bonitou půdy a z toho vyplývající převládající pěstovanou plodinou [3]

Vyrovnání hranic - úprava lomeného průběhu hranice dvou sousedních pozemků zpravidla zachovávající jejich původní výměry [2]

Vyrovnání hranic pozemků –

1) změna hranic pozemků v rámci zemědělského půdního fondu v důsledku vytvoření půdně ucelených hospodářských jednotek scelováním (slučování) rozptýlené půdní držby do pozemků optimální velikosti a tvaru po provedení výměny vlastnických práv k pozemkům na základě schváleného návrhu PÚ

2) vyrovnání hranic pozemků mezi zemědělským a lesním půdním fondem po provedení delimitace mezi oběma půdními fondy [3]

Vysoce produkční půdy – bonitované půdně ekologické jednotky zařazené do tříd ochrany zemědělské půdy s nadprůměrnou a vysokou produkční hodnotou a přísnou profilovou ochranou. Při pozemkové úpravě je těmto půdám věnována zvláštní pozornost při posuzování eroze a jiných degradačních projevů. [25]

Výsledek pozemkové úpravy - výsledný elaborát, který obsahuje doklady o postupu provádění pozemkových úprav včetně rozhodnutí o výměně vlastnických práv k nemovitostem; na podkladu výsledku pozemkových úprav se zapisují změny do katastru nemovitostí [25]

Výškový systém baltský - po vyrovnání (Bpv) - závazný geodetický referenční systém na celém území státu, definovaný výchozím výškovým bodem, kterým je nula stupnice mořského vodočtu v Kronštadtu a souborem normálních výšek z mezinárodního vyrovnání nivelačních sítí [2]

Vytyčení hranice pozemku – měřický úkon, jehož výsledkem je vyznačení hranic pozemku v terénu způsobem stanoveným obecně závazným předpisem podle údajů evidovaných v příslušné pozemkové evidenci (katastr nemovitostí, popřípadě dřívější pozemkové evidence) [2]

Zahájení řízení o pozemkových úpravách – je správní akt pozemkového úřadu, který na základě posouzení vyrozumí o úředním zahájení příslušné správní úřady. Tomuto správnímu úkonu předchází programová etapa a průzkum veřejného zájmu, včetně vyhodnocení všech dostupných podkladů a žádostí vlastníků a obce. [23]

Zajišťovací bod (witness point) - přidružený bod měřicky připojený ke stabilizaci nebo k trvalé signalizaci geodetického bodu, sloužící:

- a) k ověření stálosti polohy nebo výšky bodu;
- b) k rekonstrukci centra zničeného bodu [2]

Zájmové území pozemkových úprav – území, které ovlivňuje řešení PÚ [3]

Základní báze geografických dat (ZABAGED) - digitální topologicko-vektorový topografický model území České republiky, odvozený z mapového obrazu Základní mapy ČR 1:10 000 (ZM 10) v souřadnicovém systému JTSK a výškovém systému baltském – po vyrovnání [2]

Základní bodové pole; ZBP (fundamental geodetic control) - soubor bodů tvořících geodetické základy polohové, výškové a tíhové na území České republiky; jejich přesnost je stanovena normou (ČSN 73 0415) [2]

Základní mapa (ZM) - mapa se základním, všeobecně využitelným obsahem stanoveným příslušným technickým předpisem [2]

Základní mapa ČR - mapa měřítka 1:10 000, 1:25 000, 1:50 000, 1:100 000 nebo 1:200 000, vzniklá odvozením z topografického mapování České republiky z let 1957 - 1972; mapa je vyhotovena v souřadnicovém systému JTSK ve speciálním kladu mapových listů, odpovídajícímu usnesení vlády ČSSR č. 327/1968 Sb. [2]

Zaměření současného stavu – je zeměměřičská činnost při pozemkových úpravách, při které jsou geodeticky určeny lomové body podle kritérií přesnosti podrobného měření a zobrazení polohopisu katastrální mapy. Při této činnosti postupuje zpracovatel pozemkové úpravy podle zvláštních předpisů v oboru geodézie. Této činnosti předchází v případě potřeby zahuštění podrobného bodového pole. [23]

Zásady územního rozvoje - stanoví zejména základní požadavky na účelné a hospodárné uspořádání území kraje, vymezí plochy nebo koridory nadmístního významu a stanoví požadavky na jejich využití, zejména plochy nebo koridory pro veřejně prospěšné stavby, veřejně prospěšná opatření, stanoví kritéria pro rozhodování o možných variantách nebo alternativách změn v jejich využití. Pořizují se pro celé území kraje a vydávají se formou opatření obecné povahy podle správního řádu. Jsou závazné pro pořizování a vydávání územních plánů, regulačních plánů a pro rozhodování v území

Zastavitelná plocha - plocha vymezená k zastavění v územním plánu nebo v zásadách územního rozvoje [2]

Zástavní právo - věcné právo k cizí věci; slouží k zajištění a v případě nesplnění i k uspokojení zajištěné pohledávky; zástavní právo vzniká vkladem do katastru nemovitostí, rozhodnutím příslušného orgánu (např. soudu, správce daní apod.) nebo ze zákona a zaniká záznamem oznámení o zániku zástavního práva (kvitance) do katastru nemovitostí [2]

Zastavěný stavební pozemek - pozemek evidovaný v katastru nemovitostí jako stavební parcela a další pozemkové parcely zpravidla pod společným oplocením, tvořící souvislý celek s obytnými a hospodářskými budovami [2]

Zastavěné území - území vymezené územním plánem nebo postupem podle stavebního zákona; nemá-li obec takto vymezené zastavěné území, je zastavěným územím zastavěná část obce vymezená k 1. září 1966 a vyznačená v mapách evidence nemovitostí

Zatímní bezúplatné užívání – je předběžné opatření v procesu pozemkových úprav formou jednoduché pozemkové úpravy na základě dohody vlastníků a velkoplošného uživatele, bez vlastnických výměn. Nájemní vztahy zůstávají stejné, pouze se mění užívatelské rozdělení bloku zemědělské půdy. Tento institut byl využíván převážně do roku 2002. [23]

Zatravnění – vytvoření, popř. obnova trvalého travního porostu [3]

Zemědělská půda - půda určená k zemědělské výrobě (orná půda, chmelnice, vinice, zahrada, ovocný sad, trvalý travní porost - v evidenci nemovitostí se trvalé travní porosty dělily na louky a pastviny) [2]

Zemědělský pozemek - pozemek zařazený do zemědělského půdního fondu

Zemědělský půdní fond (ZPF) - obhospodařovaná zemědělská půda, dále půda, která byla a má být nadále obhospodařovaná, ale dočasně je odňatá zemědělské výrobě, nezemědělská půda potřebná k zajišťování zemědělské výroby (např. polní cesty, pozemky se zařízením důležitým pro polní závlahy, závlahové vodní nádrže apod.) a rybníky určené k chovu ryb a vodní drůbeže

Zhušťovací body; ZhB (densification points) - body polohového bodového pole, jejichž poloha byla určena s přesností stanovenou normou; jsou zřizované pro zhuštění základního polohového bodového pole [2]

Zjednodušená evidence - dočasná součást souboru popisných informací katastru nemovitostí; evidence, v níž jsou evidovány parcely pouze s některými údaji stanovenými obecně závazným předpisem (parcelní číslo, výměra, číslo listu vlastnictví); hranice těchto parcel nejsou obsahem katastrální mapy, jsou evidovány pouze v mapách předchozích evidencí (pozemkový katastr, grafické přidělové plány, evidence nemovitostí) [2]

Zjišťování průběhu hranic pozemků – je komisionální šetření za účasti dotčených vlastníků, kteří potvrdí nebo rozporují hranici vytýčenou nebo existující v terénu. Toto šetření se provádí v přípravné etapě pozemkové úpravy. Případné nesoulady a rozpory mezi vlastníky, ale i evidovaným a skutečným průběhem hranic řeší komise. [25]

Změna druhu pozemku - změna dosavadního účelu užívání pozemku; do katastru nemovitostí se zapisuje v souladu s ustanovením obecně závazného předpisu na podkladě příslušné listiny nebo **podle ohlášení vlastníka** [2]

Změna druhu pozemku je právní akt v návaznosti na katastru nemovitostí a agrotechnický nebo biologický zásah, který zásadně mění využívání půdy, trvalého porostu a celého geobiocénu vyplňujícího pozemek. Tato uvědomělá změna se děje na základě vymezených a uzákoněných limitů a kritérií. [28]

Změna katastrální hranice – je v rámci pozemkových úprav iniciovaná při nevhodném vedení hranice, která je většinou neznatelná a nepřimyká k přirozeným hranicím nebo nevhodně dělí či odděluje celistvé pozemky. Právní akt změny je závislý na dohodě obcí a vlastníků a provádí se v přípravné etapě pozemkové úpravy. Nejedná se o změnu správního území ve smyslu zákona o územním členění státu, ale o vyrovnání hranice. [25]

Změna způsobu využití pozemku je taková změna jeho využití, při které se nemění jeho druh. [28]

Způsob ochrany nemovitostí - rozlišení typu a druhu ochrany nemovitosti evidované v katastru nemovitostí podle příslušných obecně závazných předpisů (ochrana přírody a krajiny, památková ochrana apod.) [2]

Způsob užívání nemovitosti - v evidenci nemovitostí podrobnější specifikace využívání pozemků zařazených do jednotlivých druhů pozemků podle ustanovení obecně závazného právního předpisu (např. rozlišení typu komunikace apod.), jedna ze součástí kódu pro charakteristiku nemovitosti

Způsob využití pozemku - v katastru nemovitostí podrobnější specifikace využívání pozemků zařazených do jednotlivých druhů pozemků podle ustanovení obecně závazného právního předpisu (např. rybník, vodní tok, silnice, ostatní komunikace, manipulační prostor apod.) [2]

Způsobem využití pozemku se rozumí skutečné využívání pozemku v rámci jeho druhu. [28]

Životnost stavby – doba, během níž je stavba schopná bezpečně sloužit danému účelu (při pravidelné řádné údržbě a opravách). Je stanovena směrnicemi ministerstva financí o všeobecně platných normách předpisů (U.I. č. 55 z 30. 6. 1958) [1]

NOVÉ POJMY

Degradační projevy na pozemku – nežádoucí změny v konkrétním místě krajiny a přírodního prostředí způsobené činností lidí. Jedná se o dočasnou nebo trvalou ztrátu původních vlastností místa a jeho přírodních složek nebo kulturních hodnot.

Dílčí cíl pozemkových úprav – je vedlejší cíl stanovený při zpracování zadání pozemkové úpravy, který směřuje ke strategickému cíli. [25]

Diferencovaný způsob využívání pozemku – obhospodařování geobiocény inklinujícího k ekostabilizační (mimoprodukční) funkci v krajině v souladu se zásadami řádného hospodaření.

Dispozice krajiny – soubor vlastností krajinného prostoru, ze kterého se vychází při aplikaci určité metody hodnocení krajinné struktury a navrhování pozemkové úpravy.

Dokumentační komise – je součástí interní organizační struktury ústředního pozemkového úřadu. Členy regionálních dokumentačních komisí jmenuje ředitel ústředního pozemkového úřadu z řad soustavy pozemkových úřadů a činnost této komise může být podpořena expertními poradci. Cílem komise je zkvalitnění celého procesu pozemkových úprav.

Dynamické měřítko krajinné struktury – metoda krajinné ekologie při využití ortofotomapy, při které se postupně vyhodnocují širší územní vazby malých měřítek až po velká měřítka konkrétního místa. [Wilson] Jedná se o postupnou aplikaci metod, kritérií a geomorfologických, hydrologických a půdně-ekologických charakteristik, které jsou rozhodující na úrovni regionálního geosystému (1:50 000), lokálního ekosystému (1:10 000) a geobiocény (1:5 000 až 10 000). Právě nejpodrobnější měřítko (1:10 000 až 1:1 000) pak se týká aplikace prostorově-funkční optimalizace konkrétního pozemku při pozemkové úpravě.

Etapa pozemkové úpravy – je časový úsek odpovídající určitému typu činnosti v procesu pozemkových úprav. [25]

Etapa pozemkové úpravy – projekční nebo geodetická činnost v určitém časovém úseku, završená konkrétním realizačním výstupem, dokumentem nebo úředním aktem.

Etapa programová – sestává z plánovací činnosti investora pozemkové úpravy. Jedná se o dlouhodobou nebo střednědobou koncepční činnost pozemkového úřadu, vycházející z agroenvironmentální politiky Evropské unie a státu pro určité období. Součástí této etapy je průzkum veřejného zájmu. [25]

Etapa přípravná – je zaměřena na konkrétní území a obvod pozemkové úpravy při zohlednění širších územních vazeb a specifických podmínek. Sleduje strategické cíle stanovené v programové etapě, respektive zadání pozemkové úpravy. Sestává především ze shromážděných podkladů, vyhodnocení a stanovisek správních úřadů a správců. [25]

Etapa průzkumů a rozborů – shromažďuje a vyhodnocuje veškerá data a informace o území a jejich systémovou analýzu. Tato činnost vyčerpávajícím způsobem vyhodnocuje podle jednotlivých oborů a závazných metod vstupní údaje pro tvorbu plánu společných zařízení a obnovu katastrálního operátu. [25]

Etapa návrhově projekční – sestává z subetapy tvorby plánu společných zařízení a následující tvorby návrhu nového uspořádání pozemků. Vedlejším produktem této etapy pak je nová digitální katastrální mapa a obnovený katastr nemovitosti. Součástí této etapy je i zpracování projektové dokumentace pro novostavbu nebo rekonstrukci prioritně vybraných společných zařízení. [25]

Etapa realizační – vychází z výsledků návrhově projekční etapy, ve které byl po dohodě s vlastníky, sborem a všemi účastníky řízení stanoven postup a rozsah vytýčení nových pozemků a rekonstrukce nebo novostavby společného zařízení nebo jiného opatření investiční povahy. Investorem těchto opatření pak mohou být vedle pozemkového úřadu vlastníci pozemků nebo obec či jiný subjekt. Za realizační výstup lze považovat také zápis rozhodnutí výsledků do katastru nemovitostí. [25]

Etapa bilanční – vyhodnocuje dosažení stanovených cílů programové etapy a míru realizace navržených společných zařízení po zápisu komplexní pozemkové úpravy do katastru nemovitostí. [25]

Etapa údržby, péče a dozoru – se zabývá cílevědomou správou řádného hospodáře nad převedenými investicemi a realizovanými opatřeními včetně změn způsobů využívání pozemků ze strany obcí a státních orgánů. [25]

Ekokrizové jevy v krajině - projevy ekologické krize v konkrétním místě krajiny, tedy porušení vztahů a vazeb mezi organismy včetně člověka a jeho životním prostředím. Jedná se o vymezitelné místo, které je třeba z hlediska pozemkové úpravy řešit návrhem společného zařízení. [25]

Fakturační celek – soubor ucelených projekčních a geodetických činností v rámci etapy nebo subetapy pozemkové úpravy s konkrétním realizačním výstupem v podobě náležitého dokumentu (plán společných zařízení, návrh nového uspořádání apod.) [25]

Hierarchie dopravního systému pozemních komunikací území:

- silnice I., II. a III. řádu, jejich směry a čísla - podklad - silniční mapy ČR 1 : 50 000,
- místní komunikace (*názvy*), MK,
- hlavní polní cesty (*názvy*),
- vedlejší polní cesty (*jen legální*). [25]

Identifikace nesouladů druhů pozemků – porovnání skutečného způsobu využívání pozemku v terénu a jeho evidenčního stavu v KN. Nejedná se o drobné odchylky a posuny v hranicích pozemků, ale o souvislé plochy a segmenty pozemků. Pro terénní posouzení změn se využívají hodnotící kritéria v rámci ZPF a delimitace mimo ZPF. Jinak lze tento metodický krok pozemkové úpravy definovat jako aktualizaci stávajících druhů pozemků a kategorizaci nesouladů s katastrem nemovitostí. [11,51]

Ideotyp geobiocénu – vzor souboru ukazatelů a půdněekologických parametrů stanoviště sloužící ke srovnání a zařazení pozemku do kategorizační stupnice. Pro účely pozemkových úprav lze rozlišovat tyto základní kategorie ideotypů geobiocénů: orná půda typická, orná půda podmíněně zoratelná, přirozená louka, přirozená mokrá louka, přirozená pastvina, suchopáry, mokřady, enklávy trvalého porostu a vodní plocha. [25]

Ideotyp hlavní půdní jednotky – normativní vzor souboru ukazatelů hlavní půdní jednotky jako typického geobiocénu, který slouží ke srovnání a zařazení do klasifikační stupnice BPEJ. Při pozemkové úpravě je využíván pro aktualizaci BPEJ. [21]

Kategorie společného zařízení – standardizovaná stavba nebo technicko-biologické opatření s konkrétními návrhovými parametry (např. hlavní polní cesta, lokální biokoridor, zasakovací průleh apod.). [29]

Kategorizační soustava geobiocénů – skupiny a kategorie geobiocénů s parametry půdněekologických faktorů genetických půdních představitelů a hlavních půdních jednotek, případně vegetačního pokryvu. Kritéria a limity soustavy se při pozemkové úpravě využívají pro změny druhů pozemků (orná, louka, ostatní plocha, les). [25]

Kombinované systémy cestní sítě - většinou radiální uskupení s okružními cestami, případně jiné, netypické seskupení, způsobené zvláštností morfologie krajinného prostoru a umístěním sídla mimo centrum katastrálního území. Také do paprskovitých hlavních cest vloženy šachovnicovitě vedlejší cesty. [25]

Kontrolní den – je svolává v průběhu zpracování plánu společných zařízení, nároků a návrhu pozemkových úprav tak, aby byl zajištěn řádný průběh pozemkových úprav a zajištěn transparentní a kvalitní výsledek jednotlivých etap. [25]

Krajinářské ztvárnění návrhu pozemkových úprav. Krajinářským ztvárněním se v tomto kontextu myslí doplnění jednotlivých komponentů krajiny a současně celkové „vyladění“ (v literatuře někdy používán tendenční termín „optimalizace“) krajiny. Krajinářské ztvárnění KPÚ by mělo být založeno primárně na estetickém kritériu. [30]

Měřítka krajiny – rozlišovací úroveň hodnocení krajiny, která je daná mírou heterogenity přírodního prostředí (prostorově funkční mozaiky). Měřítka krajiny je dáno vztahem rozměrů prostorověfunkčních prvků krajiny. Kladné hodnoty měřítka se vyjadřují harmonií lidského vnímání, typu krajiny.

Místní komunita – společenství lidí žijících v místě, obci či územní jednotce. Z hlediska pozemkových úprav se jedná o obyvatele obce, vlastníky pozemků, nájemce pozemků, zemědělce a další osoby, které mají v obci a krajině své zájmy. [25]

Nápravná opatření – jsou návrhy změn způsobů využívání charakteru společných zařízení v rizikových situacích a ekokrizových jevech identifikovaných v etapě průzkumů a rozborů. [29]

Navrhovaná hustota hlavních polních cest - vzhledem k potřebám zemědělství a ostatního způsobu využívání území. Hustotu cestní sítě lze nejjednodušeji vyjádřit jako poměr celkové délky polních cest a celkové svozné či obslužné výměry zemědělské půdy. Přitom však závisí na více faktorech. Je možné využít empirické kritérium optimálního rozmezí svozné plochy pro hlavní polní cestu cca 150-200 ha. Čím členitější terén, bude toto číslo klesat nejen z důvodů dispozic krajiny, ale i zvyšujících se požadavků na ochranu půdy a vody. V oblastech s převahou okopanin pak může svozná plocha pro hlavní polní cesty klesnout až na 50-150 ha. Z tohoto lze odvodit, že svozná plocha pro vedlejší polní cesty by měla být menší než 50 ha u převahy okopanin (*vrchoviny*) a 150 ha u rovin. Je třeba upozornit, že v podmínkách členění terénu a morfologie nebo husté zástavbě nemůže měřítka koeficientu střední dopravní vzdálenosti či obtížnosti dopravy vyhovovat skutečné potřebě. [25]

Navrhovaná šířka vozovky polní cesty ať stávající (*existující*) nebo pouze evidované v katastru nemovitostí musí být posouzena z hlediska současného vývoje zemědělské mechanizace. Je nutné kalkulovat s šířkou, délkou a osovými tlaky zemědělské mechanizace z konce osmdesátých let. Zahraniční trendy jsou podobné a do budoucnosti nelze uvažovat o zmenšování strojů. V současnosti se jeví jako min. šířka 4,0 m (rozvor moderního kombajnu, vnější rozměr pneumatik 3,9 m). Na úzkých plochách podél cest v úrovni okolního terénu může být provedena výsadba alejových stromů (jednostranná nebo oboustranná). [25]

Navrhovaný minimální poloměr oblouku při výjezdu na silnici: 8 – 10 m, tento požadavek je nutné dodržet hlavně při tvorbě pozemků, podobně jako min. šířku 4m, v zatáčkách pak adekvátně větší šířka. [25]

Navrhovaný podélný sklon – výškové vedení trasy se volí přiměřeně k charakteru dopravy a významu cesty, jakož i k povaze území. Trasa se navrhuje tak, aby výškově splývala harmonicky s terénním reliéfem a přitom měla výškové a směrové poměry odpovídající důležitosti a návrhové kategorii cesty. Podle možností se navrhuji menší podélné sklony a větší poloměry výškových oblouků. Niveleta se musí navrhovat ve vzájemné spojitosti se směrovým vedením trasy. [25]

Navrhovaný příčný sklon vozovky má význam pro rychlé odvedení srážkové vody z vozovky a krajnic. Příčný sklon v přímém úseku trasy cesty se navrhuje u:

- jednopruhových jako jednostranný

- dvoupruhových jako jednostranný, případně střešový
- ve zvláštních případech dostředný, do osy cesty [25]

Navrhovaný rozchod vedlejších polních cest při paralelním systému. Jako orientační kritérium je možné použít kritéria, která dávají do souvislosti náklady na dopravu a náklady na vybudování (*odpisy*) a údržbu vedlejší cesty. Optimální poměry těchto dvou ekonomických veličin nastávají:

- * na lehčích půdách při rozchodu vedlejších polních cest cca 400-500 m,
- * při středně těžkých půdách při rozchodu 300-350 m,
- * na těžkých půdách při rozchodu 250-300 m. [25]

NIMBI syndrom (Not In Back Yard) – odpor vůči projektům s předpokládanými negativními vlivy v blízkosti bydliště občana [25]

Optimalizace pozemku - projekční činnost směřující k vytvoření nejvhodnějšího tvaru, velikosti a způsobu využití konkrétního geobiocénu krajiny, a to nejen z hlediska způsobu obhospodařování a využití zemědělské mechanizace, ale i ochrany půdy, vody, krajiny a bioty.

Paralelní systém cestní sítě - rovnoběžně, šachovnicově geometricky rozmístěných cest buď šachovnicově (*čtverce, obdélníky*) nebo v nepravidelném rastru. Tento systém cestní sítě je vhodné budovat v rovinném území. Výhoda je v ekonomicky příznivém tvaru pozemků a nevýhoda v nejasné hierarchii polních cest a jejich nerovnoměrném opotřebení. Umístění vesnice v rámci katastrálního území není v tomto typu cestní sítě tolik rozhodující. [25]

Posuzovaná funkčnost a stavebně technický stav jednotlivých polních cest. Stavebním stavem se rozumí její kvalita, stupeň opotřebení povrchu, únosnost vozovky, krajnic a mostků. Technický stav nevyhovuje současným předpisům - například podélný sklon je větší než 12%, případně cesta není bezpečně průjezdná. Přitom je nutné se zaměřit na hlavní polní cesty a to pouze ty, které jsou jako parcely a stavby evidovány v katastru nemovitostí. Zemědělské pozemky neoprávněně využívané jako polní cesty není možné akceptovat ve stávajícím dopravním systému. Lze rozlišit tyto stupně funkčnosti nebo stavebně technického stavu:

- zcela funkční, jen s potřebou opravy a údržby, případně drobných pomístních změn ve směru, výšce a doplnění o objekty (*příčné vlny, výtluky, výmrazky, koleje, kaluže, zarůstání náletem*),
- částečně funkční, na méně než polovinu trasy nefunkční, průjezdná je s velkými obtížemi a jen v sušším období roku, zarostlá dřevinami, většinou pro jízdu využívaný přilehlý pozemek zemědělské půdy (*neúnosná plošně deformovaná vozovka, mostky, sklon nad 12% apod.*),
- zcela nefunkční, neprůjezdná v převážné délce trasy, poškozená vodou (*erozní výmoly*) a jinou destrukcí, zarostlá dřevinami, zavezená sovy kamene nebo komunálním odpadem (*existující pouze jako pozemek, nikoli jako stavba*). [25]

Pozemkové úpravy jsou formou krajinného plánování k zabezpečení racionálního využívání a ochrany krajiny prostřednictvím právních, biotechnických a organizačních opatření. Nejen že vlastnický rozpracovávají opatření k ochraně přírody a krajiny daná jinými formami krajinného plánování (např. ÚSES, revitalizace, územní plán, ...), ale především disponují nástroji, díky kterým mohou navrhnout, případně dotvářet ucelený polyfunkční krajinný systém. Pozemkové úpravy tak stanovují definitivní podobu krajinnotvorných opatření (minimálně z hlediska záboru půdy). [30]

Preferenční kritéria – jsou využívána při programové etapě komplexních pozemkových úprav pro objektivní sestavení harmonogramu procesu v rámci určité územně správní jednotky. [25]

Prostorová a funkční ekologická optimalizace zemědělské krajiny je soubor různých úprav dosavadních způsobů využívání a obhospodařování území. Cílem těchto úprav je omezení, zpomalení nebo odstranění negativních dopadů lidské činnosti na přírodu a krajinu. Optimalizace má dva směry vzájemně se podmiňujících okruhů řešení, a to prostorové uspořádání pozemků a jejich funkční využití. Obecně se tedy jedná o racionální usměrnění antropických vstupů do agroekosystémů a vytvoření předpokladů pro vyvážené využívání krajiny. [28]

Prostorové a funkční uspořádání pozemků - optimalizace hranic, tvaru a způsobu využití pozemků z hlediska všech společenských potřeb a stanovených cílů pozemkové úpravy. Jedná se nejen o optimalizaci technicko-hospodářských jednotek, ale i mimoprodukčních ploch. [25]

Prostorově funkční rozpor v krajině:

- a) nesoulad mezi půdněekologickými vlastnostmi pozemku a způsobem jeho využívání
- b) narušená část agroekosystému s neusměrněným tokem látkové výměny a energie
- c) rozpor mezi skutečným stavem využívání a parametry ideotypu homogenního geobiocénu (např. zorněné typické luční stanoviště) [25]

Průzkum veřejného zájmu – cílevědomé jednání s místní komunitou a představiteli obce při využití principů spolupráce, dobrovolnosti, publicity a přiměřenosti, které vede ke zjištění reálného zájmu o provedení pozemkové úpravy, motivuje obyvatele, vlastníky a zemědělce a zároveň odcloní případné budoucí konflikty. [11]

Převládající funkce společného zařízení – je rozhodující hlavní funkce, kterou má opatření nebo stavba plnit v rámci plánu společných zařízení. Podle této funkce je společné zařízení zařazeno do soustavy společných zařízení, skupiny a kategorie. [29]

Radiální systém cestní sítě - paprskovitě větveného uspořádání cest, nepravidelných tvarů s jasně stanovenou hierarchií jednotlivých částí. Tento systém cestní sítě se vyvinul v pahorkatinách, kde je vesnice většinou umístěna centrálně. Výhoda je jednoznačná struktura sítě a tím i možnost diferencovaného dimenzování jednotlivých cest podle jejich účelu, významnosti a intenzity, dopravy. Z toho vyplývá i nižší finanční náročnost. Tímto systémem lze docílit vysoký stupeň polyfunkčnosti a to zejména z hlediska vodohospodářského a půdoochranného. [25]

Regionální specifiky – zvláštní odchylky od standardních přírodních, majetkoprávních a demografických podmínek, které jsou nezbytné při navrhování, projektování a projednání pozemkové úpravy zohlednit (národní park, přídělová oblast, území ohrožené povodní apod.).

Riziková situace – je nepřiměřený a neracionální chování a způsob využívání zemědělské krajiny a pozemků. [29]

Skupina společných zařízení – je hlavní typ společného zařízení a lze rozlišovat:

- technické
- biotechnické
- agrotechnické a organizační [29]

Skupiny pozemků – jsou územní celky v rámci obvodu pozemkových úprav, které mají odlišný režim zacházení při zpracování návrhu a rozhodnutí. Tyto skupiny, tvořící souvislé plochy vlastnických parcel, lze rozdělit na:

- řešené pozemky, které podléhají prostorově funkční optimalizaci a vlastnickým výměnám
- neřešené pozemky, na kterých se pouze obnovuje katastrální operát a nesměňují se [25]

Soustava společných zařízení – je polyfunkční subsystém opatření a staveb, ať již stávajících nebo navržených, který prostorově a funkčně optimalizuje potřeby v krajině. Podle oborových přístupů je možné rozlišovat:

- pozemní komunikace a objekty ke zpřístupnění pozemků
- protierozní soustavu a soustavu pro zpomalení odtoku vody
- ekostabilizační soustavu [29]

Společná zařízení stávající – je kategorie vyjadřující skutečný stav soustav zařízení, který se zjišťuje v průzkumné a rozborové etapě pozemkových úprav. Tato kategorie má dvě subkategorie, a to společná zařízení funkční a společná zařízení nefunkční s potřebou rekonstrukce. [29]

Společná zařízení nově navržená – je kategorie vyjadřující návrh opatření a staveb v plánu společných zařízení, který optimalizuje prostorově funkční vazby všech subsystémů v obvodu pozemkové úpravy. [29]

Společná zařízení realizovaná – jsou ta opatření a stavby, které byly nově navrženy jako novostavby nebo rekonstrukce. Mohou to být neinvestiční (agrotechnická) opatření nebo investice. [29]

Společná zařízení naplánovaná – jsou ta, která do určitého momentu hodnocení pozemkové úpravy nebyla realizovaná z různých důvodů (nedostatek finančních zdrojů, nezáměr zúčastněných osob, odpor vlastníků apod.). [29]

Společná zařízení místního významu – jsou opatření nebo stavby nižších kategorií (polní cesty, malé nádrže, protierozní meze apod.). [29]

Společná zařízení regionálního významu – jsou součástí pozemkových úprav jen výjimečně. Jedná se o velké poldry (Q 100 let), inundační hráze na velkém toku apod.). [29]

Stabilizace krajinné struktury – vytvoření pevné sítě linií a plošek s trvalým porostem v rámci matrice přeměněných agrosystémů. Prostředkem stabilizace jsou především pozemkové úpravy.

Standardní typ společného zařízení – navržené opatření investičního nebo neinvestičního charakteru odpovídající určitému typu prostorově funkčního rozporu v krajině. Jedná se o minimální alternativu návrhu prostorově funkčních změn, která zajistí zmírnění degradace nebo odstraní zjištěné nedostatky při průzkumech a rozbo-
rech (např. zatravnění erozí narušovaného svahu, zahuštění nedostatečné cestní sítě apod.). [25]

Strategický cíl pozemkových úprav – je hlavní cíl, stanovený při zadání pozemkové úpravy, kterému se přizpůsobí volba metody, postup a způsob zpracování. Strategické cíle vychází ze střednědobé a dlouhodobé koncepce pozemkových úprav. [25]

Střednědobý harmonogram pozemkových úprav – program procesu pozemkových úprav v rámci správní jednotky (okres, kraj), který je sestaven na základě vyhodnocení objektivních kritérií potřeb provedení pozemkové úpravy a subjektivních kritérií veřejného zájmu místní komunity. [25]

Technické standardy – jsou oborové pomůcky normativního charakteru, které využívají pozemkové úřady pro zadání pozemkových úprav a další zdokonalování metodických předpisů a pokynů.

Variantní řešení – způsob metodického k projektování pozemkových úprav, respektující dané zvláštnosti území a lokality. [25]

Zadání pozemkové úpravy – koncepční podklad zadavatele pozemkové úpravy stanovující strategické a dílčí cíle, specifické požadavky, předběžný obvod a způsob dosažení cílů (formu pozemkové úpravy). Tento materiál je zpracován před zadáním veřejné zakázky na základě střednědobého harmonogramu procesu pozemkových úprav v územní jednotce. [25]

Zástupce ředitele ve sboru (komisař) – je zaměstnanec pozemkového úřadu pověřený nebo jmenovaný ředitelem pozemkového úřadu jako jeho zástupce ve sboru. Řídí a organizuje pozemkové úpravy, dohlíží na dodržování zákonného postupu a kvalitu předávaných výstupů z etap (fakturačních celků). [23]

Zpracovatel návrhu pozemkových úprav – je držitelem úředního oprávnění pro projektování pozemkových úprav a účastníkem smlouvy, uzavřené na základě vítězství ve veřejné soutěži. [23]

Příloha č. 2 NÁZORNÉ PŘÍKLADY POZEMKOVÝCH ÚPRAV

A) Příklad komplexní pozemkové úpravy s cílem ochrany před vodní erozí a bleskovými povodněmi – Obec Hromnice, Plzeň – sever

I. etapa prací-důvody zahájení a stanovení cílů pozemkové úpravy

Na základě výskytu velkých až katastrofálních povodní klimatických výkyvů v období 1977-2002, které si vyžádaly desítky lidských životů a způsobily obrovské materiální škody, byla vládou ČR provedena analýza příčin. Vznikl tak dokument „Záměry tvorby programů prevence před povodněmi“ a „Návrh strategie ochrany před povodněmi pro území ČR“ pro období 2002-2012. V tomto společném programu MŽP a Mze byly zařazeny i pozemkové úpravy, jako podpůrná opatření pro vodohospodářské stavby ve správě tehdejší Zemědělské vodohospodářské správy(dříve ZVHS,dnes SPÚ)

Jedním z mikropovodí, kde opakovaně dochází k bleskovým povodním škodám na zastavěných částí obcí je povodí potoka Třemošná na Plzni severu. Hlavním faktorem bleskových povodní v tomto území je morfologie krajiny, kdy se jedná o úzkou potoční nivu přecházející do příkrých svahů se stržemi, nad kterými jsou poměrně rozsáhlé svažité plochy orné půdy) viz ortofot s vrstevnicemi). Je pochopitelné, že při přívalové srážce zvláště v jarním období, kdy není porost kulturních plodin zapojený, je odtok povrchové vody z horních partií dílčích mikropovodí urychlen, což se projeví ve zvýšeném průtoku v korytě Třemošné na které je obec Hromnice a níže položená Chotiná.(viz foto z 10.6. 2013)

Původní představa Mze ČR a ZVHS při naplnění protipovodňového programu byla, že jednoduchá pozemková úprava vyřeší rychle pozemkovou držbu pod navrhovaným poldrem nad obcí. Po hlubším posouzení a jednání Pozemkového úřadu Plzeň sever a ZVHS Plzeň bylo navrženo, aby se do pozemkové úpravy zahrnulo větší území povodí, tak aby bylo možné navrhnout a realizovat soustavu protipovodňových opatření v širším území a s většími prostorovými souvislostmi. Tento návrh ve formě žádosti musel projít mezirezortní komisí a posouzením stratega z ČVÚT Praha. Hlavní cíl pozemkové úpravy byl tedy *vybudování půdo-ochranných a vodohospodářských opatření, která by tvořila soustavu a měla tak synergický efekt.*

Po všech přípravách a jednání mezi Pozemkovým úřadem Plzeň-sever, Zemědělskou vodohospodářskou správou a Obecním úřadem Hromnice a odsouhlasení mezirezortní komisí, došlo k dohodě, pozemkový úřad vypsal veřejnou zakázku na zpracovatele návrhu a byly zahájeny práce na komplexní pozemkové úpravě. Náklady na zpracování návrhu pozemkových úprav byly hrazeny z Protipovodňového konta MZeČR.

II. etapa prací- zpracování a odsouhlasení Plánu společných zařízení: Po výběrovém řízení na zpracovatele pozemkových úprav proběhlo dne 2.6. 2010 *úvodní jednání* na obci za přítomnosti všech vlastníků půdy a dotčených správních úřadů, které vedl pozemkový úřad. Na tomto jednání byl zvolen *sbor zástupců* vlastníků, který pomáhal zpracovateli pozemkových úprav tvořit *plán společných zařízení*. Ten byl schválen sborem zástupců a obecním zastupitelstvem 15.12. 2010.

Plán společných zařízení navrhnul následující novostavby a opatření:

- suchého poldru v horní části toku (investor obec)
- malé vodní nádrže pod poldrem s biocentrem(investor ZVHS)
- čtyřech přehrázek ve strži (investor pozemkový úřad)
- průlehu na erozně ohroženém svahu (investor pozemkový úřad)
- záchytného příkopu nad intravilánem(investor pozemkový úřad)
- svodného cestního příkopu s prahy (investor pozemkový úřad)
- plošné zatravnění transportních a akumulčních zón(zemědělec)

III. etapa prací- příprava staveb: Po schválení plánu společných zařízení zadal pozemkový úřad jako budoucí investor *zpracování projektové dokumentace staveb* průlehu, přehrázek a

příkopů. Podobně ZVHS zahájila jako investor výstavbu malé vodní nádrže s retenční funkcí a biocentrem v horní části mikropovodí potoka Býkov.

Zpracovatel pozemkové úpravy využil státní a obecní půdy pro zastavěnou plochu společnými zařízeními a předložil ke schválení Návrh nového uspořádání pozemků. Podle zákona o ochraně ZPF je zábor zemědělské půdy pro protierozní opatření osvobozen od odvodů. Pro stavby schváleného plánu společných zařízení není nutné územní rozhodnutí a pozemkový úřad může požádat stavební úřad rovnou o *stavební povolení*.

IV. etapa prací – finanční zajištění a realizace staveb

Celková kalkulace navržených společných zařízení podle PSZ činily:

Novostavba polní cesty..... 761 900 Kč

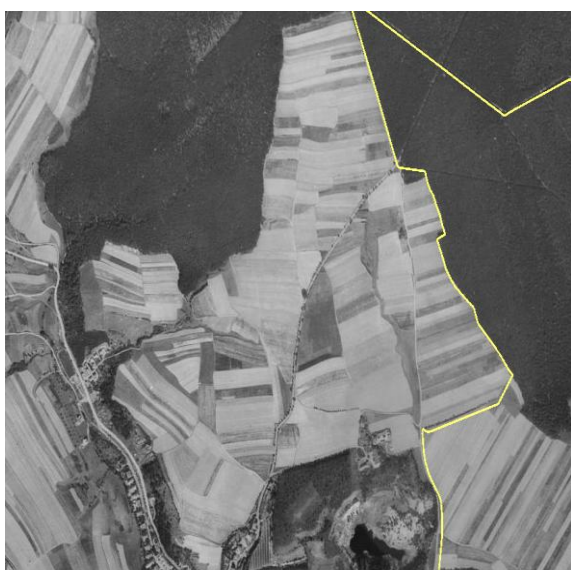
Výsadba interakčních prvků ÚSES..... 215 700 Kč

Vodohospodářská opatření(bez vodní nádrže).....6 842 700 Kč

Použité finanční zdroje:

- 1) stavba malé vodní nádrže byla investorem (správcem toku) financovaná ze státního rozpočtu
- 2) stavby přehrázek, příkopů a průlehů byly financovány ze státního rozpočtu financí na pozemkové úpravy
- 3) zatravnění provedli zemědělci v rámci dotací na zatravnění

Srovnání historického leteckého snímku z roku 1951(Dobruška) a ortofotomapy s návrhem plánu společných zařízení 2010. Ze srovnání je jednoznačně dokazatelné, že při neměnné morfologii terénu došlo k zásadní změně a to v totálním scelení pozemků a homogenizaci využívání celého bloku zemědělské půdy, což způsobilo urychlení povrchového odtoku vody a projevům eroze.

Celková situace a plán společných zařízení. Vlevo na snímku severojižním směrem protéká potok s nebezpečnými povodňovými průtoky a vpravo na snímku je pak velký blok orné půdy svažující se k úžlabí potoka. Povrchová voda při extrémních srážkách stéká po povrchu půdy do strží a následně do potoka.

Plán společných zařízení navrhnul v nivě potoka suchý poldr na zemědělské půdě v horní části povodí a pod ním pak vodní nádrž s retenční funkcí. Podél potoka je navrženo zatravnění údolnice potoka. Na svahu východně od potoka pak zasakovací průleh po vrstevnici uprostřed pole a ve stržích soustavu přehrážek, které zpomalí odtok při nebezpečných srážkách.

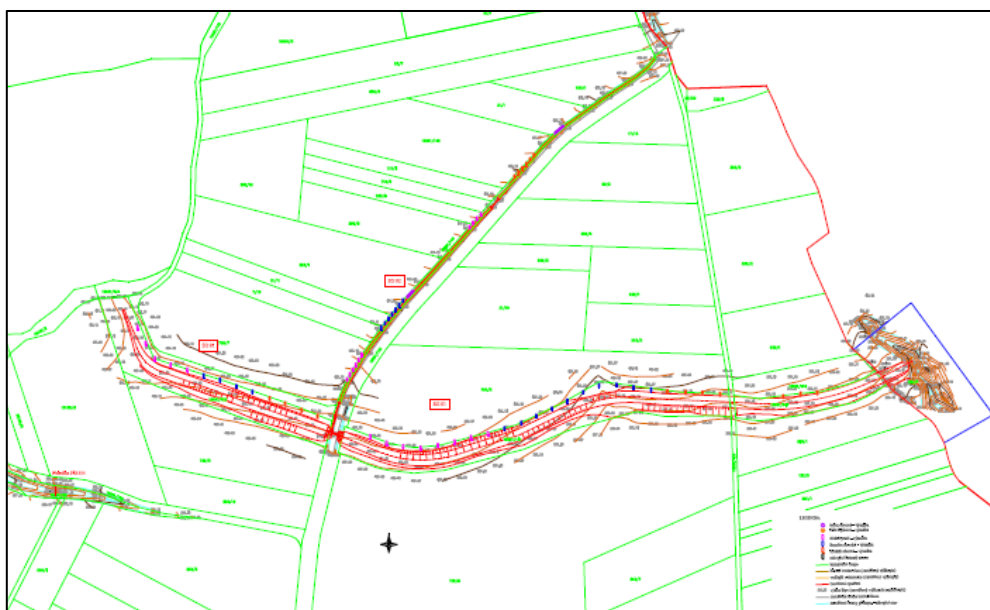
1)Vodní nádrž .Jako první byla realizovaná vodní nádrž s funkcí zpomalení a zadržení přívalových srážek, ale také s funkcí biocentra LÚSES se svým litorálním pásmem mokřadů.

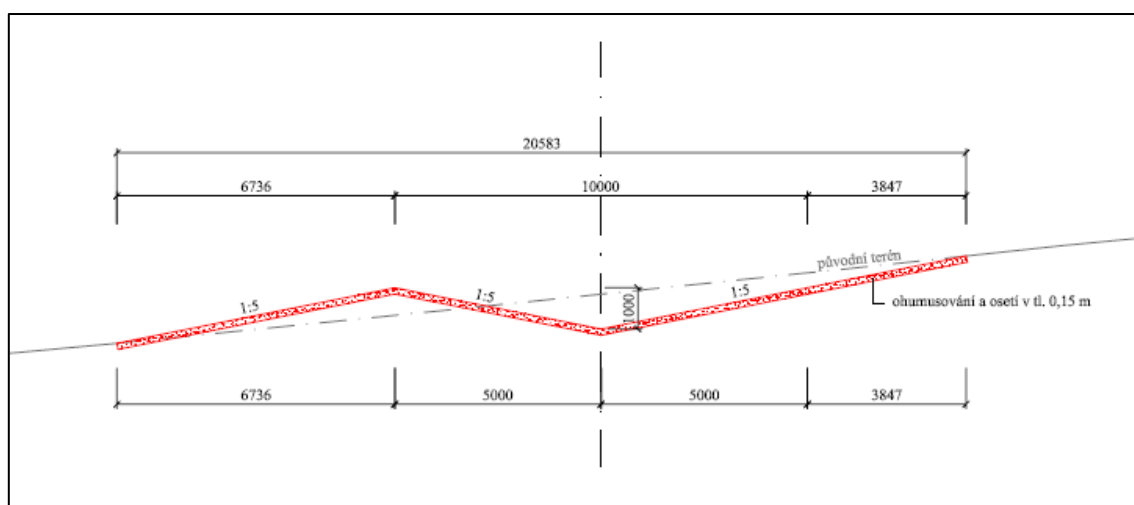
Další realizace navržených společných zřízení se týkala soustavy vodohospodářských poatření na zemědělské půdě, která mají i protierozní funkci a zároveň působí v krajině jako interakční prvky.

2)Záchytný průleh po vrstevnici v polovině svahu orné půdy odvádějící extrémní srážky do strže a zasakující povrchovou vodu do podzemních vrstev. Zároveň plní toto společné zařízení funkci interakčního prvku

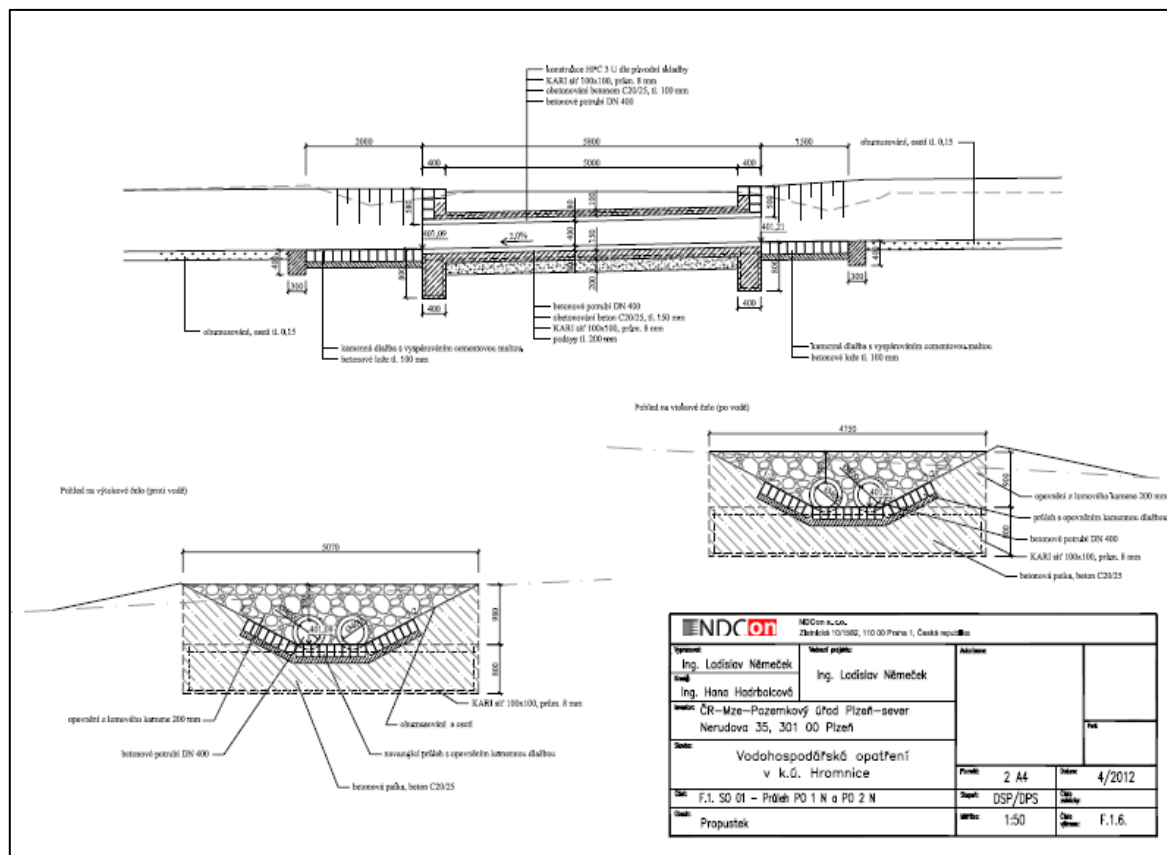
Situace stavební dokumentace

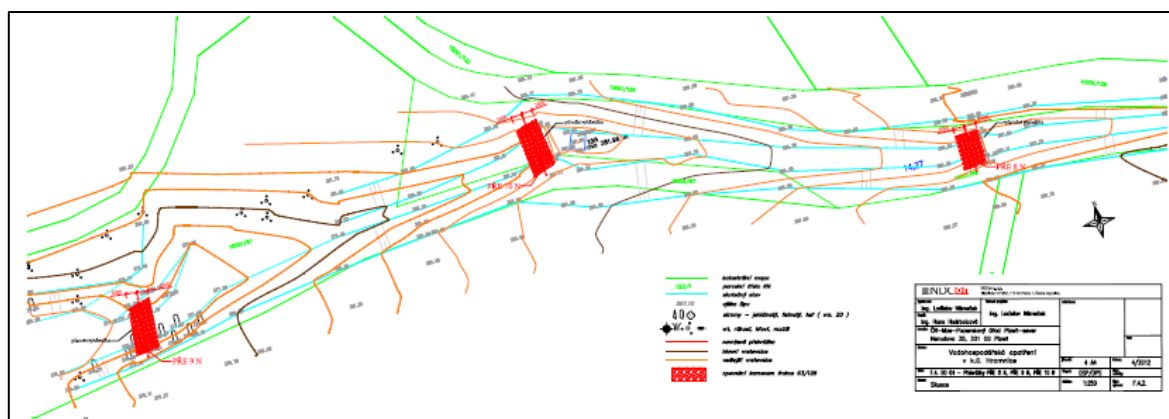
Vzorový příčný řez – průleh PO 1 N, PO 2 N

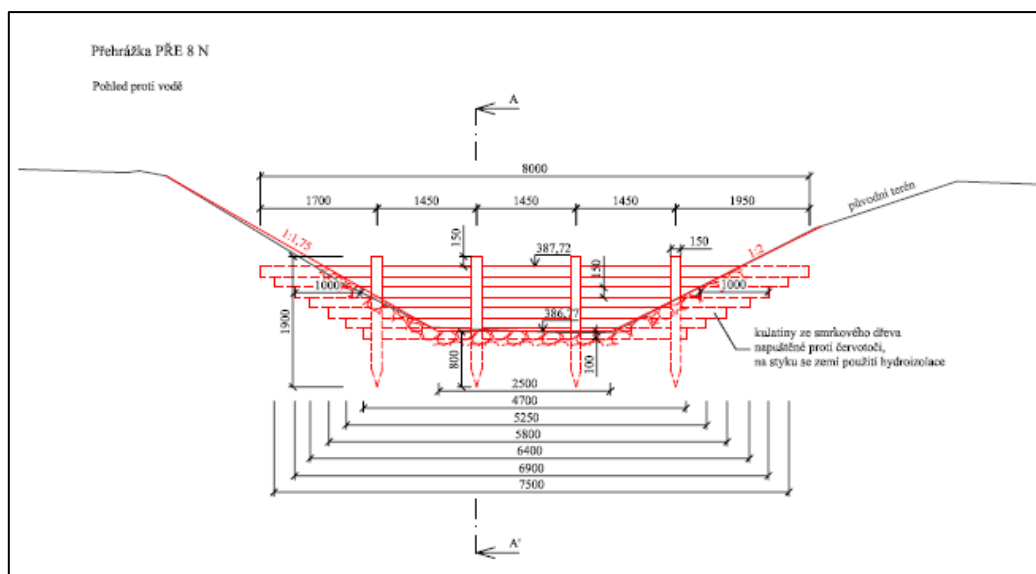
3) Propustek – průleh PO 1N, PO 2N vzorový příčný řez v místě křížení polní cesty a průlehu

4) Přehrážky ve strži PŘE 8 N, 9 N, 10 N situace

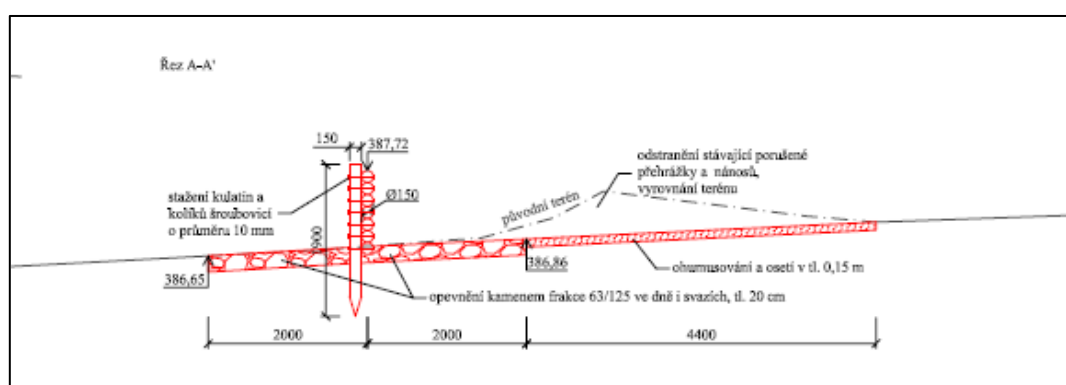

Polní cesta s mezí přecházející do strže, působící jako travivod v období přívalových dešťů

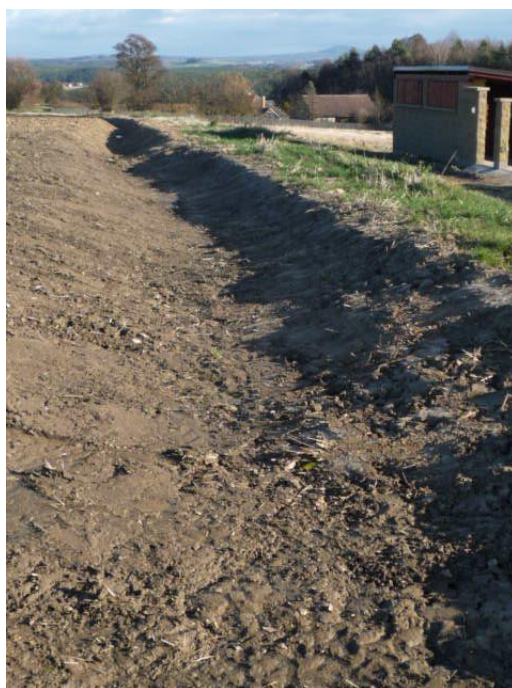
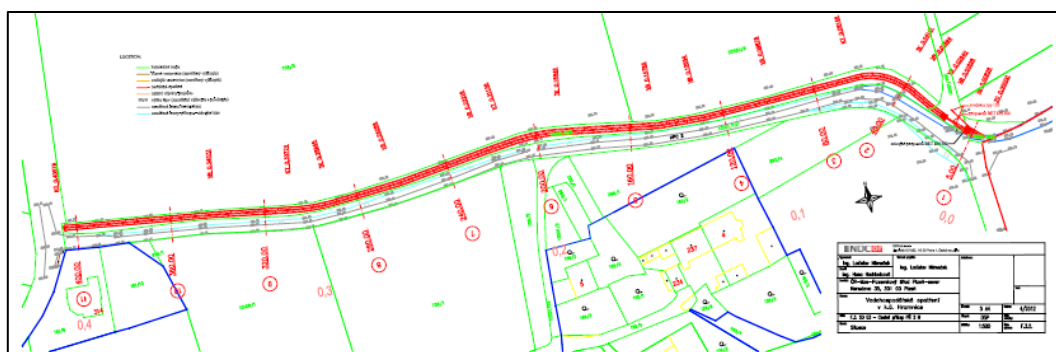

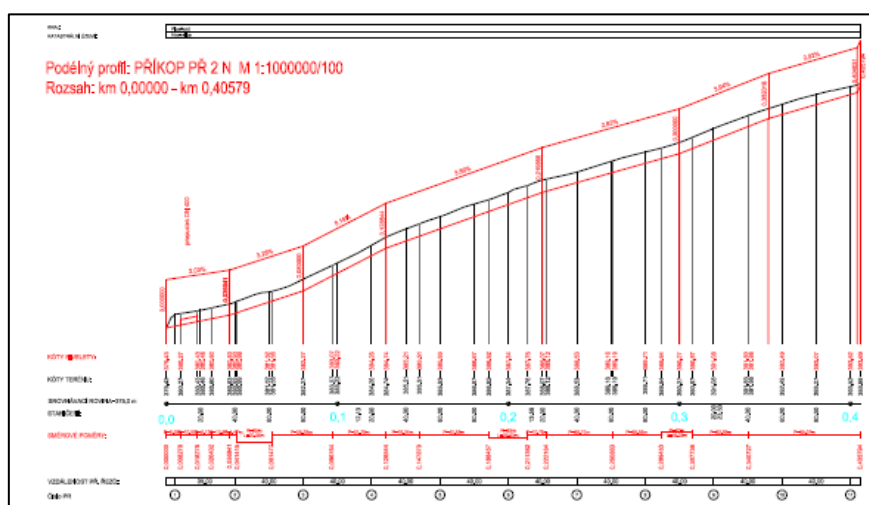
Podélný řez přehrážkou v strži A-A'

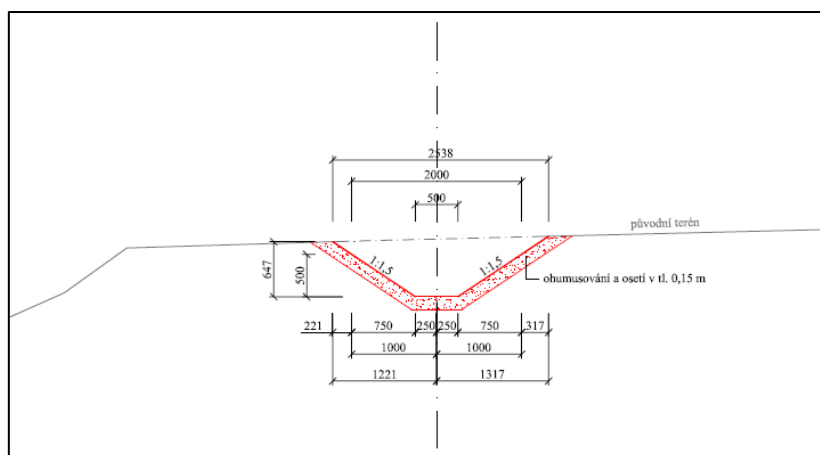
4)Cestní příkop záchytný po vrstevnici ochraňující zastavěnou část obce PŘ 2N - situace

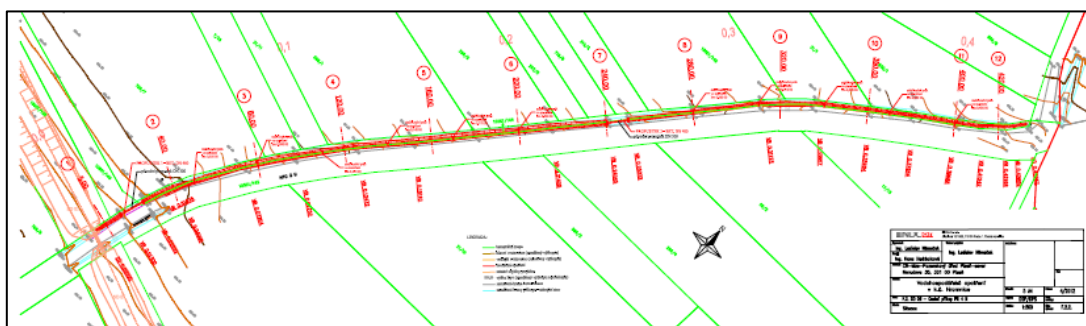
Podélný profil – cestní příkop PŘ 2 N

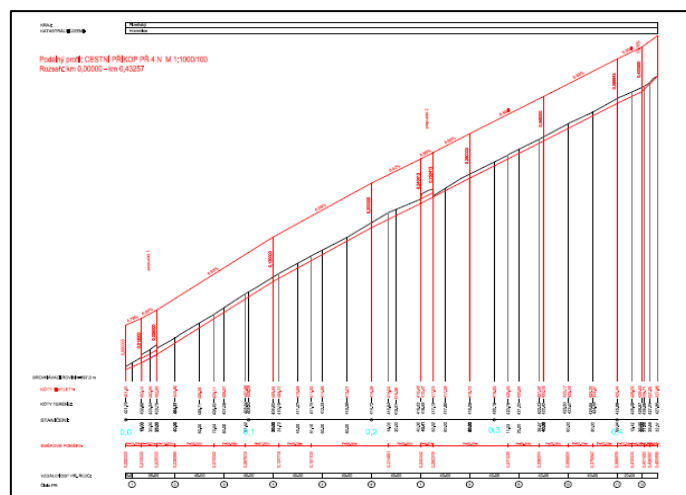
Vzorový příčný řez – příkop PŘ 2 N

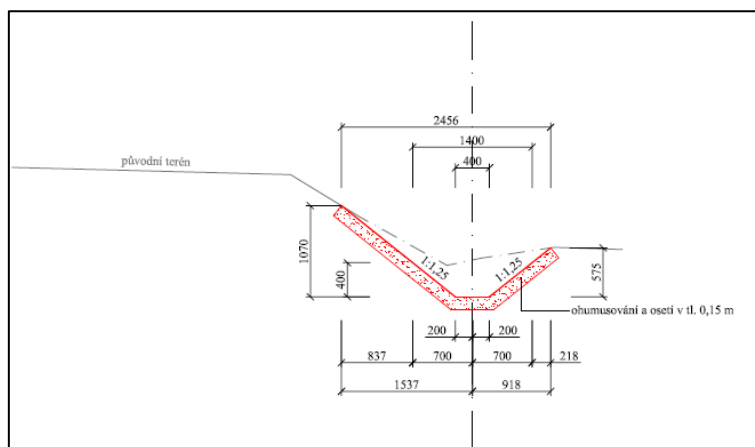
5) Svodný cestní příkop odvádějící bezpečně vodu mimo ohrožené území s funkcí interakční PŘ 4N – situace

Podélný profil – cestní příkop PŘ 4 N

Vzorový příčný řez – příkop PŘ 4 N

B) Příklad komplexní pozemkové úpravy s cílem ochrany před erozí a bleskovými povodněmi – obec Předenice, okres Plzeň jih, povodí Úhlavy a Předenického potoka

I. etapa přípravné činnosti a zadání KoPÚ

Území ve kterém se nachází obec Předenice je součástí povodí vodárenského toku a je situovaná na soutoku Předenického potoka a řeky Úhlavy. Vzhledem k opakujícím se záplavám, bylo toto nejohroženější místo vytypováno ZVHS do protipovodňového programu MZeČR na období 2002-2012.

Pozemkový úřad zadal studii *využitelnosti veřejně dostupných podkladů* pro vypracování zadávací dokumentace návrhu komplexních pozemkových úprav pro území čtyř katastrálních území, která navazují na sebe. (Střížovice u Plzně, Netunice, Nebílovy a Předenice – vše okres Plzeň – jih). Celkovým záměrem studie bylo vytvořit podklad pro rozhodování pozemkového úřadu v předpřípravném období výběru území pro komplexní pozemkovou úpravu ve větším územním celku. Podle vyhlášky č. 545/2002 Sb. „o postupu při provádění pozemkových úprav“ je toto shromáždění potřebných podkladů součástí přípravného řízení (§ 1), při kterém se mimo jiné využívá informací o povodí, zranitel-

ných oblastech, územních systémech ekologické stability, krajinného rázu, ochrany půdy a dalších. Vyhodnocením koncepčních materiálů vyššího územně správního celku kraje a obce s rozšířenou působností se docílilo stanovení zásadních směrů a priorit v konkrétním zájmovém území a zároveň se tak pozemkový úřad a zpracovatel vyvaroval chyb při dimenzování a projektování konkrétních společných zařízení.

Nejvhodnějším podkladem, zmíněným také ve věcném záměru studie, byly územně analytické podklady (ÚAP), zadávané obcemi jako zásadní rozborový materiál pro zpracovatele územního plánu. Zpracovává území ze všech existujících faktorů a metod hodnocení krajiny bez ohledu na to, zda určitý jev se v území vyskytuje, nebo nikoliv, čímž je vyloučena případná chyba nebo nedostatek.

Celkové vyhodnocení charakteristiky území:

- Markantní rozdíly v území v zastoupení lesů a zemědělské půdy a tedy neobjektivní KES.
- Rozvodnice dvou velkých povodí s urychleným odtokem vody.
- Zranitelná oblast z hlediska infiltrace dusíku.
- Nebezpečí tvorby bleskových povodní vzhledem k morfologii terénu a intenzitě zemědělského využívání (potvrzeno evidovaným případem ve Střížovicích – Monitoring VÚMOP 2012).
- Vysoké procento zornění (až 83%) a silná až extrémní erozní ohroženost.
- Bonitně kvalitní půdy v rámci kraje.
- Vysoké ohrožení vodní erozí. (LPIS-výskyt)
- Příležitost pro návrh a realizaci protipovodňových a protierozních opatření.
- Celkově se jedná o území s příznivým životním prostředím, bez většího hospodářského rozvoje a s nižší soudržností obyvatel (SWOT, indikátory ÚAP). Zvýšenou soudržnost a vyváženost vztahu územních podmínek pro udržitelný rozvoj vykazují pouze Předenice, což potvrzuje i zvýšený zájem občanů o KPÚ.
- Zásady územního rozvoje Plzeňského kraje navrhuje silnici I. třídy (20/06)
- Územní plány obcí řeší pouze území v blízkosti obce.
- Nutné navázat na návrhy společných zařízení v sousedních KPÚ.

Z hlediska vyhodnocení strategického cíle KoPÚ byly převzaty údaje z **Plán oblastí povodí a programy opatření pro správní obvod Plzeňského kraje (2009)**. Obsáhlý dokument popisuje oblast povodí Berounky, užívání vod v kraji, podrobně sleduje stav a ochranu vodních útvarů vč. znečištění a ochranu před povodněmi. V ekonomické části odhaduje finanční náročnost pro jednotlivá navržená opatření v povodí.

- Hranice oblastí povodí (Povodí Berounky)
- Celkový stav útvarů povrchových vod (potenciálně nevyhovující)
- Celkový stav útvarů podzemních vod (nevyhovující)
- Obce dostatečně chráněné před povodněmi (Předenice – niva - počet ohrožených objektů 251)
- Cílová ochrana zastavěných území (Předenice – Úhlava Q_{20})
- Oblasti s urychleným odtokem (Netunice, Předenice, Střížovice u Plzně)
- Navržená protipovodňová opatření (Předenice BE 200012, úprava toku, suché a polosuché poldry, náklady 14,5 mil. Kč)

II. etapa prací – zpracování a odsouhlasení plánu společných zařízení

Největší povodňové ohrožení přináší Předenický potok, který se opakovaně rozlévá při větších srážkách a ohrožuje obytné objekty a sádky ČRS. Předenický potok (hydrologické číslo povodí 1-10-03-080) je pravostranným přítokem Úhlavy a záústuje do mlýnského náhonu na pravém břehu řeky. Úseky koryta Předenického potoka v intravilánu Předenic jsou zcela nedostatečné k převádění povodňových průtoků. Pro zabezpečení intravilánu obce proti povodňovým škodám je nezbytná celková rekonstrukce úpravy koryta Předenického potoka a přítoku z rokle v zastavěném území. Povodí Vltavy, státní podnik, připravuje na Předenickém potoce v rámci protipovodňových opatření investiční akci s názvem „PPO Předenice“.

Plán společných zařízení převzal návrhy a prováděcí dokumentace protipovodňových opatření z „PPO Předenice“ vycházející z územního plánu obce. Do obvodu pozemkových úprav zasahují tyto navržené stavby:

1)SO-2 Úprava toku – otevřená část V části u sádek bude zřízeno nové zemní lichoběžníkové koryto v dl. 60,0 m se zpevněním svahů do patky z lomového kamene včetně prahů, šířky ve dně 1,0 m se sklony svahů 1 : 1,5. Stávající koryto u sádek bude rozšířeno, posunuto od hrází sádek, s dosypáním hrází, se zpevněním svahů do patky z lomového kamene včetně prahů v délce úpravy 150,0 m, šířka ve dně je navržena 1,0 m, se sklony svahů 1 : 1,5.

2)SO-3 Suchý poldr-na potoku Hráz poldru je navržena jako zemní. Sklony návodního i vzdušného líce jsou 1 : 3, šířka koruny hráze 4,0 m. Hráz bude ohumusována a oseta, stejně jako plocha maximální zátopy poldru a pruh pod hrází. Návodní líc bude zpevněn rovinaninou z lomového kamene do patky (do úrovně maximální hladiny), s prosypáním ornici nad hranicí trvalé zátopy. Stávající drenáž bude podchycena a svedena pod hrází v dl. 120,0 m.

3)SO-4 Ochránná hráz Pro zabránění nátoky rozlitých vod do prostoru sádek je navržena příčná pojezdna hráz v dl. 25,0 m se zpevněním povrchu kamenivem a návodního líce kamennou rovinaninou, šířky 4,5 – 6,0 m s proměnlivými sklony a nájezdy.

4)SO-9 Trubní propustek Bude vybourán stávající propustek DN 800 a nahrazen novým posunutým propustkem DN 1 000 v dl. 7,5 m, včetně přídlažby a čel z lomového kamene.

Směna pozemků pro trvalý zábor pro jednotlivé stavební objekty je hlavním důvodem žádosti obce Předenice o zahájení pozemkových úprav. Tento požadavek a cíl pozemkové úpravy bude vyřešen v návrhu nového uspořádání. Vlastní realizace bude provádět Povodí Vltavy, státní podnik, závod Berounka v součinnosti s obcí Předenice. **Protipovodňový a protierozní účinek** budou mít dále *společná zařízení zvyšující retenční schopnost krajiny*, která v důsledku snižují kulminační průtok při přívalových deštích:

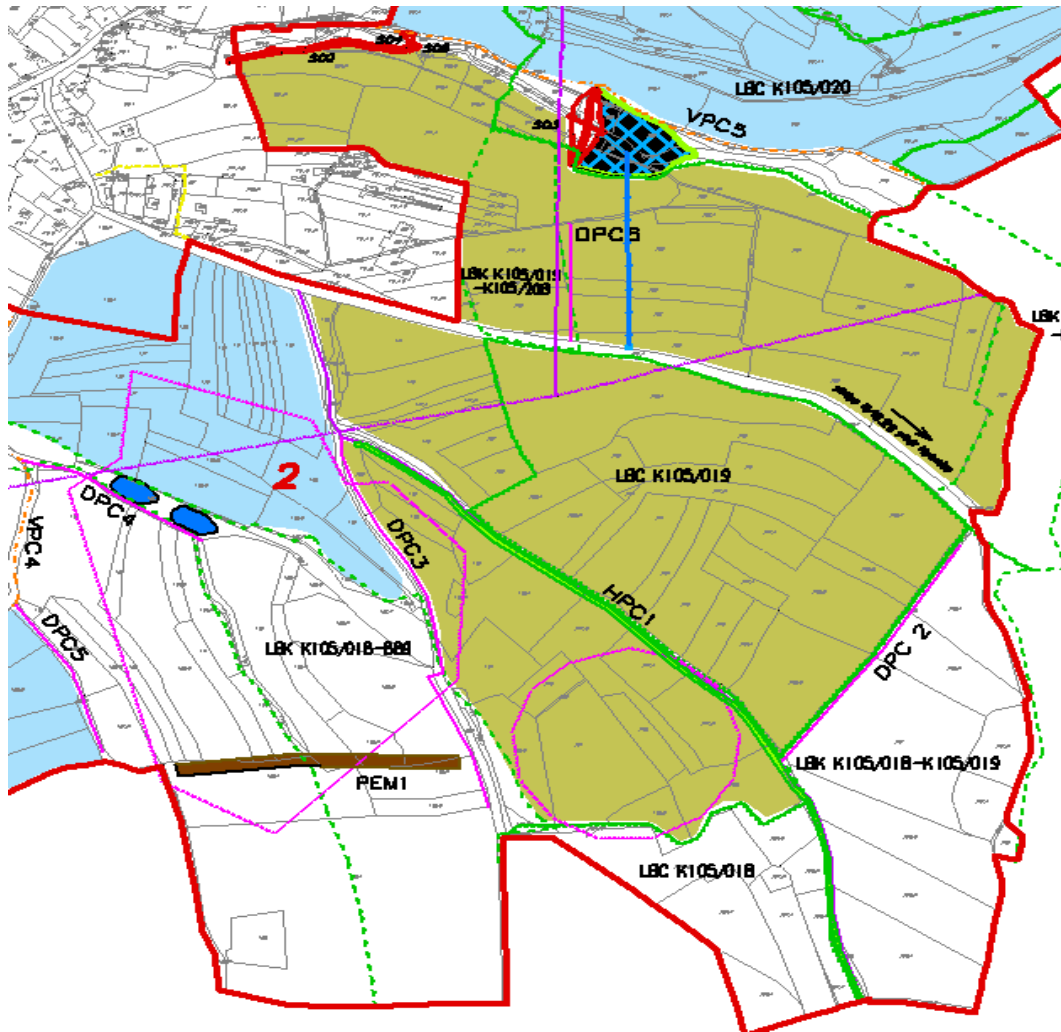
5)protierozní mez PEM 1se zasakovacím průlehem v lokalitě „Na zlemankách“

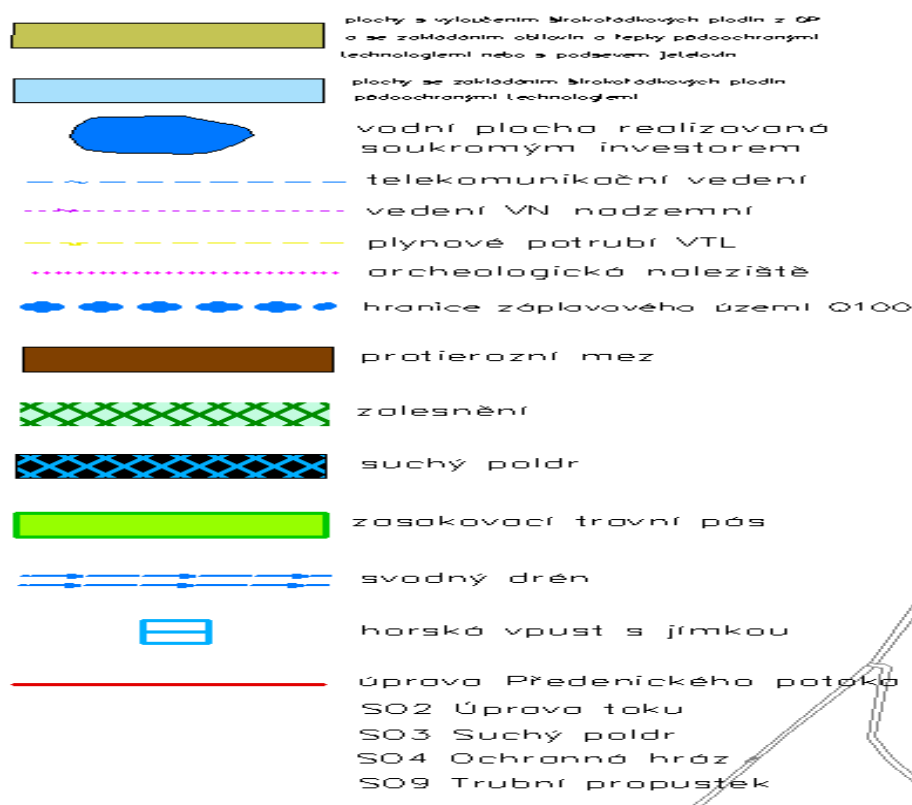
6)travnatý zasakovací pás nad stávající zástavbou při silnici III/18027 do Štěnovic

7) zalesnění na parcele KN 82/1.

8)hlavní polní cesta HPC 1 se zasakovacími jímkami

Tato opatření bude realizovat pozemkový úřad z finančních prostředků na pozemkové úpravy.

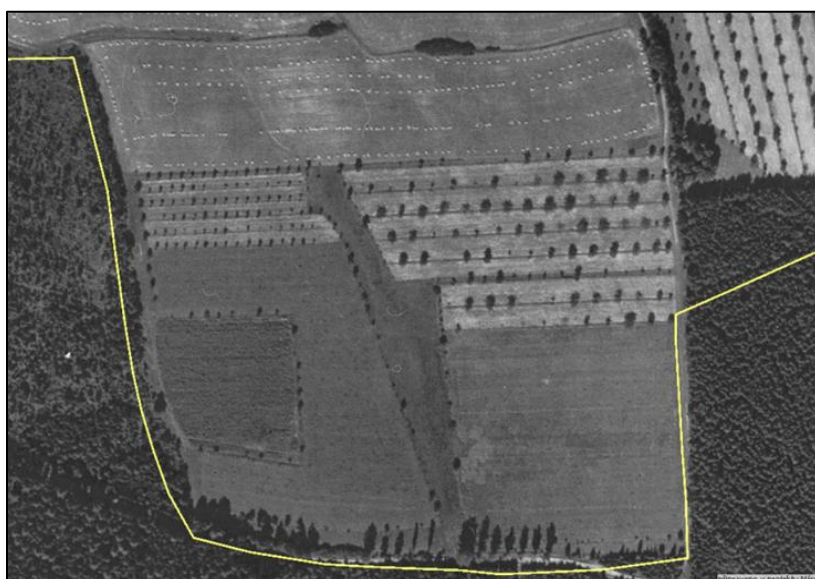

III. etapa prací zpracování projektu společných zařízení a jejich realizace

Pozemkový úřad zadal u oprávněných osob s příslušnou autorizací zpracování projektů na polní cesty a mez do úrovně stavebního povolení a jako investor požádal o stavební povolení příslušný stavební úřad.

1) Realizace meze se zasakovacím pásem

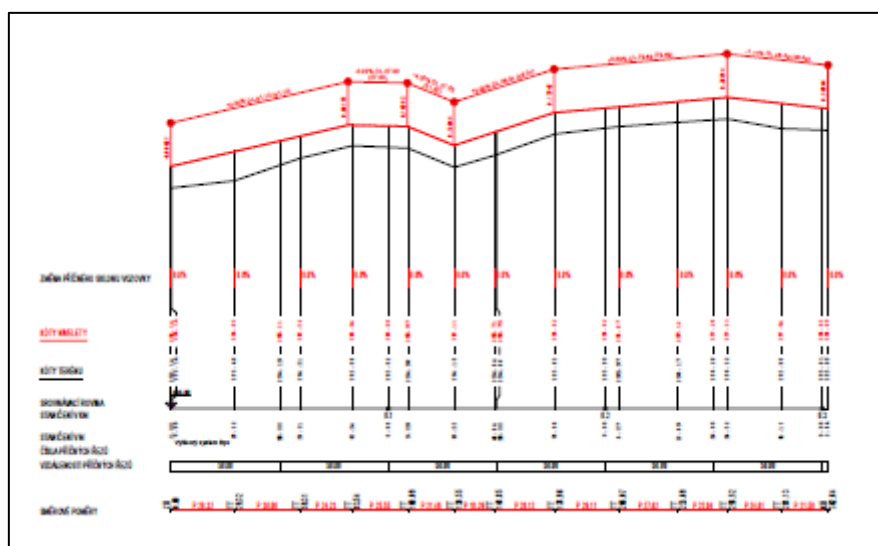
Přednice stav v území v roce 1956. Erozně ohrožené svahy jsou diverzifikovány pozemky sadů, mezí a luk. V horní části meze, která byla v době socialismu rozoraná a při pozemkové úpravě v roce 2013 obnovena

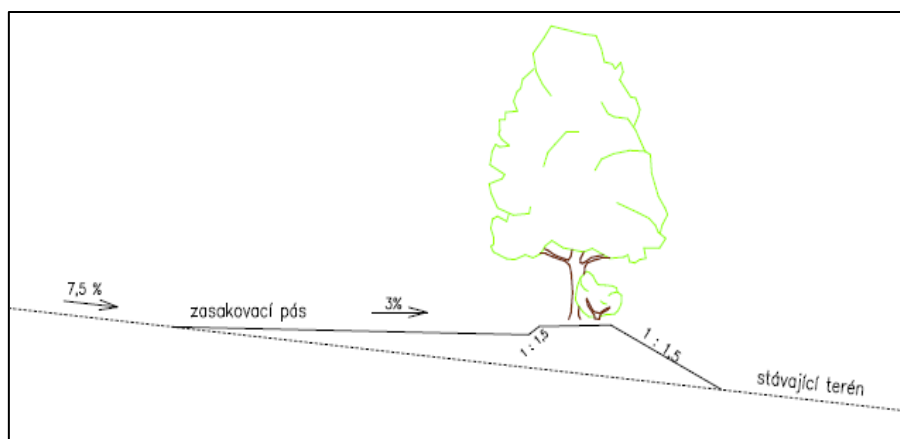
Předenice protierozní mez PEM 1 - situace

Protierozní mez PEM 1 – podélný profil

Protierozní mez PEM 1 – vzorový příčný řez

Původní stav jaro 2013– pohled na dlouhý erozně ohrožený svah, na kterém byly v minulosti meze s ovocnými stromy

Založení pozemku a terénní úprava podzim 2012

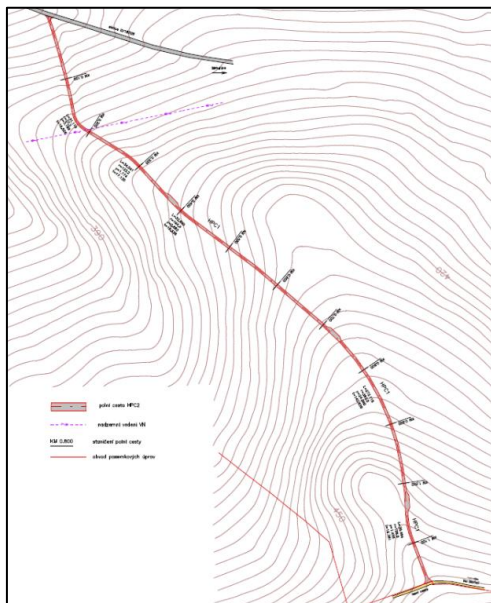

Osázení ovocnými stromy a osetí travou zasakovacího pásu nad mezí

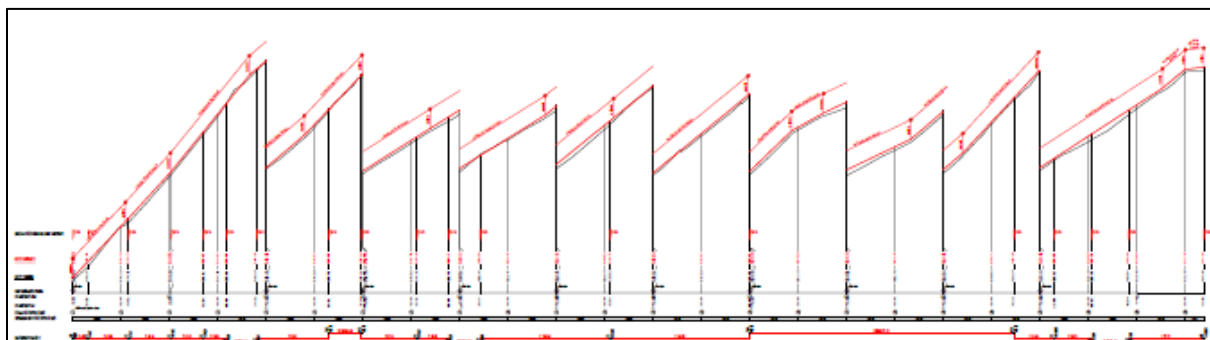

2) Realizace polní cesty HPC 1 se zasakovacími jámkami

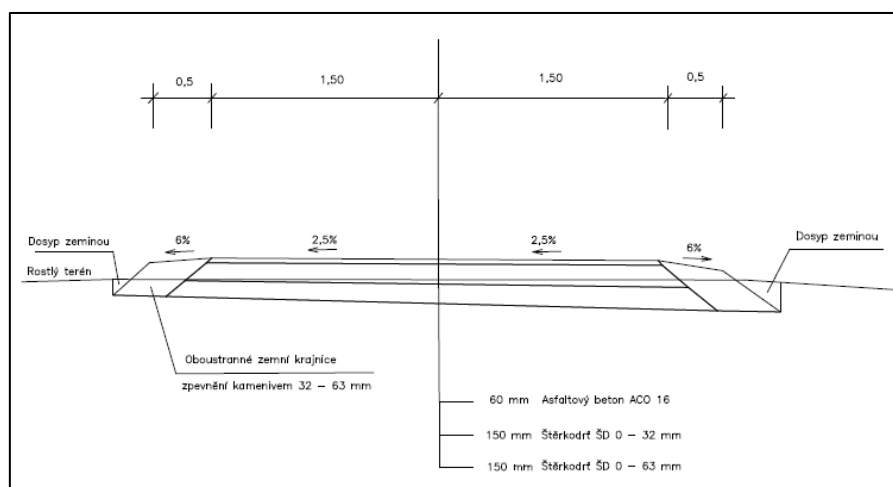
Předenice – HPC 1 – situace

Předenice – HPC 1 – podélný profil

Předenice – HPC 1 – vzorový příčný řez

Skrývka ornice a podorničních horizontů v trase cesty

Zhutněná pláň připravená na navezení konstrukce vozovky

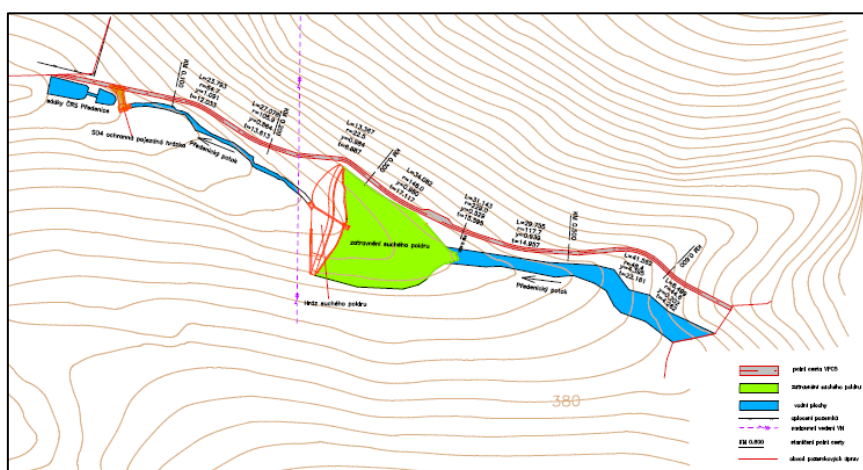

Zpracování technologických vrstev a jáma pro zasakovací jímku

3) Realizace suché nádrže a – VPC 5 – situace (zatím není realizováno)

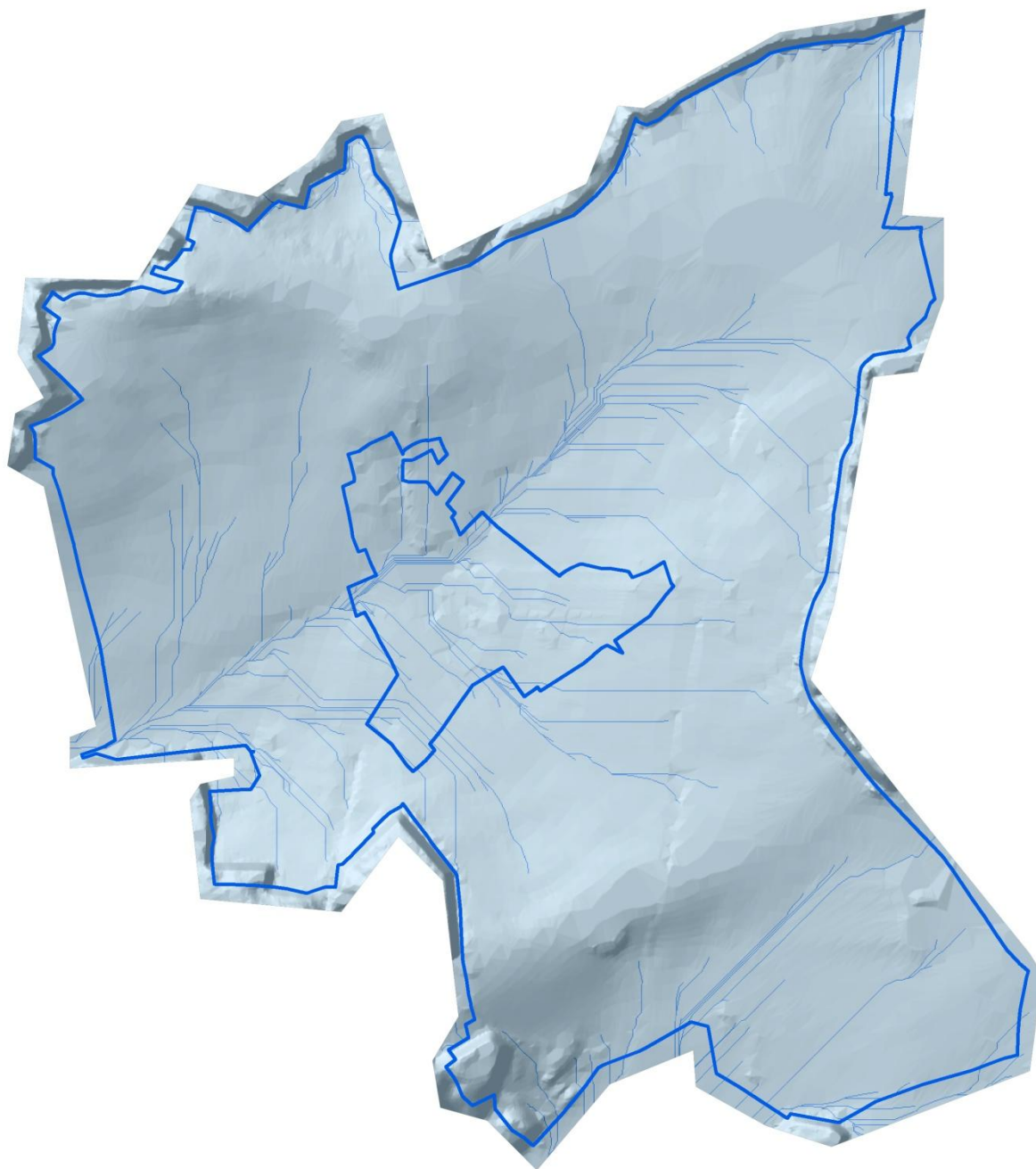
c) PŘÍKLAD DOKUMENTACE KOMPLEXNÍ POZEMKOVÉ ÚPRAVY MILÍNOV OKRES Plzeň jih

Jedna z prvních komplexních pozemkových úprav zpracovaná ve všech dokumentacích digitální podobě je na k.ú. Milínov okr. Plzeň jih. Cíl této pozemkové úpravy je daný letopočtem zahájení 1999, kdy přetrvávala společenská potřeba zpřístupnění vlastních pozemků pro hospodařící vlastníky, pro které byla po roce 1989 zpracovaná jednoduchá pozemková úprava zatímním užíváním. Tato pozemková úprava má již agroenvironmentální rozměr respektující všechny požadavky ochrany životního prostředí. Také metoda zpracování je moderní, netradiční, využívající tehdy nejnovější poznatky.

Již tehdy se úspěšnost této pozemkové úpravy zakládala na spolupráci s aktivní obcí.

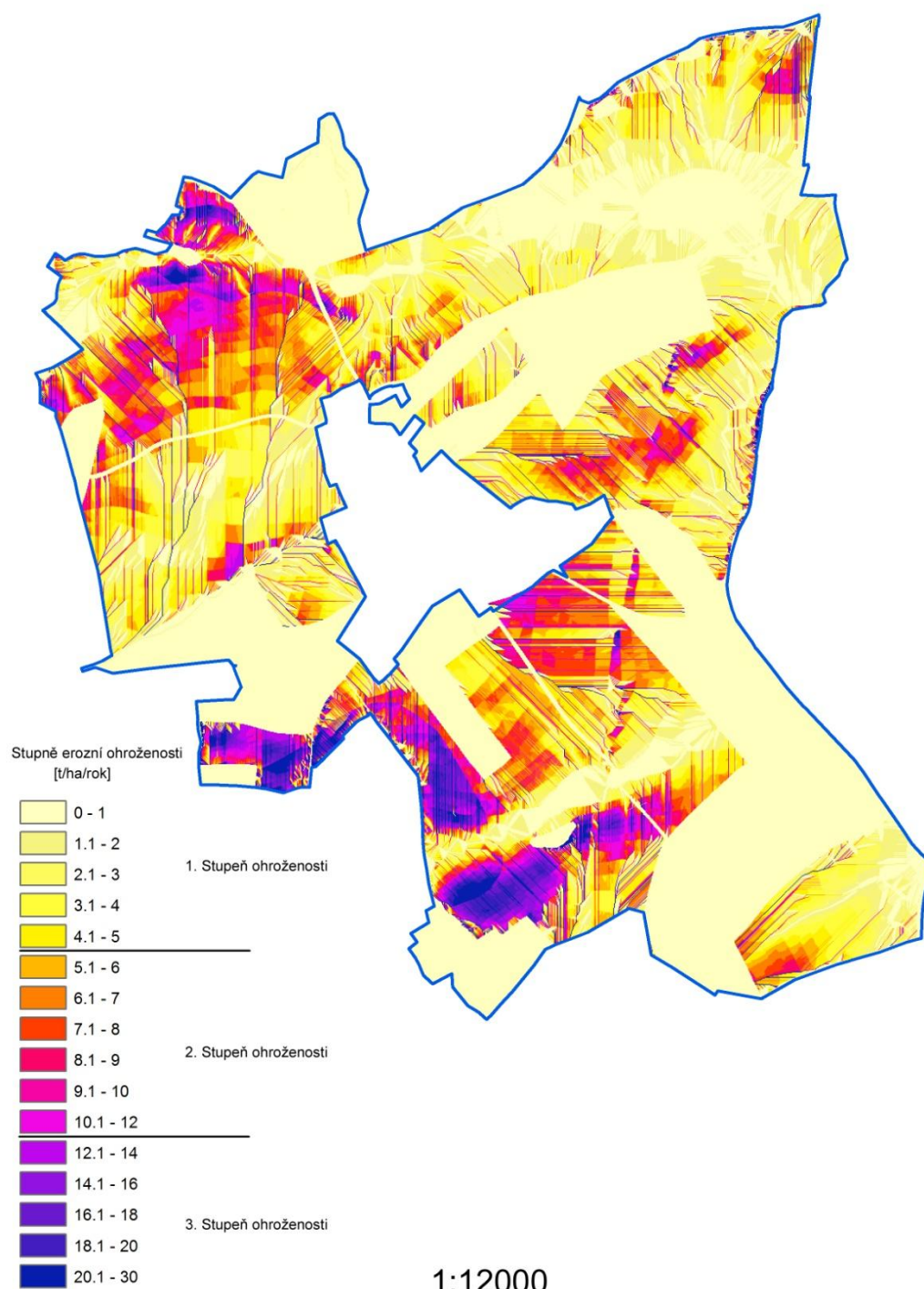

Dráhy soustředěného odtoku

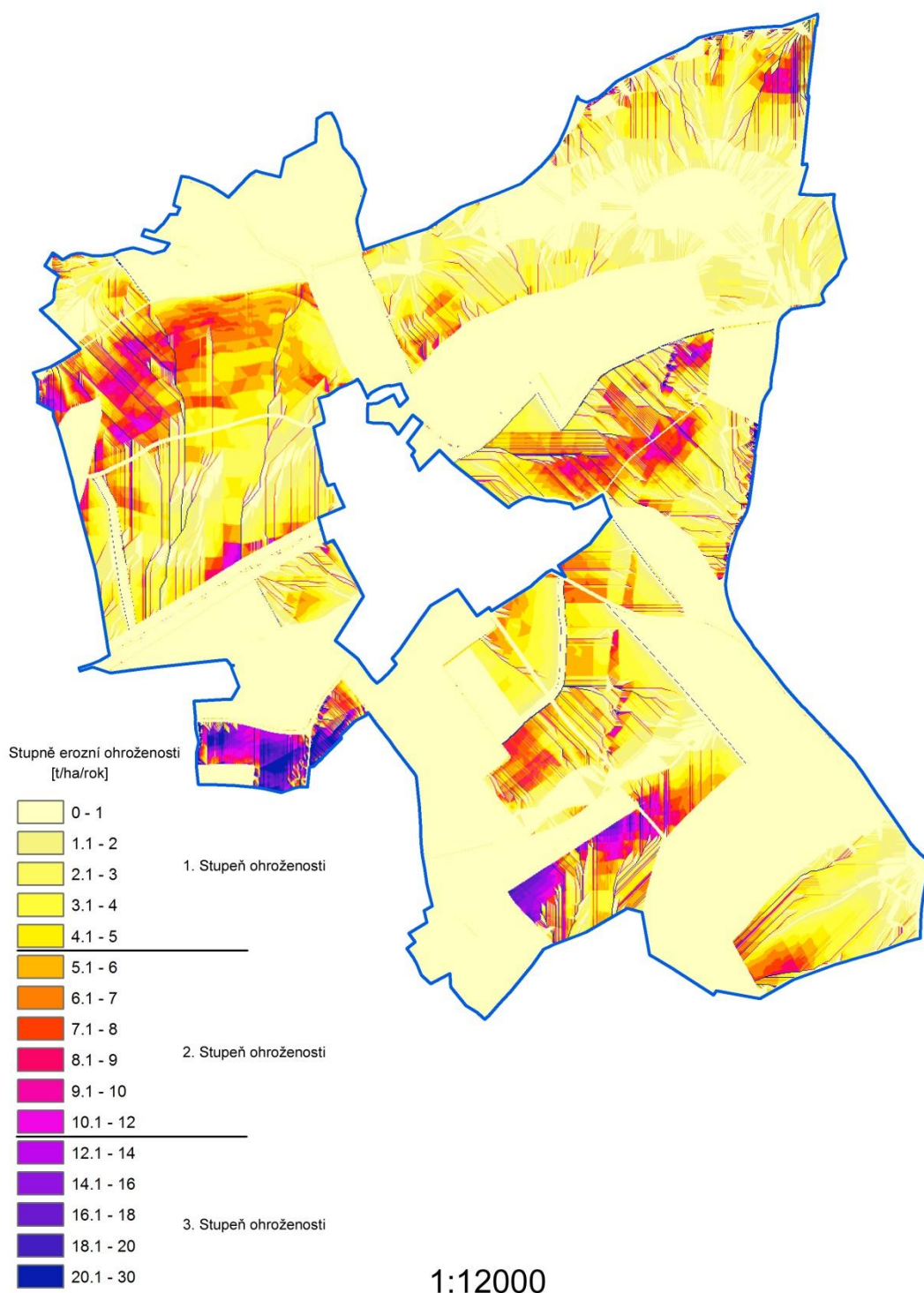

1:12000

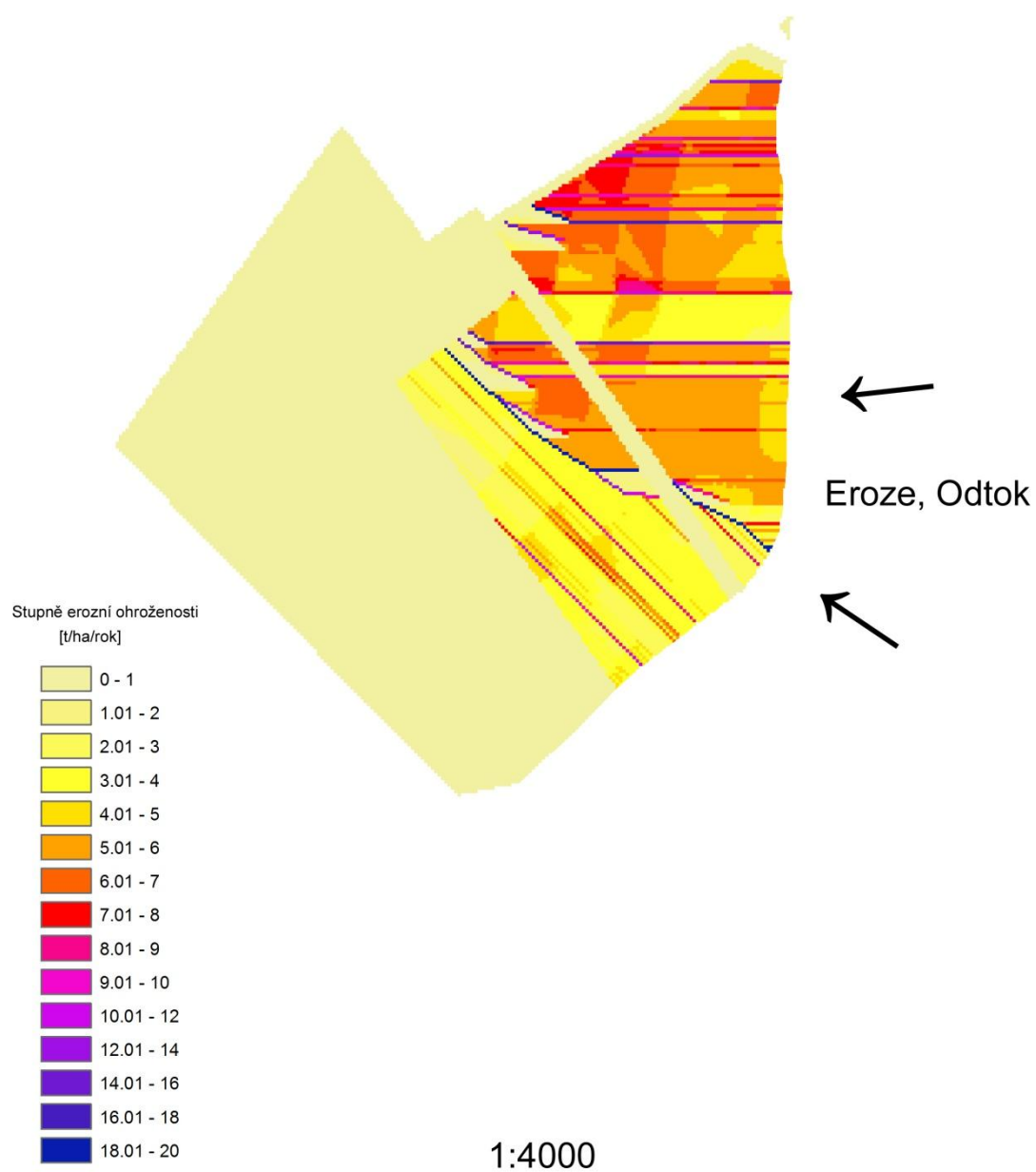
Stav před návrhem plánu společných zařízení

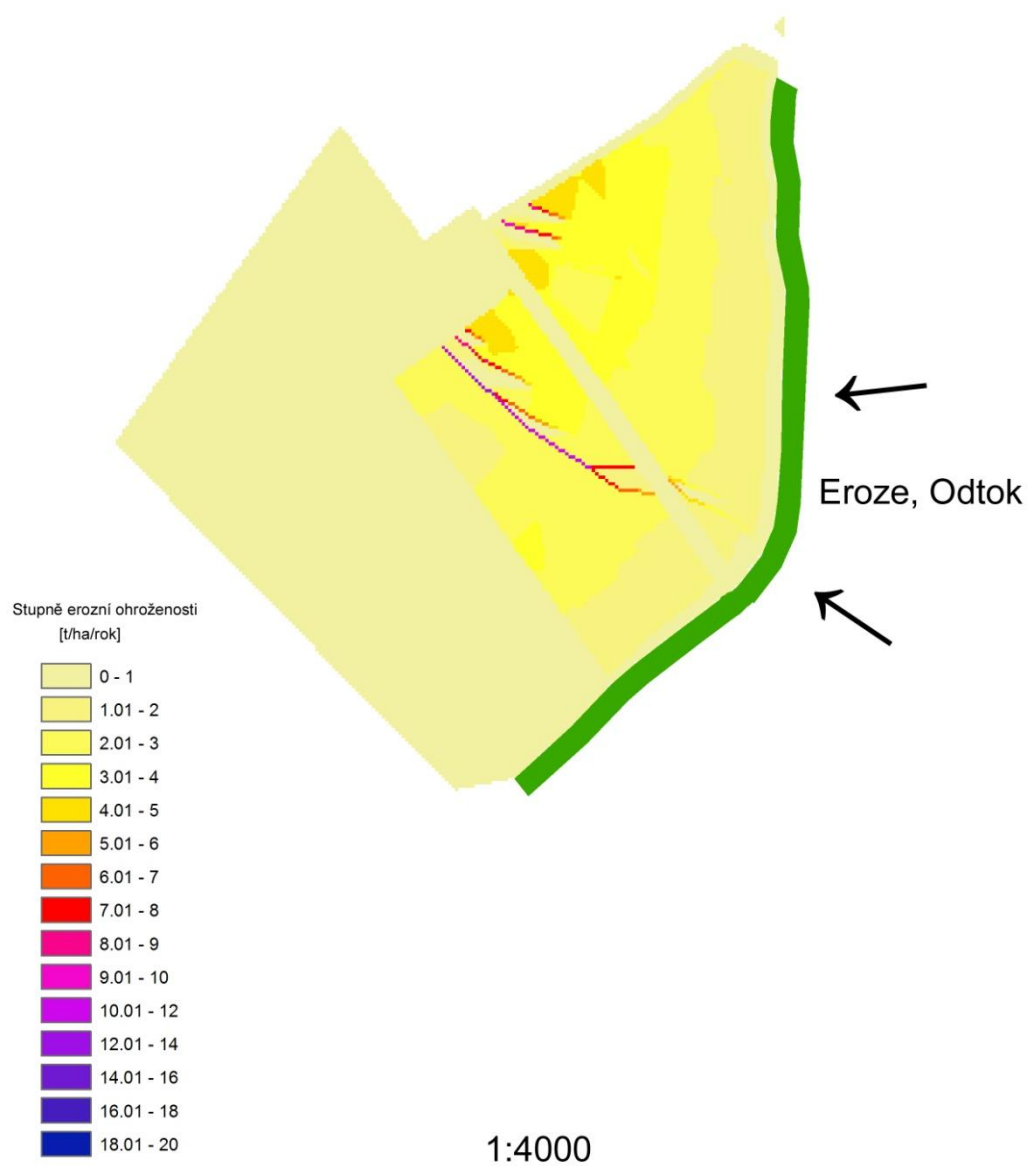
Stav po návrhu plánu společných zařízení

Původní stav před pozemkovou úpravou

Po realizaci protierozní meze

VODOHOSPODÁŘSKÝ A PŮDOOCHRANNÝ GENEREL

(podklad pro KPÚ)

k.ú. Milínov
Okr. Plzeň - jih

1 : 5000

Návrhová mapa

Obvod KPÚ	---
Návrh změny katastrální hranice	---
Původní katastrální hranice	—●—
Nesoulad druhu pozemku dle KN a dle skutečného stavu využívání	
Zatrávnění nevhodné zorněné půdy - nutné naléhavé	
Zatrávnění nevhodné zorněné půdy - zděžit potřebu	
Vhodné pro zalesnění	
Vhodné pro zornění nebo J1Z rozoráno	
Erodovatelnost dle M-0-7 a z toho vyplyvající agrotechnické způsoby využívání (pouze doporučené)	
Agronomická hodnota dle místních znalostí	

Vyhotovil GEOREAL s.r.o. Plzeň
únor 2001

GENEREL BIOTY

celková situace

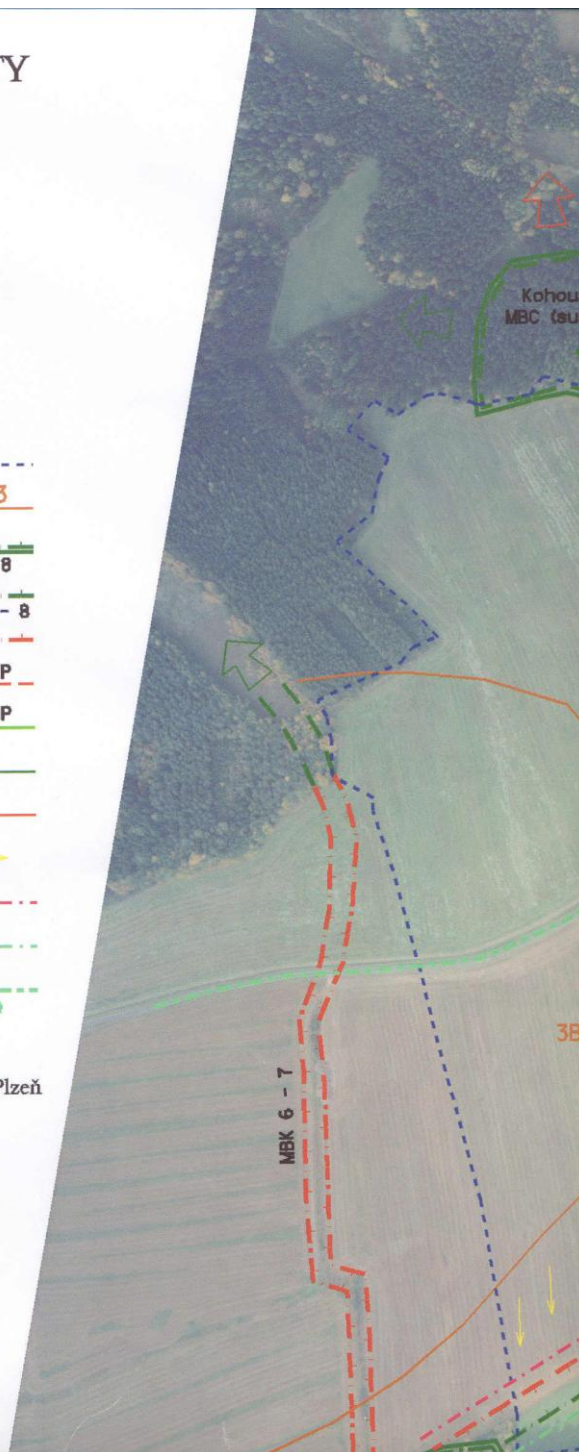
k.ú. Milínov
Okr. Plzeň - jih

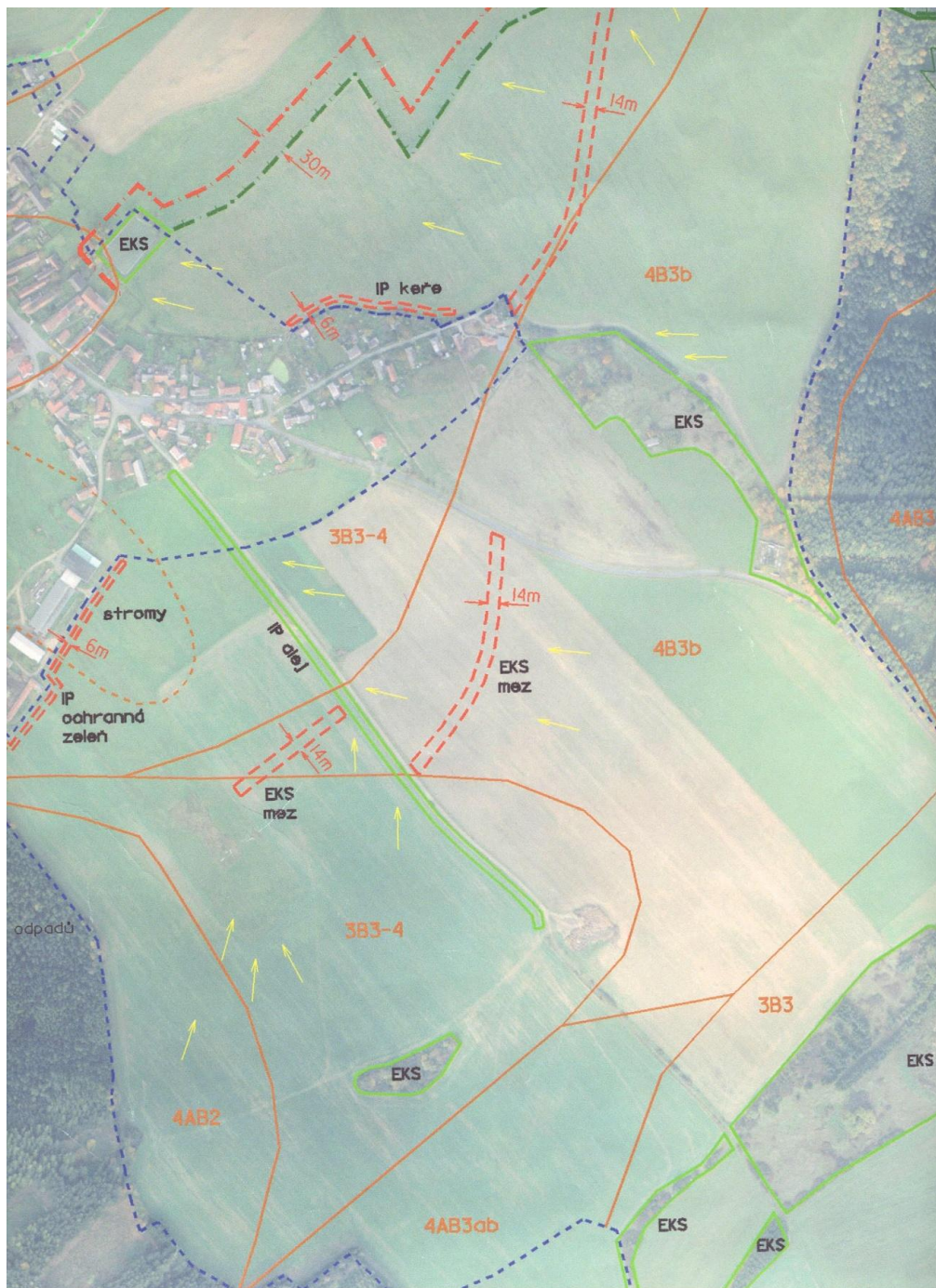
1 : 5000

Legenda

Obvod KPÚ	
Skupina typu geoblocénu	
Blolocentrum funkční	
Blakoridor funkční	
Blakoridor nefunkční	
Interakční prvek navržený	
Ekostabilizační enkláva (stávající)	
Funkční část MÚSES	
Nefunkční část MÚSES	
Eutrofizace a splavování živin	
Požadovaný prvek ochrany vody	
Stávající prvek ochrany vody	
Vyhlášený přírodní park Kornatický potok	

Vyhotovil GEOREAL s.r.o.Plzeň
únor 2001

GENEREL SÍTĚ POLNÍCH CEST

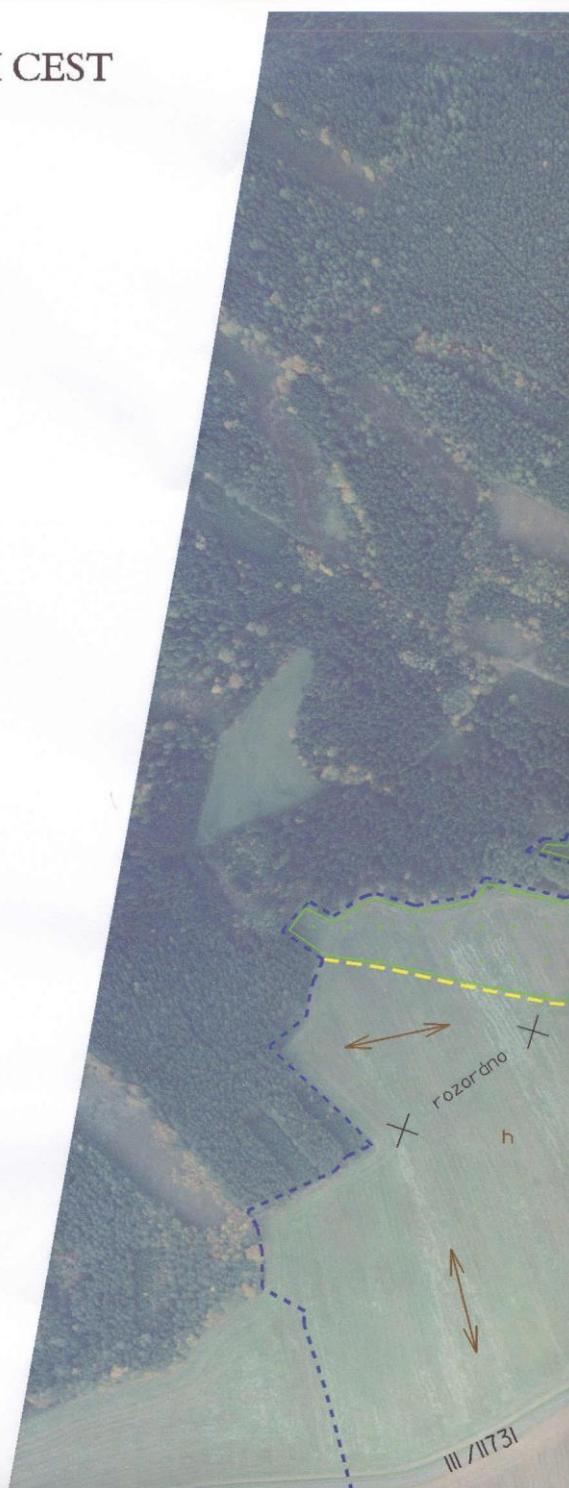
k.ú. Milínov
Okr. Plzeň - jih

1 : 5000

Legenda

obvod KPÚ	---
hlavní polní cesta	HPC
novostavba vedlejší polní cesty	VPC
rekonstrukce vedlejší polní cesty	--- VPC ---
stávající vedlejší polní cesty	--- VPC ---
dočasné polní cesty	--- DO ---
doprovodné stromy	⊗ ⊗ ⊗
likvidace stávajících cest	× ×
místní komunikace	Mk
stlnice	III / II736
vjezdy na zemědělskou půdu	)(→
bloky půdy z hlediska přístupnosti	④
lokality trvalých travních porostů	④
navržené zatravnění	⋆ ⋆ ⋆
již zatravněná půda	× × ×
převažující směr obdělávání	↔
zrnllost půdy	h/ph
pádoochranný prvek	POP
blokoridor	← BK →

Vyhotovil GEOREAL s.r.o.Plzeň
únor 2001

NÁVRH SPOLEČNÝCH ZAŘÍZENÍ

KONCEPT

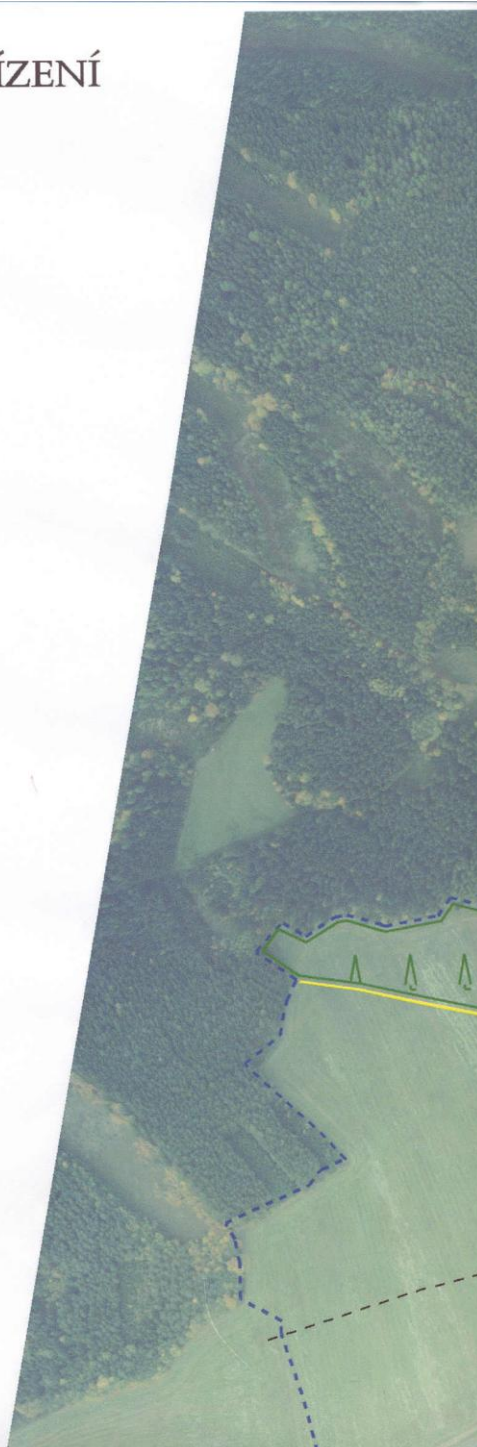
k.ú. Milínov
Okr. Plzeň - jih

1 : 5000

Legenda

Obvod KPÚ	---
Doporučená novostavba a rekonstrukce vedlejší polní cesty	VPC 4
Dočasná, letní polní cesty	DO
Doprovodné stromy	☼ ☼ ☼
Nezbytné zatravnění	▮ ▮ ▮
Doporučené zatravnění infiltrační zóny	▮ ▮ ▮
Nezbytné zalesnění nebo zatravnění	▮ ▮ ▮
Výsadby dřevin, blokorádor a pásma ochrany vody	▮ ▮ ▮
Pádochranné meze, průlehy, aleje, ochranná zeleň (převzato z "Revitalizace Milínov")	▮
Nadzemní el. vedení VN	— — — — —
Spojový kabel	— — — — —
Studně	⊙

Vyhotovil GEOREAL s.r.o. Plzeň
únor 2001

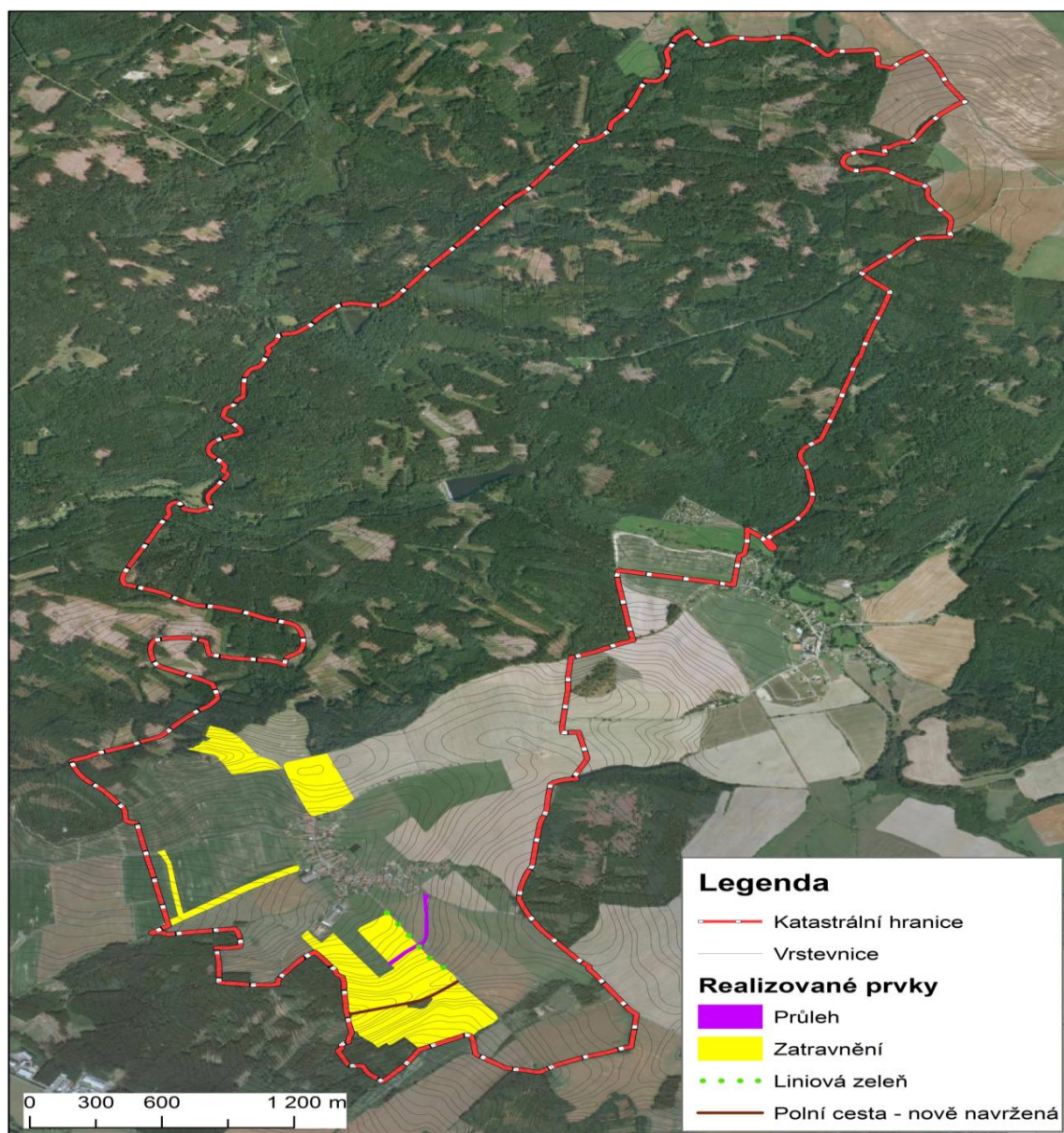

D) Vyhodnocení realizace KoPÚ Milínov z hlediska účinnosti společných zařízení a vlivu na kulturní krajinu včetně estetické funkce

Hlavním cílem KoPÚ Milínov byla ochrana před bleskovými povodněmi a zpřístupnění, respektive legalizace jednoduchých pozemkových úprav ZBÚ do úrovně vlastnických výměn. Velmi aktivní přístup obce, ale i vstřícný postoj velkoplošného uživatele (dříve Zemědělské družstvo Nezvěstice) byl vytvořen prostor pro tvůrčí řešení plánu společných zařízení a hledání finančních zdrojů pro realizaci navržených opatření a staveb jak ze strany obce, tak ze

strany pozemkového úřadu. Díky tomu byla dosažena poměrně vysoká míra realizace společných zařízení, která společně se změnou dotační politiky v podobě dotací na zatravnění přinesla synergický efekt.

Komplexní pozemková úprava v k.ú. Milínov proběhla v letech 1997 – 2002. Realizace byla ukončena v roce 2006. Původně se zemědělská půda kolem Milínova vyznačovala téměř 100% zorněním. V rámci PSZ bylo navrženo plošné zatravnění (celkem 32 ha), protierozní meze a zatravnění údolnice.

Z pohledu obyvatel obce se před pozemkovou úpravou jako nejproblematictější jevil blok orné půdy situovaný od rozvodnice směrem k intravilánu, ze kterého přicházely záplavy. Blok má tvar trychtýře a v linii spádnice vede hlavní polní cesta. Úkolem KPÚ bylo zpomalit odtok především povrchové vody z této místní trati při extrémních srážkách a rozptýlit soustředěný odtok.

V první fázi byly realizovány 2 meze s průlehy. Celková šířka pozemku je 14 m, z toho průleh zabírá 4,0 m (hluboký je 0,3 m), nasypaná mez 3,3 m a zasakovací pás trávy široký 6,6 m plní zároveň funkci doplňkové cesty. U delší meze s průlehem nad intravilánem (obr. 40) se po dokončení projevila

konstrukční chyba. Těleso meze bylo nepropustné, protože bylo utěsněno fólií. Po přívalové srážce vznikl extrémní odtok, který poničil odtokový objekt. Oprava byla řešena formou přehrážky, která reguluje odtok do svodného příkopu. Oba průlehy kapacitně vyhovují pro bezpečné zachycení a převedení Q_{100} ($0,4 \text{ m}^3/\text{s}$ delší průleh, $0,01 \text{ m}^3/\text{s}$ kratší průleh).

V roce 2004 se začalo realizovat plošné zatravnění infiltrační zóny a horní části erozně ohroženého svahu (22 ha). Toto zatravnění bylo provedeno dva roky po realizaci technických mezí. Nyní je možné konstatovat, že snížilo povrchový odtok a zlepšilo negativní stav akumulace vody v průlezech. Kromě toho bylo v roce 2005 v rámci dotační politiky zatravněno pole přilehlé k infiltrační zóně a je využíváno k pastvě. Dále byly realizovány interakční prvky podél cest, avšak pro nedostatek financí už nedošlo k realizaci projektované výsadby keřů a stromů na mezích. V jižní části katastrálního území se nachází údolnice (obr. 41) zastabilizovaná trvalým zatravněním (š 30 m). Bohužel se nepodařilo prosadit žádné protierozní opatření na svažitém bloku orné půdy nad touto údolnicí. Uživatel argumentoval tím, že povrchový odtok z tohoto bloku neohrožuje intravilán.

Přípustná ztráta půdy vodní erozí pro Milínov činí $7,3 \text{ t/ha/rok}$. Před pozemkovou úpravou byl pod limitem smyv na 88 % zemědělské půdy (obr. 44 až 46), což je uspokojivý stav. Avšak intravilán obce byl při extrémních srážkách ohrožován povrchovým odtokem z dlouhých bloků orné půdy ve východní části území. Proto se opatření protierozní ochrany v pozemkových úpravách lokalizovaly především na tyto bloky. Dosud realizovaná protierozní opatření pozemkových úprav spolu se zatravněním v rámci agroenvironmentálních programů (28 ha) zvýšily podíl zemědělské půdy s dlouhodobým smyvem menším než limit na 92 %. Pokud by se dokončila realizace všech prvků PSZ, hodnota by stoupla ještě na 94 %. Nicméně protierozní ochrana silně svažitého bloku orné půdy v západní části katastrálního území zůstává stále nevyřešena.

Foto. 1. Milínov – protierozní mez s průlehem nad intravilánem(foto Mazín,2012)

Krajinu kolem Milínova lze považovat za vyváženou, kde tři čtvrtiny rozlohy katastrálního území zaujímají lesy. Území tedy je ekologicky velmi stabilní a v souladu s touto skutečností před pozemkovou úpravou hodnota KES dosahovala 3,52 (tab. 20). Realizací opatření, došlo k navýšení KES o 0,9, což představuje významný vliv na ekologickou stabilitu. Vlivem uživatelského zatravnění orné půdy nad rámec PSZ, je současný stav ekologické stability lepší, než kdyby se realizovaly pouze všechny prvky PSZ.

Zcela odlišná je situace v průchodnosti katastrálního území. Před realizací PÚ byla průchodnost katastru Milínova nevyhovující. Realizací společných zařízení nedošlo ke zvýšení průchodnosti krajiny katastrálního území, ani v případě realizace celé cestní sítě dle PSZ nedojde k podstatnému zlepšení průchodnosti.

Katastrální území Milínova je z hlediska estetického působení (obr. 47 až 49) velmi vyrovnané a působí esteticky pozitivně. Největší podíl kategorií estetického hodnocení je ve středních kategoriích nízké až střední a střední estetické hodnoty a 13,9 % katastru je i v hodnotách významné a vysoké estetické hodnoty. Realizací opatření PSZ nedošlo k významnému posunu v estetickém hodnocení krajiny katastrálního území (tab. 20 a 21). Kdyby byl PSZ realizován v plném rozsahu, došlo by díky navrženým a zatím nerealizovaným liniovým krajínotvorným prvkům k posunu především z kategorie nejnižší do kategorií 2. až 4. a to v rozsahu 6,9 % území a to by byl již vliv dobrý.

Foto č. 2 Zatravněná dráha soustředěného odtoku povrchové vody (svodnice)

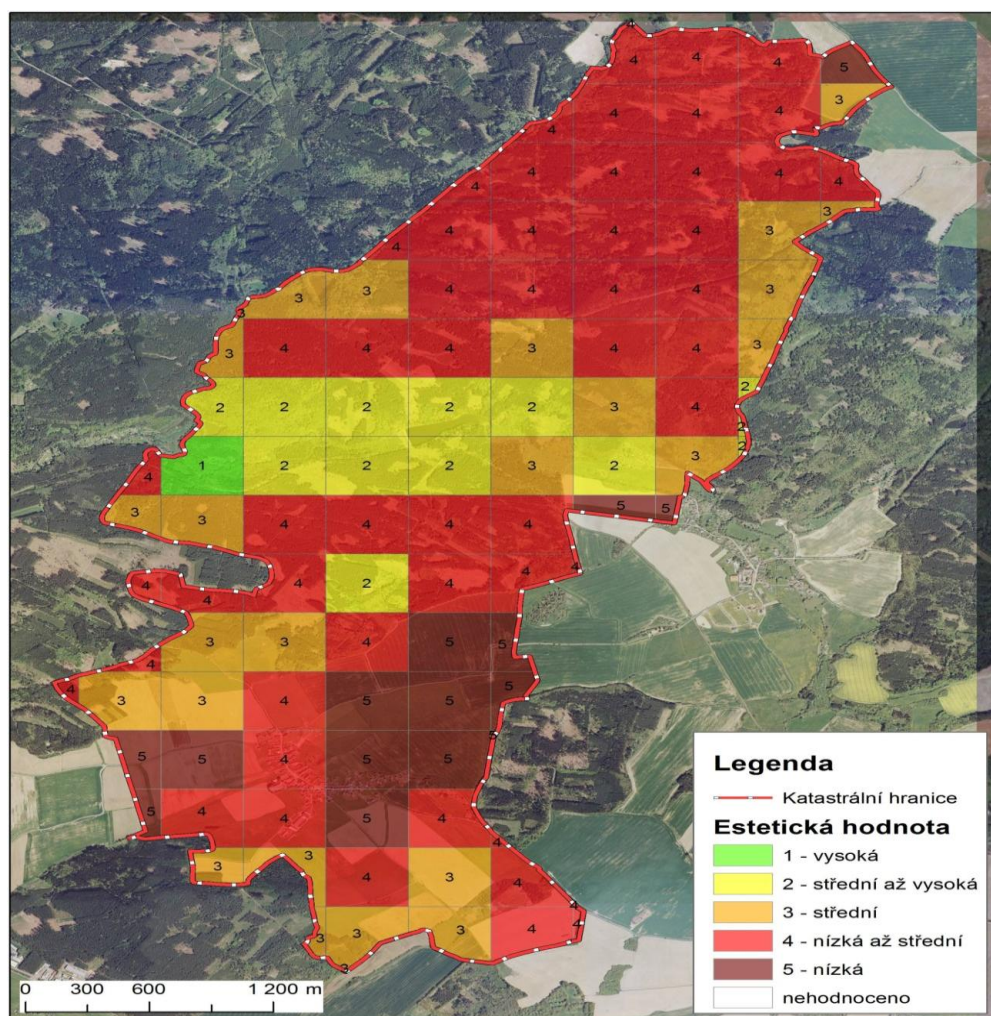
Při syntetickém hodnocení vlivu realizace společných zařízení na ochranu půdy a vody a na vybrané mimoprodukční funkce zemědělské krajiny v Milínově byly zohledněny i plochy orné půdy zatravněné v rámci agroenvironmentálních programů. Toto zatravnění mělo markantní vliv na zvýšení ekologické

stability území. Celkový vliv realizovaných opatření byl tedy vyhodnocen jako dobrý (tab. 21). Tabulka 1. Milínov – hodnocení účinnosti společných zařízení PÚ (Konečná, 2013)

Funkce	Hodnotící kritérium	Před PÚ	Po realizaci	Dle PSZ
Protierozní – vodní eroze	Plošný smyv* (% plochy ZPF)	88	92	94
Protierozní – větrná eroze	Parametry, pokrytí území	Bez ohrožení	Bez ohrožení	Bez ohrožení
Vodohospodářská	Úroveň ochrany $Q_{\max}$ N (let)	-	100	100
Ekologická	KES	3,52	4,42	3,99
Průchodnost	Hustota cest. sítě (km/km ²)	0,7	0,7	0,8
Estetická	Kategorie 1 (% P)	1,2	1,2	1,2
	Kategorie 2 (% P)	12,7	12,7	14,0
	Kategorie 3 (% P)	17,8	22,1	22,1
	Kategorie 4 (% P)	55,0	52,1	56,3
	Kategorie 5 (% P)	13,3	12,0	6,4

* = nepřekročení průměrného limitu dlouhodobého ročního odnosu půdy

P = plocha území

Tabulka 2. Milínov – syntetické hodnocení vlivu realizovaných společných zařízení (Konečná, 2013)

Hodnocení		Bodové	Slovní
Účinnost zařízení	Protierozní	3	Dobrá
	Vodohospodářská	5	Výborná
Vliv na mimoprod. funkce	Ekologická	5	Výborný
	Průchodnost	1	Nedostatečný
	Estetická	1	Nedostatečný
Celkový vliv		3	Dobrý

PŘÍLOHA Č. 3 PREZENTACE SEDMDESÁTI STAVEB SPOLEČNÝCH ZAŘÍZENÍ (MZE ČR)

V POZEMKOVÝCH ÚPRAVÁCH

PŘÍLOHA č. 4 POWERPOINT

MZe ČR – ÚPÚ, Územní odbor Plzeňský kraj

POZEMKOVÉ ÚPRAVY
jako nástroj normalizace vztahu vlastníků a
nájemců k půdě a odstranění rozporných jevů

Ing. Václav Mazín, Ph.D.

2011

PRAXE PŘI ZAPRACOVÁNÍ ÚZEMNÍHO PLÁNU
DO PLÁNU SPOLEČNÝCH ZAŘÍZENÍ

V. A. Mazín

DYNAMIKA ZMĚN STRUKTURY KRAJINY PŘI KOMPLEXNÍCH POZEMKOVÝCH ÚPRAVÁCH

jako indikátor řízených změn a agroenvironmentální politiky ČR

Václav Alexandr Mazín

POTENCIÁL A PERSPEKTIVA POZEMKOVÝCH ÚPRAV PRO ROZVOJ VENKOVA A STABILIZACI KRAJINNÉ STRUKTURY

V.A. Mazín

Špindlerův Mlýn 2007

Ministerstvo zemědělství, Ústřední pozemkový úřad, Územní odbor Plzeňský kraj

Navrhování a projektování liniové zeleně při komplexních pozemkových úpravách

Ing. Václav Mazín, Ph.D.

VYUŽITÍ BPEJ PŘI NÁVRHU SZ

V. A. Mazín

Ministerstvo zemědělství ČR
Územní odbor Ústředního pozemkového úřadu Plzeňský kraj

PROTIEROZNÍ OPATŘENÍ při komplexních pozemkových úpravách

návrh → projekce → realizace

Ing. Václav Mazín Ph.D.

ŠIRŠÍ ÚZEMNÍ VAZBY PŘI ŘEŠENÍ POZEMKOVÝCH ÚPRAV Z HLEDISKA PROTIPOVODŇOVÉHO NEBEZPEČÍ

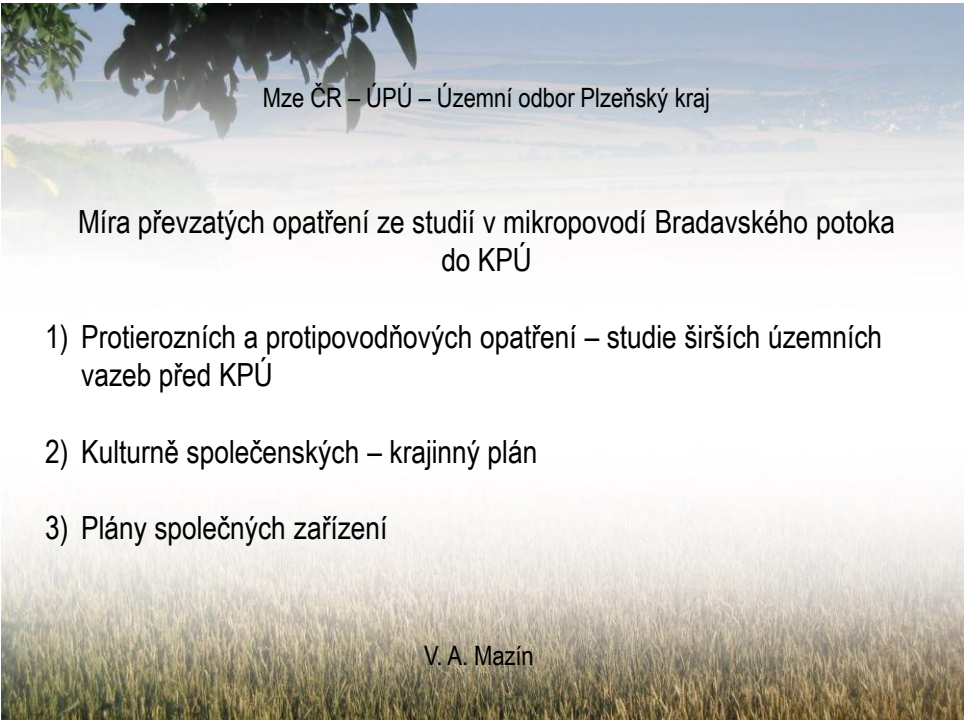
MINISTERSTVO ZEMĚDĚLSTVÍ

V.A. Mazín – MZe ČR Pozemkový úřad Plzeň

ZADÁVÁNÍ VODOHOSPODÁŘSKÝCH STUDIÍ PŘI PROJEKTOVÁNÍ KPÚ

Ing. Václav Mazín Ph.D.

Mze ČR – ÚPÚ – Územní odbor Plzeňský kraj

Míra převzatých opatření ze studií v mikropovodí Bradavského potoka
do KPÚ

- 1) Protierozních a protipovodňových opatření – studie širších územních vazeb před KPÚ
- 2) Kulturně společenských – krajinný plán
- 3) Plány společných zařízení

V. A. Mazín

BLESKOVÁ POVODEŇ A MOCNÁ EROZE

Úlice, okres Plzeň – sever
19.5.2011 17.00 – 18.00 hod.

SYSTEMATIZACE A KATALOG

soustav protierozních a vodohospodářských opatření jako
standard pro hodnocení efektivnosti KPÚ

V. A. Mazín
Mze ČR ÚPÚ

J. Konečná
VÚMOP Brno

2010

TEORIE PROSTOROVĚ FUNKČNÍCH ZMĚN POZEMKŮ

Základní teze a metoda pro obor a vědní disciplínu
pozemkových úprav

V. A. Mazín JČU České Budějovice, katedra pozemkových úprav

2007

DEFINICE POZEMKOVÝCH ÚPRAV JAKO MODERNÍHO MULTIDISCIPLINÁRNÍHO OBORU

V.A.Mazín, 2006

Občanské sdružení Otevřená Šumava, Špičák 184

STAV DOCHOVANOSTI KRAJINNÉHO RÁZU ZÁPADNÍ ČÁSTI ŠUMAVY

V. A. Mazín

Bavorská Ruda 2012

Zeměměřictví a katastr nemovitostí ČR

Ing. František Dohnal
Katastrální úřad pro Jihočeský kraj

České Budějovice 14.12.2005

PŘÍLOHA č. 5 DOKUMENTACE PLÁNU SPOLEČNÝCH ZAŘÍZENÍ KO PÚ NEMANICE

Plán společných zařízení KoPÚ Nemanice

Zadavatel: Státní pozemkový úřad Krajský pozemkový úřad pro Plzeňský kraj Pobočka Domažlice Haltravská 438, 344 37 Domažlice		GEO Hrubý spol. s r.o. Doudlevecká 26 301 00 Plzeň		tel.: 377 237 577 tel./fax: 377 237 544 GSM: 603 887 860	
Zakázka: KoPÚ Nemanice					
Kat. území	Nemanice	Zpracoval	Ing. Hrubý Zdeněk	Zahájení	8/2012
Obec	Nemanice	Zpracoval	Bc. Lenka Ciprová	Ukončení	
Okres	Domažlice	Kontroloval	Ing. Hrubý Zdeněk	Předání	
Předmět: PLÁN SPOLEČNÝCH ZAŘÍZENÍ					
Císlo zakázky:	Pare číslo:	Ověřil	Ing. Zdeněk Hrubý	Otisk autorizačního razítka:	
V 069	1	Dne			
Stupeň:		Císlo ověření	1509/00-5010		
		Podpis autorizované osoby:			

PŘÍLOHA č. 6 PŘEHLED NEDOSTATKŮ A CHYB V PLÁNECH SPOLEČNÝCH ZAŘÍZENÍ (RDK PLZEŇSKÉHO A KARLOVARSKÉHO KRAJE)

MZe ČR - Územní odbor ÚPÚ Plzeňský kraj

**POZNATKY S UPLATŇOVÁNÍM
METODICKÉHO NÁVODU
A TECHNICKÉHO STANDARDU PSZ
V RÁMCI RDK
PLZEŇSKÉHO A KARLOVARSKÉHO KRAJE**

Václav Mazín

červen 2012

PŘÍLOHA č. 7 POSTUPY A ČINNOSTI PŘI PROJEKTOVÁNÍ POZEMKOVÝCH ÚPRAV (Podrobná metodika komplexních pozemkových úprav, JČU a ČMKPÚ STř kraje, 2007)

UČEBNÍ TEXTY VYSOKÝCH ŠKOL

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zemědělská fakulta

POZEMKOVÉ ÚPRAVY

III. DÍL – POSTUPY A ČINNOST PŘI PROJEKTOVÁNÍ POZEMKOVÝCH ÚPRAV

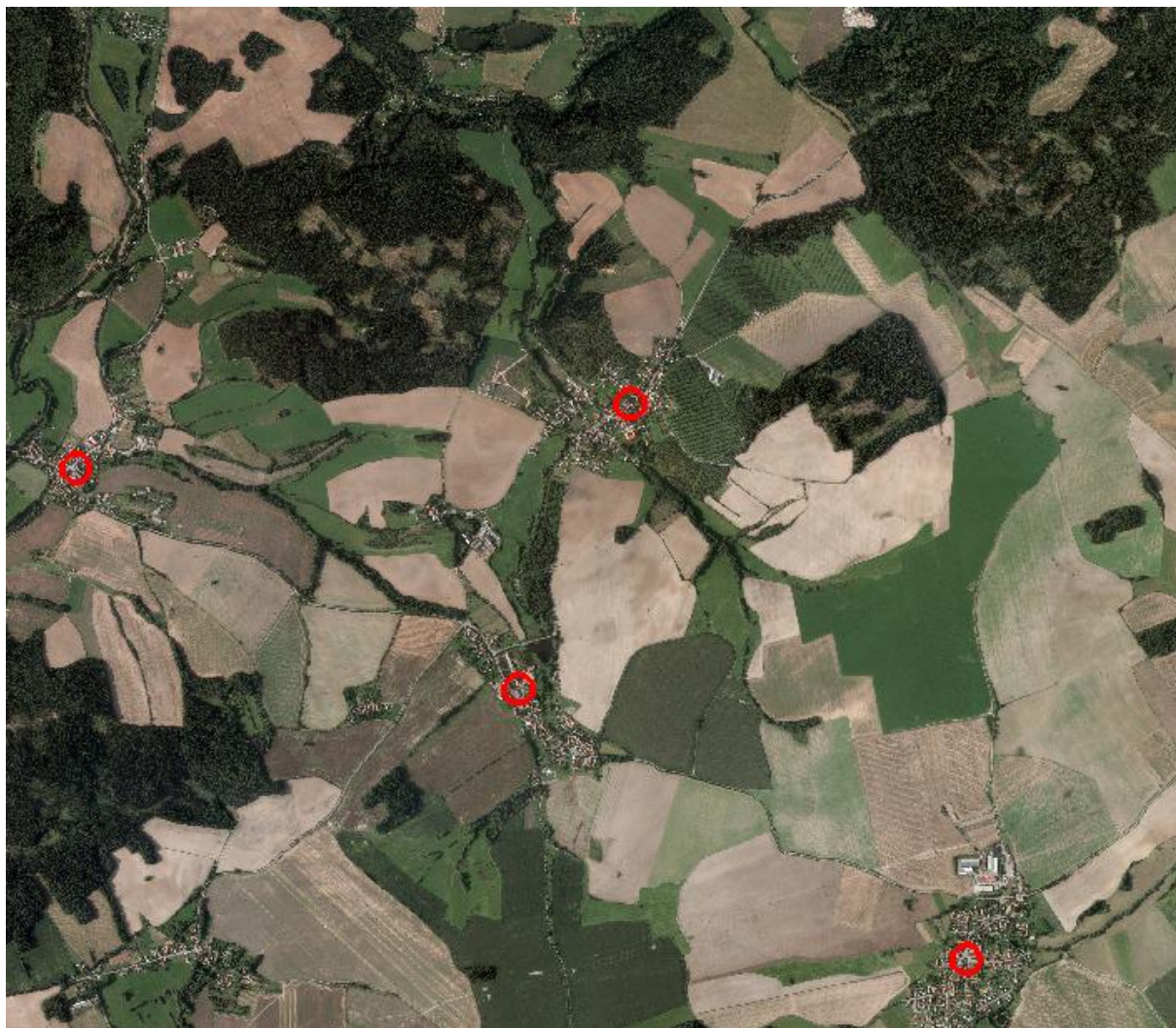
prof. Ing. Jan Váchal, CSc.

Ing. Václav Mazín

a kol.

České Budějovice 2007

**Studie využití dostupných veřejných podkladů pro
vypracování dokumentace návrhu KPÚ v k. ú.
Střížovice, Netunice, Nebílovy a Předenice
v Plzeňském kraji**

TECHNICKÁ ZPRÁVA

Zpracovali: Ing. Tereza Aiblová
Ing. Libor Bolda

listopad 2012

